

AGRESIJA NA HRVATSKU POSTALA GRAĐANSKI RAT

Hrvatski institut za povijest odbacio je rukopis jer je nezrelo napisan te ne razlikuje uzroke od posljedica

AGRESIJA NA HRVATSKU POSTALA GRAĐANSKI RAT

Hrvatski institut za povijest odbacio je rukopis jer je nezrelo napisan te ne razlikuje uzroke od posljedica

AGRESIJA NA HRVATSKU POSTALA GRAĐANSKI RAT

Hrvatski institut za povijest odbacio je rukopis jer je nezrelo napisan te ne razlikuje uzroke od posljedica

AGRESIJA NA HRVATSKU POSTALA GRAĐANSKI RAT

Hrvatski institut za povijest odbacio je rukopis jer je nezrelo napisan te ne razlikuje uzroke od posljedica

AGRESIJA NA HRVATSKU POSTALA GRAĐANSKI RAT

Hrvatski institut za povijest odbacio je rukopis jer je nezrelo napisan te ne razlikuje uzroke od posljedica

AGRESIJA NA HRVATSKU POSTALA GRAĐANSKI RAT

Hrvatski institut za povijest odbacio je rukopis jer je nezrelo napisan te ne razlikuje uzroke od posljedica

AGRESIJA NA HRVATSKU POSTALA GRAĐANSKI RAT

Hrvatski institut za povijest odbacio je rukopis jer je nezrelo napisan te ne razlikuje uzroke od posljedica

AGRESIJA NA HRVATSKU POSTALA GRAĐANSKI RAT

Hrvatski institut za povijest odbacio je rukopis jer je nezrelo napisan te ne razlikuje uzroke od posljedica

AGRESIJA NA HRVATSKU POSTALA GRAĐANSKI RAT

Hrvatski institut za povijest odbacio je rukopis jer je nezrelo napisan te ne razlikuje uzroke od posljedica

Državni tajnik za osnovnoškolsko obrazovanje dr. Nevio Šetić u razgovoru za Vjesnik upozorava:

NAPISI U NOVINAMA SU PRERADIKALNI

NAPISI U NOVINAMA SU PRERADIKALNI

NAPISI U NOVINAMA SU PRERADIKALNI

NAPISI U NOVINAMA SU PRERADIKALNI

NAPISI U NOVINAMA SU PRERADIKALNI

NAPISI U NOVINAMA SU PRERADIKALNI

NAPISI U NOVINAMA SU PRERADIKALNI

NAPISI U NOVINAMA SU PRERADIKALNI

NAPISI U NOVINAMA SU PRERADIKALNI

Svi će učenici učiti istu povijest

Svi će učenici učiti istu povijest

Svi će učenici učiti istu povijest

Svi će učenici učiti istu povijest

Svi će učenici učiti istu povijest

Svi će učenici učiti istu povijest

Svi će učenici učiti istu povijest

Svi će učenici učiti istu povijest

Svi će učenici učiti istu povijest

Svi će učenici učiti istu povijest

OVAJ DODATAK NIJE ZA NASTAVU

Dr. Stjepan Matković, pomoćnik ravnatelja Hrvatskog instituta za povijest, o Dodatku udžbeniku povijesti

OVAJ DODATAK NIJE ZA NASTAVU

Dr. Stjepan Matković, pomoćnik ravnatelja Hrvatskog instituta za povijest, o Dodatku udžbeniku povijesti

OVAJ DODATAK NIJE ZA NASTAVU

Dr. Stjepan Matković, pomoćnik ravnatelja Hrvatskog instituta za povijest, o Dodatku udžbeniku povijesti

OVAJ DODATAK NIJE ZA NASTAVU

Dr. Stjepan Matković, pomoćnik ravnatelja Hrvatskog instituta za povijest, o Dodatku udžbeniku povijesti

JEDNA POVIJEST, VIŠE HISTORIJA

JEDNA POVIJEST, VIŠE HISTORIJA

JEDNA POVIJEST, VIŠE HISTORIJA

JEDNA POVIJEST, VIŠE HISTORIJA

SEPARAT NA PRIJEKOST SUDU

Dr. Josip Jurčević, povjesničar Instituta "Ivo Pilar"

SEPARAT NA PRIJEKOST SUDU

Dr. Josip Jurčević, povjesničar Instituta "Ivo Pilar"

SEPARAT NA PRIJEKOST SUDU

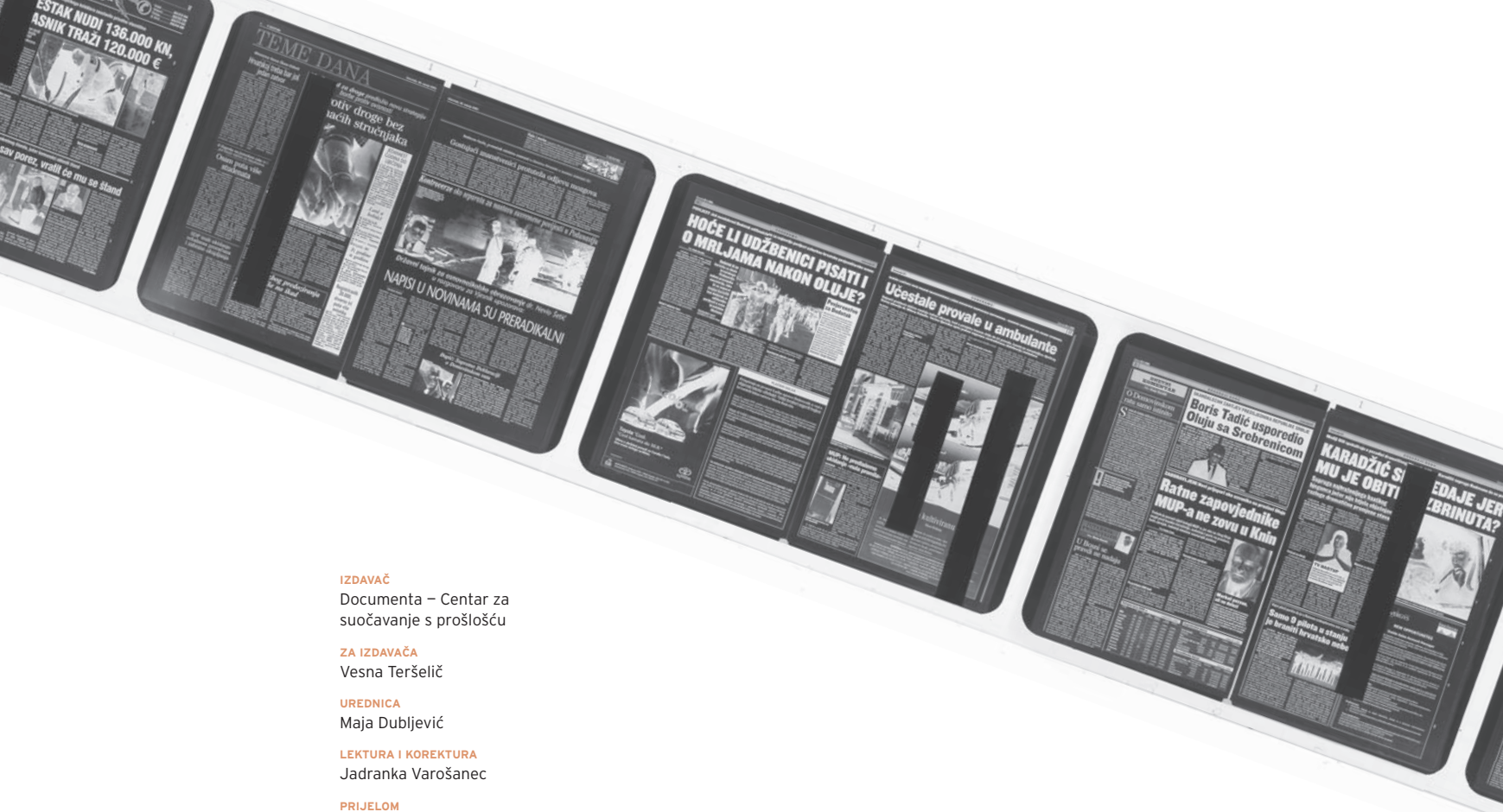
Dr. Josip Jurčević, povjesničar Instituta "Ivo Pilar"

SEPARAT NA PRIJEKOST SUDU

Dr. Josip Jurčević, povjesničar Instituta "Ivo Pilar"

JEDNA POVIJEST, VIŠE HISTORIJA

DODATAK UDŽBENICIMA S
KRONIKOM OBJAVLJIVANJA

IZDAVAČ

Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću

ZA IZDAVAČA

Vesna Teršelič

UREDNIKA

Maja Dubljević

LEKTURA I KOREKTURA

Jadranka Varošaneć

PRIJELOM

*BESTIAS

TISAK

Profil

NAKLADA

500 komada

ISBN

978-953-95433-1-8

CIP ZAPIS DOSTUPAN U RAČUNALNOM KATALOGU
NACIONALNE I SVEUČILIŠNE KNJIŽNICE U ZAGREBU
POD BROJEM 647272.

PUBLIKACIJA JE TISKANA UZ POMOĆ FINANCIJSKE
POTPORE ROBERT BOSCH STIFTUNGA I PROFILA

Robert Bosch **Stiftung**

PROFIL

JEDNA POVIJEST, VIŠE HISTORIJA

DODATAK UDŽBENICIMA S
KRONIKOM OBJAVLJIVANJA

ZAGREB, 2007.

SADRŽAJ

00

PREDGOVOR

VII

01

„DODATAK UDŽBENICIMA ZA NAJNOVIJU POVIJEST“

XIII

02

PRESLIKE NOVINSKIH TEKSTOVA KOJI SE ODOSE NA „DODATAK UDŽBENICIMA ZA NAJNOVIJU POVIJEST“

43

44

„Agresija na Hrvatsku postala građanski rat“
(Z. DESPOT, I. KUSTURA, VEČERNJI LIST, 27. 7. 2005.)

45

„Državni tajnik za osnovnoškolsko obrazovanje dr. Nevio Šetić u razgovoru za Vjesnik upozorava: *Napisi u novinama su preradikalni*“
(TIHOMIR PONOŠ, VJESNIK, 28. 7. 2005.)

46

„Povijest koju piše politika“
(ZVONIMIR DESPOT, VEČERNJI LIST, 28. 7. 2005.)

47

„Hoće li udžbenici pisati o mrljama nakon Oluje?“
(VLADO VURUŠIĆ, JUTARNJI LIST, 28. 7. 2005.)

48

„Primorac traži tko je otkrio rukopis“
(I. KUSTURA, Z. DESPOT, VEČERNJI LIST, 28. 7. 2005.)

49

„Autor separata za najnoviju povijest Tvrtko Jakovina odbacuje sve optužbe: *Sve je izmišljeno*“
(DENIS ROMAC, NOVI LIST, 29. 7. 2005.)

50

„Ovaj Dodatak nije za nastavu“
(ZVONIMIR DESPOT, INTERVJU SA STJEPANOM MATKOVIĆEM, VEČERNJI LIST, 30. 7. 2005.)

50

„Svi će učenici učiti istu povijest“
(IRENA KUSTURA, INTERVJU S NEVIOM ŠETIĆEM, VEČERNJI LIST, 30. 7. 2005.)

52

„O Domovinskom ratu samo istinito“
(VLADO VURUŠIĆ, JUTARNJI LIST, 30. 7. 2005.)

53

„Učenici moraju znati i o hrvatskim zločinima u Domovinskom ratu“
(VLADO VURUŠIĆ, INTERVJU S TVRTKOM JAKOVINOM, JUTARNJI LIST, 1. 8. 2005.)

54

„Napadaju nas lažima“
(DRAGAN ĐURIĆ, NACIONAL, 2. 8. 2005.)

57

„Vrijeme izdajnika“
(I. Z. ČIČAK, JUTARNJI LIST, MAGAZIN, 13. 8. 2005.)

58

„Vlada je kriva što se olako krivotvori povijest“
(TANJA BOŽIĆ, INTERVJU S JOSIPOM JURČEVIĆEM, VEČERNJI LIST, 14. 8. 2005.)

59

„Separat na prijekom sudu“
(NEVEN BUDAK, VEČERNJI LIST, 17. 8. 2005.)

60

„Kome treba Dodatak udžbenicima za najnoviju povijest“
(DR.SC. ANTE BEŽEN, FOKUS, 26. 8. 2005.)

64

„Hajka po Staljinovu modelu“
(IVICA ĐIKIĆ, INTERVJU S TVRTKOM JAKOVINOM, FERAL TRIBUNE, 26. 8. 2005.)

03

„DODATAK UDŽBENICIMA ZA NAJNOVIJU POVIJEST“ U MEDIJIMA ILI KAKO ČITATI SEKUNDARNE IZVORE U 21. STOLJEĆU?

67

04

ČITANJE S PREDUMIŠLJAJEM

83

Magdalena Najbar-Agičić

05	PRIČA O DODATKU ILI KAKO POUČAVATI SUVREMENU HRVATSKU POVIJEST?	91
	Snježana Koren	
06	DVIJE GODINE POSLIJE	105
	Snježana Koren	
07	O POVJESNIČARIMA, NAKLADNICIMA I POLITICI: PRILOG POVIJESTI „DODATKA UZ UDŽBENIK NAJNOVIJE POVIJESTI“ (TZV. SEPARATA)	111
	Nikša Stančić	
08	PRILOZI	121
122	PRILOG 1 O „separatu“, povjesničarima i politici – Otvoreno pismo prof. dr. sc. Nikše Stančića Večernjem listu (koje nije bilo objavljeno)	
128	PRILOG 2 Odluka o Moratoriju na predavanje sadržaja povijesti koji se odnose na bivšu Jugoslaviju (25. RUJNA 1997.) Odluka o uporabi udžbenika u hrvatskom Podunavlju (29. LISTOPADA 1997.)	
129	PRILOG 3 Poziv Ministarstva prosvjete i športa na Savjetovanje u vezi s prestankom moratorija na nastavu najnovije povijesti u školama u Podunavlju (3. PROSINCA 2002.)	
130	PRILOG 4 Poziv predstavnicima nakladnika udžbenika povijesti u osnovnim i srednjim školama u vezi s prestankom moratorija na nastavu novije povijesti u školama u Podunavlju na radni sastanak (20. VELJAČE 2003.)	
134	PRILOG 5 Poziv predstavnicima nakladnika školskih udžbenika da podnesu prijedloge u vezi udžbenika za nastavu novije povijesti u školama u Podunavlju (3. OŽUJKA 2003.)	
135	PRILOG 6 Očitovanje u vezi recenzija Dodatka udžbenicima za najnoviju povijest, tzv. Separata Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa (10. RUJNA 2005.)	
09	SUMMARY REASONS FOR PUBLISHING THE SUPPLEMENT TO TEXTBOOKS OF CURRENT CROATIAN HISTORY	141
	The editorial board of <i>Documenta</i> – Center for Dealing with the Past	

00

PREDGOVOR

PREDGOVOR

Odlučili smo se na publiciranje „Dodatka udžbenicima za noviju povijest“ kako bismo pridonijeli javnom dijalogu o bitnim pitanjima prikazivanja i učenja o nedavnim ratnim zbivanjima i upozorili na sve poteškoće zapisivanja povijesti kao sveukupnosti prošlih zbivanja u historiji i historiografiji. Publikaciju smo naslovili *Jedna povijest, više historija* jer uz kaotičnu višeznačnu i višeslojnu povijest koju smo doživjeli i preživjeli, ruku pod ruku ide više historija u kojima uvijek iznova prepričavamo i sebi i drugima što nam se zapravo dogodilo.

Dodatak je i prije objavljivanja izazvao snažne reakcije, potvrđujući da gotovo svaki sažeti povijesni osvrt na rat, u našem pa i drugim postratnim društvima, otvara nezacijeljene povrede. Vidljivo je da objektivno sagledavanje i korištenje različitih izvora još uvijek priječi stanovita preplašenost kompleksnošću ratnih zbivanja i nemogućnošću jednostavnih interpretacija po ključu ili heroji ili zločinci, koja ne dopušta nijansiranja i uočavanje da su pojedini heroji jedne bitke u drugoj stavili sa strane Božje zapovijedi i Kazneni zakon i počinili zločine, kao što je već utvrđeno na sudovima u Hrvatskoj i u Haagu.

Pred društvenom i stručnom javnošću ostaje otvoreno pitanje kako povijesnu zbilja, tj. sveukupnost prošlih događanja, pretočiti u što objektivniju historiju uz punu svijest da i najstručnija interpretacija neće i ne treba biti jedna i jedina.

U raspravi je postao vidljiv i problem definiranja ciljeva nastave povijesti – treba li nastava povijesti biti indoktrinacija ili poprište racionalnoga dijaloga o različitim interpretacijama činjenica u kojem su dobrodošle različite perspektive?

„Dodatak udžbenicima za najnoviju povijest“ priručnik je za nastavu povijesti koji je naručilo Ministarstvo znanosti, prosvjete i športa nakon što je u šk. god. 2002./2003. u Podunavlju prestao vrijediti petogodišnji moratorij na nastavu najnovije povijesti. Dio sporazuma bila je i odluka da se nastava u Podunavlju za hrvatske i srpske učenike odvija u odvojenim razredima, te da se uvede petogodišnji moratorij na poučavanje suvremene hrvatske povijesti u razredima u kojima se nastava izvodi na srpskom jeziku.

Potkraj 2002. Ministarstvo je, na čelu s ministrom Vladimirom Strugarom u suradnji s predstavnicima srpske zajednice i pojedinim nastavnicima povijesti, odlučilo formirati „Povjerenstvo za izradu prijedloga u svezi s poučavanjem povijesti područja bivše Jugoslavije za razdoblje od 1989. u školama hrvatskoga Podunavlja“ te organizirati izradu priručnika koji će se baviti razdobljem suvremene hrvatske povijesti nakon 1989. Zaključeno je da priručnik treba funkcionirati kao prilog uz udžbenike te da je to prvi korak prema ukidanju moratorija i privremeno rješenje dok se ne izabere udžbenik koji će biti preveden na srpski jezik i pismo.

Nakon neuspjelih pokušaja da angažira nakladničke kuće na izradi priloga tijekom 2003., rad na pripremi priručnika nastavljen je u jesen 2004. godine, u vrijeme ministra Dragana Primorca. Tada je Povjerenstvo za autore odabralo Tvrtka Jakovinu i Snježanu Koren s Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te Magdalenu Najbar-Agičić, autoricu i urednicu više udžbenika povijesti za osnovne i srednje škole.

Rad na izradi priručnika završen je u travnju 2005. godine. Povjerenstvo je u međuvremenu odlučilo da tekst treba poslužiti ne samo učenicima u Podunavlju, nego i drugima u cijeloj Hrvatskoj kao dodatni materijal za poučavanje suvremene povijesti. Nakon što je rad na izradi priručnika završen, radni materijal je predan recenzen-tima koji su se trebali očitovati o njegovoj kvaliteti kako u metodičkom smislu tako i u historijskom prikazu samog razdoblja. No prije nego što su recenzije – kao što se poslije pokazalo, neke od njih veoma pozitivne, a druge veoma negativne – došle do autora, sadržaj onih negativnih pojavio se u nekim medijima i potaknuo višemjesečnu javnu polemiku. Sam tekst Dodatka ostao je javnosti u najvećoj mjeri nedostupan te su se sa stvarnim sadržajem Dodatka, osim putem internetskih stranica Hrvatskog informativnog centra, zainteresirani mogli upoznati isključivo ako su iskazali osobnu inicijativu i zahtijevali od autora(ica) Dodatka da im predoče materijal na uvid. Što su samo neki od novinara koji su tih dana pisali o Dodatku i učinili.

Situacija koja je nastala bila je simptomatična za spomenuto razdoblje u Hrvatskoj. Prisutna je bila izrazi-ta politizacija teme, osobito stoga što se sve događalo uoči komemoracije desete godišnjice vojno-redarstvene operacije „Oluja“. Autor i autorice bili su izloženi novinskim napisima u kojima se o Dodatku uglavnom govorilo na izrazito senzacionalistički način. Pritom su autori najčešće prozivani zbog navodnog relativiziranja krivnje za ratna zbivanja jer je u dijelu medija, političara i veteranskih udruga multiperspektivni pristup poučavanju sukoba koji je primijenjen u izradi Dodatka ocijenjen kao „iskrivljavanje povijesne istine o srpskoj agresiji“ te „pokušaj izjednačavanja krivnje za rat“.

U kampanju je bio uključen i dio recenzenata koje je angažiralo Ministarstvo. Već u samom postupku recen-ziranja očito je bilo da neki od recenzenata ne zaziru od skretanja u izvanznanstvene vode te se služe poglavito političkim diskvalifikacijama.

U polemikama se očitovala i nespremnost dijela sudionika na sustavni rad na suočavanju s prošlošću, a slijedom toga i na sustavno proučavanje i znanstveno utemeljenje bliže povijesne zbilje u Hrvatskoj. Unatoč tome što je Hrvatski sabor 2003. prihvatio „Udžbenički standard“ u kojem su postavljeni uvjeti formulirani kao „etički zahtjevi“, koje udžbenici moraju zadovoljiti afirmiranjem nekih općih vrijednosti u koje spadaju: odgajanje učenika za mir, toleranciju i demokraciju, poštovanje rasnih, etničkih, kulturnih i vjerskih razlika itd., rasprava je upozorila na različite i međusobno suprotstavljene zamisli o svrsi i ciljevima školske povijesti, osobito zbog njezine potencijalne uloge u oblikovanju učeničkog identiteta.

Uz činjenicu da se radi o vrijednostima koje su sukladne intencijama prosvjetne politike u Europskoj uniji, postoje ozbiljni i duboki razlozi u prošlosti i sadašnjosti ovog područja zbog kojih bi te vrijednosti trebale postati sastavnim dijelom hrvatske prosvjetne politike i prosvjetne prakse.

Drugi, specifični sklop vrijednosti koji udžbenici prema „Udžbeničkom standardu“ moraju afirmirati jest da hrvatski udžbenici „njeguju hrvatski nacionalni identitet“ i „razvijaju domoljubni osjećaj prema Republici Hrvatskoj kao zajednici ravnopravnih građana, neovisno o etničkoj i vjerskoj pripadnosti“.

Autori(ce) separata iskazali su nesumnjivu tendenciju da u udžbenik unesu elemente iz prve skupine „etičkih vrijednosti“ navedenih u „Udžbeničkom standardu“, kao i da primijene nove postupke u metodici nastave povijesti kojima je cilj učenike od pasivnih primatelja informacija učiniti aktivnim sudionicima u donošenju zaključaka. Ti se ciljevi u suvremenoj metodici nastoje ostvariti, među ostalim, uvođenjem načela multiperspektivnosti koje je preduvjet dezideologizacije nastave povijesti.

U konačnici, rasprava je utjecala na odluku Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa koje je odustalo od objavljivanja Dodatka.

Uz Dodatak objavljujemo preslike novinskih tekstova, osvrte autora i autorica Dodatka, tekst akademika Nikše Stančića, voditelja Povjerenstva koje je odlučivalo o Dodatku u Ministarstvu, u kojem daje osobni prilog povijesti „Dodatka uz udžbenik najnovije povijesti“ te priloge u kojima se nalaze službeni dokumenti koje je uputilo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa tijekom procesa pregovaranja o mogućim modelima kreiranja nastave povijesti u hrvatskom Podunavlju i šire.

Početno smo željeli objaviti i recenzije od čega smo morali odustati jer nismo imali pristanak svih recenzenata na objavljivanje.

U pripremi za tiskanje gotovo ništa nije bilo jednostavno, ponajmanje pronalaženje sredstava za objavljivanje. Odluka fondacije Robert Bosch Stiftung i izdavačke kuće Profil da podrže tiskanje uslijedila je nakon više odbijenica.

Kao da je Dodatak pred sve koji su došli u dodir s njim, pa i potencijalne financijere, postavio neku vrstu zrcala u kojem su se jasno mogli vidjeti stavovi, predrasude i strahovi od dopuštanja druge perspektive.

Očito da nam je još uvijek potrebno suočavanje s vlastitom reakcijom na Dodatak da bismo prepoznali strahove i nelagode koji se prenose iz naših ratnih povreda i košmarnih sjećanja u sferu javnog diskursa o ratu.

Stavljamo ga pred sud javnosti kao svojevrsan društveni lakmus koji pokazuje uolikoj mjeri još uvijek djelujemo u duhu autoritarno totalitarnih tradicija obilježenih vjerom u samo jednu povijesnu istinu.

UREDNIŠTVO *DOCUMENTE* – CENTRA ZA SUOČAVANJE S PROŠLOŠĆU

01

DODATAK UDŽBENICIMA ZA NAJNOVIJU POVIJEST

01

DODATAK UDŽBENICIMA ZA NAJNOVIJU POVIJEST

Snježana Koren • Magdalena Najbar-Agičić • Tvrtko Jakovina

Dodatak udžbenicima za najnoviju povijest

Kada je 1998. god. došlo do reintegracije Podunavlja u sastav Republike Hrvatske Vlada Republike Hrvatske je u dogovoru s UNTAES-om donijela odluku o petogodišnjem moratoriju na učenje najnovije povijesti u školama na srpskom jeziku u Podunavlju. U stručnim raspravama koje je organiziralo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa zaključeno je da prestanak moratorija treba iskoristi kao prigodu da se nastava povijesti toga razdoblja uskladi sa suvremenim dostignućima u metodici nastave povijesti. Zbog toga je ovaj udžbenik (priručnik?) namijenjen svim školama u Republici Hrvatskoj. U njemu ćeš naći ne samo podatke o zbivanjima u razdoblju od 1989. god. do danas, već također gradivo – izvorne tekstove, članke, govore, slike, tablice i sl. – koji će ti pružiti priliku da pokušaš, uz upute tvog nastavnika, sam zaključivati o uzrocima zbivanja i različitim tumačenjima povijesnih zbivanja u razdoblju velikih promjena u svijetu, Europi, bivšoj Jugoslaviji i Hrvatskoj.

Sadržaj

Što je povijest ili kako nastaje povijest u vašim udžbenicima?	2
Europa u 80-im godinama	4
Jugoslavija nakon Titove smrti	5
SFRJ i njezine republike u 80-im godinama 20. stoljeća	6
Kriza Jugoslavije u osamdesetim godinama	8
Putovi prema raspadu Jugoslavije	10
Promjene u Hrvatskoj – prema građanskom društvu i samostalnosti	12
Srbi u Hrvatskoj nakon demokratskih promjena	15
Uloga medija, propaganda i slika „drugoga“	18
Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991.-1995.	20
Hrvatska: Od prvih sukoba do proglašenja neovisnosti	22
Vrhunac rata u Hrvatskoj (druga polovica 1991.)	23
Hrvatska postaje međunarodno priznata država. Dolazak snaga UN-a	24
Rat u Bosni i Hercegovini 1992.-1995.	25
Cijena rata	26
Kraj rata na hrvatskom prostoru	28
Promjene u svijetu od 1989. do danas	30
Hrvatska i ostale države nastale nakon raspada Jugoslavije	31
Hrvatska nakon osamostaljenja	32
Tranzicija u Hrvatskoj	33
Hrvatska i euroatlantske integracije	37
Mirna reintegracija Podunavlja. Prognanici, izbjeglice i povratnici	39

Što je povijest

ili kako nastaje
povijest u vašim
udžbenicima

Pitanja o prošlosti zaokupljaju mnoge ljude: povjesničare, političare, novinare, umjetnike, obične građane. Svi oni pokušavaju pronaći odgovor na pitanje zašto se nešto dogodilo baš tako kako se dogodilo. Razmišljajući o prošlosti ljudi nastoje shvatiti sadašnjost i promišljati o budućnosti. No, njihove se prosudbe mogu veoma razlikovati. Zato je i nastava povijesti često bila predmetom diskusija: ljudi su raspravljali što i kako djeca trebaju, a što ne trebaju učiti i pritom su imali veoma različita mišljenja.

Kada je došlo do reintegracije* Podunavlja u sastav Hrvatske, donesena je i odluka o izostavljanju suvremene povijesti iz nastave u razredima u kojima se nastava odvija na srpskom jeziku.

Pogledaj pitanja uz faksimil. Upravo o njima trebaš razmišljati proučavajući ovo gradivo. U tome ti može pomoći ako se prisjetiš kako nastaje povijest koju možeš pronaći u tvojim udžbenicima i u stručnoj povijesnoj literaturi.

Prošlost je veoma složena. Pokušaj je zamisliti kao mozaik ili slagalicu s tisućama djelića u kojoj svaki od njih pridonosi stvaranju cjelovite slike. Istražujući prošlost, povjesničari je nastoje što potpunije rasvijetliti – pronaći pojedine dijelove i smjestiti ih na odgovarajuće

* reintegracija Podunavlja – vidi stranica 39

ODLUKA O MORATORIJU NA PREDAVANJE SADRŽAJA POVIJESTI KOJI SE ODNOSE NA BIVŠU JUGOSLAVIJU

Na temelju ovlaštenja iz članka 39 Zakona o sustavu državne uprave (Narodne novine, broj 75/1993.) donosim

ODLUKU o moratoriju na predavanje sadržaja povijesti koji se odnose na bivšu Jugoslaviju

I.

U odjeljenjima u kojima se nastava izvodi na srpskom jeziku u hrvatskom Podunavlju tj. na teritoriju pod privremenom upravom UNTAES-a uvodi se moratorij na predavanje i školsko učenje povijesti koje se odnosi na bivšu Jugoslaviju i na njene konstitutivne republike za razdoblje od 1989. do 1997.

Moratorij traje 5 godina tj. od školske godine 1997./98. do zaključno školske godine 2002./2003.

Faksimil odluke o moratoriju iz Narodnih novina. Zašto su ljudi smatrali da određena pitanja iz najnovije prošlosti mogu biti teška za poučavanje? Zašto ljudi tumače prošlost na različite načine? Zašto različito gledaju na neke događaje iz sadašnjosti?

mjesto. Nastoje opisati tijek događaja, ulogu pojedinih ljudi, uzroke određenih zbivanja, upoznati način života ljudi u prošlosti itd. Čine to na temelju povijesnih izvora – materijalnih, pisanih, slikovnih, zvukovnih. No, pritom se ne smije nekritički prihvaćati informacije koje izvori sadrže. Uvijek se moramo zapitati kada i gdje je izvor nastao, tko ga je načinio i s kojim ciljem, odakle autoru izvora informacije koje iznosi, kome je izvor namijenjen itd. Samo tako možemo procijeniti jesu li podaci u izvoru vjerodostojni ili ne.

No, to nije uvijek jednostavno. Povjesničari pišu svoja djela s većim ili manjim vremenskim odmakom. Ponekad im to daje određenu prednost jer znaju što je uslijedilo. No, ponekad to može biti i prepreka boljem razumijevanju ljudi iz prošlosti i njihovih motiva. Za starija razdoblja povjesničari se često suočavaju s nedostatkom izvora – oni su uništeni (npr. građevine), zagubljeni ili naprosto nestali tijekom dugih stoljeća od njihova nastanka.

U proučavanju novijih razdoblja povjesničari se susreću s upravo suprotnim problemom: mnoštvom izvora među kojima treba prepoznati i odabrati one najvažnije, one koji najviše doprinose razumijevanju prošlosti. No to ne znači da su im svi potrebni izvori uvijek dostupni jer se neki čuvaju u arhivima daleko od očiju javnosti, drugi su u privatnim zbirkama itd. Zato prilikom pisanja svojih djela povjesničari moraju uzeti u obzir i ono što možda nikada neće doznati – tj. zamisliti kako bi izgledao mozaik na mjestima gdje nedostaju kockice. Zbog svega ovoga slika prošlosti nikada nije potpuna ni dovršena. Zato se povijest može tumačiti na različite načine: bilo zato što su se pojavili novi izvori ili se već poznati izvori tumače na novi način. Ovakva tumačenja povjesničari nazivaju interpretacijama. O tim pitanjima raspravljaju na stranicama povijesnih časopisa i knjiga.

0 IZVORIMA: Pokušaj se sjetiti što je više moguće izvora iz kojih možemo doznati o novijoj prošlosti! Razmisli gdje ih se može pronaći. Razmisli o njihovim prednostima i nedostacima.

No, kao što smo već rekli, povjesničari nisu jedini ljudi koji pišu i govore o prošlosti. Povijest često postaje pitanje političkih rasprava, koristi se u propagandne svrhe ili se pojavljuje u različitim vidovima umjetnosti – od književnosti i slikarstva do zabavne industrije i filma.

Povijest je i dio naših svakodnevnih razgovora. Ljudi često posežu u prošlost kako bi objasnili ili opravdali ono što im se događa u sadašnjosti. Takve su interpretacije prošlosti vrlo često manjkave, bilo zbog nedostatnog poznavanja povijesti ili stoga što imaju neki drugi cilj od rasvjetljavanja prošlosti (npr. politička propaganda, zabava ili zarada). No, pravi problemi nastaju kad netko svojim interpretacijama namjerno iskrivljava sliku povijesti da bi postigao neki određeni cilj. Tada govorimo o zloupotrebi povijesti.

Slika prošlosti može se – namjerno ili nenamjerno – iskrivljavati na različite načine. Stoga se ne bi smjelo:

- krivotvoriti izvore ili iznositi lažne tvrdnje
- iskrivljavati, poricati ili izbjegavati nepoželjne činjenice
- naglašavati jedne događaje, a zanemarivati druge (primjerice naglašavati vlastite žrtve, a zanemarivati stradanja druge strane)
- prešućivati stavove druge strane
- izdvajati samo dijelove priče iz veće cjeline (mora se uzimati u obzir što je prethodilo, a što se zbivalo istovremeno na nekom drugom mjestu)

Zbog toga se može dogoditi da je cjelokupna slika koju dobivamo znatno iskrivljena čak i ako su svi pojedinačni spomenuti događaji istiniti!

0 IZVORIMA: Pokušaj se sjetiti što je više moguće različitih načina na koje se može tumačiti povijest. Sjeti se: poviješću se ne bave samo povjesničari, već i razni drugi ljudi. Razmislite o interpretacijama s kojima se najčešće susrećete i pokušajte ih nabrojiti.

S ovim ćeš se pitanjima susretati na sljedećim stranicama. Element „0 izvori“ upozoravat će te na probleme vezane uz kritičku analizu izvora i tumačenja prošlosti. U zadacima će se od tebe tražiti da procjenjuješ, vrednuješ i odabireš različite vrste izvora i tako napišeš vlastitu povijesnu priču. Samo tako možeš u potpunosti shvatiti što je *povijest* – proučavajući tekstove u svojim udžbenicima, istovremeno razmišljaj kako oni nastaju.

Europa u 80-im godinama

Osamdesete godine su započele pogoršanim odnosima između dviju velesila zbog sovjetske intervencije u Afganistanu (od 1979.). U prvoj polovici 80-ih sovjetske su komunističke vlasti još uspješno održavale kontrolu u SSSR-u i u ostalim članicama Varšavskog pakta. Izuzetak je donekle bila Poljska, u kojoj su već 1980. godine izbili veliki nemiri i štrajkovi. Poljske komunističke vlasti su ih ugušile uvođenjem ratnog stanja.

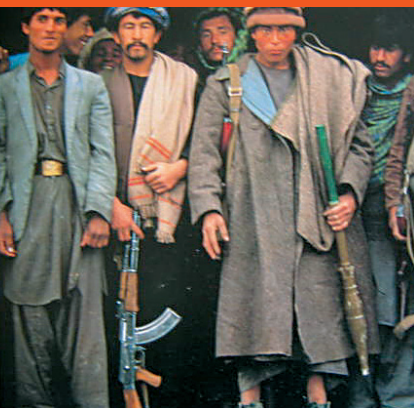
No, socijalistički je sustav iskazivao sve veće slabosti. Jačala je gospodarska kriza koja se očitovala u niskoj proizvodnosti, nestašicama roba, niskom životnom standardu i tehnološkom zaostajanju za Zapadom. Ljudska su prava stalno kršena, pa su zahtjevi za promjenama bili sve glasniji.

Prilike su se promijenile sredinom osamdesetih dolaskom Mihaila Gorbačova (1985.-1991.) na čelo Komunističke partije SSSR-a. Započelo je doba reformi poznatih kao *perestrojka* (preustroj gospodarstva i društva) i *glasnost* (sloboda javnog izražavanja). Provodila se gospodarska reforma, odvijao se proces demokratizacije, manje su se kršila ljudska prava. No, posljedica *glasnosti* bila je i sve snažnija

kritika Komunističke partije i slabljenje njezina utjecaja. Za mnoge ljude promjene više nisu bile dovoljno brze. Zahtijevali su napuštanje socijalističkog društvenog sustava.

Istovremeno je započelo razdoblje zatopljanja američko-sovjetskih odnosa. To je dovelo do pregovora i potpisivanja povijesnog sporazuma o smanjenju nuklearnog naoružanja (1987.). Gorbačov je sporazum prihvatio i stoga što oslabljeno sovjetsko gospodarstvo više nije moglo izdržati utrku u naoružanju koja je iziskivala golema sredstva.

Slabljenje sovjetskog utjecaja i gospodarska kriza doveli su do ubrzanog urušavanja komunističkih režima u ostalim europskim državama. Val protesta i demonstracija zahvatio je 1989. godine Poljsku, Čehoslovačku, Mađarsku, DR Njemačku, Rumunjsku i Bugarsku. Komunistički režimi tih zemalja ubrzo su shvatili da više ne mogu računati na vojnu pomoć oslabljenog SSSR-a i uglavnom su bez većih sukoba odstupili s vlasti. U tim su zemljama održani slobodni izbori i uvedena višestranačka demokracija. U narednim se godinama raspao SSSR, što je označio ujedno kraj Varšavskog pakta i Hladnog rata.

Afganistan

Titov sprovod

Demonstracije u Poljskoj

Jugoslavija nakon Titove smrti

Jugoslavija je nakon Drugog svjetskog rata bila jedna od europskih komunističkih zemalja, no nije bila dio Varšavskog ugovora. Nakon razlaza sa SSSR-om 1948. godine zadržala je položaj između Istoka i Zapada. Zbog toga je u vrijeme Hladnog rata uživala izdašnu finansijsku i drugu potporu Zapada. Imala je također utjecajnu ulogu u Pokretu nesvrstanih. Bilo je to udruženje zemalja u koji su ulazile najčešće države Trećeg svijeta, oslobođene kolonijalne vlasti europskih velesila. Preko tog udruženja nastojale su ojačati svoju međunarodnu poziciju.

Iako SFR Jugoslavija nije bila demokratska zemlja, njezini su građani ipak imali veće slobode nego stanovnici ostalih komunističkih zemalja. Godine 1950. uveden je sustav samoupravljanja u kojem su zaposlenici trebali dobiti odlučujući utjecaj na poslovanje poduzeća. Kontakti sa Zapadom ostvarivali su se preko radnika zaposlenih u inozemstvu, turizma i mogućnosti putovanja u zapadne zemlje. Zbog tih je veza nešto bolje funkcioniralo gospodarstvo.

Jugoslavenski komunistički vođa Josip Broz Tito upravljao je državom od 1945. godine. Za života je uspijevao svojim autoritetom

svladavati krize u funkcioniranju zemlje. Umro je 4. svibnja 1980. godine, a na njegovu pokopu bile su prisutne brojne strane delegacije na čelu s najvišim državnim dužnosnicima, dajući tako podršku očuvanju Jugoslavije. Vlast je preuzelo osmočlano Predsjedništvo u kojemu je bio po jedan predstavnik svake republike i pokrajine. Jugoslavenske su vlasti, pod parolom „I poslije Tita, Tito“, nastojale pokazati da se zapravo ništa nije promijenilo, no to je bio tek privid.

Osamdesete su godine bile obilježene rastućom krizom jugoslavenske države i društva. Započele su snažnom *gospodarskom krizom*. No, raspadu jugoslavenske federacije vodile su sve veće političke nesuglasice među republikama, odnosno vladajućim republičkim Savezima komunista. Među njima su postojale veoma različite zamisli o tome kako bi se zemlja trebala dalje razvijati, gospodarski i politički.

Sve se to događalo u vrijeme krize komunističkih režima i u ostalim europskim zemljama. Ti su događaji utjecali na zbivanja u Jugoslaviji i njezinim republikama. Od 1989. godine i u Jugoslaviji započinje prijelaz na višestranački sustav. Uslijedio je raspad federacije, koji nažalost nije prošao bez rata.

Reagan i Gorbačov u
Bijeloj kući 1987. godine

Slobodan Milošević

Rušenje Berlinskog zida.
Dramatični događaji u DR
Njemačkoj doveli su do
pada Berlinskog zida,
simbola Hladnog rata.

Ranjenici u podrumu
osječke bolnice (1991.)

Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija i njezine republike u 80-im godinama 20. stoljeća

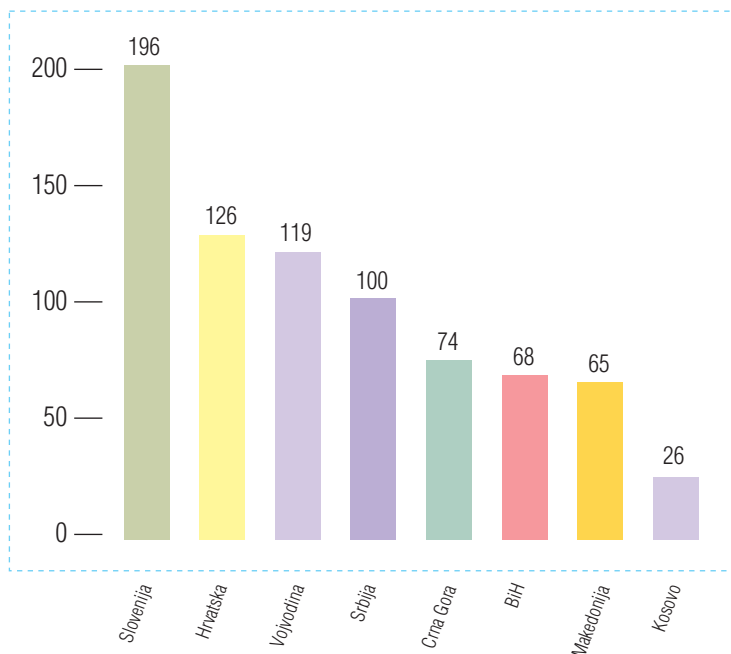
Na sljedećim stranicama govorit ćemo o problemima s kojima se susretala Jugoslavija, posebno 1980-ih godina. Problemi su u konačnici doveli do nestanka države. No, o tome koji su bili odlučujući, postoje različita mišljenja. Tvoj će zadatak biti da razmisliš zašto postoje tako različita tumačenja nestanka jugoslavenske države.

Slovenija

- Najrazvijenija republika. Ukupni udio Slovenaca u stanovništvu SFRJ je 8%. Prosječna plaća je 40% veća od jugoslavenskog prosjeka (1986). Udio u jugoslavenskom izvozu je sredinom 80-ih oko 20%. Pridonosi s 15-17% fondovima za razvoj nedovoljno razvijenih područja. Godine 1981. imala je 0,8% nepismenih.
- Političko vodstvo podržava Ustav iz 1974. godine i želi osigurati što veću samostalnost. Postoji bojazan da bi Slovenci mogli postati manjina ukoliko se promijeni Ustav. Postavlja pitanje položaja slovenskog jezika u jugoslavenskoj federaciji.

Grafikon prikazuje BDP u jugoslavenskim republikama (100 = jugoslavenski prosjek). BDP je kratica za Bruto društveni proizvod kojim se mjeri razvijenost, a obično označava vrijednost dobara i usluga stvorenih u zemlji tijekom godine, najčešće izraženih po glavi stanovnika

Hrvatska

- Pripada gospodarski razvijenijim područjima i ulaže u fondove za nerazvijene. Godišnji prihod od turizma je sredinom 80-ih u Jugoslaviji iznosio oko 3 milijarde dolara; hrvatski je udio bio oko 80%.
- Političko vodstvo podržava Ustav iz 1974. godine.
- Postoji nezadovoljstvo gospodarskim položajem (prevelikim izdvajanjima u savezni proračun) i položajem hrvatskog jezika.

Bosna i Hercegovina

- Složen etnički sastav – 3 naroda (Muslimani, Hrvati, Srbi), „Jugoslavija u malom”. Ravnopravnost naroda ostvaruje se formalno prema tzv. nacionalnom ključu.
- Pripada slabije razvijenim područjima i dobiva pomoć iz fondova za nerazvijene.

Vojvodina

- Spada u razvijenija područja Jugoslavije i ulaže u fondove za nerazvijene.
- Multietnički sastav.
- Političko vodstvo podržava Ustav iz 1974. godine

Srbija

- U užoj Srbiji živi 5 od oko 8,5 milijuna Srba u SFRJ. Oko 1,5 milijun živi u pokrajinama, a 2 milijuna u BiH i Hrvatskoj.
- Jedina republika koja ima autonomne pokrajine. Zbog toga njezino političko vodstvo traži reviju Ustava.
- Prosječno razvijena. Ulaže u fondove za nerazvijene.

Kosovo

- Većinu stanovništva čine Albanci i njihov udio u stanovništvu stalno raste.
- Najnerazvijenije područje. Razlika u BDP-u između Slovenije i Kosova bila u 50-ima 5:1, a početkom 80-ih 7:1. Godine 1981. ima 17,6% nepismenih.
- Dobiva pomoć iz fondova za nerazvijene. U 60-im je godinama 30% tih sredstava odlazilo na Kosovo, a u 80-ima čak 42%. U tom je razdoblju industrijska proizvodnja povećana 18 puta, a broj zaposlenih 4,7 puta.
- Većina Albanaca s Kosova žele vlastitu republiku.

Makedonija

- Pripada slabije razvijenim područjima i dobiva pomoć iz fondova za nerazvijene. Prosječna plaća je 1986. godine 30,6% niža od jugoslavenskog prosjeka.
- Problemi sa susjedima koji osporavaju postojanje makedonske nacije i države. Brojna albanska manjina.

HRVATSKA

56 538 km²
4 601 469 stan.

Hrvati 75,1 % ; Srbi 11,6 % ;
Jugoslaveni 8,2 %

Vojvodina

21 506 km²
2 034 772 stan.

Srbi 54,4 % ;
Mađari 18,9 % ,
Jugoslaveni 8,2 %
Hrvati 5,4 %

BOSNA I HERCEGOVINA

51 129 km²
4 124 256 stan.

Muslimani 39,5 % ; Srbi 32,0 % ;
Hrvati 18,4 % ; Jugoslaveni 7,9 %

SRBIJA (bez pokrajina)

55 968 km²
5 694 464 stan.

Srbi 85,4 % ;
Jugoslaveni 4,8 %

CRNA GORA

13 812 km²
584 310 stan.

Crnogorci 68,5 % ;
Muslimani 13,4 % ;
Albanci 6,5 % ;
Jugoslaveni 5,3 %

Kosovo

10 887 km²
1 584 440 stan.

Albanci 77,4 % ;
Srbi 13,2 %

MAKEDONIJA

25 713 km²
1 909 112 stan.

Makedonci 67,0 % ;
Albanci 19,8 % ; Turci 4,5 %

Crna Gora

- Najmanja republika. Pripada slabije razvijenim područjima i dobiva pomoć iz fondova za nerazvijene.

Kriza Jugoslavije u osamdesetim godinama

Jugoslavija je poslije Drugog svjetskog rata doživjela gospodarski rast, iako veoma različit u pojedinim republikama. U gospodarstvu su bili prisutni elementi tržišnog gospodarstva, a živjelo se bolje nego u ostalim socijalističkim zemljama. No, gospodarski se model ipak pokazao manje uspješnim od kapitalističkoga, pa je taj rast počeo usporavati. Od kraja 70-ih gospodarska je kriza bila sve očitija. U osamdesetima se očitovala u porastu nezaposlenosti, velikom inozemnom dugu i inflaciji, dok su je građani ponajviše osjetili kroz pad životnog standarda.

Sve je to narušilo sliku o Jugoslaviji kao zemlji socijalističkog blagostanja. Neke su republike sve više isticale da ih jugoslavenski okvir koči u razvoju i bile nezadovoljne prevelikim izdvajanjima u savezni budžet i fondove za nerazvijene. Nasuprot tome, druge su republike bile podjednako nezadovoljne presporim razvojem. U njih se razvio osjećaj nejednakosti i iskorištavanja od strane bogatijih republika. I jedne i druge počele su se pitati o korisnosti daljnjeg ostanka u jugoslavenskoj zajednici.

Od 70-ih je republikama i pokrajinama omogućeno podizanje kredita u inozemstvu, a savezna vlada je izgubila kontrolu nad procesom zaduživanja. Jugoslavenski dug je početkom 80-ih iznosio oko 20 milijardi dolara. Najviše teškoća u otplati kredita imala je Hrvatska.

Godine 1982. je zbog velikog vanjskog duga odlučeno da poduzeća koja izvoze na zapadno tržište moraju 76% svojih deviza prenijeti u Narodnu banku Jugoslavije. Takvih je poduzeća ponajviše u Sloveniji i Hrvatskoj.

Zbog velikog inozemnog duga došlo je do inflacije, koja je u drugoj polovici 80-ih dosegla 2500%. Porasla je nezaposlenost, koja je 1982. godine iznosila 14%. Od 1979. do 1984. godine osobni su dohoci pali za 34%, a mirovine za više od 40%.

Početkom 80-ih povremeno se uvode redukcije struje te „par-nepar“ sistem dopuštene vožnje (jednog dana smjeli su voziti automobili s parnim, a drugog s neparnim brojem na registarskim tablicama) kako bi se smanjila potrošnja benzina. Cijena benzina je porasla, a uvedeni su i bonovi za benzin.

Zbog nestašica uvoznih proizvoda poput tropskog voća, kave, praška za pranje odjeće, zubnih pasti i čokolade, pred dućanima na ulicama jugoslavenskih gradova povremeno su se pojavili dugi redovi. Građani su istovremeno odlazili na *shopping* u inozemstvo, gdje su, primjerice, 1979. godine potrošili 2 milijarde dolara.

U zemlji su se organizirale manifestacije poput Zimskih olimpijskih igara u Sarajevu 1984. i Studentskih olimpijskih igara (Univerzijade) u Zagrebu 1987. godine.

Neposredno nakon Titove smrti u Jugoslaviji je bilo 2.111.731 članova SKJ (od oko 23 milijuna stanovnika). Istovremeno je među mladima bilo sve više onih koji nisu željeli postati članovima SKJ. Npr. tako se u jednom istraživanju 1985. godine izjasnilo 88% mladih u Sloveniji, 70% u Hrvatskoj, 54% u Vojvodini i 40% u Srbiji.

Ante Marković, hrvatski gospodarstvenik i političar. Postao je predsjednik Saveznog izvršnog vijeća (savezne vlade) 1990. godine, kao treći Hrvat za redom na tom mjestu. Podržala ga je većina republika (osim Srbije i Crne Gore) zbog spremnosti na reforme. Uveo je konvertibilnost dinara i zaustavio inflaciju. Očekivao je da će uz pomoć Zapada preurediti gospodarstvo i izvesti zemlju iz krize, no ta je podrška često bila samo deklarativna.

Istovremeno su jačale političke nesuglasice među republičkim rukovodstvima, odnosno vladajućim republičkim Savezima komunista. Ove su suprotnosti naročito dolazile do izražaja kada se radilo o ustroju države. Jugoslavija je bila federacija koja se sastojala od 6 republika i 2 autonomne pokrajine. Neposredno nakon Drugog svjetskog rata je njihova samostalnost bila samo formalna, a moć je bila usredotočena u vrhu Komunističke partije u Beogradu. Kasnijim promjenama Ustava (naročito 1974. godine) republike i pokrajine su dobile veću samostalnost, a utjecaj središnjih vlasti sve je više slabio.

Većina republika i obje autonomne pokrajine zalagale su se za očuvanje i proširenje svojih ovlasti i prava. Rukovodstvo Srbije je, naprotiv, tražilo smanjenje ovlasti republika i pokrajina i jačanje

središnjih vlasti u Beogradu. Smatralo je da su Ustavom iz 1974. godine pokrajine Vojvodina i Kosovo dobile prevelika prava, te da je time ugroženo teritorijalno jedinstvo Srbije. Taj su stav još više ojačale velike demonstracije na Kosovu 1981. godine u kojima je većinsko albansko stanovništvo tražilo da Kosovo postane republika. Prilikom gušenja demonstracija bilo je više mrtvih i ranjenih. Sljedeće je godine Srbija pokrenula inicijativu za promjenu Ustava.

O IZVORIMA: Karikature su poseban način izražavanja mišljenja o nekom događaju, ličnosti, itd. Oslanjaju se na humor, iskrivljavanje fizičkih osobina, pretjerivanje, te koriste simbole i stereotipne predodžbe*. Nije im prvenstveni cilj iznositi činjenice, već stavove i mišljenja autora ili grupe kojoj pripada.

Karikatura *Restoran federacija* objavljena je u zagrebačkom tjedniku *Danas* 1988. godine. Što je federacija? Sjeti se različitih stavova o preuređenju Jugoslavije. Kako ih je autor izrazio na ovoj karikaturi? Koji se broj često pojavljuje? Zašto? Kako autor doživljava odnose između republika i pokrajina – kao ravnopravne ili neravnopravne? Koja bi republika mogla prigovoriti ovakvom prikazu? Možemo li prepoznati stav autora?

* stereotipna predodžba – standardizirana i često ponavljana predodžba, koja je zajednička članovima neke skupine, a koja predstavlja pojednostavljeno mišljenje, stav ili nekritičku procjenu.

ZADACI

1. Na temelju tekstova o svjetskoj povijesti i povijesti Jugoslavije tijekom 1980-tih godina izradi crtu vremena. Na crti prikaži najvažnije događaje opće i jugoslavenske povijesti. Jedne opiši s gornje, a druge s donje strane crte. Razmisli: Kako su svjetski događaji mogli utjecati na razvoj događaja u Jugoslaviji?
2. Republike su imale različit razvoj, različite ciljeve i različite razloge nezadovoljstva. Još jednom prouči podatke na prethodne četiri stranice i odgovori na sljedeća pitanja. Za koju bi republiku/republike mogli biti značajni pojedini podaci i na koji način? Kako to može pridonijeti razumijevanju prilika u Jugoslaviji? Pripazi: Ista činjenica može imati drugačije značenje za različite republike. Posebno označi probleme koji su se mogli odnositi na sve jugoslavenske republike i narode. Označi probleme koji su političkog, te one koji su gospodarskog karaktera. To nije uvijek jednostavno jer su neki od njih složena karaktera. Među problemima s kojima se suočavala Jugoslavija odaberi one koje smatraš teško rješivima i one koje smatraš lakše rješivima. Crvenom bojom podcrtaj one probleme koji su – prema tebi – doveli do kraja Jugoslavije. Svoj odgovor usporedi s odgovorima ostalih učenika u razredu.

Putovi prema raspadu Jugoslavije

Tijekom osamdesetih godina ideja o jugoslavenskom „bratstvu i jedinstvu“ gubila je na snazi. U svim dijelovima SFRJ jačali su nacionalni osjećaji, a ponegdje i radikalne nacionalističke ideje. U prvi plan je došlo pitanje položaja Srbije i Srba u Jugoslaviji. To je pitanje napose došlo do izražaja u tekstu koji je nastao 1986. godine – Memorandumu Srpske akademije nauka i umetnosti. Tekst je izazvao snažne reakcije javnosti.

Srpski nacionalizam osobito je ojačao nakon što se Slobodan Milošević učvrstio na vlasti (1987.) i počeo provoditi ove zahtjeve u djelo. Do početka 1989. godine ograničena je autonomija dviju pokrajina, a potom su Miloševićevi pristaše došli na vlast i u Crnoj Gori. Prevlast Srbije u Jugoslaviji Milošević je pokušavao ostvariti centralizacijom vlasti i uvođenjem izbora za jedan od domova Savezne skupštine po načelu „jedan čovjek – jedan glas“. Zbog tih su se zahtjeva ostale republike osjetile ugroženima. Jugoslavija se tako podijelila u dva tabora. Na jednoj su strani bile Srbija i Crna Gora, a na drugoj ostale jugoslavenske republike, iako je i među njima bilo razlika u stavovima. Budući da su se u Predsjedništvu Jugoslavije i dalje računali glasovi predstavnika Vojvodine i Kosova, sada pod srpskom kontrolom, odnos glasova bio je izjednačen (4 prema 4). Predsjedništvo Jugoslavije sve je teže donosilo odluke, a politički život u Jugoslaviji postajao je sve složeniji.

Izvor 1

U Memorandumu se na 40-ak stranica razmatrao položaj Srbije i Srba u Jugoslaviji. Pritom su iznesene sljedeće tvrdnje:

- Glavni uzrok gospodarske i političke krize u Jugoslaviji je jačanje republičkih državnosti, naročito Slovenije i Hrvatske.
- Republike su postale nacionalne države koje prijete jedinstvu Jugoslavije.
- Srbija je u Jugoslaviji u politički i gospodarski neravnopravnom položaju.
- Srpski narod je podijeljen između jugoslavenskih republika i pokrajina. Treba uspostaviti „puni nacionalni i kulturni integritet srpskog naroda, nezavisno od toga u kojoj se republici ili pokrajini nalazi“.

Što misliš, zašto je ovaj tekst potaknuo snažne reakcije? Kakve su te reakcije mogle biti? Gdje su, po tvom mišljenju, bile najsnažnije?

Miloševićevi pristaše su organizirali mitinge podrške srbijanskom rukovodstvu po Srbiji i njezinim pokrajinama. Pokušavali su organizirati slične mitinge i u ostalim dijelovima Jugoslavije.

IZVOR 2

Godine 1989. obilježavala se 600. godišnjica bitke na Kosovom polju. Važnu je ulogu u njegovu obilježavanju imala i Srpska pravoslavna crkva, koja je sve snažnije angažirala u srpskoj javnosti. Središnja proslava održana je na Gazimestanu kod Gračanice. Ovo je ulomak iz govora Slobodana Miloševića koji je snažno odjeknuo u cijeloj zemlji (prema: NIN, 2.07.1989.):

Sticajem društvenih okolnosti ovaj veliki šeststogodišnji jubilej kosovske bitke dogodio se u godini u kojoj je Srbija, posle mnogo godina, posle mnogo decenija, povratila svoj državni, nacionalni i duhovni integritet [...] Kosovsko junaštvo već šest vekova inspiriše naše stvaralaštvo, hrani naš ponos, ne da nam da zaboravimo, da smo jednom bili vojska velika, hrabra i ponosita, jedna od retkih koja je u gubitku ostala neporažena. Šest vekova kasnije, danas, opet smo u bitkama i pred bitkama. One nisu oružane, mada i takve nisu isključene. Ali bez obzira kakve da su one, bitke se ne mogu dobiti bez odlučnosti, hrabrosti i požrtvornosti. [...]

O kojim događajima govori Milošević u prvom dijelu? Kako ih prikazuje? S kojim se ciljem poziva na povijest? Koje su rečenice drugi mogli smatrati prijetnjom?

0 IZVORIMA: Javni govori obično se pomno pripremaju. Imaju svoj cilj i namijenjeni su određenoj publici. Mogu sadržavati obećanja, programska načela, upozorenja, prijetnje itd. Ti govori i njihovi dijelovi mogu biti namijenjeni izravnim slušateljima, ali i drugim skupinama do kojih će doprijeti putem medija.

Ovi su događaji izazvali reakcije u ostalim republikama, naročito u Sloveniji. No, dok se slovensko vodstvo odlučno usprotivilo Miloševićevoj politici, odgovor hrvatskog vodstva gotovo je izostao. „Hrvatska šutnja“, kako se to nazivalo u javnosti, dijelom je bila posljedica događanja iz 1971. godine. Ipak se u obje republike od sredine 80-ih osjećala postupna demokratizacija života. Pojavljuje se alternativni tisak i počinju emitirati prve alternativne radio stanice. Iznose se nacionalni programi, a postojeći jugoslavenski okvir i odnosi unutar federacije sve se više smatraju smetnjom za daljnji razvoj.

U osamdesetim je godinama Slovenija prednjačila u razvoju civilnog društva u Jugoslaviji. Javljale su se različite alternativne i oporbene organizacije. Časopis slovenske omladine *Mladina* otvoreno je pisao o problemima društva. Kritike jugoslavenske vojske dovele su 1988. godine do uhićenja skupine novinara. Sudeње pred vojnim sudom imalo je snažan odjek u slovenskoj javnosti. Organizirani su protestni skupovi, a slovenska oporba i komunisti našli su se na istoj strani.

Slom komunizma u Europi 1989. godine potaknuo je daljnje demokratske promjene i pojavu višestranačja na području cijele Jugoslavije. Istovremeno su veze između jugoslavenskih republika sve više slabile. Jedna za drugom gasile su se zajedničke institucije. Tako su i na izvanrednom kongresu Saveza komunista Jugoslavije početkom 1990. godine došli do izražaja različiti stavovi republičkih saveza komunista. Savez komunista Jugoslavije, dotad nositelj jugoslavenskog jedinstva, raspao se na republičke partije. Bio je to jedan od odlučujućih trenutaka za promjene koje su uslijedile.

IZVOR 3

Rezultati godišnjeg istraživanja javnog mnijenja Sveučilišta u Ljubljani (1987.):

- 53% ispitanika reklo je da bi Slovenija kao nezavisna država povećala šanse za razvoj
- 50% ispitanika tvrdilo je da slovenska politika nije dovoljno nezavisna
- 65% držalo je da je slovenski jezik ugrožen
- 59% smatralo je da republike i pokrajine moraju biti još nezavisnije, a samo 9% je podržavalo recentralizaciju Jugoslavije

0 IZVORIMA: Ispitivanja javnog mnijenja često se provode kako bi se prepoznalo raspoloženje stanovništva o određenim temama. U anketi mora sudjelovati dovoljan broj ljudi koji predstavljaju sve slojeve društva. Postoje razrađene metode kojima se koriste profesionalni istraživači kako bi rezultati bili što pouzdaniji. Ako se ne poštuju stručna pravila, rezultati mogu biti pogrešni.

Ovako je raspad SKJ opisan u knjizi Laure Silber i Alana Little, *Smrt Jugoslavije*:

Konačni obračun Srbije i Slovenije dogodio se 23. siječnja 1990. na Četrnaestom izvanrednom kongresu SKJ. Delegati su se tijekom tog otužnog zasjedanja u beogradskom Sava centru prepirali oko sudbine Partije [...] Činilo se da je ponor između Srbije s jedne i Slovenije i Hrvatske s druge strane, postao nepremostiv [...] Delegati su se uzajamno vrijeđali. Nijedan slovenski prijedlog — od ljudskih prava do uloge Jugoslavije u Europi — nije dobio ni polovicu od 1612 glasova nužnih za usvajanje. Svaki je neuspjeh bio pozdravljen gromkim pljeskom. Slovenci su bili poniženi, postalo im je jasno da su srpska i crnogorska delegacija upućene da sruše svaki slovenski prijedlog [...] Ogorčena slovenska delegacija napustila je Kongres. Istaknuta slovenska partijka Sonja Lokar plakala je dok je delegacija polako izlazila iz dvorane. Mnogi su srpski delegati pljeskali njihovu ponoćnu izlasku, uvjereni da su pobijedili Slovence.

Onda je Milošević počinio jednu od svojih prvih političkih pogrešaka: popeo se na središnji podij i pozvao Kongres da nastavi s radom [...] Ali njegov poziv nije prihvaćen. Samouvjereni vođa, naviknut da mu kliču s grozničavim oduševljenjem, odjednom nije znao što bi. Preračunao se. Ivica Račan se bio obvezao da će njegova delegacija izaći za Slovencima ako napuste Kongres. Milošević se na to nije osvrtao. U hrvatskoj delegaciji bila je trećina Srba. Milošević se uzdao da će oni zadržati hrvatsku delegaciju na Kongresu. Prevario se. U znak potpore Slovencima hrvatska je delegacija napustila Kongres [...]

Četrnaesti je kongres bio posljednji na koji je došlo svih šest jugoslavenskih republika. Popustilo je ljepilo koje je držalo na okupu federativnu Jugoslaviju [...] Kad su Hrvati odbili ostati na Kongresu, mladi Bulatović [crnogorski komunist koji je predsjedao sjednici, op. a.] nije znao što će. Dao je petnaest minuta odmora, koji je, kako će poslije reći, „prešao u povijest”.

Što misliš, zašto je slom Saveza komunista Jugoslavije ujedno označio i slom zajedničke države?

0 IZVORIMA: Tekstovi o

prošlosti publicističkog karaktera razlikuju se od većine znanstvenih tekstova živopisnijim jezikom i ležernijim stilom. Ti se opisi najčešće temelje na dobrom poznavanju činjenica, no uglavnom ne navode izvore iz kojih crpe informacije.

Promjene u Hrvatskoj – prema građanskom društvu i samostalnosti

Vlado Gotovac, predsjednik HSLS-a. Među prvim strankama osnovanim u Hrvatskoj bio je Hrvatski socijalno-liberalni savez (HSLS). Kako zakon još nije dopuštao osnivanje novih političkih stranaka, prve stranke su se registrirale kao alternativna udruženja (savezi, zajednice).

Krajem 1989. i početkom 1990. godine u Hrvatskoj sve su se više osjećale nadolazeće promjene. U javnosti se sve češće otvoreno raspravljalo o problemima zemlje, te dotad prešućivanim temama kao što su Bleiburg i „križni put”, „hrvatsko proljeće” itd. U slobodnijim uvjetima Katolička crkva je postala snažno prisutna u javnom životu. Hrvatska je javnost sa strepnjom promatrala događaje u Srbiji, a osjećaj ugroženosti od srpskog nacionalizma pothranjivao je i jačao hrvatski nacionalizam. Zbog izostanka jasnije reakcije hrvatskog partijskog vodstva popularnost su počele dobivati one snage za koje se smatralo da će odlučnije braniti hrvatske pozicije.

U tim su okolnostima u Savezu komunista Hrvatske prevladale reformske snage. SKH je potkraj 1989. godine pristao na uvođenje službenog višestranačja i na održavanje slobodnih demokratskih izbora. Početkom veljače 1990. službeno su registrirane oporbene stranke. Većina se u svojim programima zalagala za demokratske promjene (višestranački sustav i građanske slobode), tržišno gospodarstvo, te za jačanje federalnog ili uspostavljanje konfederalnog

Izvor 5

Dijelovi govora Franje Tuđmana održanog na Prvom kongresu HDZ-a u Dvorani „Lisinski“, 24.-25. 2. 1990. Neki su dijelovi izazvali snažne reakcije javnosti.

Postoji bitna razlika između HDŽ i svih ostalih političkih stranaka u Hrvatskoj. Ona je u tome što HDŽ, na istoj razini uz opća načela ljudskih, građanskih prava i parlamentarne demokracije — i k tomu izričitije i sustavnije, odlučnije i dosljednije od svih drugih, postavlja zahtjev za pravo hrvatskoga naroda na samoodređenje i državnu suverenost [...]

Pobornici hegemonističko-unitarističkih ili jugoslavensko veldržavnih shvaćanja vide u programskim ciljevima HDŽ ništa drugo do zahtjeva za obnovom ustaške NDH. Pri tome zaboravljaju da NDH nije bila samo puka „kvislinška“ tvorba i „fašistički zločin“ već i izraz kako povijesnih težnji hrvatskoga naroda za svojom samostalnom državom tako i spoznaja međunarodnih čimbenika, a u ovom slučaju vlade Hitlerove Njemačke, koja je na ruševinama versailleskog krojila Novi europski poredak, tih težnji Hrvatske i njezinih geografskih granica. Prema tome, NDH nije

predstavljala samo puki hir osovinskih sila već je bila posljedak posve određenih povijesnih čimbenika. [...]

U svojim programskim osnovama mi smo se pozvali na avnojska i zavnohouska načela [...] zbog najdubljih povijesnih i međunarodno-pravnih razloga. ... [U njima] bila su sadržana načela pune ravnopravnosti svih naroda, a također prava svakoga pa dakako i hrvatskoga naroda na samoodređenje do odcjepljenja. [...] Sa ŽAVNOH-om utemeljenom Federalnom Državom Hrvatskoj — hrvatski narod na koncu drugoga svjetskog rata našao [se] na strani pobjedničkih demokratskih sila. [...]

Dosljedno svojim programskim osnovama u kojima se HDŽ izjasnila protiv svake nacionalne isključivosti, priznajući sva prava srpskomu i svakom drugom pučanstvu u Hrvatskoj, HDŽ posebno ističe da je protiv svakoga revanšizma.

Koja ciljeve svoje stranke navodi Franjo Tuđman? Što ističe kao glavnu prednost svoje stranke? Koje događaje iz prošlosti spominje i s kojim ciljem? Koji je dio govora mogao izazvati uznemirenje javnosti?

uređenja Jugoslavije. Kao najjača stranka isticala se Hrvatska demokratska zajednica na čelu s Franjom Tuđmanom. Ta je stranka dobila i snažnu podršku hrvatskih iseljenika. Značajan je ostao i Savez komunista Hrvatske koji je svome nazivu pridodao „Stranka demokratskih promjena“. Brojne oporbene stranke nastupile su na izborima kao Koalicija narodnog sporazuma.

U travnju i svibnju 1990. godine u Hrvatskoj su održani prvi slobodni višestranački izbori nakon Drugoga svjetskog rata. Na njima su komunisti izgubili vlast, a pobjedu je izborio HDZ. Predsjednik HDZ-a, Franjo Tuđman, postao je novi hrvatski predsjednik. Izbori su održani i u ostalim jugoslavenskim republikama. U Sloveniji, Makedoniji i BiH pobijedile su stranke koje su se zalagale za promjene, dok su u Srbiji i Crnoj Gori komunisti zadržali vlast.

Rezultati izbora u Hrvatskoj 1990. godine bili su sljedeći:

HDZ	41%
SKH-SDP	24%
KNS	15%
ostali	20%

Na temelju izbornog zakona, HDZ je dobio 57,6% mjesta u Hrvatskom saboru.

Franjo Tuđman (1922.-1999.) sa suprugom na biralištu. Bivši partizan i general JNA, povjesničar, krajem 60-ih godina postao je disidentom i u dva navrata bio osuđivan na zatvorske kazne zbog političkih stajališta. Hrvatskim je predsjednikom postao nakon demokratskih promjena 1990. godine. Ponovno je izabran za predsjednika na izborima 1992. i 1997. godine. Umro je nakon duže bolesti u prosincu 1999. godine, ne dovršivši svoj drugi mandat.

Proslava konstituiranja višestranačkog sabora. Dana 30. svibnja 1990. godine održana je prva sjednica novog Sabora SR Hrvatske – prvog izabranog na slobodnim višestranačkim izborima. Tijekom sjednice koja je održana u svečanoj atmosferi za predsjednika Predsjedništva Republike Hrvatske izabran je vođa pobjedničke stranke Franjo Tuđman. Mnogi građani s oduševljenjem su dočekali taj događaj. Velik broj ljudi okupio se pred zgradom Sabora, a onda je slavlje nastavljeno na ulicama Zagreba.

U prvim mjesecima nakon dolaska HDZ-a na vlast hrvatski nacionalni osjećaji izražavali su se na simboličkoj razini. Mijenjali su se nazivi ulica i institucija. Novoizabrani Hrvatski sabor poduzeo je korake koji su, kao i u ostalim bivšim socijalističkim zemljama, za cilj imali promjenu društveno-političkog sustava. Iz naziva republike izostavljen je pridjev *socijalistička*, te odabran novi oblik grba i zastava bez zvijezde petokrake. Tijekom druge polovice 1990. godine vodila se je javna rasprava o prijedlozima novog ustava. Ustav je usvojen u Hrvatskom saboru 22. prosinca 1990. godine.

Proglašenje ustava. Ustav Republike Hrvatske proglašen je 22. prosinca 1990. godine u Hrvatskom saboru. Proglašenju su prisustvovali i mnoge ugledne ličnosti iz javnog života.

O Ustavu i novom državnom znakovlju postojala su različita mišljenja. Što se isticalo i zašto? Zašto su nekima bila važna jedna, a drugima posve druga pitanja? Koje se odredbe i mišljenja odnose na nacionalni položaj Hrvata/Srba/ostalih, koje na političke odnose unutar RH, a koje na položaj Hrvatske u jugoslavenskoj federaciji?

USTAV RH

- Ističe se poštovanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, vladavina prava i demokratski višestranački sustav.
- RH ima pravo na samoodređenje, što uključuje i pravo na odcjepljenje.

- RH je nacionalna država hrvatskog naroda i država pripadnika ostalih naroda i manjina koji su njezini državljani: Srba, Muslimana, Slovenaca, Čeha, Slovaka, Talijana, Mađara, Židova i drugih. Njima se jamči ravnopravnost i ostvarivanje nacionalnih prava.

Za većinu hrvatskih građana je promjena hrvatskog ustava značila raskid s komunističkim nasljeđem.

Za većinu hrvatskih građana je promjena hrvatskog ustava značila osnaživanje hrvatske državnosti.

Bilo je prijedloga da Hrvatsku treba definirati kao građansku državu, tj. kao državu svih građana koji u njoj žive.

Pravo na samo-određenje do odcjepljenja garantirano je jugoslavenskim narodima i republikama svim ustavima nakon 1946. godine

Dio Srba je smatrao da se Ustavom umanjuju prava Srba u Hrvatskoj jer je prema ustavu iz 1974. Hrvatska bila „nacionalna država hrvatskog naroda, država srpskog naroda u Hrvatskoj i država narodnosti koje u njoj žive”.

Oporbene stranke smatrale su da su Ustavom predviđene ovlasti predsjednika republike prevelike i da to predstavlja opasnost za demokraciju u Hrvatskoj.

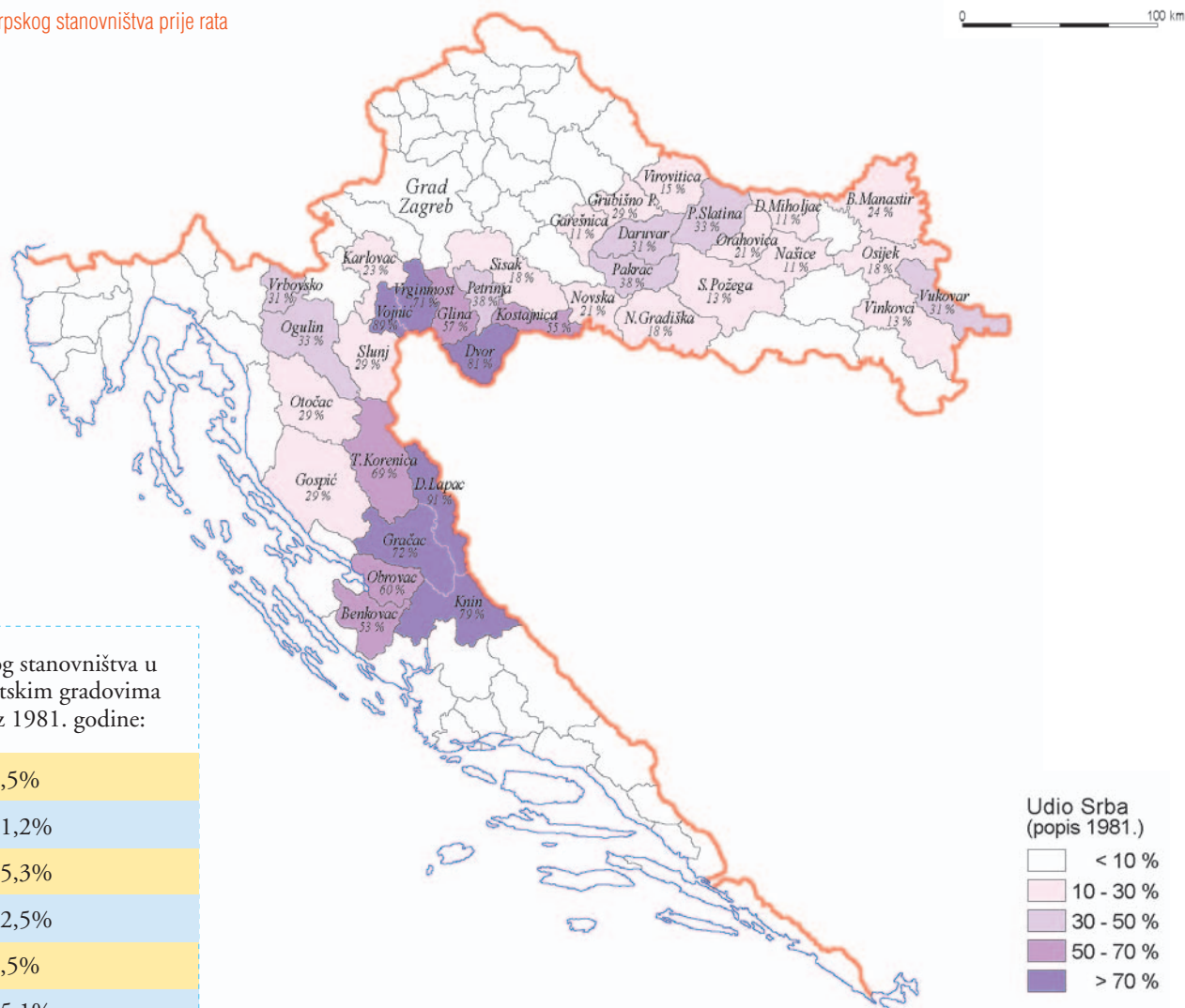
Srbi u Hrvatskoj nakon demokratskih promjena

Početkom devedesetih Srbi su činili oko 12% ukupnog stanovništva Hrvatske. Tradicionalno su bili naseljeni na područjima nekadašnje Vojne krajine (u dijelovima Slavonije, Like, Banije i Korduna) te sjeverne Dalmacije. U drugoj polovici 20. stoljeća je u procesu urbanizacije opadao postotak srpskog stanovništva u seoskim područjima, naročito nerazvijenima, a rastao u gradovima.

Pod utjecajem događaja u Srbiji jačao je i nacionalizam među Srbima u Hrvatskoj. Kako je srpsko pitanje sve više izbijalo u prvi

plan, razvile su se i rasprave o njihovu položaju. Pritom je svatko navodio svoje argumente: primjerice, dok je srpska strana isticala problem nerazvijenosti krajeva u kojima žive Srbi i stalno opadanje njihova broja, hrvatska je strana isticala natprosječnu zastupljenost Srba u politici, vojsci i policiji. Obje su se strane pozivale na povijest. Povijesni događaji, posebice iz Drugoga svjetskog rata, koristili su se kako bi se među stanovništvom razvijao strah prema drugoj strani, osjećaj nepravde i opravdavali određeni zahtjevi.

Karta razmještaja srpskog stanovništva prije rata

Postotak srpskog stanovništva u pojedinim hrvatskim gradovima prema popisu iz 1981. godine:

Zagreb	4,5%
Rijeka	11,2%
Osijek	15,3%
Vukovar	32,5%
Šibenik	9,5%
Petrinja	45,1%

Izvor 6

Sljedeći ulomak govori o strukturi srpskog stanovništva u Hrvatskoj 1984. godine (iz knjige Drage Roksandića *Srbi u Hrvatskoj*, Zagreb, 1991):

1984. godine, [...] su Srbi u Hrvatskoj 17,7% političkih rukovodilaca, 12,5% privrednih rukovodilaca, 11,9% pripadnika „sistemske inteligencije“, 7,5% stručnjaka, 13,7% VKV i KV radnika, 18,4% NKV radnika, 5,8% obrtnika i 11,2% seljaka.

Uočljivo je [...] „iskakanje“ u kategoriji političkih rukovodilaca, ali i svih kategorija radnika, ali i podbacivanje u kategorijama stručnjaka i obrtnika. [...] Kao što zabrinjava preveliki udio političkih rukovodilaca, tako zabrinjava i premali udio stručnjaka.

Može se zaključiti da se Srbi u Hrvatskoj, kao nacionalna zajednica, neizbježno teže suočavaju s temeljnim problemima u Hrvatskoj i Jugoslaviji... nego Hrvati u Hrvatskoj.

Na prvim višestranačkim izborima u Hrvatskoj u travnju 1990. godine velik dio Srba je glasovao za SKH, a dio za novoosnovanu Srpsku demokratsku stranku. No, tijekom ljeta 1990. godine počelo je rasti međusobno nepovjerenje. Situaciju je pogoršao stav Miloševićeva režima koji je sve više dovodio u pitanje postojeće republičke granice. Pritom se težilo stvaranju države koja bi obuhvatila većinu Srba, uključujući i one koji žive u BiH i Hrvatskoj. Radikalne srpske skupine obnovile su četnički program i zahtijevale su zapadne srpske granice na liniji Virovitica-Karlovac-Karlobag. Općoj su napetosti pridonosili slučajevi otpuštanja

Srba s posla u Hrvatskoj i pojava radikalnih hrvatskih nacionalističkih skupina.

U sjevernodalmatinskim i ličkim općinama sa srpskom većinom najavljeno je za kraj kolovoza 1990. godine održavanje referenduma o autonomiji. Referendum nije bio sazvan u skladu sa zakonima, pa su ga hrvatske vlasti pokušale spriječiti. Tada je na području Knina, Obrovca i Benkovca blokiran cestovni i željeznički promet između kopnene Hrvatske i Dalmacije. Nekoliko dana kasnije stanje se primirilo, no povremenih blokada prometnica bilo je i u sljedećim mjesecima. Zbog ovakvog je stanja trpjelo gospodarstvo i stvarao se osjećaj nesigurnosti. Iako oružanih sukoba nije bilo, političke nesuglasice bile su sve veće.

IZVOR 7

Lazar Macura, jedan od srpskih političara u Hrvatskoj, član Srpskog nacionalnog vijeća prema časopisu *Duga*, jesen 1990.

Nećemo da budemo nacionalna manjina, niti puk, pučanstvo, već da ostanemo narod što smo i do sada bili. Hoćemo da svoj jezik zovemo „srpski“, a ne da nam deca u školi uče hrvatski jezik, što je već u upotrebi. Hoćemo autonomiju školskih programa, naročito onih koji, poput istorije, jezika, književnosti, mogu imati ideološke primise, hoćemo da se sa zastave skine šahovsko polje, jer ono ima užasnu težinu i asocira na restauraciju NDH.

IZVOR 8

Drago Roksanđić, autor stručnog elaborata *Ljudska i građanska prava i otvorena pitanja personalne i kulturne autonomije Srba u Hrvatskoj*, u tjedniku *Danas* u jesen 1990. godine:

Opravdano se ističe da otvorena pitanja odnosa Hrvata i Srba u Hrvatskoj nije moguće rješavati nigdje drugdje nego u Hrvatskoj. [...]

Srbi u Hrvatskoj koji ne dovode u pitanje Hrvatsku kao nacionalnu državu hrvatskog naroda, ali koji se i ne odriču svojih prava manjinske nacionalne zajednice u skladu s međunarodnim i europskim pravom, nužno se suočavaju s pitanjem demokratskog, zakonski reguliranog načina izražavanja svojih političkih interesa u višestranačkom parlamentarnom sistemu. U njemu je njihova obveza, kao i svih drugih državljana Republike Hrvatske, da unapređuju njegovo funkcioniranje i u općem i u svom, posebnom interesu... [...].

Među srpskim stanovništvom u Hrvatskoj postojala su različita stajališta u vezi promjena koje su se događale. Ovdje su navedeni samo primjeri. Koje su osnovne razlike između ova dva mišljenja? Što misliš o ideji da različiti narodi trebaju učiti različitu povijest?

O IZVORIMA:

Fotografije

nisu neutralna svjedočanstva o prošlosti.

Primjerice, fotograf odabire motiv i kut snimanja, donosi odluku što je vrijedno slikanja, a što ne, izražavajući tako često svoje stavove. Autor ili urednik odabire fotografije za novinski članak, knjigu ili udžbenik. Potpis koji se nalazi uz nju često može odrediti naš doživljaj fotografije. U osnovi, fotografijama možemo postavljati dva tipa pitanja: Što vidim? Što mogu zaključiti na temelju toga što vidim i što znam o slici?

Barikade na cestama u okolici Knina u kolovoza 1990. godine. Ti su događaji u Hrvatskoj poznati kao „balvan-revolucija“ (zbog balvana kojima su blokirane prometnice), dok su ga vlasti SAO Krajine kasnije proglasile „danom ustanka srpskog naroda“. Neki povjesničari uzimaju taj datum kao početak rata u Hrvatskoj. Što misliš, u koju je svrhu snimljena ova fotografija?

Srbi su u tim dijelovima Hrvatske živjeli izolirani od ostatka države, a njihovi predstavnici prestali su sudjelovati u radu Sabora. Umjesto toga izravno su se obraćali vlastima u Srbiji. Informacije o aktualnim zbivanjima dobivali su iz srbijanskih medija koji su širili strahove od nove vlasti u Zagrebu. Formulacije hrvatskog ustava koristile su se kao argument za tu tezu, bez obzira na to koliko su u stvarnosti mijenjale položaj srpskog stanovništva u Hrvatskoj. Ni

hrvatske vlasti nisu pronalazile rješenje u pregovorima s lokalnim srpskim predstavnicima, smatrajući da je pravi pokretač problema Slobodan Milošević i da s njime valja pregovarati. Tri dana prije donošenja novog hrvatskog Ustava proglašena je Srpska autonomna oblast Krajina. Na njezinom je području živjela otprilike trećina srpskog stanovništva u Hrvatskoj.

Uloga medija, propaganda i slika „drugoga“

U događajima koji su doveli do raspada Jugoslavije i rata važnu je ulogu igrala propaganda. U vrijeme socijalističke Jugoslavije, slično kao i u drugim komunističkim zemljama, mediji nisu mogli slobodno djelovati. Partijska rukovodstva i središnje vlasti imali su odlučujući utjecaj na medije. Režim Slobodana Miloševića mogao je putem medija lako manipulirati srpskom javnošću, nastojeći pridobiti što veću podršku za svoje političke i ratne pothvate. Budući da su srbijanski mediji imali velik utjecaj na Srbe u Hrvatskoj, isto se raspoloženje prenosilo i izvan granica Srbije. Nakon kratke liberalizacije 1989. i 1990. godine i hrvatski su se mediji tijekom rata našli pod snažnim utjecajem nove vlasti.

Putem medija (novina, televizije), ali i drugim sredstvima (knjigama, plakatima, glasinama), često se stvarala crno-bijela slika koja je vlastitu stranu prikazivala isključivo u pozitivnom, a „druge“ u negativnom svjetlu.

Zloupotrebljavala se povijest, jer su se iz prošlosti birale samo one činjenice koje su se uklapale u sliku koja se nastojala oblikovati. Pod utjecajem rastućeg nacionalizma sve su se češće mogli čuti vrlo grubi izrazi i izravno pozivanje na neprijateljstvo prema drugoj strani – tzv. „govor mržnje“.

Izvor 9

Citat iz knjige S. Ramet, *Balkan Babel [Balkanski Babilon]*, Boulder, 1996.

Nakon što se dokopao vlasti u Srbiji, Milošević je potkraj 1987. godine odlučio uspostaviti svoju kontrolu nad srbijanskim tiskom. Zamijenio je urednike izdanja beogradske izdavačke kuće Politika, a veći broj dobrih novinara poslan je u sjajno izgnanstvo na mjesto stranih dopisnika. Na taj je način Milošević osigurao poslušnost

i jedinstvo stanovišta od strane srbijanskog tiska. [...]

Kako u Srbiji, tako i u Hrvatskoj, nove političke vlasti su poduzele korake da učvrste vladinu kontrolu nad medijima, čak do te mjere da su preuzele stvarno vlasništvo nad nekim vodećim dnevnim i tjednim novinama.

Izvor 10

Beogradski tjednik NIN izvještava o osnivanju novih stranaka (3.12.1989.)

Samo pedantni statističari mogu odgovoriti na pitanje koliko u ovom trenutku u Hrvatskoj i Sloveniji ima alternativnih udruženja, saveza ili zajedništva, čije programske smjernice paralelno idu sa pravcem političkog djelovanja i ambicija. Osim Udruženja za jugoslavensku demokratsku inicijativu, svi ostali igraju na nacionalni žeton u za sada ne dobivaju ništa osim posmatračkih simpatija ili

zabrinutosti. Inventivni osnivački zanos u Sloveniji prilično je splasnuo, pa već mjesec dana nema novih vijesti o rađanju novih zajednica koje će nas, to je valjda jasno, odvesti u Europu. [...]

U medijskom izvještavanju nije bitno samo ono što se kaže već i kako se kaže. Je li autor pozitivno ili negativno raspoložen prema pojavi višestranačja? Na temelju čega to možeš zaključiti?

IZVOR II

Jovan Opačić, jedan od čelnih ljudi SDS-a, intervju iz 1995. godine govori o izvještavanju kninskih medija o događajima od 17. kolovoza 1990. godine.

Slušamo Radio-Knin i čujemo da Služba obavještanja javlja: 'Tri oklopna ustaška transportera viđena su na železničkoj stanici Plavno...' 'To je moje selo, a od mesta gde mi održavamo sastanak stanica je udaljena dva-tri kilometra. Mi, brže-bolje, prekidamo sastanak, uzimamo oružje i istrčavamo napolje. Kad stvarno, slučajno ili namerno, neko puca iz pušaka. Sedamo u automobile i brzo krećemo prema pucnjavi, rešeni da uđemo u borbu. Kad dole kod železničke stanice — ništa. Nema oklopnih transportera. Čista laž. A zamalo da su naši momci ubili čoveka koji je svojim mercedesom dolazio kući iz Zagreba. U stvari jedva su se uzdržali da ne pucaju kada su na automobilu videli zagrebačke tablice. Tako je kod nas krenula 'balvan-revolucija', u stvari laž i obmana.

Srpski su mediji od početka cjelokupnu hrvatsku vojsku poistovjećivali s ustašama. U hrvatskim se medijima s jačanjem sukoba ustalio naziv 'četnik' za pripadnike svih srpskih postrojbi, bez obzira jesu li nosili četnička obilježja. Prouči izvore (svjedočanstvo Jovana Opačića i ovu hrvatsku karikaturu iz 1995. godine). Kakva se slika stvarala o drugoj strani?

- Halo, gospodo europski mirotvorci!
Da li dopuštate da se branim?

ZADACI

Na prvim stranicama govorili smo o tome kako postoje različita tumačenja prošlosti i kako ona mogu utjecati na tumačenja sadašnjosti. Tako je bilo i s događajima koji su doveli do nestanka Jugoslavije. Kada o tome govore, ljudi čak upotrebljavaju različite izraze. Primjerice, dok će jedini tvrditi da se Jugoslavija „raspala“, drugi će govoriti da je „uništena“; jedni će govoriti o „nastanku novih demokratskih država“, a drugi o „odcjepljenju“. Međunarodna je zajednica na kraju prihvatila stav da se Jugoslavija raspala i priznala samostalnost država koje su nastale na njezinu prostoru. Razmisli pažljivo o značenju svakog od tih izraza: u njima se kriju i različita tumačenja uzroka i posljedica tih događaja.

1. Zašto su ljudi različito tumačili razloge nestanka jugoslavenske države? Navedi što je moguće više razloga. Pri tom će ti pomoći materijali koje si proučavao/la u ovoj cjelini.
2. Kako i zašto nastaju pristrane i iskrivljene slike događaja? Prisjeti se: Čak i ako su svi događaji koje spomenemo istiniti, možemo dobiti iskrivljenu sliku zbog jednostranog odabira, prenaplašavanja jednih ili izbjegavanja drugih činjenica.
3. Navedi one uzroke koje ti smatraš najvažnijima za raspad Jugoslavije. Pokušaj da tvoja slika bude što manje pristrana. Ovaj zadatak možeš napisati u obliku eseja.

Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991.-1995.

Zagreb, jesen 1991.

Nakon burnih događaja u socijalističkim zemljama na samom kraju 80-ih godina počela se mijenjati i karta Europe (vidi str. 4). Bila je to etapa u procesu nastajanja nacionalnih država u tim dijelovima Europe. Raspale su se višenacionalne države poput SSSR-a, Čehoslovačke i Jugoslavije. Njemačka se 1990. godine ujedinila. Razdruživanje SSSR-a je uglavnom prošlo mirno, iako je na nekim područjima, napose na Kavkazu, bilo lokalnih ratova. Čehoslovačka se mirno podijelila 1993. godine. Unutar granica novih država ostao je velik broj pripadnika drugih naroda, primjerice brojna ruska manjina u baltičkim državama i Ukrajini.

Nažalost, raspad Jugoslavije nije prošao mirno. U prvoj polovici devedesetih došlo je kratkotrajnog rata u Sloveniji, te mnogo dužeg i tragičnijeg ratnog sukoba na području Hrvatske te Bosne i Hercegovine koji je odnio mnoštvo ljudskih života. Na samom kraju desetljeća rasplamsali su se novi sukobi na Kosovu i u Makedoniji.

Ovo poglavlje govori o najvažnijim ratnim i političkim zbivanjima između 1991. i 1995. godine. U Hrvatskoj se za to razdoblje uvrježio naziv *Domovinski rat*. Dio te priče su i pojedinačna ljudska iskustva: upravo nam ona omogućavaju da potpunije razumijemo kako je rat *mijenjao* živote ljudi.

Rat u Hrvatskoj i BiH 1991.-1995.

U ratu koji je izbio tijekom 1991. godine, na dijelu teritorija Republike Hrvatske proglašena je Republika Srpska Krajina. Obuhvaćala je između 15.000 i 17.000 km² (oko 26% hrvatskog teritorija) i imala nešto više od 400.000 stanovnika.

U prvoj polovici 1992. na ta su područja stigle zaštitne snage UN-a, a ta su područja proglašena zaštićenim zonama (UNPA zone).

„Ružičaste zone“ - rubna područja pod srpskom kontrolom naseljena hrvatskim stanovništvom koja su trebala biti odmah vraćena pod hrvatski nadzor, no to se tijekom mandata UN-a nije dogodilo.

Hrvatska: Od prvih sukoba do proglašenja neovisnosti

Prva polovica 1991. godine donijela je nove napetosti između hrvatskih vlasti i dijela srpskog stanovništva u Hrvatskoj. U proljeće 1991. godine izbili su prvi oružani sukobi u Pakracu i na Plitvicama; u potonjem su pale prve žrtve na obje strane. Nemiri su se širili na zapadnu i istočnu Slavoniju. Tamo je dio srpskog stanovništva također postavio barikade, dok su neki potezi lokalnih hrvatskih vlasti pridonosili zaoštavanju situacije. U sukobima je sve češće intervenirala JNA, priklanjajući se Miloševićevim ciljevima i opskrbljujući oružjem srpske snage. Hrvatske vlasti su, naprotiv, raspolagale slabo naoružanim postrojbama.

Pregovori predsjednika jugoslavenskih republika o preuređenju države u prvoj polovici 1991. godine nisu donijeli rezultata. U Hrvatskoj je jačalo raspoloženje za odvajanjem od Jugoslavije. Na referendumu koji je održan 19. svibnja 1991. većina stanovništva – 93% od ukupnog broja izašlih – izjasnila se za samostalnost i mogućnost stupanja u savez suverenih država (konfederaciju) s ostalim republikama. Srbi u Krajini su organizirali vlastiti referendum na kojem su se izjasnili za priključenje Srbiji i ostanak u Jugoslaviji.

Proglašenje nezavisnosti u podrumu zgrade INA-e 8. 10. 1991. Dan ranije zrakoplovstvo JNA raketiralo je Banske dvore u Zagrebu sjedište hrvatskih vlasti.

Proglašenje
nezavisnosti u
podrumu INE

Nakon kratkog, ali zlosretnog prekida, u kojem je umalo iskusila rat, Jugoslavija se ponovno vraća krpanju nesigurnog mira i planiranju, činilo se već spiskane budućnosti. U dva ili tri tjedna dosegnuto je vjerojatno samo dno yu-krize da bi posljednji dani ipak rodili nadom kako je izlaz iz tunela negdje blizu i da će ga instinkt kolektivnog samoodržanja na kraju pronaci. Ali ako se stvari sasvim trijezno sabere, vidjet će se da su svi akteri yu-krize, koji su nas proteklih tjedana šetali po rubu ponora i dalje u areni – iako neki sada zaskurno igraju jednu od posljednjih uloga – a to zemlju ostavila praktički bez ikakva jamstva da se «tenkovine» proteklih dana neće ponoviti. Znači li to da treba razmišljati o nekim novim oblicima i što je još važnije, o novim akterima yu – pregovaranja: jer dosadašnji su ne samo dokazano nepouzdan nego se mogu optužiti da su baš oni gurnuli zemlju do ruba i da će

Odgovornost pred povijesću i narodom: Alija Izetbegović, Momir Bulatović, Franjo Tuđman, Vuk Drasković, Milošević

tvrdila pravila legitimizacije. Jer i ironični Mesic, poslovnično raspoložen na Miloševićevu i Jovicev račun, ipak je istom prilikom morao reci da su njih dvojica zakoniti predstavnici svoje republike i samo njihovi biraci mogu im oduzeti «neograničeni mandat» koji su dosad uzivali.

Kao što se zna, u slučaju potonjeg dogodilo se nešto sasvim drugo: da mu republička skupština «vratila» mandat kojeg se on sam odrekao, iako su redoviti opozicije veoma toplo pozdravili Jovicevu ostavku i zahtijevali da se na njegovo mjesto izabere netko s više smisla za dijalog i sporazumijevanje. Time se srbijska skupština ponijela kao poslušni dječak i nije slučajno što je Vuk Drasković za spomenutu hocu-necu odluku (da se Jovica poruči iz Predsjedništva SFRJ, a odmah zatim da ga se tamo vratiti) potrazio usporedbu baš u školskim klupama: «Za takvo ponašanje učitelja svačke osnovne škole izbacuje sa časa».

Ma što rekla srbijska opozicija, ovim

KAKO NAM DOGOVARAJU BUDUĆNOST

U traženju novog povijesnog dogovora republičke su vođe potisnule savezno Predsjedništvo, ali i otvorile dilemu treba li proširiti krug onih koji donose sudbonosne odluke

Šestorica predsjednika jugoslavenskih republika pregovarali su tijekom prve polovice 1991. godine o preuređenju države. Ovaj je članak objavljen u tjedniku *Danas* 26. ožujka 1991. godine. Pogledaj naslov, podnaslov i ilustraciju. Koje činjenice iz njih možeš doznati? Kako odražavaju stavove autora članka i uredništva novina (odabir riječi, raspored ilustracija)?

Hrvatska i Slovenija su 25. lipnja 1991. donijele odluku o samostalnosti i pokrenule postupak formalnog razdruživanja od Jugoslavije. Pokušaj savezne vlade i JNA da preuzmu kontrolu graničnih prijelaza u Sloveniji doveo je do sedmodnevnog rata koji je završio neuspjehom i povlačenjem jugoslavenske vojske iz najzapadnije republike. Kako bi se omogućilo mirno rješavanje krize, dvije su republike početkom srpnja zamrznule svoju odluku o proglašenju samostalnosti na tri mjeseca. No to nije dovelo do dogovora niti spriječilo širenje rata u Hrvatskoj. Stoga je 8. listopada 1991. godine. Hrvatski sabor proglasio punu neovisnost Republike Hrvatske. No, tada su se već vodile teške borbe širom Hrvatske.

Vrhunac rata u Hrvatskoj (druga polovica 1991.)

Vukovar je u tromjesečnoj opsadi gotovo potpuno srušen, a stradao je velik broj njegovih građana. Nakon što je 18. studenog 1991. pao u ruke JNA i srpskih jedinica, branitelji su ubijeni ili odvedeni u zatvore i logore u Srbiji. Među njima su bili i ranjenici iz vukovarske bolnice. Preživjelo stanovništvo moralo je napustiti grad.

U Izvoru 12 novinar uglednih francuskih dnevnih novina *Le Monde* Yves Heller opisuje prilike u Hrvatskoj u rujnu 1991. godine. Od ljeta 1991. oružani sukobi u Hrvatskoj prerasli su u otvoreni rat. U sukob su se, uz podršku Miloševićeva režima, uključili i JNA te dobrovoljačke i plaćeničke jedinice iz Srbije.

Žarišta sukoba bila su oko Knina, na Baniji, u istočnoj Slavoniji oko Osijeka i Vukovara, te u zapadnoj Slavoniji oko Pakraca i Okučana. Istovremeno su hrvatske snage blokirale vojarne JNA u većim mjestima. Većina se vojarni predala bez borbe, nakon čega su hrvatske snage dobile dodatno naoružanje. Vrhunac rata u Hrvatskoj dogodio se u posljednja tri mjeseca 1991. godine, u vrijeme bitke za Vukovar i opsade Dubrovnika. Slike razaranja ovih gradova i stradanja njihova stanovništva potaknule su međunarodnu javnost da se odlučnije umiješa u sukob.

Do kraja 1991. godine pod srpskom se kontrolom našla otprilike trećina teritorija Republike Hrvatske (karta). Na tom su području srpske vlasti u prosincu 1991. proglasile svoju državu – Republiku Srpsku Krajinu, s namjerom njezina priključenja Srbiji. Potkraj 1991. je napredovanje JNA i srpskih jedinica zaustavljeno, a hrvatske su snage pod svoju kontrolu vratile veći dio zapadne Slavonije.

Izvor 12

Naizmjenično, na udaljenosti od nekoliko kilometara, rat je blizu, opipljiv, potom stvaran. Poslije protutenkovskih zapreka i vožnje u cik-caku dolaze prekrasna sela u kojima se rat uopće ne osjeća. Čas vidite teško naoružane pripadnike Narodne garde, čas starčice koji mirno čavrljaju pred svojim vratima. Tu su vreće napunjene pijeskom i zapreke pripremljene za presijecanje ceste, a tamo jato gusaka koje mirno prelaze kolnik, a iza njih se voze djeca na biciklima. Na jednom raskrižju policajac skreće promet dalje od područja borbi. Na idućem pak raskrižju svečano obučena gomila izlazi iz crkve. U jednom selu na trgu se šepiri sajam sa svjetlećim i gromoglasnim atrakcijama. Nekoliko kilometara dalje ispred crkve poredani su lijesovi prekriveni hrvatskom zastavom i okruženi počasnom stražom. (10. rujna 1991.)

Dubrovnik je teško stradao u granatiranju, a njegova je okolica razorena. Grad ipak nije osvojen. Najžešći topnički napad dogodio se 6. prosinca kada je pogodeno više zgrada u staroj gradskoj jezgri. Rušenje grada od strane JNA i crnogorskih rezervista imalo je velikog odjeka u svijetu i odigralo je veliku ulogu u promjeni stava međunarodne zajednice prema ratu na području Jugoslavije.

Rat je u Hrvatskoj prouzročio teška stradanja. JNA i srpske paravojne jedinice odgovorne su za protjerivanja i ubijanja hrvatskog i drugog nesrpskog stanovništva s ciljem stvaranja etnički „čistih“ srpskih područja. Razarani su gradovi i sela, te namjerno uništavani kulturni spomenici i katoličke crkve. Stotine tisuća ljudi prognane su iz svojih domova. Službenih podataka o broju stradalih nema, a pojedine procjene govore o oko 15.000 poginulih i nestalih civila i vojnika. Još su nesigurnije brojke o broju stradalih vojnika i civila na srpskoj strani, no spominje se brojka od nekoliko tisuća ljudi. U akcijama hrvatske vojske počinjena su i materijalna razaranja, primjerice u zapadnoj Slavoniji. Tamošnje srpsko stanovništvo izbjeglo je na područja pod srpskom vlašću.

Razrušena srpska sela u zapadnoj Slavoniji.

Hrvatska postaje međunarodno priznata država. Dolazak snaga UN-a

Razvoj događaja tijekom 1991. godine prisilio je međunarodnu zajednicu da odlučnije djeluje na zaustavljanju rata u Hrvatskoj. Europska zajednica je prihvatila zaključak svoje komisije da se Jugoslavija raspala i priznala republičke (avnojske) granice kao granice novih država. Pritom je posebno naglasila potrebu zaštite prava manjina. Hrvatski sabor je stoga izglasao Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama etničkih i nacionalnih zajednica i manjina. Europska zajednica je zatim formalno priznala Hrvatsku i Sloveniju 15. siječnja 1992. godine. Sljedećih su mjeseci Hrvatsku priznale i mnoge druge zemlje, a u travnju je primljena u punopravno članstvo Ujedinjenih naroda.

Početkom siječnja 1992. godine potpisano je primirje koje se, uz veća ili manja kršenja, održalo tri i pol godine. U Hrvatsku su došle snage UN-a. Područja pod srpskom kontrolom stavljena su pod njihovu zaštitu (vidi kartu), s konačnim ciljem njihove mirne reintegracije u državnopravni sustav Republike Hrvatske. Nakon dolaska snaga UN-a situacija se privremeno smirila. No, sljedećih godina nije postignut nikakav napredak u povratku prognanika, dok su krajiške vlasti odbijale pregovore o vraćanju tih područja u sastav Hrvatske.

Povremeni sukobi nastavili su se tijekom 1992. i 1993. godine i vodili su gospodarskom iscrpljivanju. Pritom je više bila pogođena Krajina zbog izolacije i prestanka dotoka pomoći

Hrvatska delegacija na čelu sa predsjednikom Tudmanom prisustvuje postavljanju zastava Republike Hrvatske i Republike Bosne i Hercegovine na jarbol pred zgradom UN-a u New Yorku 22. svibnja 1992. godine.

iz Srbije koja se zbog rata u Bosni i Hercegovini našla pod udarom međunarodnih sankcija. Srpske su snage povremeno granatirale hrvatske gradove (Zadar, Biograd, Šibenik i druge) u kojima je stradalo stanovništvo i imovina. Dalmacija je trpjela teške redukcije struje zbog oštećenja hidroelektrane Peruća. Hrvatska je vojska provela

nekoliko manjih vojnih akcija kojima je stavila pod svoju kontrolu neka strateški i gospodarski važna područja (vidi kartu). Zbog tih je akcija više tisuća Srba napustilo svoja sela, a bilo je ubojstava civila i paleža imovine (npr. na području Medaka).

Rat u Bosni i Hercegovini 1992.-1995.

U Bosni i Hercegovini su potkraj 1990. godine došle na vlast nacionalne stranke s različitim idejama o budućnosti zemlje. Dok su Muslimani-Bošnjaci i dio Hrvata zagovarali cjelovitu zemlju, Srbi i dio Hrvata težili su njezinoj podjeli i pripajanju dijelova Srbiji, odnosno Hrvatskoj. Na referendumu u ožujku 1992. godine većina građana se ipak izjasnila za neovisnost Bosne i Hercegovine.

No, referendumu se nisu odazvali Srbi i nisu prihvatili njegove rezultate. Već u travnju su proglasili svoju državu – Republiku Srpsku. Srpske su snage započele vojne akcije u kojima su zaposjele 70% teritorija Bosne i Hercegovine. Glavni grad Sarajevo držale su pod opsadom više od tri godine. Potporu im je pružala JNA i Miloševićev režim, zbog čega je UN nametnuo Srbiji gospodarske i političke sankcije.

Hrvatske i bošnjačke snage su u početku surađivale u obrani. No, početkom 1993. je došlo do njihovih međusobnih sukoba koji su u srednjoj Bosni i u Hercegovini prerasli u hrvatsko-muslimanski rat. Kako su bosanskohercegovački Hrvati uživali pomoć i podršku tadašnjih vlasti u Zagrebu, sukob se nepovoljno odrazio i na Hrvatsku koja se našla na rubu međunarodnih sankcija. Angažiranjem SAD-a sukob je prekinut u veljači 1994. godine te je sklopljen sporazum o uspostavi hrvatsko-bošnjačke federacije.

Ljudska cijena rata u Bosni i Hercegovini bila je daleko najviša od svih sukoba na području bivše Jugoslavije. Počinjeni su brojni zločini i nasilja nad civilnim stanovništvom, ponajviše nad Muslimanima-Bošnjacima i Hrvatima na području pod srpskom kontrolom. Stradale su desetine tisuća ljudi. Službenih podataka nema, no procjene govore i o 150.000 stradalih. Osnivani su koncentracijski logori i namjerno uništeni brojni vjerski objekti i niz vrijednih kulturnih spomenika. Stotine tisuća ljudi su prognane iz svojih domova i izbjegle u susjedne i druge države.

U hrvatsko-bošnjačkom ratu stradalo je više tisuća ljudi na obje strane. Vrhunac hrvatsko-bošnjačkog rata dogodio se u Mostaru. Grad je bio podijeljen između zaraćenih strana, a njegov zapadni dio proglašen je glavnim gradom Hrvatske Republike Herceg-Bosne. U međusobnim granatiranjima grad je pretrpio teška razaranja, naročito njego istočni dio. Čuveni Stari most srušile su 1993. godine hrvatske snage. Most je obnovljen 2004. godine.

Izbjeglice iz Srebrenice. U bosanskohercegovačkom ratnom sukobu muslimansko stanovništvo je teško stradalo. Najveći se zločin dogodio u gradiću Srebrenici 1995. godine, gdje su srpske snage nakon zauzimanja grada poubijale više tisuća zarobljenih vojnika i civila. Također, posvuda su namjerno uništavani spomenici islamske kulture poput čuvene džamije u Banja Luci.

Cijena rata

Rat je na razne načine utjecao na živote ljudi. Mnogi su izgubili svoje bližnje i postali prognanici i izbjeglice. Mnoge su se obitelji raspale jer su se njihovi članovi našli na suprotnim stranama. Čak i u onim dijelovima koji nisu bili direktno zahvaćeni ratom život nije bio isti kao prije. U okolnostima rata i nasilja ljudi su se svakodnevno nalazili u situacijama koje su od njih zahtijevale donošenje teških odluka. Na sljedećim stranicama donosimo tek neka od njihovih iskustava.

Razrušena crkva u Gospiću

Britanski novinar Marcus Tanner posjetio je u siječnju 1992. okupirani istočnoslavonski gradić Ilok i opisao svoje dojmove u knjizi *Hrvatska – država stvorena u ratu* (Zagreb, 1999.):

17. listopada prethodne godine [1991., op. a.] jugoslavenska je vojska jednostavno naredila da 3000 Hrvata, otprilike onoliko koliko ih je u Iloku tada živjelo, smjesta napusti grad. U Iloku ih je ostao zanemarljivo mali broj, zajedno s nekih 1500 Slovaka [...] Sva vlast u gradu prešla je u ruke predstavnika tzv. Republike Srpske Krajine. Ono malo Hrvata koji su odlučili ostati, a među njima je bilo najviše žena starije dobi, doimalo se uciviljeno i u strahu za svoju sigurnost. [...]

Vijugave ulice podno dvorca na brijegu bile su pune automobila s hrvatskim tablicama. Ali vozači nisu bili Hrvati, nego Srbi – izbjeglice koji su u vrijeme hrvatske ofenzive u jesen 1991. bježali iz zapadne Slavonije da bi sve do tada živjeli po izbjegličkim centrima u Srbiji. Onda su krenuli u potragu za novim domovima. [...] U jednoj kući zatekao sam dvije obitelji iz Grubišnog Polja, u zapadnoj Slavoniji. Opravdavali su se zbog svoje odluke da prisvoje tuđu imovinu. „Ništa nismo promijenili“, uporno je tvrdila jedna od žena. „Pogledajte, čak smo i njihove fotografije ostavili na zidovima.

Francuski novinar Yves Heller zabilježio je u svojoj knjizi *Neugašena žeravica* u listopadu 1991. priču hrvatske prognanice D. M.:

Već tri dana D. M. prelazi preko dva mosta zakrčena ostacima kamiona što zauzimaju kolnik izrovan protutenkovskim minama, posut zdrobljenim staklom i šutom. Već tri dana ulazi u Turanj, hoda između ruševina i kuća čiji su zidovi izbušeni mecima, a prozorska stakla razbijena. Već tri dana vraća se a da nije došla do cilja. U srijedu 16. listopada, zajedno sa šesnaestogodišnjom kćeri, nije otišla dalje od prvog raskrižja zbog straha od snajperista. Nije, dakle, mogla ostvariti svoj san, vidjeti na trenutak svoju kuću u zaseoku blizu Turnja, karlovačkog predgrađa, pedesetak kilometara jugoistočno od Zagreba.

U nedjelju 6. listopada popodne D. je naglo morala napustiti kuću u Mikšićima. Već dva dana predio je bio bombardiran, a te nedjelje pucalo se osobito jako, pa je s mužem i dvoje djece morala odmah otići i prijeći na lijevu stranu Korane duž koje se proteže Turanj.

Sada je zaselak Mikšići pod nadzorom srpskih snaga. Turanj je prva hrvatska crta. D. je prvo pobjegla u Sloveniju, a potom se vratila u Karlovac koji je početkom listopada bio silovito bombardiran. Odatle redovito dolazi i pokušava vidjeti svoju kuću o kojoj zna samo jedno: po njoj se pucalo, ali još uvijek stoji.

Kako je rat eskalirao, u dijelovima Hrvatske pod nadzorom hrvatskih vlasti raslo je nepovjerenje i neprijateljstvo prema srpskom stanovništvu. Bilo je otpuštanja s posla, deložacija iz stanova, uništavanja imovine, pa čak i ubojstava. Iz tih se dijelova Hrvatske iselilo više desetaka tisuća Srba. Yves Heller je zapisao sljedeću priču:

Biti danas Srbin u Zagrebu — glavnom gradu Hrvatske — znači imati jake živce zbog stanja u kojem potpuno vlada bezumlje. To osobito vrijedi za one koji se protive „osvajačkoj politici” što je vode političari iz Srbije, koji žele živjeti u neovisnoj Republici Hrvatskoj i, boreći se protiv svih zapreka, pokušavaju pomiriti stavove češće nametnute strahom od drugoga i odjecima sjećanja na prošlost nego razumom.

„Svaki Srbin se ovdje osjeća ugroženim od svih, od srpskih kao i od hrvatskih ekstremista”, objašnjava G., Srkinja iz Hrvatske, koja odbija reći čak i svoje ime. U Hrvatskoj ima gotovo 12% Srba, od kojih oko 100.000 živi u Zagrebu, kaže ta intelektualka rođena u miješanom braku koja se i sama udala za Hrvata. Sa zaoštavanjem krize njezin se obiteljski svijet poremetio, muž joj je polagano upadao u hrvatski šovinizam i „okrenuo se” protiv nje, a osjećala je i da se djeca udaljuju.

Pri popisu pučanstva 1981. godine svi članovi obitelji izjasnili su se kao Jugoslaveni, ali 1991. godine muž i djeca upisali su se kao Hrvati. A G. se osjeća isto toliko Srkinjom koliko i lojalnom građankom Hrvatske u kojoj je oduvijek živjela i kaže da nema „drugog rješenja za sadašnji sukob nego da se prizna neovisnost Republike Hrvatske. (listopad 1991.)

„Snajperistička aleja” u Sarajevu 1992. godine. Jedna od glavnih gradskih cesta bila je tijekom opsade izložena vatri srpskih snaga. Tijekom trogodišnje opsade, srpske su snage grad sustavno razarale, a mnogo je građana izgubilo živote.

Hrvatski prognanici iz Zapadne Slavonije, 1991.

U knjizi *Hrvatsko ratno pismo 1991./92.* zabilježeno svjedočanstvo Vukovarca Ivana o danima provedenim u podrumu za vrijeme opsade...

Ja sam bio u vlastitom podrumu. Zatvorili smo prozore vrećama pijeska, pa debelim hrastovim fosnama, u presjeku 10–15 centimetara, pa s te strane nije bilo tako opasno. Međutim, nisi mogao ići van, jer nisi znao nikad kad će granata da doleti, da pogineš. [...] U podrumu nas je bilo trinaest. Sestra, ja i svi susjedi oko nas. Od toga su s nama bile dvije srpske familije. Nismo nikada na to gledali. [...] Kad više nije bilo germe, nismo mogli peći kruh. Sestra bi napravila tijesto, a imali smo štednjak na drva, i onda smo na plotni male pogačice pekli. To je tvrdo bilo, ne može se, pa smo kvasili malo, nakvasiš pa opet dobro. I krumpira i tijesta se kuhalo. Onda nije bilo ni tijesta više, nestalo i toga.

... te o iskustvima nakon osvajanja grada od strane JNA. Iako je u ratu bilo i drugačijih reakcija, ovo je priča o ljudskoj solidarnosti i međusobnom pomaganju. Za hrabre postupke velikog broja ljudi vjerojatno se nikada neće ni doznati.

Metili su mi nož pod vrat i u leđa kalašnjikov, da će me ubiti i di je taj moj koji je pucao. U tom momentu vikne neko: „Čika...! — mene. Ja pogledam — to je bio moj susjed, Srbin. Prije mjesec dana smo skupa sjedili i pili, tamo kod mene, kod moje kuće. I on meni kaže: „Čika Ivane, u auto!” I ja dođem do auta, sjednem

Ozlijeđena djevojčica u sarajevskoj bolnici 1992.

odostrag, on je osto s njima, nešto su se svadali, viko na njih. Dode u auto i sjedne, a ja kažem: „Pa ko da te Bog poslo!“ A on kaže: „Ma reko sam im da šta oni imaju s ljudima radit, ja ću te sada odvest ujedan logor, ne bojte se, neće vam se ništa dogodit.

Opća nesigurnost i bezakonje, gospodarske teškoće te proganjanja i ubijanja nesrpskog stanovništva obilježili su život na području Krajine. Novinari zagrebačkog tjednika **Danas** posjetili su u prosincu 1993. godine Knin i zabilježili sljedeće:

Kronična nestašica benzina desetkovala je autobusne linije kroz Liku, pa prizori „zaleđenih“ autostopista nisu nikakva rijetkost. Da bi se otputovalo na samo petnaestak kilometara udaljeno odredište, mora se na cesti čekati satima...

„Hvala bogu da ste mi stali“, zahvaljuje nam promrzla sredovječna žena. Objašnjava da od Udbine prema Kninu putuje već sedam sati. Kaže da je zaposlena. S mukom govori kako preživljava: „Plaća mi je oko deset maraka. Na sreću, hranu ne kupujemo jer imamo dovoljno i stoke i povrća, no sve ostalo je strahovito skupo. Obične dječje gumene čizme stoje dvadeset maraka, pa ti živi... Eh, samo da rat stane...“ No recept za zaustavljanje rata ova žena ne zna. Ona misli da zna samo to da s Hrvatima više nema zajedničkog života.“ (7. prosinca 1993.)

O IZVORIMA: Svjedočanstva na prethodnim stranicama odabrana u mnoštvu takvih svjedočanstva i različitih ljudskih iskustava u uvjetima rata. Zabilježili su ih novinari i fotografi koji su pratili zbivanja na ratištu, književnici, povjesničari ili sami sudionici tih događaja. Razmisli: Tko su autori pojedinih izvora i u koju su svrhu nastala njihova svjedočanstva, fotografije? Koji su njihove prednosti i nedostaci? Kao autori udžbenika, i mi smo svojim odabirom izvora pokušali ispričati određenu priču. Možeš li je prepoznati?

Kraj rata

Tijekom 1994. godine međunarodna je zajednica izradila plan koji je Srbima nudio široku autonomiju unutar Hrvatske. Plan su nevoljko prihvatile hrvatske vlasti, no srpsko ga je vodstvo odbacilo. Tada se hrvatska strana odlučila na vojno rješavanje problema. Tijekom dviju najvećih vojnih akcija 1995. godine – „Bljesak“ u svibnju i „Oluja“ u kolovozu – najvećim je dijelom obnovljena teritorijalna cjelovitost Hrvatske. Akcijom „Bljesak“ hrvatska je vojska pod svoju kontrolu stavila područje zapadne Slavonije oko Okučana, a akcijom „Oluja“ pod hrvatski su suverenitet vraćena područja Like, Korduna, Banije i sjeverne Dalmacije. Srpsko je stanovništvo s tih područja većinom izbjeglo u BiH i Srbiju. Usprkos obećanjima hrvatskih vlasti, nakon operacije „Oluja“ počinjena su ubojstva nekoliko stotina srpskih civila, te pljačka i palež napuštene srpske imovine.

Akcija „Oluja“, te zračne akcije NATO-a protiv bosanskih Srba, omogućile su i napredovanje bošnjačko-hrvatskih snaga u Bosni i Hercegovini. One su pod svoju kontrolu stavile više od 51% teritorija što je potaknulo srpsku stranu na prihvaćanje pregovora. Rat u Bosni i Hercegovini okončan je mirovnim sporazumom u Daytonu (SAD) u studenom 1995. godine. Potvrđen je suverenitet Bosne i Hercegovine, a njezin je teritorij podijeljen između Republike Srpske i bošnjačko-hrvatske Federacije. Postavljen je međunarodni upravitelj s velikim ovlastima i potvrđeno pravo svih izbjeglica da se vrate svojim domovima. Istim je sporazumom predviđena i mirna reintegracija Podunavlja – preostalog dijela hrvatskog teritorija koji se nalazio pod srpskom kontrolom. To je ostvareno 1998. godine.

Doček hrvatskih vojnika
nakon „Oluje“ u Zagrebu.

Srpsko stanovništvo nakon
„Oluje“ napušta Hrvatsku.

0 IZVORIMA: Obrati pozornost na dvije fotografije snimljene nakon vojne akcije „Oluja“. Svaka od njih priča svoju priču o njezinim rezultatima i posljedicama: jedna o pobjedi, a druga o tragediji i gubitku. Slični su se prizori mogli vidjeti i na početku rata, samo su uloge bile drugačije. Ako bismo upotrijebili samo jednu fotografiju, a zanemarili drugu, dobili bismo jednostran prikaz tog događaja. Zajedno, ova dva izvora ukazuju na složenost svake povijesne pripovijesti. Uzmi to u obzir prilikom izrade svojeg zadatka!

ZADATAK

Tvoj će zadatak biti da izradiš plakat na kojem ćeš prikazati najvažnije događaje u ratu u Hrvatskoj i BiH. Plakat treba sadržavati sljedeće elemente:

- Naslov.
- Kratak uvodni tekst u kojem ćeš ukratko opisati zbivanja od 1990. do 1995. godine. Tekst ne smije imati više od 120 riječi.
- Crtu vremena na kojoj ćeš prikazati najvažnije političke i ratne događaje od 1990. do 1995. godine. Političke događaje prikaži na jednoj, a ratne na drugoj strani crte vremena. Istakni one događaje koje si izdvojio/la kao najznačajnije, prekretnice.
- Odaberi 5 najkarakterističnijih slika koje objašnjavaju kako je rat utjecao na živote ljudi. Uz svaku sliku napiši kratak potpis koji neće biti duži od 50 riječi. Tvoj odabir treba dati odgovor na pitanje iz uvoda: Kako je rat mijenjao živote ljudi?
- Komentiraj razlike u odabiru najvažnijih slika i događaja. Zašto do njih dolazi? Kada pišu knjige i udžbenike, povjesničari također moraju odabrati određene događaje koje će istaknuti, dok neke moraju izostaviti. Pritom rade procjene o njihovu značaju i važnosti te iznose različite argumente kako bi potkrijepili svoj stav. Ponekad se dogodi i da se povjesničari ne slažu oko tog izbora.

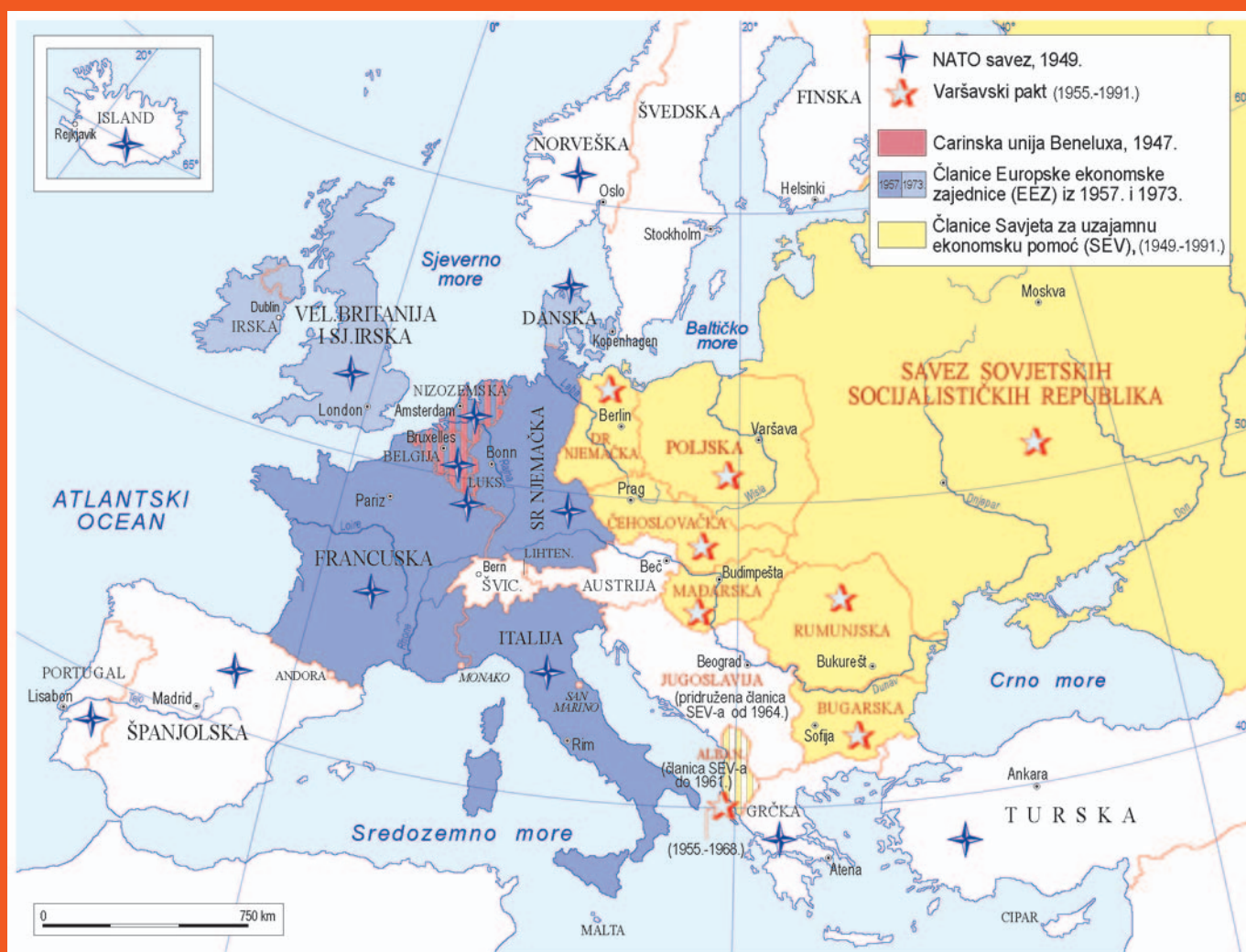
Promjene u svijetu od 1989. do danas

Od sloma komunističkog sustava u Europi u svijetu su se dogodile mnoge promjene. U nekim afričkim i azijskim zemljama srušeni su marksistički režimi; u Južnoafričkoj Republici okončan je apartheid, sustav rasne diskriminacije. Jedna od najužarenijih svjetskih točaka i dalje je Bliski istok, napose odnosi između Izraela i Palestinaca.

Datum koji je svakako obilježio najnoviju povijest jest 11. rujna 2001. Tada su pripadnici terorističke organizacije Al-Quaida napali ciljeve u SAD-u. SAD je nakon toga objavio rat svjetskom terorizmu. Najprije je napadnut Afganistan, a potom 2003. godine Irak na čijem je čelu bio diktator Sadam Hussein. No, te su akcije naišle na veoma različite reakcije u svijetu, a Sjedinjene Države nisu dobile podršku većine svojih saveznika iz NATO-a. Usprkos zauzimanja zemlje i

uhićenja Sadama Husseina, nemiri u Iraku još uvijek traju.

Europa se također znatno promijenila. Zemlje članice Europske zajednice dogovorile su snažnije povezivanje te uvođenje jedinstvene valute, eura (Maastricht, 1992). Osnovana je Europska Unija koja je 1995. godine doživjela prvo veće proširenje (vidi kartu). Demokratski izbori u bivšim komunističkim zemljama označili su početak tranzicije (vidi str. 33). Veći dio zemalja „nove Europe“ (kako se često nazivaju srednjoeuropske tranzicijske zemlje) odmah je istaknuo želju za priključenjem europskim vojnim i političko-gospodarskim integracijama. Mnoge od njih su primljene u NATO 1999. godine, te 2004. godine postale članicama Europske Unije (karta). Kandidati za novo proširenje 2007. godine su Bugarska i Rumunjska. te Hrvatska i Turska.

Karta Europe prije 1989

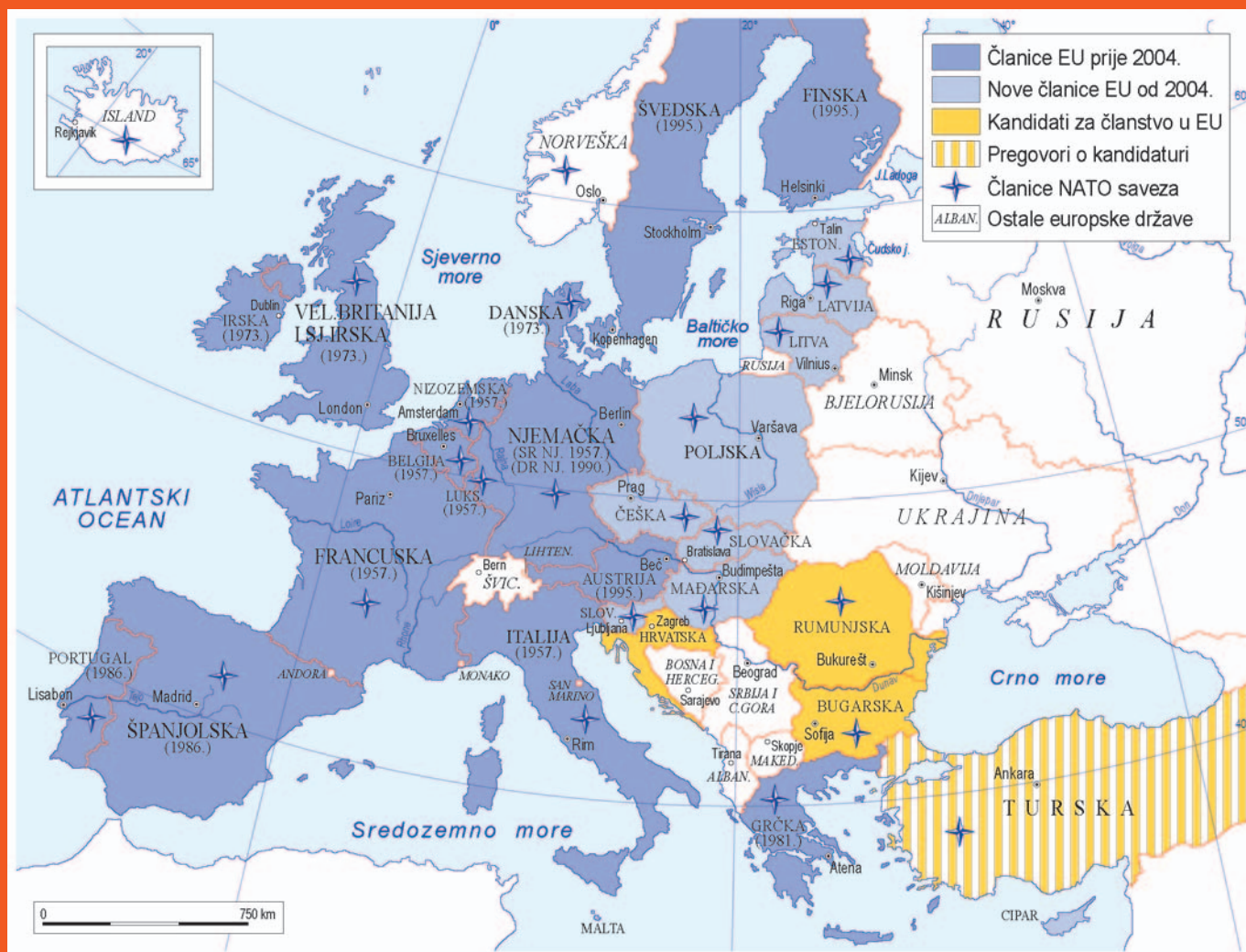
Hrvatska i ostale države nastale nakon raspada Jugoslavije

Zemlje nastale na području bivše Jugoslavije krenule su različitim putovima Slovenija je politički i gospodarski najuspješnija država nastala na njezinom prostoru i dosad je jedina postala članicom Europske Unije. Od svih republika bivše Jugoslavije jedino je Makedonija mirno izašla iz SFRJ, no kasnije je iskusila oružani sukob s albanskim stanovništvom. Hrvatska je nakon okončanja rata doživjela gospodarski oporavak i uz određene zastoje napredovala u razvoju demokracije. Danas je zemlja kandidat za Europsku Uniju. No još je uvijek opterećuju odnosi s Haškim sudom za ratne zločine i pitanje povratka prognanika i izbjeglica.

Ratni je sukob naročito teško pogodio Bosnu i Hercegovinu. Zaustavljen je mirovnim sporazumom u Daytonu 1995. godine. U

Bosni i Hercegovini i danas je snažno prisutna međunarodna zajednica koja nastoji pomoći u uspostavljanju razumijevanja i pomirenja između njezinih triju naroda.

Kosovo je stalno krizno žarište. Godine 1999. snage NATO pakta su bombardirale različite strateške ciljeve u Srbiji da bi spriječile progone kosovskih Albanaca. U Srbiji je 2000. godine s vlasti srušen Slobodan Milošević i ubrzo izručen Haškom sudu za ratne zločine. No, napredak u demokratizaciji društva je spor, o čemu svjedoči i atentat na reformski orijentiranog premijera Zorana Đinđića. Odnosi između Hrvatske i Srbije postupno se normaliziraju, iako taj proces nije ni lagan ni jednostavan.

Karta Europe nakon 1.05.2004.

Hrvatska nakon osamostaljenja

Na početku ovog priručnika raspravljali smo o teškoćama s kojima se susreću povjesničari kad istražuju prošlost. Sve to vrijedi i za suvremenu povijest jer ju obilježava i to što su mnogi ljudi (uključujući i povjesničare) proživjeli događaje o kojima se piše. Njihova se iskustva često veoma razlikuju, što utječe na njihova stajališta. Štoviše, pitanja iz najnovije prošlosti često su prisutna u političkim

raspravama, zbog čega nije o njima lako pisati. Primjerice, o hrvatskoj povijesti nakon osamostaljenja postoje veoma različita i često suprotstavljena mišljenja koja se mogu čitati u novinama, čuti i vidjeti u raspravama na televiziji i radiju itd. Njih iznose političari, povjesničari, novinari, obični građani. Ovo su samo neka od njih.

Na sljedećim stranicama prikazali smo samo neke teme koje se odnose na Hrvatsku u proteklih petnaest godina. O nekim si već učio/la na prethodnim stranicama. Kako udžbenik nudi ograničeni prostor, to i nas autore primorava na odabir tek malog broja izvora

koji se odnose na to razdoblje. Proučavajući materijale, pokušaj zaključiti koji bi se argumenti mogli koristiti za pojedine stavove. Razmisli: Kako izbjeći pristrano prikazivanje povijesnih događaja?

Tranzicija u Hrvatskoj

Riječju tranzicija* označavamo promjene političkog i gospodarskog sustava i ukupnu preobrazbu društva u bivšim socijalističkim zemljama. To je težak i dugotrajan proces koji još uvijek nije dovršen.

Te bi se promjene mogle ukratko opisati kao:

- prelazak od socijalističkog načina gospodarenja (sustava planskog gospodarstva i nadziranih cijena) na tržišno gospodarstvo
- promjena strukture vlasništva (privatizacija*, denacionalizacija*)
- prijelaz s jednostranačkog na višestranački sustav
- ukupna demokratizaciju društva

Hrvatska je na tom putu imala dodatnih teškoća. Gospodarstvu je velike štete nanio rat. Tijekom pretvorbe i privatizacije „društvene imovine“ velik je broj poduzeća propao, a industrijska proizvodnja se smanjila. Mnoga su poduzeća privatizirana u nejasnim okolnostima u kojima su najviše profitirali oni najbliži vlasti. To je za mnoge građane značilo povećanje socijalne nesigurnosti. Izgubljeno je stotine tisuća radnih mjesta, država je umirovljenicima uskratila isplatu nekoliko zasluženih mirovina, a plaće su početkom devedesetih

Podaci o broju nezaposlenih u RH od 1989. do 2004. godine
(prema Hrvatskom zavodu za zapošljavanje)

godina	prosječni broj nezaposlenih
1989.	139.878
1990.	160.617
1991.	253.670
1992.	266.568
1993.	250.779
1994.	243.324
1995.	240.601
1996.	261.023
1997.	277.691
1998.	287.762
1999.	321.866
2000.	357.872
2001.	380.195
2002.	389.741
2003.	329.799
2004.	309.875

IZVORIMA: Statistički podaci vrlo su važan povijesni izvor. Donose pouzdane informacije o različitim pojavama u prošlosti. Međutim, ako ne poznajemo situaciju na koju se odnose, mogu navoditi na potpuno krive zaključke. Primjerice, mogu se promijeniti odredbe o tome tko se smatra nezaposlenom osobom. Možeš li samo na temelju podataka o broju nezaposlenih zaključivati koji su uzroci te pojave?

Izvor 13

Ulomak iz knjige S. Ramet, *Balkan Babel [Balkanski Babilon]*, Boulder, 1996., o utjecaju rata na hrvatsko gospodarstvo:

Ukupna materijalna šteta procjenjuje se na 18,7 milijardi američkih dolara, oko 400.000 ljudi ostalo je bez domova, a trećina teritorija bila je okupirana [...] Industrijska se proizvodnja smanjila za 28,5% u 1991. godini te još 14,6% u 1992. godini. Inflacija koja je dosegla 123% u 1991. godini, popela se sljedeće godine na 665,5%. [...] Turizam, glavno uporište hrvatskog gospodarstva, doživio je pad od 80,7% u 1991. godini i zabilježio porast od tek 5,7% u 1992. godini. [...] Do ljeta 1994. godine u Hrvatskoj je bilo više od 600.000 izbjeglica, od toga velik broj u Zagrebu.

Cestogradnja i turizam su najvidljiviji uspješni rezultati vlada nakon 2000. godine. Do ljeta 2005. izgrađene su suvremene dionice autocesta od mađarske i slovenske granice do Rijeke, Zadra i Splita. Turistička je privreda također davala sve bolje rezultate. Uz tradicionalna tržišta Italiju, Austriju, Sloveniju i Njemačku, na Jadran sve više dolaze turisti iz „Nove Europe“ (novih članica EU) i sjevera Europe.

drastično pale. Postavilo se pitanje denacionalizacije* imovine koja je proglašena državnim vlasništvom nakon Drugoga svjetskog rata. Stabilnost je donekle donijela nova valuta – kuna (1994.), te uvođenje porezne discipline. Na poboljšanju gospodarskih prilika dosta je učinila i koalicijska vlada nakon 2000. godine, iako je istovremeno morala povući neke nepopularne poteze koji su povećali broj nezaposlenih. Zbog velikih ulaganja jako se povećalo vanjsko zaduženje.

I u političkom pogledu su 90-te godine bile složeno razdoblje za Hrvatsku. U to je doba ostvarena i obranjena samostalna hrvatska

država, a Hrvatska je postala međunarodno priznatom državom. To je tijekom devedesetih HDZ-u osiguralo većinu u Hrvatskom saboru, a predsjedniku Tuđmanu veliku popularnost i ponovni izbor za predsjednika 1992. i 1997. godine. Istovremeno je političko ozračje izazivalo nezadovoljstvo mnogih građana. To se prvenstveno odnosilo na autoritarni način upravljanja državom, kršenja ljudskih prava, ograničavanje slobode medija i nedjelotvornost pravosuđa. U takvim je okolnostima sporo napredovala izgradnja pravne države i razvoj civilnog društva.

Izvor 14

Kršenja ljudskih prava bila su jedan od većih problema s kojima se Hrvatska suočavala u 90-ima. To se ponajviše očitivalo u nedovoljno djelotvornom procesuiranju zločina počinjenih nakon „Oluje“, te u deložacijama stanara iz stanova bivše JNA. Nema službenih podataka o broju takvih slučajeva, no procjene govore o više tisuća obitelji. U svojoj izjavi iz srpnja 1994. godine Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava rekao je sljedeće:

Nema nesigurnosti za neke, bez nesigurnosti za sve! Diskriminacijsko pravilo se vrlo lako promjeni po zahtjevu trenutka. Inzistiranje na jednakosti građana nije zbog nekih, nego zbog nas samih.

Komentiraj ovu izjavu. Kako je tumačiš? Može li se ona primijeniti i u drugim okolnostima?

Srušeni spomenik u Kamenskoj kod Požege, djelo Vojina Bakića, bio je posvećen ustanku naroda Slavonije u Drugome svjetskom ratu. Slučajevi rušenja i oštećivanja partizanskih spomenika, preimenovanja ulica i institucija (naročito po ustaškim dužnosnicima) te toleriranje udruga i pamfleta koji su rehabilitirali NDH izazivali su napetosti u društvu. Posebice je poznat slučaj preimenovanja Trga žrtava fašizma u Zagrebu, kojemu je 2000. godine ipak vraćeno staro ime.

Godinu 1996. u Zagrebu obilježila su dva događaja: „zagrebačka kriza“ i slučaj Radija 101. „Zagrebačka kriza“ izbila je nakon pobjede oporbenih stranaka na lokalnim izborima. Tada je predsjednik Tuđman nekoliko puta odbio potvrditi oporbenog kandidata za gradonačelnika. Iste su godine vlasti pokušale ugasiti popularni zagrebački Radio 101, jedan od rijetkih elektroničkih medija koji je uspio zadržati nezavisan položaj. No, na velikom javnom protestu na zagrebačkom Trgu bana Jelačića u listopadu te godine okupilo se oko 100.000 ljudi (slika), što je primoralo vlasti da odustanu od svoje namjere.

Značajnije su se promjene dogodile nakon 2000. godine. Dvije promjene vlasti (2000. i 2003.) izvršene su bez većih potresa. Obje su vlade (Ivice Račana i Ive Sanadera) dosta učinile na stvaranju povoljnije klime u društvu. Ustavnim promjenama Hrvatska se iz polupredsjedničke pretvorila u parlamentarnu demokraciju sa snažnijim predsjednikom vlade. Hrvatskom upravljaju koalicijske vlade u kojima se različite političke stranke moraju dogovarati – s više ili manje uspjeha – o vođenju državnih poslova.

Značajan korak u tranziciji je i izgradnja civilnog društva. Taj pojam označava porast uloge različitih grupa građana u rješavanju društvenih problema. Građani nastoje vlastitom akcijom preuzeti odgovornost za razvoj društva. Njihova aktivnost je važna jer podržava uvjerenje i praksu da država treba služiti građanima, a ne obrnuto. Važnu ulogu u razvoju civilnog društva u Hrvatskoj imaju nezavisni mediji, pojedinci i neke nevladine ustanove poput Hrvatskog helsinškog odbora za ljudska prava.

0 IZVORIMA: Predizborni plakati šalju određene poruke i riječju i slikom. Često sadrže prepoznatljive i jednostavne parole kojima nastoje privući glasače. Prepoznavaj poruke na ovim plakatima.

Predizborni plakati za parlamentarne izbore: Plakat HDZ-a iz 1995. godine („Prvi u obrani prvi u obnovi“) i plakat SDP-a i HSLs-a iz 2000. godine („Izaberite promjenu“). Na izborima 1995. godine pobijedio je HDZ pod vodstvom Franje Tuđmana, a na izborima 2000. oporbena koalicija u kojoj su najjače stranke bili SDP Ivice Račana i HSLs Dražena Budiše. Nakon 1990. godine u Hrvatskoj su se redovito održavali izbori. Bili su slobodni, no nisu se uvijek održavali u posve demokratskom ozračju. Najčešći je prigovor domaćih i stranih promatrača bio da mediji (naročito televizija) nisu svim strankama i kandidatima omogućavali jednake uvjete. Prilike su se poboljšale posljednjih nekoliko godina.

Izvor 15

Televizija je medij koji najsnažnije utječe na oblikovanje javnog mnijenja građana. Prouči sljedeće podatke koji su rezultat istraživanja „Politika u programu HTV-a“. U tablici se uspoređuju vijesti u dnevniku HTV-a o gospodarstvu i poduzetništvu 1999. i 2002. godine. Razmisli: Kako mediji mogu formirati predodžbu o određenim temama?

Godina	Pozitivne vijesti	Negativne vijesti	Pozitivne i negativne vijesti	Bez vrednovanja
1999.	43	7	8	8
2002.	18	13	4	52

Inauguraciji Stjepana Mesića za predsjednika Republike u veljači 2000. prisustvovao je velik broj stranih državnika što je bio jasan znak promjene međunarodnog položaja Hrvatske. Stjepan Mesić je u siječnju 2005. osvojio novi petogodišnji mandat. Glavna su obilježja njegove politike zagovaranje priključenja Hrvatske Europskoj Uniji, usvajanje europskih standarda na području sudske vlasti i zakonodavstva, te obnova gospodarstva.

Izvor 16

Stanje u pravosuđu je jedan od najvećih problema u funkcioniranju hrvatske države. Obilježila ga je ovisnost o politici i velik broj neriješenih sudskih predmeta. Zato nakon 2000. godine vlade nastoje provesti potrebne reforme, no taj proces teče sporo.

Na Općinskom sudu Zagreb je 1994. godine primljeno 293.000 predmeta, a u 1995. godini prenijeto je kao neriješeno 124.000 predmeta. Tome treba dodati i zaostatak iz 1993. godine, od 124.000 sudskih predmeta.

U Hrvatskoj je 2003. godine bilo oko 1.300.000 neriješenih sudskih slučajeva.

Kako ovakve prilike u pravosuđu utječu na svakodnevni život građana?

* tranzicija – doslovni prijevod: *prijelaz, pretvorba*

* privatizacija – pretvaranje državnog i društvenog vlasništva u privatno

* denacionalizacija – povratak nacionalizirane imovine vlasnicima

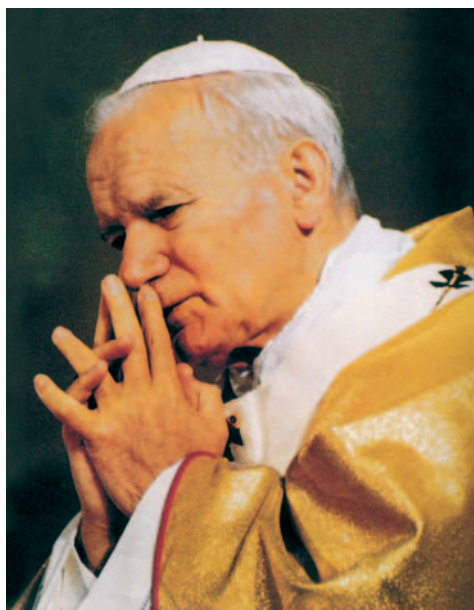
ZADATAK

1. Raspravite u razredu i o nekim drugim aktualnim temama poput pada broja stanovnika i starenja stanovništva, položaja nacionalnih i drugih manjina, položaja žena u suvremenom hrvatskom društvu, položaja mladih, zaštiti okoliša itd. Možeš pratiti što se tijekom jednog tjedna govori o odabranoj problematici u medijima, organizirati diskusijske grupe, pripremiti plakat ili PowerPoint prezentaciju i slično. Svoja saznanja također možeš uključiti u zadatak koji na kraju cjeline.
2. Pročitaj i prokomentiraj sljedeću tvrdnju saborske zastupnice Vesne Pusić: Opći programi koji se vrednuju na izborima su znatno manje važni za građane od prakse koju provode vlasti, od načina na koji se smjernice primjenjuje, od mogućnosti da se nadgleda izvršna vlast, od stupnja zaštite koju im nudi država i efikasnosti instrumenata zaštite protiv države koji su im na raspolaganju... te nivoa sigurnosti koji uživaju manjine.

Hrvatska i euroatlantske integracije

Europa je u dva svjetska rata proživjela strahovite ljudske gubitke i golema materijalna razaranja. Nakon Drugog svjetskog rata našla se u teškoj gospodarskoj i političkoj situaciji (Hladni rat, podijeljena Njemačka). U takvim se okolnostima tražilo rješenje koje bi onemogućilo nove ratne sukobe. Povezivanje europskih država započelo je 1951. godine. Bili su to počeci Europske Unije, zajednice koja danas obuhvaća 25 europskih država. Pomoću zemljovida na str. 30. i 31. i kratke kronologije Europske Unije prouči njezin nastanak i širenje.

Dobri su bili odnosi Hrvatske sa Svetom Stolicom. Poglavar Rimokatoličke crkve Ivan Pavao II u Hrvatskoj je od 1994. do 2002. bio čak tri puta. Papa je za prve posjete, dok je rat još trajao, pozivao na mirno rješenje sukoba i zagovarao suradnju između različitih vjeroispovijesti.

Kratka kronologija Europske Unije (*Mali leksikon europskih integracija*, 2001.)

1951. Belgija, Luksemburg, Nizozemska, Italija, Njemačka i Francuska osnivaju Europsku zajednicu za ugljen i čelik. Zajedno s Marshallovim planom, bili su to počeci čvršćeg gospodarskog povezivanja Europe.

1957. U Rimu su potpisani ugovori o osnivanju Europske ekonomske zajednice i Europske zajednice za atomsku energiju. Stupaju na snagu 1. siječnja 1958. godine.

1967. Spajanje Europske zajednice za ugljen i čelik, Europske ekonomske zajednice i Europske zajednice za atomsku energiju. Osnivanje zajedničkog vijeća i zajedničke komisije.

1979. Prvi izbori za Europski parlament, predstavničko tijelo stanovnika EEZ-a.

1992. U Maastrichtu potpisan sporazum o Europskoj uniji; stupio na snagu 1. siječnja 1993. godine. Sporazum predviđa monetarno jedinstvo, europsko državljanstvo, zajedničku vanjsku i obrambenu politiku te unutarnju sigurnost.

1995. Stupa na snagu sporazum iz Schengena potpisan 1990. godine. Sporazum predviđa postupno ukidanje unutarnjih graničnih kontrola i uvođenje slobode kretanja za sve državljane zemalja potpisnica sporazuma.

2002. U opticaj ulazi jedinstvena valuta euro.

Od trenutka svojeg nastanka, Europska Unija teži stvaranju prostora suradnje, gospodarskom napretku i boljitku građana. Pritom zagovara vrijednosti poput mira, demokracije, ljudskih prava i građanskih sloboda, itd. Hrvatska se od svojeg osamostaljenja nastojala uključiti u europske integracije. No, taj proces nije bio ni lagan ni jednostavan, naročito u 90-ima. Tome je pridonio rat, ali i drugi problemi o kojima si učio/la u prethodnim poglavljima, ponajviše politika prema Bosni i Hercegovini i stanje ljudskih prava. Mnogi smatraju da se zemlja nalazila se u međunarodnoj izolaciji. Tih su godina hrvatski političari rijetko pozivani u međunarodne posjete, a posebno su rijetke bile posjete stranih državnika Hrvatskoj. Proces priključivanja Hrvatske međunarodnim institucijama tekao je sporo.

Približavanje europskim integracijama postalo je stoga jedan od glavnih vanjskopolitičkih ciljeva vlada nakon 2000. godine. Hrvatska se 2000. godine priključila Partnerstvu za mir NATO-a. S Europskom Unijom je najprije sklopila Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (2001.), a zatim podnijela i zahtjev za punopravnim članstvom (2003.). Pritom je dobila pozitivno mišljenje, a početak pregovora ovisi o suradnji s Međunarodnim sudom za zločine na prostoru bivše Jugoslavije u Haagu.

Ministar vanjskih poslova Mate Granić potpisuje dokument o pristupanju Hrvatske Vijeću Europe (1996.), najvećoj i najstarijoj europskoj integracijskoj organizaciji. Hrvatska je nakon više od tri godine čekanja primljena u Vijeće Europe uz obvezu ispunjenja određenih uvjeta u vezi ljudskih i manjinskih prava. Sam čin potpisivanja nije prošao bez problema: Reporteri bez granica zasuli su ministra lecima prosvjeda zbog odnosa prema tjedniku *Feral Tribune*, tada jednom od rijetkih neovisnih tiskanih medija u Hrvatskoj i najžešćih kritičara vlasti.

Naponi vlada Ivce Račana i Ive Sanadera u približavanju Europskoj Uniji počeli su donositi rezultate. Hrvatska je u travnju 2004. godine dobila pozitivno mišljenje o početku pregovora (avis) na temelju ispunjenog Upitnika Europske komisije. Osnovni preduvjet za početak pregovora je puna suradnja s Haškim sudom.

Izvor 17

Međunarodni sud za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije osnovan je 1993. godine rezolucijom Vijeća sigurnosti UN-a. Haški sud je dosad podigao optužnice protiv 92 srpska vojna i politička dužnosnika i pripadnika vojnih postrojbi iz Srbije, Hrvatske i BiH. Među njima je i bivši srbijanski predsjednik Slobodan Milošević. Optužnice su podignute i protiv 32 Hrvata iz Hrvatske i BiH, te 10 Bošnjaka. U svim je državama suradnja s Haškim sudom postala i političko pitanje, vezano uz izručivanje osoba optuženih za ratne zločine. Neki su optuženi još uvijek u bijegu, među njima su general JNA Ratko Mladić i vođa bosanskih Srba Radovan Karadžić. Hrvatska je izručila većinu optuženih, no odbijanje izručenja generala Janka Bobetka, te bijeg i skrivanje generala Ante Gotovine opteretili su hrvatsko približavanje europskim integracijama.

Karikatura Felix („Zadnji vlak za Europu“). Koje je stavove i pitanja izrazio autor karikature? U Hrvatskoj, kao i u drugim zemljama koje su podnijele zahtjev za pristup Europskoj Uniji, raspravlja se o pitanjima koja iz toga proizlaze. Primjerice, koje su koristi za hrvatske građane od pristupa EU i kako Hrvatska može pridonijeti europskoj zajednici, što će se promijeniti za Hrvatsku nakon što uđe u EU, kako će se članstvo u EU odraziti na hrvatsko gospodarstvo, hoće li se ulaskom u EU poboljšati životni standard, što će se dogoditi s hrvatskim suverenitetom i nacionalnim identitetom u nadnacionalnoj zajednici kao što je EU itd. Raspravite o tim pitanjima u razredu!

Mirna reintegracija Podunavlja.

Prognanici, izbjeglice i povratnici

Erdutskim sporazumom 1995. godine dogovorena je mirna reintegracija posljednjeg područja Hrvatske pod srpskom kontrolom – istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema. To je područje bilo dvije godine pod upravom UNTAES-A (Prijelazne uprave UN za istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem). Nakon isteka tog razdoblja u siječnju 1998. godine to je područje mirno reintegrirano u državopravni poredak Hrvatske. Srpskom su stanovništvu zajamčena sva prava, a posebno prosvjetna i kulturna autonomija.

Akcije hrvatske vojske i sporazum o mirnoj reintegraciji Podunavlja omogućili su povratak hrvatskim prognanicima i izbjeglicama. Zahvaljujući mirnoj reintegraciji, tamošnje je srpsko stanovništvo većinom ostalo živjeti u Hrvatskoj. Pitanje povratka srpskih izbjeglica koji su nakon „Oluje“ napustili Hrvatsku još uvijek nije u potpunosti riješeno. Istovremeno ta su područja pogođena znatno višom stopom nezaposlenosti od državnog prosjeka, što dodatno otežava potpunu normalizaciju života. Još je sporiji povratak hrvatskih izbjeglica u Bosnu i Hercegovinu, koji su se dijelom uselili u srpske domove, pa se tako ratne rane sporo liječe.

Hrvatskog premijera Ivu Sanadera i zastupnika srpske manjine u Saboru Milorada Pupovca dočekuju srpski povratnici. Nakon izbora krajem 2003. godine nova vlada na čelu s Ivom Sanaderom pokazala je odlučnost da ustraje na približavanju Europi i na poboljšanju odnosa sa srpskom manjinom u Hrvatskoj. Predstavnici srpske manjine postali su dio koalicijske vlade.

Izvor 18

Izvješće Vlade Republike Hrvatske:

Do listopada 2004. godine u Hrvatskoj je registrirano 328.018 povratnika, od toga 66% građana hrvatske nacionalnosti i 34% građana srpske nacionalnosti. Od početka 2004. godine u Hrvatsku se vratilo 9769 povratnika, od kojih su 53% povratnici srpske nacionalnosti i 47% povratnici hrvatske nacionalnosti. Preostali prognanici i izbjeglice u potrebi za trajnim rješenjem: 35.374 [...]. Do listopada 2004. godine obnovljeno je ukupno 129.325 kuća i stanova koji su bili razoreni ili oštećeni u ratu. Od 2003. godine 70% korisnika obnove su povratnici srpske nacionalnosti.

Izvor 19

Primjer pozitivnog iskoraka prema normalnijem suživotu između naseljenih Hrvata iz Bosne i Hercegovine i povratnika Srba je potpisivanje zajedničkog priopćenja o razvijanju snošljivosti u Gračacu u lipnju 2000. godine. U svojoj izjavi nakon potpisivanja, predsjednik Zajednice useljenih i naseljenih Hrvata je rekao:

Žnam da će neki osuditi ove moje postupke, no mislim da je krajnje vrijeme da počnu dijalog i tolerancija. Svjestan sam da će proći još mnogo vremena prije nego što se naši ciljevi ostvare i da će put biti mukotrpan, no odnekud se moralo početi. Tražit ćemo od Vlade i međunarodne zajednice da održe svoja obećanja i da se pobrinu za izgradnju kuća i stanova za useljene i naseljene Hrvate, što je jedini preduvjet da se imovina u vlasništvu izbjeglih Srba vrati vlasnicima. (Tjednik Nacional, 14. lipnja 2000.)

U ovom smo priručniku puno govorili o ratu i njegovim posljedicama. Od završetka rata u Hrvatskoj prošlo je 10 godina. No, nakon svakog ratnog sukoba dolazi razdoblje u kojem treba ponovno uspostaviti miran suživot između nekad zaraćenih strana. To nije lako, jer je proces pomirenja često bolan i težak. Za mnoge ljude ratne rane su još svježije. Prognanici, izbjeglice, invalidi, ljudi koji su ostali bez svojih bližnjih, branitelji ponajviše osjećaju posljedice rata. Svladati nepovjerenje nakon takvih događaja nije lako, no želimo li zaista normalan suživot, možda je prvi korak suočavanje s prošlošću.

To je slučaj u mnogim zemljama koje su iskusile rat i nasilje. U nekima je već desetljećima prisutno obrazovanje za mir. Njegov je cilj pomoći ljudima kako razriješiti sukobe i probleme mirnim putem.

IZVOR 20

Postoje različiti programi koji se bave obrazovanjem za mir. Pročitaj sljedeći odlomak i razmisli na čemu se ono temelji.

Želimo li izgraditi miroljubiv svijet bez oružja, morat ćemo naučiti kako rješavati sukobe suradnjom i sporazumom, a ne prisilom. Bit je u tome da se ne bavimo sukobom, već problemom. Sukobi zahtijevaju pobjednika i gubitnika; ako ih izbjegavamo ili se zadovoljavamo kratkoročnim rješenjima, ponovo će izbiti na površinu. Problemi sugeriraju da tražimo rješenje koje će zadovoljiti obje strane. [...] U većini sukoba, njihovi sudionici nemaju cjelovite informacije o problemu i ne poznaju temeljito ciljeve i motive druge strane. Osoba koja je vješta u rješavanju sukoba nenasilnim putem pokazat će sukobljenim stranama da njihova definicija problema zahtijeva reviziju te da su možda pogrešno shvatili predodžbe druge strane o prirodi sukoba. (Gaia Peace Atlas)

Obnovljene kuće u Gračacu. Ispražnjene srpske kuće nakon „Oluje“ naselili su najvećim dijelom Hrvati prognani iz BiH. Da bi se omogućio povratak imovine vlasnicima, za te ljude Republika Hrvatska gradi kuće.

ZADACI

1. Učeći povijest tijekom protekle četiri godine dobio/la si preglednu sliku ljudske prošlosti od najstarijih vremena do danas. Često si se susretao/la s pričom o ratovima, kojih je u povijesti čovječanstva bilo mnogo. No, svaki rat jednom mora završiti, a ljudi se moraju nositi s njegovim naslijeđem, nastaviti živjeti i raditi za svoju i dobrobit svoje djece. Samo u miru ljudska zajednica ostvaruje napredak. Pročitaj sljedeću rečenicu i napiši svoje mišljenje o iznesenoj tvrdnji koje trebaš potkrijepiti argumentima na temelju svojega znanja o povijesti: „Mir je više nego izostanak nasilja; označava pozitivnu prisutnost suradnje u društvu.“
2. Ovaj zadatak izradit ćete u skupinama. Skupine oblikujte u dogovoru s vašim nastavnikom. Svaka skupina treba prirediti izložbu u razredu kojom će prikazati najvažnije događaje nakon 1989. u svijetu i u Hrvatskoj. No, prostor na panou je veoma ograničen. Morat ćete odabrati pet događaja za svijet i pet događaja za Hrvatsku koje smatrate najvažnijima. To može uključivati i neke događaje koji nisu obrađeni u udžbeniku, o čemu je bilo riječi u zadatku na str. 36. No, može se dogoditi da svaki član skupine ima različite ideje o tome koji su događaji najvažniji. U tom slučaju morat ćete prvo raspraviti o odabiru!

Za svaki događaj odaberite sliku koju ćete pronaći u udžbeniku ili drugim izvorima informacija. To, primjerice, mogu biti historiografska djela, enciklopedije, leksikoni, Internet, tisak i slično. Uz svaku sliku napiši kratak tekst koji neće imati više od 100 riječi. Pazi da konačna slika o ovom razdoblju povijesti bude što cjelovitija i što je manje moguće pristrana!

Nakon obavljenog zadatka, svaka će skupina predstaviti svoju izložbu. Pritom trebate ispričati priču o svijetu i Hrvatskoj nakon 1989. godine, ali i objasniti kriterije na temelju kojih ste odabrali i složili materijale. Usporedite svoj odabir i svoje kriterije s ostalim skupinama u razredu. Koje su sličnosti i razlike?

02

PRESLIKE NOVINSKIH TEKSTOVA

SKANDAL Novi dodatak udžbenicima za najnoviju povijest uzbunio hrvatske povjesničare

**NAJNOVIJA
DOSTIGNUĆA
U POVIJESTI!**

Iz Ministarstva znanosti poručuju da još nisu dobili znanstvene i stručne ocjene svih ustanova te da je zbog toga u sadržaju i sudbini separata pretrano govoriti.

Povjerenstvo će proučiti recenzije i ocjene kad ih dobijemo od svih ustanova. Tek tada ćemo zauzeti stajalište o separatu - kaže glasnogovornik ministarstva.

Ističe da će se prije primjene Dodatka za nastavnike povijesti organizirati stručni seminari i predavanja. Dodaje da je Dodatak koncipiran kao radni uzdubenik i prati najnovija dostignuća na tom području, a namijenjen je prvenstveno učenicima u Podunavlju.

AGRESIJA

*Nigdje se ne spominje
agresija Srbije na
Hrvatsku i BiH*

OLUJA

KRAJINA

Uz naziv Republike Srpske Krajine nema navodnika ili tzv.

HRVATSKI SRBI

AGRESIJA NA HRVATSKU POSTALA GRAĐANSKI RAT

Hrvatski institut za povijest odbacio je rukopis jer je nezrelo napisan te ne razlikuje uzroke od posljedica

Z. DESPOT, I. KUSTURA

Hrvatski povjesničari su na nogama! Na razbuzbunu su pozvali i nakon što je Ministarstvo znanosti polovicom prošlog mjeseca na ardesne nekoliko znanstvenih institucija poslalo na recenziju "Dodatak uzbudbenica za najnoviji povijest" koji bi trebao biti osnovni uzbudbenik za učenje suvremene hrvatske povijesti u hrvatskom Podunavlju nakon prestanka moratorija, iako je u tom tzv. separatu naznačeno da je on namijenjen za sve škole u Hrvatskoj.

što unosi još dodatnu zabunu. Najveću bunu digao je Hrvatski institut za povijest koji je prije dvadesetak dana poslao izrazito nega-

*Autori su separata
Snježana Koren, Mag-
dalena Najbra-Agičić
i Tvrтко Jakovina*

tivnu recenziju na spomenuti separat, a još su dvojica znanstvenika s Instituta zasebno poslali svoje recenzije koje su još oštrije.

Institut, u čije je ime recenziju potpisao zamjenik ravnatelja dr. Stjepan Matković, poručio je Ministarstvu da spomenuti separat treba odbaciti zbog niza medotoških i stručnih pogrešaka. Štoviše, iz Instituta poručuju da je separat nezrelo napisan, da uopće ne razlikuje uzroke od posljedica, da je napisan već prema naprijed određenoj formuli... Konkretno, neke od glavnih zamjerki su sljedeće: nije predstavljeno stvarno obilježje komunizma u jugoslavenskoga totalitarniškog režima.

ma, zbivanja na Kosovu 1981. prikazana su jednostrano sa srpske strane, nije objašnjeno zašto se raspao jugoslavenski komunistički sustav, dovodi se u pitanje oslobodilačko obilježje Domovinskog rata, nigdje se ne spominje agresija Srbije na Hrvatsku i BiH, nigdje se ne spominje suđelovanje dijela Srba iz Hrvatske u agresiji, nigdje se ne objašnjava karakter Miloševićeve politike, uz Republiku Srpsku Krajinu nigdje nema navodnika ili tzv. izjednačuje se krivnja u ratu. Iznajdući tendenciozno

prikazana ugroženost Srba
u Hrvatskoj, oslobođenje
Hrvatske Olujom proglašava

*Hrvati kao žrtve
u BiH uopće se ne
spominju*

va se zločinom, krivotvoren je Papin odnos prema zbivanjima u Hrvatskoj, vidljivo je tendenciozno političko opredjeljenje autora, prešućena je uloga međunarodnih čimbenika u BiH. Hrvatska

ti kao žrtve u BiH uopće se ne spominju, citati dokumenta i izvora vrlo su tendenciozni, nakon 1995. nema povijesne analize nego je sve politika, izbor fotografija vrlo je tendenciozan...

Autori separata su Snježana Koren, Magdalena Najbra-Agić i Tvrtko Jakovina. Njima je posao povjerilo Ministarstvo koje je recenzije poslalo još Odsjeku za povijest zagrebačkog Filozofskog fakulteta, Povjerenstvu za udžbenike i Povjerenstvu za hrvatski nacionalni obrazovni standard.

Ravnoteža krivnje

"Autori dodatka povijesnom udžbeniku nastoje uspostaviti ravnotežu krivnje te da naša djeca uče kako nije bilo srpske agresije, a da je Domovinski rat zapravo bio – građanski rat... na kraju će ispasti da je Hrvatska bila zločinac", objašnjava Jurčević namjeru autora dodatka udžbeniku povijest.

POVJESNIČARI, GENERALI I PUBLICISTI O "OLUJI"

"Oluja" spasila obraz svijeta

Mrlja na obrazu međunarodne zajednice bilo bi više da nije bilo "Olujce", rekao je na jučerašnjem tribinu o značaju konačne oslobodilačke akcije Hrvatske vojske prof. dr. Hrvoje Katić. U organizaciji Zajednica udruga Hrida, povjesničari, publicisti i generali HVA objavili su i svjetski kontekst pobjedične operacije. Povjesničar Josip Jurčević rekao je da je poslije "Olujce" hrvatski nacionalni ponos bio na vrhuncu, no da je poslije sustavno političkim i medijskim akcijama stavljena u negativan kontekst. Ustvrdio je kako

Je Hrvatska imala legitimno pravo ovakvim načinom riješiti problem okupiranih teritorija. Slobodan Lang rekao je da je Franjo Tuđman bio dobro procijenio nedjelovnost međunarodnih snaga i pokrenuo akciju koja je spriječila još veći genocid nad Hrvatima i Bošnjacima. General Miljenko Crnjac otkrio je da su pripreme za "Olujku", akciju cjelovita oslobođenja Hrvatske, započele još potkraj 1993. kodno nazvane "Bljesak". Zbog diplomatskih pritiska akcija je "podijeljena" na dva dijela. Crnjac naglašava da je "Olujka"

dokinula mit o nepobjedivosti srpske vojske. Admiral Davor Domazet Lošo, kaže kako je HV, a ne Amerikanci, uništio komandne i sustave veza pobunjenih Srba, a general Gotovina morao je zastati na ulazu u Banju Luku jer bi, u suprotnom stotinjak zrakoplova NATO-a vjerojatno interveniralo protiv naše vojske". Črnjac i Domazet poručili su kako hrvatske generale nitko neće uspeti podijeliti ok proslave 10. obljetnice "Olujke" te kako je bitno da svi obilježe Dan pobjede, a svedelo je kako. (D. I.)

Kontroverze oko separata za nastavu suvremene povijesti u Podunavlju

Dodatak udžbenicima za najnoviju povijest ipak ne sadrži uzbunjjuće ocjene o Domovinskom ratu i »Oluji«

Državni tajnik za osnovnoškolsko obrazovanje dr. Nevio Šetić u razgovoru za Vjesnik upozorava:

NAPISI U NOVINAMA SU PRERADIKALNI

TIHOMIR PONOŠ

ZAGREB - Dodatak udžbenicima za najnoviju povijest (poznatiji kao separat), namijenjen ponajprije učenicima osmih razreda u Podunavlju, iako je riječ o radnom materijalu, uzbunio je javnost. Državni tajnik za osnovnoškolsko obrazovanje dr. Nevio Šetić koji je vodio radnu skupinu izjavio je za Vjesnik da su »napisi u novinama preradikalni, ne odgovaraju činjenicama i nisu u suglasju s realnošću«. Šetić je naglasio da »izrada separata ne dovodi u pitanje ni 'Oluju' ni Domovinski rat ni tvrdnju da je Srbija izvršila agresiju jer je to nepobitna činjenica«.

Uzbunu u javnosti izazvala je recenzija separata od Hrvatskog instituta za povijest koja je nedavno procurila u javnost nakon čega su se u medijima mogle čuti ocjene da je oslobađanje Hrvatske akcijom »Oluja« gotovo proglašeno zločinom, da se Hrvati kao žrtve u BiH uopće ne spominju, da nema ni riječi o akciji »Bljesak«.

», da se krivotvori odnos pape Ivana Pavla II. prema zbijanjima u Hrvatskoj...«

Osim Hrvatskog instituta za povijest zatražene su recenzije i Filozofskog fakulteta, Povjerenstva za udžbenike i Povjerenstva za Hrvatski nacionalni obrazovni standard. Šetić je izjavio da će uskoro biti gotove sve recenzije, a hoće li se autori složiti s eventualnim primjedbama ne može znati. Ministarstvo je u srijedu objavilo da će »kada prikupi sve recenzije zatražiti konačno mišljenje povjerenstva temeljem kojeg će zauzeti stav o konačnom prijedlogu Dodatka udžbenicima najnovije povijesti za hrvatsko podunavlje«.

Gradivo iz separata predaje se u školama na kraju školske godine i »ima vremena za implementaciju«, kazao je Šetić. Sam separat ocijenio je »pontoskim mostom integriranja srpske nacionalne manjine u Podunavlju u hrvatski društveni i državni okvir. Kada Hrvatski nacionalni obrazovni standard zaživi i bude proveden on će zadovoljiti sve uvjete i potrebe i više neće biti potrebe za separatima«, smatra Šetić.

Kad se u separat spominju akcije »Bljesak« i »Oluja« kaže se da je njima »najvećim dijelom obnovljena teritorijalna cjelovitost hrvatske«. Obje se akcije navode kao oslobodilačke na

karti objavljenoj na 21. stranici. U separatu piše i da su »usprkos obećanjima hrvatskih vlasti, nakon operacije 'Oluja' počinjena ubojstva nekoliko stotina srpskih civila, te pljačka i palež napuštene srpske imovine«.

Govoreći o srpskim zločinima počinjenima od 1991. do 1995. spominje se, među ostalim, i da su srpske snage nakon osvajanja Srebrenice »poubijale više tisuća zarobljenih vojnika i civila«.

Separat spominje i zločine nad bosanskohercegovačkim Hrvatima: »počinjeni su brojni čini i nasilja nad civilnim stanovništvom, ponajviše nad Muslimanima-Bošnjacima i Hrvatima na području pod srpskom kontrolom. Stradali su deseci tisuća ljudi«. Separat je izradilo Povjerenstvo za izradu prijedloga u svezi s poučavanjem povijesti područja bivše Jugoslavije za razdoblje od 1989. do 1997. koje je imenovano u mandatu ministra Vladimira Strugara, a dopu-

njeno 2004. godine. Predsjednik Povjerenstva je akademik Nikša Stančić, a članovi su, među ostalim, akademik Miroslav Bertoša, prof. dr. Drago Roksančić, glavni istraživač na projektu Stvaranje Republike Hrvatske i Domovinski rat 1991. - 1995. - 1998. na Hrvatskom institutu za povijest dr. Zdenko Radelić, te stručnjaci Ministarstva. Ideja Ministarstva bila je napraviti separat koji ne bi dijelio učenike. Nakon višemjesečnog rada troje autora (Snježana Koren, Magdalena Najbar Agičić i Tvrtko Jakovina), rasprava u Povjerenstvu i vraćanja separata na doradu, Povjerenstvo je usuglasilo tekst. Taj radni materijal poslan je na recenziju.

Koliko je poznato, negativnu recenziju poslao je Hrvatski institut za povijest, recenzija Filozofskog fakulteta je pozitivna dok su se dva člana Povjerenstva za udžbenike podijelila pa je jedna recenzija pozitivna, druga negativna. Recenziju treba dati Povjerenstvo za HNOS.

Koliko je poznato, negativnu recenziju poslao je Hrvatski institut za povijest, recenzija Filozofskog fakulteta je pozitivna dok su se dva člana Povjerenstva za udžbenike podijelila pa je jedna recenzija pozitivna, druga negativna. Recenziju treba dati Povjerenstvo za HNOS.

Đapić: Suprotno Deklaraciji o Domovinskom ratu

Prema informacijama koje imamo, ako povjerenstvo Ministarstva prosvjete prihvati Dodatak, što je 99 posto sigurno, onda će to biti obvezno štivo za sve osme razrede u Hrvatskoj. To je najveća glupost jer je materijal posve suprotan deklaraciji o Domovinskom ratu«, rekao je gradonačelnik Anto Đapić komentirajući Dodatak udžbenicima povijesti koji se predstavlja kao udžbenik samo za hrvatsko Podunavlje. Dodao je da se u udžbeniku uopće ne navodi tko je bio agresor, niti se spominju agresija i okupacija. [M. S.]

[u povodu]

Povijest koju piše politika

Zvonimir Despot
zvonimir.despot
@vecernji.net

Smeće! Čak su tim izrazom u kuloarima pojedini hrvatski povjesničari ocijenili uradak troje svojih kolega sa zagrebačkog Filozofskog fakulteta koji su, po nalogu Ministarstva znanosti, izradili "Dodatak udžbenicima za najnoviju povijest", kojim bi se trebalo koristiti u školama u hrvatskome Podunavlju, iako u njemu piše da je on namijenjen čak svim školama u Hrvatskoj. Ako i ostane samo za Podunavlje, što bi tamošnja djeca, prije svega ona srpske nacionalnosti, trebala učiti o Hrvatskoj? Do daljnega bolje i ništa jer ovaj je uradak, kako svjedoče povjesničari koji se bave tom problematikom, ništa drugo nego niz krivotvorina, tendencioznih tumačenja i citata, koji je bogat pregrštom prešućenih činjenica i pun politikanstva, i to onog vrlo pristranog. Hrvatska je, hvala Bogu, slobodna zemlja i, za razliku od Jugoslavije, u njoj se ne ide više u zatvor za krivo izgovorenu ili napisanu riječ. Svjedoci smo kako se u Hrvatskoj već godinama iz pojedinih krugova, domaćih i inozemnih, pokušava krivotvoriti povijest, posebice kad je riječ o Domovinskome ratu. Ali zar na temelju krivotvorina povijest trebaju učiti i djeca u školama?

Zanimljivo je kako spomenuto ministarstvo povjesničarima objašnjava da problem Domovinskoga rata, i uopće raspada Jugoslavije, treba riješiti "multiperspektivno", iza čega se zapravo krije najbezočnija krivotvorina kojoj pečat daje čak ta državna institucija. To što se velik broj Srba još ne može suočiti s činjenicom da je Srbi-

ja izvela agresiju na Hrvatsku i BiH i da je dobar dio njihovih sunarodnjaka iz Hrvatske u njoj sudjelovao, to je njihov problem. Ali naš je problem kad se u ovome uratku ide na izjednačavanje krivnje u ratu i kad se srpska agresija želi prikazati kao građanski rat. To je onda prvorazredni i povjesničarski i politički skandal.

Iako bi ovaj uradak trebao biti ponajprije za srpsku djecu u Podunavlju, čiji roditelji zacijelo ne mogu preko usta prevaliti riječ agresija, kao ni njihovi političari na čelu s Miloradom Pupovcem i Vojslavom Stanimirovićem, pa makar se vrti floskula o potrebi zajedničkoga suživota, kojemu bi valjda trebao pridonijeti i ovaj dodatak, kako je moguće zajednički život temeljiti na krivotvorenju povijesnih činjenica?!

To je čisti apsurd kojemu je pokrovitelj država. Štoviše, ovo je očito kršenje i samog Ustava te svih relevantnih međunarodnih dokumenata jer je u svima njima tzv. Republika Srpska Krajina označena kao nelegalna srpska paradržava na legitimnom hrvatskom području, a u ovome uratku uz njezin naziv nema ničega što bi upozoravalo da je to tako, nego se čak navodi kako su se Srbi u Hrvatskoj organizirali u svoju državu, kao da je ona bila međunarodno priznata.

Kako to da nitko, pa ni od ovih povjesničara koji su autori, nije barem posegnuo za rezolucijom Opće skupštine UN-a od 21. listopada 1994., u kojoj je jasno naznačeno da je Srbija agresor na Hrvatsku te da su hrvatska područja okupirali Srbi! Ali to je tako kad povijest piše politika, ali i kad pojedini povjesničari činjenice pretpostavljaju svojim političkim pogledima. Što drugo reći nego – sramotno!

POVIJEST Još neodobreni Dodatak udžbenicima za najnoviju povijest uzburkao hrvatsku povjesničarsku scenu

HOĆE LI UDŽBENICI PISATI I O MRLJAMA NAKON OLUJE?

Piše Vlado Vurušić

ZAGREB - U ovim vrećim srpanjskim danima ponovno se uzburkala povjesničarska scena u Hrvatu.

Naime, u javnosti je procurio sudržaj još neutvrđenog i neodobrenog (sve recenzije još nisu gotove) Dodatka udžbenicima za najnoviju povijest, ugovornom za škole hrvatskoga Podunavlja nakon prestanka moratorija, iako bi se separat mogao koristiti kao dodatak za udžbenike povijesti u svim hrvatskim školama. Navodno je Hrvatski institut za povijest odbacio rukopis kao nezreo, a u tekstu koji je objavio Večernji list navedeno je kako u separatu stoji da je agresija na Hrvatsku postala građanski rat, kako se dovode u pitanje oslobođilačka obilježja Domovinskog rata te kako se nigdje ne spominje agresija Srbije na Hrvatsku i BiH ili se ne vidi umiješanost Slobodana Miloševića u rat na našim prostorima.

Autori i ministar šute

Srijezna Koren, Magdalena Najbrać i Tvrtko Jakovina, autori Dodatka, u dogovoru s ministrom Draganom Prijećem zasad neće isticati u javnosti. Čini se da je Domovinski rat još prošlogotivlja tema i svaka rečenica mjeri se na sto načina, kroz privise političkih i ideoloških načela. No, u ovom slučaju nije stvar sumo u nekoj ideologiziranoj percepciji, nego je riječ o negiranju običajnog povijesno-znanstvenog pristupa. Nakon pomnog ispitavanja 40-ak

Dodatak bi se koristio za škole hrvatskoga Podunavlja nakon prestanka moratorija, iako bi se separat mogao koristiti kao dodatak za udžbenike povijesti u svim hrvatskim školama

Neprijateljski vojnici zarobljeni za vrijeme Oluje

Povjerenstvo za Dodatak

Ministarstvo obrazovanja osnovalo je znanstveno-stručno povjerenstvo za Dodatak, na čijem su čelu zamjenik ministra Nevio Setić i akademik Nikša Stanić, zatim Lautaro Galinović, savjetnik za osnovno školstvo, Jadranka Huljev, savjetnica za manjine u Ministarstvu znanosti i obrazovanja, pomoćnik ministra Miro Marković te povjesničar iz Podunavlja Milenko Stojanović. U povjerenstvu su bili još i voditelj projekta za istraživanje Domovinskog rata Zdenko Radelić te Miroslav Bertoša, Branislava Baranović i Drago Rosandić.

dala se bez borbe, nakon čega su hrvatske snage dobile dodatno naoružanje... Vrhunac rata u Hrvatskoj dogodio se u posljednja tri mjeseca 1991., u vrijeme bitke za Vukovar i opsade Dubrovnika.

Slike razaranja ovih gradova i stradanja njihova stanovništva potaknule su međunarodnu javnost da se odlučnije umiješa u sukob... Do kraja 1991. pod srpskom kontrolom našla se otprilike trećina teritorija Hrvatske. Na tom su području srpske vlasti u prosincu 1991. proglasile

svoju državu - Republiku Srpsku Krajinu, s namjerom njezina priključenja Srbiji.

Spominjanje pljačke i paleža

U recenziji Hrvatskoga instituta za povijest navedeno je kako je Oluja "gotovo proglašena zločinom", a o toj akciji u Dodatku stoji: "Tijekom dviju najvećih vojnih akcija 1995. godine - Bljeska u svibnju i Oluje u kolovozu - najvećim je dijelom obnovljena teritorijalna cjelovitost Hrvatske. Akcijom Bljesak Hrvatska je

vojska pod kontrolu stavila područja zapadne Slavonije, a akcijom Oluja pod hrvatski su suverenitet vraćena područja Lika, Korduna, Banije i sjeverne Dalmacije. Usprkos obećanju hrvatskih vlasti, nakon operacije Oluja počinjena su ubojstva nekoliko stotina srpskih civila te pljačka i palež napuštene srpske imovine.

Možda je ta posljednja konstatacija ozloglavlja čuvar hrvatske povijesne čistoće, ali, na našu veliku žalost, ona ni po čemu nije sporna.

„HOĆE LI UDŽBENICI PISATI O MRLJAMA NAKON OLUJE?“
(VLADO VURUŠIĆ,
JUTARNJI LIST,
28. 7. 2005.)

PRESLIKE
NOVINSKIH
TEKSTOVA

UDŽBENICI U Ministarstvu obrazovanja uzbuna zbog objave dodatka udžbeniku povijesti

PRIMORAC TRAŽI TKO JE OTKRIO RUKOPIS

Telefoni u Ministarstvu jučer nisu prestajali zvoniti jer su ljudi masovno prosvjedovali protiv tog separata

I. KUSTURA, Z. DESPOT

Večernjakov jučerašnji tekst o skandaloznom "Dodatku udžbenicima za najnoviju povijest" izazvao je uzbunu u Ministarstvu znanosti i obrazovanja. Odmah preksinoć, čim je čuo za tekst, ministar Dragan Primorac je, s podsmijehom se prepričava u akademskim krugovima, s godišnjeg odmora na noge digao svoje prve ljude, državnog tajnika Nevija Šetića i pomoćnike Pavu Barišića te Nenada Markovića.

Ni za Podunavlje

Glavni im je zadatak bio utvrditi kako je informacija o separatu došla do novina. Od jučer ujutro pak nisu prestajali zvoniti telefoni u Ministarstvu jer su ljudi masovno prosvjedovali protiv tog separata.

– Takav dokument ne smije se pojaviti u školama, čak ni u Podunavlju – komentira bivši ministar prosvjete i sporta prof. Božidar Pugenlik. On smatra da separat iz kojeg bi učenici na području Podunavlja trebali učiti povijest vrijeda žrtvu onih koji su za obranu Hrvatske dali život te dovodi u pitanje Domovinski rat.

– Na žalost, naši učenici ne znaju pravu istinu o Domovinskom ratu i treba im objasniti da je to bio obrambeni rat, da je Hrvatska bila napadnuta, da hrvatska vojska nije napustila svoj teritorij – ističe Pugenlik.

– Djecu treba učiti suživotu, toleranciji i multikulturalnosti – napominje ministar prosvjete u Rača-

novoj vladi prof. dr. Vladimir Strugar, koji je i sam morao za svoga ministarovanja zagristi u vrući krumpir zvan "separat".

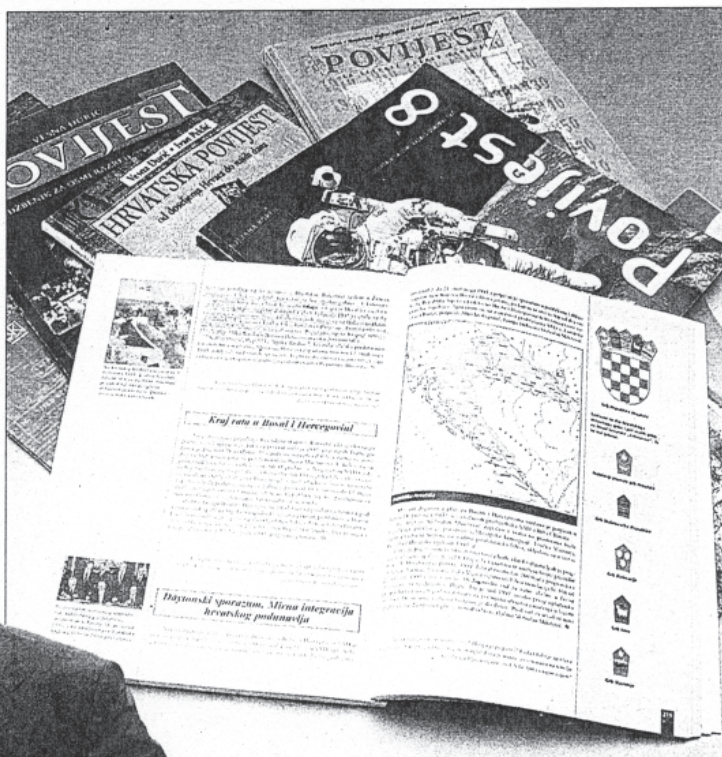
Upitna sudbina

Strugar dodaje kako se prije svega vodilo računa o suživotu i interkulturalnom odgoju i obrazovanju koje zagovara VE. No, i Strugar smatra da se činjenice ne mogu prešutjeti. Iz Ministarstva poručuju da će kada prikupe sve recenzije i čuju mišljenje povjerenstva odlučiti o konačnoj sudbini problematičnog separata.

VAŽNO JE REČI

Što mislite o školskim udžbenicima povijesti?

Uključite se u raspravu na e-mail
debata@vecernji.net

S udžbenicima povijesti nema sreće

HDZ

HSS

ČINJENICE BEZ MRŽNJE

„Prešućivanje činjenica ne može stvoriti dobru podlogu za željeni suživot. Djeca trebaju znati što je dovelo do rata. Samo, na djecu ne treba prenositi mržnju.“

BOŽIDAR PUGENLIK

VAŽAN KONTEKST

„Ne može se dovesti u pitanje Domovinski rat, ne treba prešutjeti da je na Hrvatsku učinjena agresija... Ali, sve to treba staviti u kontekst vodeći računa o budućem zajedničkom životu.“

VLADIMIR STRUGAR

AUTOR SEPARATA ZA NAJNOVIJU POVIJEST TVRTKO JAKOVINA A ODBACUJE SVE OPTUŽBE

Sve je izmišljeno

Tvrdnje da je separat agresiju na Hrvatsku proglasio građanskim ratom, da se u njemu nigdje ne spominje agresija na Hrvatsku i BiH i da je Oluja proglašena zločinom, Jakovina naziva besmislicama i neistinama

Ovo je oprezan tekst, no moramo pokušati početi razmišljati normalno – Tvrto Jakovina

RIJEKA – Koautor spornog separata za najnoviju povijest Tvrto Jakovina tvrdi da je napad na separat motiviran traženjem razloga za paralelnu proslavu Oluje. »Riječ je o napadu na ministra znanosti Dragana Primorca, a onda i na Sanaderovu Vladu«, ustvrdio je povjesničar Jakovina, očekujući od Ministarstva znanosti da će puno bolje stati u obranu struke nego dosad.

Tvrdnje da je separat agresiju na Hrvatsku proglasio građanskim ratom, da se u njemu nigdje ne spominje agresija na Hrvatsku i BiH i da je Oluja proglašena zločinom, Jakovina naziva besmislicama i, jednostavno, neistinama.

Ljubomorni Jurčević?

– Uzmite bilo koju tvrdnju koja je o separatu objavljena u novinama i usporedite što u njemu zaista piše, vidjet ćete da je sve izmišljeno, – kazao je Jakovina tvrdeći da je povjesničar Josip Jurčević, predvodnik napada na separat, vjerojatno ljubomoran jer nije bio pozvan da ga napiše. Jurčević je izjavio da je cilj autora separata uspostavljanje ravnoteže krivnje, kako bi na kraju ispalo da je Hrvatska bila zločinac.

Separat bi trebao biti osnovni

udžbenik za učenje suvremene povijesti u hrvatskom Podunavlju, iako u njemu piše da je namijenjen svim školama u zemlji. Za izradu separata Ministarstvo znanosti osnovalo je posebno povjerenstvo, a autori separata su, uz Jakovinu, i Snježana Koren i Magdalena Najbra-Agičić. Dosad je objavljena negativna recenzija separata od strane Hrvatskog instituta za povijest, a ostali recenzenti još nisu poslali svoje mišljenje.

Monopol na istinu

Jakovina tvrdi da separat, suprotno tvrdnjama kritičara, hrvatske odnose s Papom ocjenjuje dobrima, objektivno objašnjava zbivanja oko Bljeska i Oluje, zbivanja na Kosovu ne tumači prosrpski, a Republiku Srpsku Krajinu ne stavlja pod navodnike jer, kako kaže, pod navodnike ne stavlja ni Herceg Bosnu ili NDH. Optužbu da separat prešućuje sudionitvo hrvatskih Srba u agresiji, Jakovina naziva »totalnom glupošću«. »To je sve potpuno izmišljeno«, uzvraća. »Ovo je oprezan tekst, no moramo pokušati početi razmišljati normalno. Ne smije nam se dogoditi da stranci našoj djeci govore nešto o njihovoj domovini, a da oni o tome nemaju pojma«, objasnio je Jakovina i dodao da »neki povjesničari u Hrvatskoj smatraju da imaju monopol na istinu, a neki su povjesničari samo po tituli, ni po čemu drugom«.

Denis ROMAC

Đapić ne razumije ni pučkoškolske tekstove

Odgovarajući na optužbe osječkog gradonačelnika Ante Đapića koji je separat nazvao blasfemijom, Jakovina kaže da gradonačelnik četvrtog po veličini grada u Hrvatskoj »ne samo da prepisuje, nego i ne razumije niti pučkoškolske tekstove od 40 stranica s velikim slikama u boji«.

„AUTOR SEPARATA
ZA NAJNOVIJU
POVIJEST TVRTKO
JAKOVINA ODBACUJE
SVE OPTUŽBE: SVE JE
IZMIŠLJENO“
(DENIS ROMAC,
NOVI LIST, 29. 7. 2005.)

PRESLIKE
NOVINSKIH
TEKSTOVA

„OVAJ DODATAK NIJE
ZA NASTAVU“
(ZVONIMIR DESPOT,
INTERVJU SA STJEPANOM
MATKOVIĆEM, VEČERNJI
LIST, 30. 7. 2005.)

„SVI ĆE UČENICI UČITI
ISTU POVIJEST“
(IRENA KUSTURA,
INTERVJU S NEVIOM
ŠETIĆEM, VEČERNJI LIST,
30. 7. 2005.)

POLITIKA

KULTURA

ZNANOSTI

Ovaj Dodatak nije za nastavu

Dr. Stjepan Matković, pomoćnik ravnatelja Hrvatskog instituta za povijest, o Dodatku udžbenicima povijesti

Piše Zvonimir Despot

POVJESNICARI I DOMOVINSKI RAT

Hrvatski institut za povijest vrlo je oštro i negativno ocijenio "Dodatak udžbenicima za najnoviju povijest" koji se trebao primjenjivati u školama hrvatskoga Podunavlja. O tome smo razgovarali s dr. Stjepanom Matkovićem, pomoćnikom ravnatelja Instituta.

• **Zašto je ocjena Instituta negativna?**
– Institut je potkraj lipnja ove godine dobio od Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa na uvid radnu inačicu Dodatka udžbenicima za najnoviju povijest na znanstvenu i stručnu procjenu njegova sadržaja. U vezi s našim primjedbama u pogledu Dodatka, za koji ne možemo odrediti je li riječ o udžbeniku za osnovnu ili srednju školu, sažeto ističem: kao prvo, Dodatak udžbenika obiluje faktografskim pogreškama koje upućuju na činjenicu da autori ne poznaju dovoljno teme kojima se bave, kao drugo, autori na mnogim mjestima ne razlikuju povijest od dnevne politike i, kao treće, na određenim mjestima njihov pristup proturječi već utvrđenim povijesnim činjenicama. Primjerice, činjenica velikosrpske agresije nije dovoljno transparentna te je tako omogućena manipulacija događajima iz Domovinskog rata i otvoren prostor upotrebi drugih pojmova kojima se mogu zamagliti stvarni povi-

jesni događaji početkom 90-ih godina prošlog stoljeća.

Potrebna je javna rasprava

Nedovoljno upućen čitatelj udžbenika može doći do pogrešnog zaključka da je možda bila riječ o građanskom ratu, a ne o vojnoj agresiji, odnosno nije povučena oštra granica između napadača i napadnutoga.

„U Dodatku nismo
pronašli stranicu koja
nema stručnu manu“

• **Kako to da su onda ocjene Filozofskog fakulteta pozitivne, kao što tvrde u Ministarstvu?**

– Ne bi bilo korektno kad bih govorio u ime kolega s Filozofskog fakulteta jer mi nije poznato o kojim je kolegama povjesničarima riječ niti što su oni napisali o Dodatku. Bilo bi najbolje da se o Dodatku otvori javna rasprava. Mi nismo u njemu pronašli stranicu koja nema stručnu manu. Ne želimo da ceh povjesničara dobije u javnosti nezasluženo etiketu diletanata.

Piše Irena Kustura

Što je po vašem mišljenju najveći problem postojećeg prijedloga separata?

– Pa tekst još nemamo, do njega tek trebamo doći. Kad ga budemo imali, njime će se popuniti praznina koja je nastala školske godine 2003./04. kad je istekao moratorij na učenje novije hrvatske povijesti u Podunavlju, što je bilo regulirano Erdutskim sporazumom o mirnoj reintegraciji Podunavlja.

• **Koje su loše strane postojećeg materijala?**

– Činjenica je da je taj tekst u postupku recenziranja pa ćemo, nakon što dobijemo sve recenzije i s njima suočimo autore, tek moći vidjeti ostaje li što otvoreno. Bez tih ocjena vrlo je teško raspravljati o ovom prijedlogu i reći što je loše, a što dobro, odnosno što je prihvatljivo, a što nije.

Agresija nije dvolbena

• **Je li vaše ministarstvo dalo naputke autor-skom trojcu Magdalení Najbar Agićić, Turtku Jakovini i Snježani Koren što bi taj separat morao sadržavati?**

– Na rješavanju problema učenja novije povijesti u hrvatskom Podunavlju radilo se i prije nas. Taj posao samo je nastavljen, dakle ima kontinuitet, postojeće stručno povjerenstvo ministar je prošle godine samo dopunio novim članovima. No, Povjerenstvo je na izradi separata intenzivno radilo još u vrijeme ministra Strugara. Tada je gospodin Ivan Dukić pisao jedan takav tekst za "Školsku knjigu". No, taj separat nije bio prihvatljiv i posao je propao. U trenutku kad je došlo do smjene vlasti i kad smo mi došli u ovo ministarstvo, odlučili smo nastaviti započeti posao i završiti ga kako bi se taj problem napokon riješio. Povjerenstvo je dobilo uputu da pronađe najbolje rješenje za učenje

• Je li Ministarstvo na bilo koji način reagiralo kad je dobilo ovakve negativne ocjene?

– Ministarstvo još nije moglo reagirati jer je rok za podnošenje stručnih ocjena istekao tek prije nekoliko dana. Drago nam je što nam je Ministarstvo omogućilo uvid u Dodatak i pružilo priliku da se na njega osvrnemo. To je put prema spoznaji, cjelovitijoj povijesnoj istini, kojoj svi težimo. Uvjeran sam da će Ministarstvo uzeti u obzir mišljenja svih recenzenata. Koliko mi je poznato, mnogi su ugledni hrvatski povjesničari odlučili reagirati na sadržaj Dodatka.

• Ministarstvo tvrdi da je u povjerenstvu bio jedan član s Instituta koji je dao pozitivnu ocjenu.

– Da. U povjerenstvo je bio uključen i jedan suradnik Instituta. On je u njegovu radu sudjelovao u svoje ime, a ne kao predstavnik Instituta. Recenzent piše ocjenu na temelju svog stručnog znanja, a ne prema tome gdje je zaposlen. Udžbenici služe učenicima, a ne institucijama. Istaknuo bih još jednu činjenicu. U našoj nastavnoj praksi prihvaćeno je načelo postojanja alternativnih udžbenika. Zašto poziv za pisanje Dodatka nije upućen i drugim povjesničarima? Postavlja se pitanje kako to da u ovom slučaju samo određena skupina povjesničara ima povlasticu pisati povijesne udžbenike za hrvatske škole. U tom bih kontekstu posebno naglasio da je Institut pokrenuo projekt "Stvaranje Republike Hrvatske i Domovinski rat 1991.-1995.-1998.". Znanstveno-istraživački rezultati toga projekta dostupni su u više znanstvenih i stručnih publikacija. Držim da su suradnici na njemu dovoljno stručne osobe koje bi mogle pridonijeti pisanju školskih udžbenika.

• Može li se separat ipak objaviti uz prihvaćanje ovih primjedaba ili ne?

– Moji kolege i ja držimo da se Dodatak ne može objaviti. Previše je krivih tumačenja i loših zaključivanja. Propusti su osobito vidljivi u metodološko-didaktičkom pristupu, prešućivanju relevantnih povijesnih

NISAM ZNAO ZA IZRADU PROGRAMA

• Je li se itko konzultirao s institutom pri izradi programa za ovaj dodatak?

– Osobno nisam bio upoznat s izradom programa. No, to samo po sebi nije važno, jer mi smo recenzirali sadržaj Dodatka udžbenicima, a nismo se bavili njegovim nastankom. Nakon provedene rasčlambe, došli smo do spoznaje da je on neupotrebljiv u nastavi. Je li to problem postojećeg programa, ostavljam otvorenim pitanjem.

činjenica i njihovoj subjektivnoj interpretaciji. Nadasve je nedopustiva prisutnost aktualne politike. Profesionalnom povjesničaru osobito upada u oči nedosljednost u primjeni statističkih pokazatelja koji se ne mogu upotrijebiti u komparativne svrhe te tako postaju beskorisni. Nadalje, izbor povijesnih izvora za razumijevanje uzroka i posljedica događaja u posljednjem desetljeću postojanja SFRJ, tijekom Domovinskog rata i stjecanja pune suverenosti Republike Hrvatske nepouzdan je i tendenciozan te ne pridonosi objektivnom razumijevanju kompleksnih povijesnih zbivanja.

Što je interes autora?

• Kako bi djeci u Podunavlju trebalo prikazati razdoblje Domovinskoga rata?

– Prema onome što piše na nepaginiranoj stranici, udžbenik je "namijenjen svim školama u Republici Hrvatskoj". Iz toga slijedi i logično pitanje što je bila intencija sastavljača ovoga Dodatka. Naime, danas vlada popularna fraza "dvostruki standardi". Nisam pristaša odvojenih načina prikazivanja povijesti. Predlažem zajednički susret povjesničara u organizaciji Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa koji će konsenzusom odlučiti što neće biti sporno u udžbenicima i što neće izazivati tenzije u skladu s odredbama Ustava Republike Hrvatske i svih ostalih dokumenata hrvatske države. Napose mislim na Deklaraciju Sabora o Domovinskom ratu.

„Kako to da samo jedna skupina povjesničara ima povlasticu pisati udžbenike“

Svi će učenici učiti istu povijest

Dr. Nevio Šetić, državni tajnik za osnovno školstvo: Kad dobijemo sve ocjene separata, proslijedit ćemo ih autorima. Želim naglasiti da samo autori mogu promijeniti tekst pod koji su se potpisali

razdoblja najnovije hrvatske povijesti u Podunavlju.

• Mislite li vi da je problem to što se u separatu nigdje izričito ne kaže da je Srbija izvela agresiju na Hrvatsku?

– Što se tiče agresije na Republiku Hrvatsku, to je riješeno saborskom Deklaracijom u kojoj je jasno definirano da je agresija učinjena. Dakle pitanje agresije, pitanje Domovinskog rata, "Oluje" i ukupnih odnosa u oslobođanoj zemlji

upozorio da treba izbjegavati površne fraze te da se treba kloniti paušalnih i u tekstu neargumentiranih i ishitrenih ocjena. Treba, zabilježio sam, dopuniti fotografiju i istaknuti uzročno-posljedične veze. Imao sam jako puno primjedaba i sugestija i moram reći da je jedan dio njih i prihvaćen. Ipak ovdje moramo voditi računa da je predloženi dodatak sadržajno znatno širi nego što nastavne jedinice i program to traže. I to pokazuje da je najnovija povijest, i sve ono što je čini, vrlo zahtjevna i da traži temeljita objašnjenja uzročno-posljedičnih veza. Ali, naglašavam, u separatu je ipak riječ o autorskom pristupu. Na temelju recenzija, odnosno ocjena, donijet će se konačno stajalište i rješenje. Vidjet ćemo hoće li se to prihvatiti!

Još uvijek radni materijal

• Nakon svih negativnih reakcija stručnjaka iz Instituta za povijest hoće li separat u ovom obliku ući u razrede? Ako ne, tko će ga mijenjati – autorski trojac ili netko drugi? I tko?

– Moram biti vrlo precizan. Prije svega, kao što sam već rekao, ovo je autorski rad. Dakle, ovo je još radni materijal koji je ministar uputio na ocjenjivanje, a ocjene nam ovih dana pristizu, primili smo ih već nekoliko. Separat ocjenjuje nekoliko uglednih institucija – Filozofski fakultet, Institut za povijest i pojedinci koji su, primjerice, radili na Hrvatskom nacionalnom obrazovnom standardu. Kad od

STAV MINISTARSTVA

svih dobijemo zatražene ocjene, prosljeđit ćemo ih Povjerenstvu, odnosno autorima. Želim naglasiti da samo autori mogu promijeniti svoj tekst pod koji su se potpisali.

• Zašto ste se odlučili za izradu samo jednog separata umjesto da ste taj posao povjerili nekoliko skupina autora kako bi bilo više različitih prijedloga. Prema kojem su kriteriju izabrani autori?

– Prije svega želim reći da je u izradi separata postojao kontinuitet. Stručnjake je predvodio akademik Nikša Stanić i ministar je samo malim dijelom popunio Stručno povjerenstvo novim članovima. Povjerenstvo je uzelo sve udžbenike

NJE BILO SUKOB INTERESA

• Pojedini stručnjaci smatraju da niste smjeli zatražiti recenziju od Filozofskog fakulteta jer su njihovi profesori, odnosno zaposlenici, autori separata. Je li tu bilo, kako se kaže, sukoba interesa?

– U ovom poslu nije bilo moguće zaobići tako uglednu hrvatsku instituciju kao što je Filozofski fakultet. Dva autora rade na Filozofskom fakultetu, a on ima daleko više povjesničara. Zato mislim da nije bilo sukoba interesa. Bilo bi ga kad bi autori pisali recenziju svoga teksta. Ali recenziju je potpisao pročelnik za povijest.

povijesti za osme razrede osnovnih škola i sve udžbenike za četvrte razrede gimnazija. Na temelju njih Povjerenstvo je izabralo tri udžbenika koja su bila najbliža onome što su željeli. Tada se vidjelo da je autor jednog gospoda Snježana Koren, drugog Magdalena Najbar Agičić i Tvrtko Jakovina. Bilo je još nekih autora tih udžbenika, a Povjerenstvo je izabralo imena triju autora za koja je procijenjeno da mogu najbolje organizirati i pripremiti materijal koji zovemo Dodatak. Tako je Povjerenstvo izabralo autore, iako se, moram priznati, razmišljalo i o tome da se radi još jedan prijedlog s drugim autorima.

Izbor autora po kriteriju stručnosti

No, kako više nismo imali puno vremena jer je školska godina već bila počela, vjerovali smo da će se s jednom skupinom autora i prijedloga brže doći do rješenja. Pokazalo se da to neće ići tako brzo i da je riječ o vrlo složenoj i zahtjevnoj poslu. Povjerenstvo je autonomno izabralo autore prema kriteriju – stručnosti.

Treba otvoreno reći da će Ministarstvo krajnje transparentno obaviti posao i omogućiti integraciju srpske nacionalne manjine i u ovom obrazovnom dijelu života u Hrvatskoj. Tako će se dovršiti mirna reintegracija hrvatskog Podunavlja i dati mogućnost svim učenicima da, bez obzira na to gdje žive, uče istu povijest temeljenu na činjenicama koje su neupitne, što je naš konačni cilj.

„Želim naglasiti da samo autori mogu promijeniti tekst pod koji su se potpisali“

nigdje nije dvojbeno i nitko ih ne dovodi u pitanje, a hrvatska je država mirnom reintegracijom dovršila svoj ukupni ustroj. To su činjenice koje u povijesti imaju svoje mjesto i ne mogu se zanemariti. Sam separat popunjava prazninu učenja najnovije povijesti u Podunavlju u kojoj spomenute činjenice također moraju imati svoje mjesto. To za nas nije sporno i ne može biti dvojbeno.

• Slažete li se s ocjenama i stajalištima iznesenim u separatu?

– Mogu reći da sam i sam za čitanja određenih inačica separata pisao svojedobno jednu kompleksnu recenziju. Tada sam

PRESLIK
NOVINSKIH
TEKSTOVA

DNEVNI KOMENTAR

Piše: **Vlado Vurušić**

O Domovinskom ratu samo istinito

Strasti oko Dodatka udžbenicima za najnoviju povijest, u kojemu se govori o raspadu Jugoslavije i Domovinskom ratu, ne smiruju se. U raspravu su se, naravno, već uključili i političari, a čini se da nitko nije pozorno pročitao što tamo zapravo piše, nego svatko interpretira s već zauzetih pozicija i nepokolebljivih ideoloških stavova. Svi se hvataju za svaku riječ. Jer, čini se da i nije bitno što tamo stvarno piše jer ne piše većina onoga za što se autore optužuje i o čemu se prilično strastveno raspravlja. Što je razlog te bjesomučne hajke koja izaziva nelagodu jer sliči pozivu na linč? Na žalost, čini se da se želi utjerati strah u kosti svima koji žele objektivan pristup Domovinskom ratu, odnosno određeni krugovi smatraju da su samo oni predodređeni za pisanje hrvatske povijesti, pa makar nešto prešutjeli, zanemarili ili naprosto izmislili. Stvara se prostor za podobne agitpropovce koji će jedini imati pravo na "istinu". Prilično subnorovski. Dodatak se, primjerice, uporno napada tvrdnjom da se Domovinski rat proglašava građanskim ratom, iako to nigdje nije navedeno, niti se to može zaključiti iz onoga što piše u tekstu. Autorima se zamjera jer kažu da su "Srbi u Hrvatskoj organizirali svoju državu". No, u tekstu stoji da su "proglasili svoju državu", a, osim toga, zar to i nije bio cilj srpskih pobunjenika i ne govori li to zapravo o karakteru pobune, pogotovo jer dalje piše da su to učinili "s namjerom njenog priključenja Srbiji". Zar je to sporno? Nепrestano se, nadalje, zamjera da u Dodatku Oluju proglašavaju zločinačkom. Toga također nema, osim rečenice koja je činjenič-

no neoboriva - da su nakon Oluje "počinjena ubojstva nekoliko stotina srpskih civila te pljačka i paljež napuštene srpske imovine". No, time veličina same akcije i njezin oslobodilački

Domovinski rat zaslužuje da se razluči dobro od lošeg upravo zato da loši ne bi svoje vlastite grijehe pretvarali u kolektivne

karakter nisu dovedeni u pitanje. Osim toga, zrelost se pokazuje upravo otvorenim govorom o svojim grijesima, a Domovinski rat zaslužuje da se razluči dobro od lošeg kako oni loši ne bi svoje grijehe dijelili ili prebacivali na sve oko sebe. Nije to problem kroničara koji to bilježe, nego onih koji to zataškavaju, a ponajprije onih koji nisu reagirali i koristili poluge državne moći da to spriječe ili, pak, kazne one koji su ukaljali veličinu Domovinskog rata. I na kraju, smeta li zapravo kritičarima što će djeca u Podunavlju pročitati i ovakav tekst: "Nakon što je Vukovar pao u ruke JNA i srpskih jedinica, branitelji su ubijeni ili odvedeni u zatvore i logore u Srbiji. Među njima su bili i ranjenici iz vukovarske bolnice."

RAT POVJESNIČARA Tvrtko Jakovina, jedan od autora spornog 'Dodatka udžbeniku najnovije povijesti', odgovara na napade kolega iz Instituta za hrvatsku povijest

Učenici moraju znati i o hrvatskim zločinima u Domovinskom ratu

Cilj separata je da učenici nauče prepoznati povijesne falsifikate, poput ovih koji se sada pojavljuju o našem ratu, kaže Jakovina

Piše Vlado Vurušić

ZAGREB - Napadi na naš "Dodatak udžbeniku najnovije povijesti" traju već danima, a o recenzijama su pisali i govorili već svi upleteni u spor, osim nas autora koji smo ih tek nedavno uspjeli dobiti - kaže povjesničar Tvrtko Jakovina koji je uz Snježanu Koren i Magdalenu Najbr-Agrić napisao "Dodatak".

Mogu reći da kolege iz Instituta za hrvatsku povijest nisu postupili ni otički ni kolegijalno jer su svoje recenzije prvo trebali dati nama, a ne medijima.

Koje su osnovne zamjerke vašem "Dodatku" u tim recenzijama?

Konkretnih zamjerki na određenu jedinicu ili podatak ima jako malo. Neke konkretne zamjerke mogu se uzvratiti jer zato i postoje recenzije. Međutim, tu se nije raspravljalo o činjenicama ni o konkretnim slučajevima jer, recimo u medijskim kritikama, nije naveden ni jedan sporni citat, već plošne interpretacije, često izmišljene i tendenciozne.

Kako su progonjeni Hrvati?

Hajka se pokrenula zbog interpretacija ili, što je najgore, izmišljotina, poput onih da Domovinski rat nazivamo građanskim, da ne spominjemo tko je izvršio agresiju ili da zanemarujemo kako su i Hrvati bili žrtve rata u BiH. Čisti nonsens! U recenzijama, na primjer, stoji i sljedeća zamjerka kada pišemo o bijegu srpskog stanovništva u Otuji - Jesu li hrvatski prognanici mogli napustiti svoje domove u automobilima i kamionima, jesu li koristili autoceste i je li ih pratio američki ve-

leposlanik ili nam se zamjera da smo rekli kako je 1990. s hrvatske zastave skinuta "zvijezda petokraka", a da se treba naglasiti da je skinuta "crvena zvijezda petokraka"! No, taj podatak iz prijašnjih lekcija učenici već znaju.

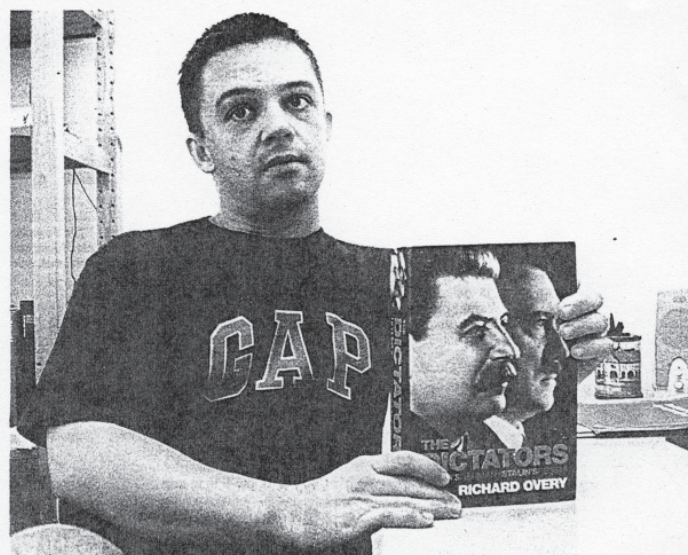
Ne razumijem razloge napada

No, zadovoljan sam razgovorom u Ministarstvu obrazovanja koji smo imali s državnim tajnikom Neviom Šetićem koji je jasno prepoznao problem, naglasivši da on nije ni u autorima ni u sadržaju. Ministarstvo će se u prvoj polovici sljedećeg tjedna izjasniti o cjelom slučaju.

PODRŠKA IZ MINISTARSTVA

Državni tajnik Šetić prepoznao je da problem nije ni u autorima ni u sadržaju i obećao skoro službeno očitovanje

Jest nema ni jednog metodičara nastave povijesti, dok je Snježana Koren predavačica metodike nastave povijesti. Cilj separata je, a to smo i naglasili u uvodu, naučiti učenike misliti i prepoznavati falsifikate, poput ovih koji su se sada pojavili u našem radu. Uvidom u tekst recenzija u čiju strukturu, na žalost, mogu posumnjati, može se govoriti samo o političkom i ideološkom, a ne znanstvenom pristupu ili pak o nemogućnosti povjesničara da pokušaju razmišljati šire od prostora njihove radne sobe ili iz vizure određenog političkog spektra. Doista ne vidim ni jedan drugi argument, osim što nas smetaju laži. Mi nismo izostavili ni jednu relevantnu stvar koja se tiče Domovinskog rata ni općenito ka-

raktera rata koji se vodio na području bivše Jugoslavije jer je jasno tko je izvršio agresiju i tko je počinio zločine, ali ne možemo izbjeći da je takvih pojava bilo i na hrvatskoj strani. To čak ni ne spore u nekim recenzijama, ali to žele umanjiti i marginalizirati. Takav pristup kod mladog čovjeka može izazvati samo zbrku, jer se sada Državno odvjetništvo bavi i tim za nas neugodnim stvarima.

Zašto kritičarima smeta multiperspektivnost "Dodatka"?

Povijest se mora pristupati iz vi-

zure multiperspektivnosti. Povijest je znanost! A kao svaka znanost mora uzimati u obzir sve izvore i barati sa svim dokumentima i činjenicama.

Moramo kritički prosuditi izvore

Kada prestajemo uvažavati činjenice ili ih svjesno ignoriramo, onda to više nije znanost nego politikanstvo, a upravo smo s tim suočeni. Moramo kritički prosudivati izvore. Zataškavanje činjenica s kojim smo bili suočeni u 50 godina Jugoslavije ili njihovo prepravljnje i kvaziznanstveno tumače-

nje u ime tadašnje političke ideje, nas je i dovelo do toga da smo imali "bije-plege" i iz tog kruga sada ne možemo izaći na čistu. Skrivanjem ili negiranjem nekih negativnih strana naše povijesti samo dopuštamo onima koji su nedobronamjerni da preuveličaju i falsificiraju te pojave. Nije li i ova najnovija Tadićeva izjava na tom tragu?

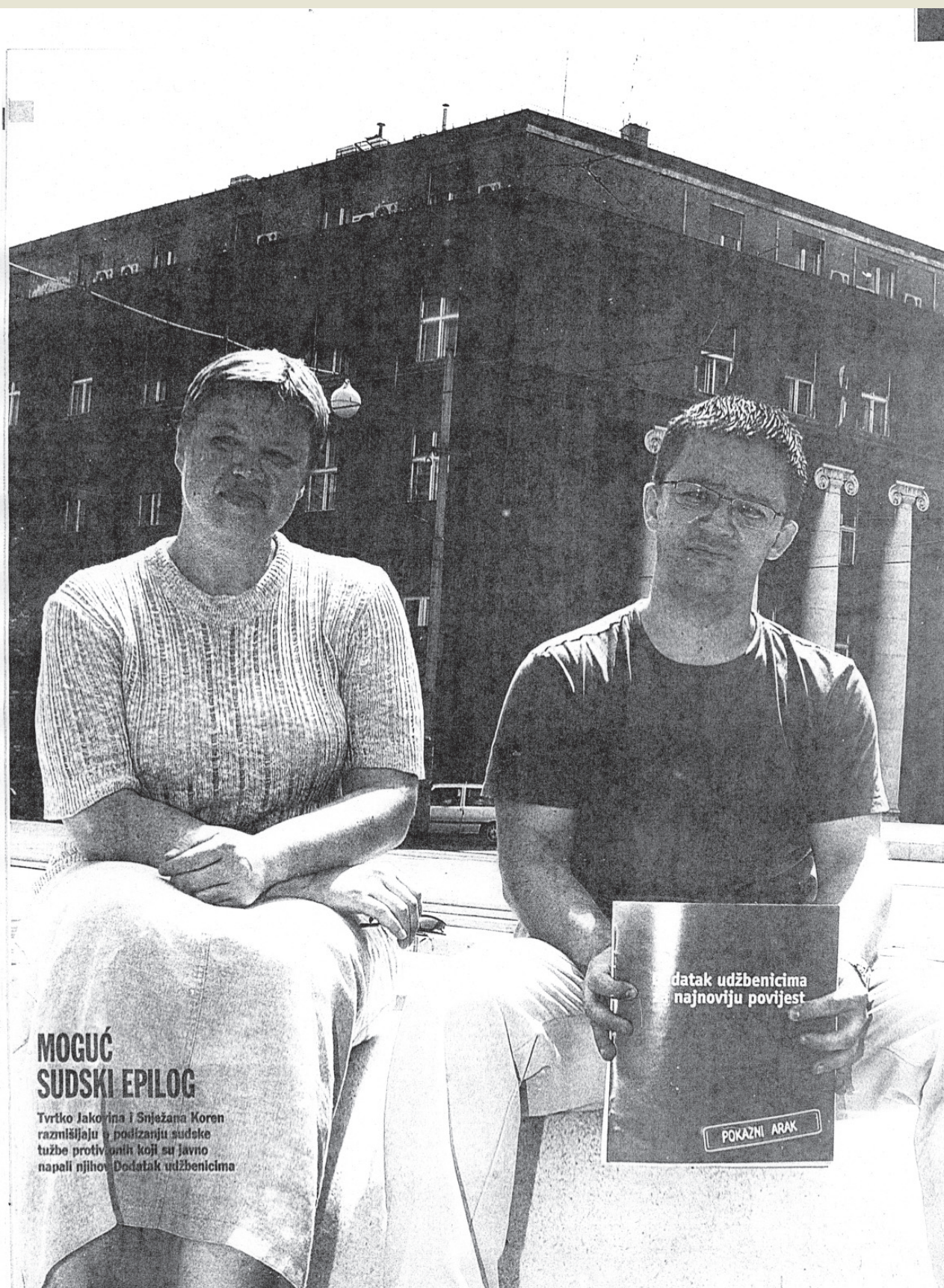
Je li ponovno ovdje došlo do ideološke podjele na lijevo i desno.

- Nažalost, i danas smo podijeljeni jednako kao što smo bili i 1948.

„UČENICI MORAJU ZNATI I O HRVATSKIM ZLOČINIMA U DOMOVINSKOM RATU“
(VLADO VURUŠIĆ, INTERVJU S TVRTKOM JAKOVINOM, JUTARNJI LIST, 1. 8. 2005.)

PRESLIKE NOVINSKIH TEKSTOVA

„NAPADAJU NAS
LAŽIMA“
(DRAGAN ĐURIĆ,
NACIONAL, 2. 8. 2005.)

MOGUĆ SUDSKI EPILOG

Tvrtko Jakovina i Snježana Koren
razmišljaju o podizanju sudske
tužbe protiv onih koji su javno
napali njihov Dodatak udžbenicima

'Napadaju nas lažima'

'U separatu su sve važne akcije oslobađanja hrvatskog teritorija'

AUTORI 'DODATKA UDŽBENICIMA ZA NAJNOVIJU POVIJEST'

Tvrtko Jakovina i Snježana Koren u središtu su polemike u kojoj ih optužuju da su prikazali Domovinski rat kroz prizmu prosrpskih nacionalističkih stavova

Napisa: **Dragan Đurić**
 dragan.duric@nacional.hr
 Snimio: **Tomislav Čučeljak**

Kao profesor koji predaje povijest 20. stoljeća te se po prirodi tog posla bavim i totalitarnim sustavima, ovo što nam se događa oko 'Dodatka udžbenicima za najnoviju povijest' koji je još uvijek radni materijal, podsjeća me upravo na atmosferu iz takvih razdoblja. I Goebbels je bio inteligentniji od naših napadača. On je uzimao dijelove iz nekog teksta pa je to umatao u vlastitu priču koja bi nakon višestrukog ponavljanja tre-

bala postati istinom. U našem je slučaju, međutim, sve izmišljeno. Ništa ne odgovara istini. Sve što tvrde naši napadači potpuna je neistina, laž. Ovo je gore od pamfleta", tvrdi Tvrtko Jakovina, docent na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

S koautoricama Snježanom Koren i Magdalenom Najbar-Agičić našao se u središtu polemika hrvatskih povjesničara, ali ne samo njih, o predstavljanju Domovinskog rata i stvaranja suvremene hrvatske države u udžbeniku za povijest, namijenjenom učenicima osmog razreda osnovnih škola u hrvatskom Podu-

navlju. Sve je krenulo od negativne recenzije Hrvatskog instituta za povijest koja je objavljena prije nego što je uopće stigla do autora. Uslij-

'I Goebbels je bio inteligentniji od naših napadača'

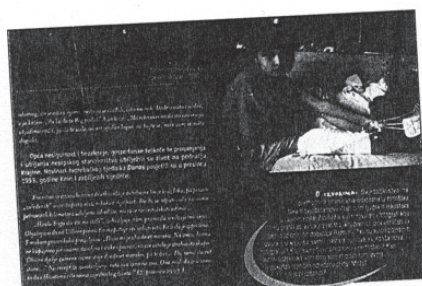
dili su i istupi povjesničara Josipa Jurčevića na tribinama braniteljskih udruga.

"Dodatak udžbenicima za najnoviju povijest" zapravo je rezultat Erdutskog

sporazuma, kojim je definirana mirna reintegracija hrvatskog Podunavlja, uključujući moratorij na učenje hrvatske najnovije povijesti u hrvatskom Podunavlju u razdoblju od školske godine 1997./98. do 2002./03. Drugim riječima, nakon 2003. i u školskim programima učenika koji slušaju nastavu na srpskom jeziku u tom području trebali su se naći sadržaji iz najnovije hrvatske povijesti, no taj je problem prema svemu sudeći ponovno ušao u slijeputu ulicu.

Prema riječima Tvrtka Jakovina, upravo je taj separat, s kojim bi se suglasili vodeći hrvatski stručnjaci i predstavnici srpske manjine, trebao biti konačni završetak mime reintegracije Podunavlja. Pritom objašnjava da i dalje ne može razpoznati pravu pozadinu svih tih napada koji očigledno dolaze i iz okruženja umirovljenih generala uoči obilježavanja desete obljetnice "Oluje". Dodaje da premda još ne razpoznaje i pravu pozadinu bezočnog manipuliranja braniteljskim udrugama, uvjeren je da nije riječ samo o napadu na njih kao autore i na Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta nego i na samog ministra Dragana Primorca, kao i na cijelu vladu premijera Ive Sanadera, koja se uopće usudila ući u rješavanje i tog, politički nesumnjivo osjetljivog pitanja.

Jakovina posebno podvlači činjenicu da se u svim tim napadima nigdje ne navode dijelovi iz separata na koje bi se primjedbe mogle odnositi. Stoviše, prema onome što su zabilježile i televizijske kamere, Josip Jurčević imao je otvorenu stranicu na kojoj se spominju i "Bljesak" i "Oluja" tvrdeći da se "Bljesak" nigdje ne spominje. Na tragičnost onoga što se događa u hrvatskoj znanstvenoj zajednici dovoljno upozorava, tvrdi Jakovina, već i to što je nešto što je imalo status radnog materijala, s recenzijom Hrvatskog instituta za povijest objavljeno u medijima, a da nije stiglo do autora naručitelja koji financira taj isti institut, a to je Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.

Kraj rata

U lipnju 1991. godine, nekoliko mjeseci prije završetka rata, grupa ljudi u podzemlju pod Zagrebom. Na slici se vidi nekoliko ljudi, neki su sjedeći na tlu, drugi stoje. Svi izgledaju umorno i ozbiljno. Ovo je jedna od mnogih sličnih fotografija koje su snimili u to vrijeme.

U lipnju 1991. godine, nekoliko mjeseci prije završetka rata, grupa ljudi u podzemlju pod Zagrebom. Na slici se vidi nekoliko ljudi, neki su sjedeći na tlu, drugi stoje. Svi izgledaju umorno i ozbiljno. Ovo je jedna od mnogih sličnih fotografija koje su snimili u to vrijeme.

Putovi prema raspadu Jugoslavije

U lipnju 1991. godine, nekoliko mjeseci prije završetka rata, grupa ljudi u podzemlju pod Zagrebom. Na slici se vidi nekoliko ljudi, neki su sjedeći na tlu, drugi stoje. Svi izgledaju umorno i ozbiljno. Ovo je jedna od mnogih sličnih fotografija koje su snimili u to vrijeme.

DJELOVI SEPARATA u kojem se, suprotno nekim tvrdnjama, objektivno opisuje uloga Miloševića i JNA u Domovinskom ratu

► Prema njegovim riječima, to se može smatrati autorskim tekstom samo dijelom jer nekoliko mjeseci tekst prolazi proces usuglašavanja sa svim članovima Povjerenstva koje je Ministarstvo tim povodom osnovalo. U tom su povjerenstvu i Zdenko Radelić, šef projekta za proučavanje Domovinskog rata u samom Hrvatskom institutu za povijest, akademik Nikša Stančić s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Drago Roksančić, profesor povijesti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, Nevio Šetić, državni tajnik u Ministarstvu znanosti i povjesničar, Miroslav Bertoša s Filozofskog fakulteta u Puli i Branimir Baranović s Instituta za društvena istraživanja.

Osvrćući se na primjedbe kako se Domovinski rat tretira kao građanski rat, Snježana Koren, koautorica separata, tvrdi da u tekstu ne samo da se spominju akcije oslobađanja hrvatskih teritorija nego je objavljena i njihov zemljovid gdje su također prikazane. "Kao važne akcije oslobađanja navedene su akcije oslobađanja u zapadnoj Slavoniji, Miljevački plato, dubrovačko područje, Maslenica, Peruća, Medački džep, 'Bljesak' i 'Oluja', a oni koji nas javno napadaju govore da toga u separatu nema", rekla je Snježana Koren.

'Kritičari nigdje ne navode dijelove separata na koje se primjedbe odnose'

Jakovina je dodao da je njegov kolega Jurčević dok je tvrdio da se u separatu "Bljesak" ne spominje i da se "Oluja" proglašava zločinačkom akcijom, mogao pročitati - jer su mu bile otvorene upravo te stranice - sljedeće: "Tijekom 1994. godine međunarodna zajednica je izradila plan koji je Srbima nudio široku autonomiju unutar Hrvatske. Plan su nevoljko prihvatile hrvatske vlasti, no srpsko ga je vodstvo odbacilo. Tada se hrvatska strana odlučila na vojno rješavanje problema. Tijekom dviju najvećih vojnih akcija 1995. godine, 'Bljeska' u svibnju i 'Oluje' u kolovozu, najvećim je dijelom obnovljena teritorijalna cjelovitost Hrvatske".

U tekstu separata, tvrdi Snježana Koren, jasno se spominje da je rat u Hrvatskoj prouzročio teška stradanja, da su JNA i srpske paravojne jedinice bile odgovorne za protjerivanje i ubijanje hrvatskog i drugog nesrpskog stanovništva radi stvaranja etnički čistih srpskih područja. U separatu također piše da su razarani gradovi i sela, da su namjerno uništavani kulturni spomenici i katoličke crkve, da

PODRŠKA MINISTRA

Autori separata namijenjenog učenicima hrvatskog Podunavlja tvrde da imaju punu potporu ministra znanosti, obrazovanja i sporta Dragana Primorca

je prema pojedinim procjenama, iako službenih podataka o broju stradalih nema, poginulo i nestalo 15.000 civila i vojnika, dok srpska strana govori o broju od nekoliko tisuća.

Osvrćući se na one koji napadajući njihov "Dodatak udžbenicima za najnoviju Hrvatsku povijest" tvrde da je odnos Pape prema Hrvatskoj krivo interpretiran, Jakovina je spomenuo i sadržaj teksta iznad objavljene slike Pape Ivana Pavla II. U njemu, ističe, doslovno piše: "Dobri su bili odnosi Hrvatske sa Svetom Stolicom. Poglavar Rimokatoličke crkve Ivan Pavao II. u Hrvatskoj je od 1994. do 2000. bio čak tri puta. Papa je za prvog posjeta, dok je rat još trajao, pozivao na mirno rješavanje sukoba i zagovarao suradnju između različitih vjeroispovijesti".

Oporugavajući tvrdnje da je tekst separata promiloševićevski intoniran, Snježana Koren - kad je riječ o prvim sukobima u proljeće 1991. - izdvojila je tekst u kojem, među ostalim, piše i sljedeće: "U sukobima je sve češće intervenirala JNA priklanjajući se Miloševićevim ciljevima i opskrbljujući oružjem srpske snage. Hrvatske su vlasti, naprotiv, raspolagale slabo naoružanim postrojbama". Dodala je da se također tvrdi da su već od ljeta 1991. oružani sukobi u Hrvatskoj prerasli u otvoreni rat i sukob u koji su se uz potporu Miloševićeva režima uključile i JNA te dobrovoljačke i plaćeničke jedinice iz Srbije.

Snježana Koren, koja predaje metodiku nastave povijesti na Filozofskom fakultetu, misli da bi sve spomenuto trebalo pobiti optužbe onih koji napadaju separat iščitavajući sadržaje kojih u njemu - jednostavno nema. Spominje se i poznati Miloševićev govor na Gazimestanu o tome kako se Srbi nakon šest stoljeća ponovno

nalaze pred bitkama, što je bila otvorena najava rata pa ne zna kako je netko mogao u tekstu u bilo kojem trenutku uočiti promiloševićevske stavove.

Tvrtko Jakovina osvrnuo se i na pregovore kako se tzv. SAO Krajina ne stavlja u navodnike ili pobliže označava odrednicom takozvana. On smatra da riječ takozvana i navodnici imaju smisla kada treba označiti nečiju lažnu titulu, na primjer magistar znanosti, ali za povijesne fenomene ne. "SAO Krajina bila je povijesni fenomen kao što je to bila NDH, Bijafra, Katanga ili Herceg Bosna. Upotreba takvih termina, prema njegovim riječima, ništa ne rješava jer takvo isticanje nepostojećih njihova pravnog suvereniteta i legitimiteta nimalo ne ide u prilog. primjerice, protjeranim Hrvatima. On misli da je to posve marginalno u cijeloj ovoj priči.

Iako cijelu kampanju napada na "Dodatak udžbenicima za najnoviju povijest" ne smatra još završenom, poruke s posljednjeg sastanka u Ministarstvu znanosti, obrazovanja i sporta, na kojem su bili državni tajnik Nevio Šetić i pomoćnik ministra Pavo Barišić, doživio je ohrabrujućima. Jedna je poruka bila da imaju punu potporu ministra Primorca. Doduše, pitanje je kako bi sve prošlo da kao autori nisu javno reagirali. Jakovina tvrdi da je situacija bila veoma ozbiljna, ali vjeruje da se približilo vrijeme kada se s lažima više neće moći nekažnjeno izlaziti u javnost. Trenutačno je ostalo nedorečeno hoće li ta nova politička epizoda u predvečerje proslave desete obljetnice "Oluje" doživjeti i sudska razrješnicu, opredmečenu u sudske tužbe na napadače separata, o čemu se razmišlja u krugovima oko autora "Dodatka udžbenicima za najnoviju povijest".

VRIJEME IZDAJNIKA

O RATNIM ZLOČINIMA SVE SE ZNALO, ALI SE ŠUTJELO

Et, koliko se god mi slagali ili ne slagali oko historijske i povijesne istine, za naše susjede Srbe u Srbiji svi smo mi, prema njihovim starom običajima, od Pušića i Puhovskog do Mešica, Sanadera, Tudmana, drage Pavekela, samo - ustaše. A iz takve retorike kakvom ne odise samo NTN, nego i ostali srbijanski mediji, izbija bolesna razlika, želja za ovetom i novim ratom. O tome valja voditi računa u svakom trenutku. Upravo je stoga tražanje za objektivnom istinom, bez "ljubivno hvarjanskim epitetima", zadatak svih građana ove države koji doista žele Hrvatsku kao pravnu državu koja će im jamčiti najviše individualne, građanske, državljanske i ljudske slobode i prava. Tek kada u Hrvatskoj funkcioniću takav mentalitet i shvaćanje prema kojem je potrebno uvrediti svu istinu "koja nas jedina može osloboditi" (Sv. pismo), bit ćemo sposobni i spremni sprovesti na se, ne samo ideologije veličanja ratnih zločina u naše ime, nego i politici opravdavanja kriminalno-mafijske djelovanja u ime Hrvatske.

**Kako su
Vesna Pusić i
Puhovski u
srpskom NIN-u
prikazani
ustašama**

„VLADA JE KRIVA ŠTO SE OLAKO KRIVOTVORI POVIJEST“

(TANJA BOŽIĆ, INTERVJU S JOSIPOM JURČEVIĆEM, VEČERNJI LIST, 14. 8. 2005.)

Bivša ministrica prosvjete Ljilja Vokić pita:

Gdje je separat Pupovca i Uzelca?

O spornom dodatku udžbeniku povijesti očitovala se i bivša ministrica prosvjete Ljilja Vokić.

U priopćenju kaže: „Kao bivša ministrica prosvjete u vladi RH iz doba 'mirne reintegracije' i osoba koja je potpisala Ugovor o školstvu s predstavnicima UNTAES-a, Vijeća Europe te s predstavnicima srpske nacionalne manjine u RH, ne mogu ne reagirati na tu problematiku.

S tim u vezi napominjem da ono što se sada nastoji podvaliti ministru Primorcu na potpis nikada nije ni potpisano ni dogovoreno. Možda ova vlada kani pokloniti iskrivljenu sliku povijesti.

Naime, pri procesu tzv. mirne reintegracije predsjednik Vijeća Europe Gabrielle Mazza zamolio me za jedan ustupak. Tražio je u ime srpske nacionalne manjine da njihova djeca ne uče, tijekom pet školskih godina, o stvaranju RH i Domovinskom ratu. Nakon isteka tog vremena oni moraju kao i sva druga djeca u Hrvatskoj učiti iz istih udžbenika i to sve lekcije. Koliko mi je poznato, svi se boje to napisati i nakon osam godina pa se zato sada podvaljuju tzv. separati.

Sukladno tome, udžbe-

nici se moraju prevesti na srpski jezik i tiskati ćirilicom, ali isti oni udžbenici iz kojih se uči u cijeloj RH, s time da imaju pravo učiti svoju nacionalnu povijest.

Po odluci premijera Mateše, morala sam za taj separat isplatiti 250.000 kuna srpskoj zajednici, mislim Kulturnom društvu Prosvjeta (lako se može provjeriti), a na zahtjev Slobodana Uzelca, današnjeg državnog tajnika u Ministarstvu obrazovanja, i Milorada Pupovca. Zašto se to do sada nije napravilo i gdje je novac?

To bi trebalo smetati ministru Primorcu! Ministar bi trebao biti duboko zahvalan onome tko je to otkrio, da mu se nije na potpis podvalilo povijesnu sramotu, umjesto da ga traži kao krivca“, kaže u pismu Ljilja Vokić.

INTERVJU Prof. dr. Josip Jurčević, povjesničar Instituta „Ivo Pilar“

Vlada je kriva što se olako krivotvori povijest

TANJA BOŽIĆ

S obzirom na to da je početak školske godine pred vratima, početkom idućeg tjedna bi odobrenje za tiskanje trebao dobiti Dodatak udžbenicima za najnoviju povijest koji je izazvao brojne polemike i negodovanje nastavnika. Za Večernji list o spornom dodatku govori znanstveni suradnik u Institutu društvenih znanosti „Ivo Pilar“ i voditelj znanstvenoistraživačkog projekta „Hrvatski domovinski rat“ prof. dr. sc. Josip Jurčević.

VL: Kako bi nastavnici u osnovnim školama učenicima trebali predavati o Domovinskom ratu?

JURČEVIĆ: Prema civilizacijskim standardima i prema zakonu, udžbenici i nastava povijesti su obvezni iznositi objektivnu, znanstveno utvrđenu istinu na koju ne smiju utjecati politički ili drugi interesi i poticaji. Zakonska obveza jest afirmirati općeljudske, socijalne vrijednosti u koje, među ostalim, spadaju demokracija, tolerancija, mirjoljubivost, domoljublje...

VL: Snježana Koren, Magdalena Najbar-Agić i Tvrto Jakovina autori su Dodatka udžbenicima za najnoviju povijest. Koje su njihove stručne reference?

JURČEVIĆ: Udžbenike, na temelju etablirane znanstvene literature, mogu pisati i osobe koje nisu stručnjaci za povijestno razdoblje na koje

se odnosi udžbenik. Međutim, zbog mnogih razloga, u koje se ovdje ne može ulaziti, za razdoblje i temu koje obrađuje Dodatak ne postoji etablirana literatura. Dodatak su mogli kvalitetno i objektivno napisati samo znanstvenici koji istražuju Domovinski rat. Od troje autora spornog dodatka ni jedan nije znanstvenik stručnjak za razdoblje najnovije povijesti. Nije jasno ni o kakvoj je vrsti potpore riječ, ali najveća odgovornost – javnu, političku i financijsku – za katastrofalnost dosadašnjih učinaka „projekta Dodatak“ pripada Vladi, koja je naručila posao i odabrala ljude koji će ga raditi.

VL: Smatrate li da su autori Dodatka politički motivirani, čak i plaćeni iz nekih drugih izvora osim iz Ministarstva?

JURČEVIĆ: Načelno je problematično to što su autori Dodatka prihvatili posao za koji nemaju stručne reference, pa su mogli i očekivati da će javno predstavljanje uratka otvoriti mnogo neu-

KLASIČNI SUKOB INTERESA

VL: Nije li jedan od stručnih recenzenata Dodataka, prof. Agličić s Filozofskog fakulteta, suprug jedne od autorica? Zar to nije sukob interesa?

JURČEVIĆ: Naravno da se i po toj, ali i po nekim drugim osnovama, radi o klasičnom primjeru sukoba interesa. Značajnija je činjenica što dr. Agličić također nije stručnjak za temu na koju se odnosi Dodatak. Bilo bi zanimljivo saznati imena i ostalih recenzenata te vidjeti njihove stručne kompetencije.

godnih pitanja. To upućuje na pouzdanu pretpostavku da su autori imali poticaje koji nisu strukovni. Koliko su oni novčani i jesu li bili dodatno stimulirani izvan Ministarstva, ostaje otvoreno pitanje. Dodatak afirmira neobjektivne projekcije koje se i inače uporno nameću. Riječ je o nerazlikovanju agresora i žrtve te tezama o „građanskom ratu“ i „ravnoteži krivnje“ što se polako naginje prema krivotvorini da je žrtva

„*Niša Stanić miljenik je i odabranik svih politika za sva povijesna pitanja*“

zapravo agresor na druge i samu sebe. Prema tome, Dodatak i autori imaju jasne političke i druge ciljeve iza kojih stoji niz interesa onih što namjeravaju prema svojim potrebama oblikovati hrvatski identitet i upravljati budućnošću društva.

VL: Tko je odlučivao o tome tko će biti član

„RAVNOTEŽA KRIVNJE“

Nije riječ o nehaju, nego o zlorabi povijesti

VL: Možete li izdvojiti neke od najvećih pogrešaka u spornom Dodatku?

JURČEVIĆ: Dodatak je prepun pogrešaka jer nije slijedio načela znanstvene metodologije nego je odabir činjenica i „činjenica“ nastojao dosljedno prilagoditi političkim zahtjevima o „ravnoteži krivnje“, koju ovih dana izriču srbijanski političari. Metodološki i metodički je najneprihvatljivije što autori prepuštaju da sami zaključuju o kauzalnosti i interpretativnim vrijednosnim sudovima povijesnih događanja. Pritom djeci nude po dva suprotstavljena teksta koja nemaju istu - faktografsku, vrijednosnu povijesnu - ni vjerodostojnost niti relevantnost. Dodatkom se nedvojbeno i drastično krivotvori nacionalna povijest. Budući da se radi o svjesnoj radnji s prepoznatljivim ciljevima, očigledno nije riječ o nehaju, nego o zlorabi.

[što nam se događa]

Separat na prijemkom sudu

Neven Budak
povjesničar
neven.budak@rtg.hr

Doba ljetnih odmora zahtijevalo bi lake teme ali nam ovih dana novine nude i neke vrlo ozbiljne, koje bude previše emocija i tjeraju nas na postavljanje važnih, često i neugodnih pitanja. Kao što to često u nas biva, riječ je o povijesti, samo što je ova o kojoj se posljednjih dana piše sasvim svježa i aktualna, pa je velika većina i ne može shvatiti samo kao prošlost. Sve je počelo time što je u novine dospjelo nešto što novinama nije bilo namijenjeno. Riječ je o

sada znamenitom Separatu i jednoj njegovoj recenziji, koja je bila izričito kritična. Osobno nisam ni na koji način bio uključen u proceduru nastanka ili ocjenjivanja Separata, a moram odmah reći da mislim kako bi sva djeca u Hrvatskoj trebala učiti iz bilo kojeg od odobrenih udžbenika, ali ne i iz nekih posebnih izdavanja samo za neke učbenike. Mislim također da udžbenici moraju biti napisani tako da nikoga ne vrijeđaju i da potiču na raspravljanje, a ne da nameću neke istine kao dogme, bez obzira na to čija to istina bila.

No kada je Ministarstvo već odlučilo (nekada davno) da se treba napisati Separat za srpsku djecu u Podunavlju, taj je posao trebalo

napraviti na najbolji mogući način. To se može postići na dva načina: ili da se raspiše javni natječaj i odabere najbolje rješenje, ili da se tekst naruči od pouzdanih autora. Oba načina imaju svoje dobre i loše strane (primjerice: konkurencija je sigurno bolja, ali tko jamči da će se uopće javiti dobri autori?). Ministarstvo se odlučilo pozvati autore, pa je postupilo onako kako je trebalo: nije neki činovnik odlučio tko će pisati tekst, nego je to učinila skupina povjesničara iz raznih ustanova. Odabrali su autore od kojih je jedan stručnjak za povijest nakon 2. svjetskog rata, a dvije koautorice su se već dokazale kao odlični pisci udžbenika (jedna od njih i predaje meto-

diku nastave povijesti na fakultetu). Mislim da danas u Hrvatskoj nema nijednog povjesničara koji bi imao više znanja stečenog i na međunarodnoj razini o tome kako se pišu školski udžbenici. Nakon što je tekst bio napisan, upućen je brojnim povjesničarima na recenziju, kako bi autori eventualno prihvatili prijedbe i tek onda predali gotov tekst. Dakle, tek onda bi se Separat mogao podvrći javnoj kritici, jer je prije toga tekst u izradi, pa se može promijeniti u svakom segmentu. Teško je zamisliti neku bolju proceduru.

Međutim, s jedne strane nove (s koje su došle - ako sam dobro upućen - još dvije uglavnom pozitivne recenzije) kolege su posla-

le krajnje negativnu ocjenu ne u Ministarstvo koje ga je naručilo, nego u novine. Novinaru je to bilo dovoljno da Separat ocijeni kao smeće (doslovno), a njegova je kolegica u jednom intervjuu insinuirala da su autori podmićeni kako bi pisali protiv Hrvatske. Iznesena je i neistina da je pozitivnu recenziju Filozofskog fakulteta potpisao suprug jedne od autorica.

Ne želim ući u ocjenu Separata i upućenih prigovora, nego samo upozoriti na činjenicu da se jedan nedovršen tekst olako proglašava protuhrvatskim, a da se javnost ne izvjesti o svim pristiglim recenzijama. U pomoć se pak poziva stručnjaka kojeg se lažno pred-

stavlja kao sveučilišnog profesora. Dok se s jedne strane poziva krivo na privatne veze autora i recenzenata, s druge se ne želi razotkriti privatne veze koje su mogle potaći negativnu recenziju. Sve u svemu brzopleto, neprofesionalno, zločesto - sve samo ne korisno. Što će učiniti rečeni novinari ako se pokaže da je negativna recenzija potpuno promašena? Uvjeravati javnost da su se malo zaletjeli?

A onima koji Separat nisu ni vidjeli niti ga pročitali, ali misle da znaju kako ga treba napisati, uputio bih pitanje: biste li, kao zagovornici jedine istine, u njega uključili doista sve što znate o Domovinskom ratu, ili biste ipak tu jedinu istinu bar malo prilagodili?

„SEPARAT NA
PRIJEKOM SUDU“
(NEVEN BUDAK,
VEČERNJI LIST,
17. 8. 2005.)

PRESLIKE
NOVINSKIH
TEKSTOVA

Kome treba *Dodatak udžbenicima* za najnoviju povijest?

■ dr. sc. Ante Bežen

Kontroverze o *Dodatku udžbenicima za najnoviju povijest*, koji su napisali Snježana Koren, Magdalena Najbar-Agičić i Tvrtko Jakovina, a po kojemu bi se u našim školama trebala učiti hrvatska povijest od stjecanja neovisnosti Hrvatske naovamo, zaslužuju da se o tome tekstu kaže ponešto i s čisto obrazovnog gledišta, tj. iz perspektive teorije udžbenika i udžbeničke politike, što ovdje rado činim na poziv urednika *Fokusa*. Pogotovo stoga što se u pripremi tog udžbenika mogu uočiti mimoilaženje zakona i neprihvatljiv odgojni relativizam, što nikako ne pridonosi stabilizaciji naše, inače neuređene, udžbeničke scene. Iako *Dodatak* još nije izašao iz tiska, nego je u etapi recenziranja, podatci o njemu procurili su u medije istodobno s obilježavanjem desete obljetnice *Oluje*(!), a rasprave još traju.

Treba odmah reći da je udžbenike nužno drukčije i pisati i vrednovati nego političke, polemičke ili analitičke tekstove o istoj temi. To je zato što udžbenik mora sadržavati znanstveno prihvaćene spoznaje o temi koju obrađuje, iznijeti tako da ih učenici mogu razumjeti i usvojiti. Sporovi oko udžbenika nastaju ponekad i zato što oni nužno sadrže didaktički prerađenu, *pojednostavljenu* znanost u odnosu na izvorna znanstvena djela, ali koja ipak mora biti u svemu vjerodostojna izvori i uz to metodički strukturirana.

Dodatkom se faktički nastavlja modificirani moratorij za učenje najnovije hrvatske povijesti u Podunavlju. Narudžba *Dodatka* napravljena mimo zakona

Udžbenici pripadaju sferi javnih interesa, poput. npr. lijekova ili hrane, jer su verificirani izvor znanja, svjetonazora i sustava vrijednosti na kojem počiva društvo i zato ih odobrava država. Kako je upravo povijest, uz hrvatski jezik, najvažniji školski predmet u oblikovanju nacionalne svijesti i kulture, odnosno bitnih etičkih vrijednosti hrvatskoga društva, razumljiva je osjetljivost javnosti na sadržaj udžbenika povijesti. Doduše, danas, zbog dubokih idejnih

Dodatak je podmetnut

podjela unutar hrvatskoga društva, nije lako napisati udžbenik najnovije povijesti s kojim bi svi bili zadovoljni. No, pisanje takva udžbenika test je zrelosti za povijesnu znanost i pokazatelj stupnja njezine neovisnosti od politike i ideologije, o kojima je u prošlim vremenima izrazito ovisila, a danas, u demokratskom društvu, za to nema objektivnih razloga. S obzirom na to, gotovo istu važnost u pisanju udžbenika uz autore imaju i recenzenti, odnosno članovi povjerenstva koje po zakonu odobrava udžbenik.

Dodatak je sporan iz četiri razloga

Uvid u *Dodatak* i tekstove o njemu pokazuje da se o svim tim bitnim premisama za nastanak dobrog udžbenika nije vodilo dovoljno računa. Iz kritika *Dodatka* proizlazi da je sporan iz četiri bitna razloga: prvo, kao izvanredni udžbenik povijesti koji se pojavljuje izvan ustaljenog sustava proizvodnje udžbenika predviđenog zakonom, drugo, po svojoj interpretaciji najnovije hrvatske povijesti koju, po mjerodavnim kritičarima, prikazuje iskrivljeno i protiv hrvatskih nacionalnih interesa, treće, po metodičkom pristupu koji iz povijesti kao nastavnog predmeta isključuje odgojnu ulogu u razvijanju rodoljublja i nacionalne svijesti u mladim naraštajima i, četvrto, po načinu recenziranja, odnosno odobravanja za uporabu.

Najprije o mjestu *Dodatka* u sustavu proizvodnje udžbenika. U uvodnoj napomeni tom tekstu stoji da ga je naručilo Ministarstvo znanosti obrazovanja i športa kako bi, nakon isteka petogodišnjeg moratorija na učenje najnovije hrvatske povijesti u srpskim školama u Podunavlju (koji je istekao još 2003.), osiguralo taj sadržaj za te škole, no osim toga on je "namijenjen svim školama u Republici Hrvatskoj". Iz tog nejasnog određenja proizlazi pitanje: tko bi zapravo po *Dodatku* trebao učiti? Ako je namijenjen samo srpskim školama u Podunavlju, to znači da te škole i dalje imaju poseban tretman u odnosu na druge manjinske srpske škole u Hrvatskoj, odnosno da se nastavljaju tretirati kao nešto zasebno u hrvatskom školskom sustavu (što je inače od samog početka bilo protuustavno, ali politički očito neizbježno). Znači li to da se moratorij zapravo ne ukida, nego tek prešutno modificira? To naime proizlazi iz izjave državnog tajnika za osnovno školstvo Nevija Šetića (*Večernji list*, 30. 7.) koji izričito kaže da će se "*Dodatkom* popuniti praznina koja je nastala školske godine 2003./04. kad je istekao moratorij na učenje novije hrvatske povijesti u Podunavlju, što je bilo regulirano Erdutskim sporazumom o mirnoj reintegraciji Podunavlja". U Erdutskom sporazumu, međutim, o tome ništa ne piše, a Odluka o moratoriju na predavanje sadržaja povijesti koji se odnose na bivšu Jugoslaviju, koja se uzima kao ključni razlog za naručivanje *Dodatka* je akt Ministarstva prosvjete i športa iz 1997., dakle nema zakonsku snagu, a rok mu je istekao i danas nikoga ne obvezuje.

Ako je pak *Dodatak* namijenjen svim hrvatskim školama, postavlja se pitanje kakav mu je status u odnosu na postojeće udžbenike povijesti. Hoće li se u njima, nakon izdavanja *Dodatka*, suspendirati dijelovi o hrvatskoj povijesti nakon stjecanja neovisnosti pa će ih učitelji i učenici zamijeniti *Dodatkom*? Je li to uvođenje *podobnijih* autora za ovu osobito osjetljivu povijesnu tematiku od onih koji su o tome pisali u već

odobrenim udžbenicima. Također, prvi put bi se udžbenički sadržaj za taj razred rasporedio u dvije knjige: učenici bi veći dio najnovije povijesti učili iz jednog (redoviti udžbenik), a samo povijest neovisne Hrvatske iz drugog udžbenika (*Dodatak*).

Ograniči li se pak uporaba *Dodatka* samo na srpske škole u Podunavlju, odnosno na škole cijele srpske manjine, na njega bi se mogle primijeniti odredbe Zakona o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina (iz 2000. god.) pa Srbi u Hrvatskoj taj tekst (kao i svaki drugi) mogu, ali i ne moraju prihvatiti. Štoviše, mogu iskoristiti pravo iz tog zakona po kojemu "školske ustanove s nastavom na jeziku i pismu nacionalne manjine mogu koristiti udžbenike iz matične zemlje uz odobrenje Ministarstva". O tome bi li hrvatsko ministarstvo odobrilo udžbenik povijesti iz Srbije za škole srpske manjine u Hrvatskoj, ako bi se takav zahtjev postavio, sada se može samo spekulirati. No, dogodi li se ikakav inat ili nadmudrivanje oko nadomjestka moratoriju u *Dodatku*, a za to postoje pravni uvjeti, lako se može dogoditi nastavak priče o školskom učenju o raspadu Jugoslavije i Domovinskom ratu jer - valjda i udžbenike u Srbiji pišu neki znanstvenici, a tko može dokazati da je srpska povijesna znanost manje znanstvena od hrvatske?

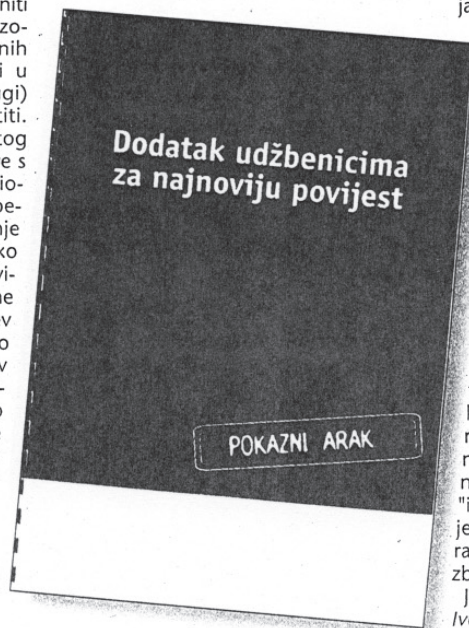
Nove momente oko tih dilema unijelo je pismo bivše ministrice prosv-

Srpska manjina mogla bi naručiti udžbenik povijesti iz Srbije

jete Ljilje Vokić (*Vjesnik*, 13. 8.) koja je, kao potpisnica odluke o moratoriju na učenje povijesti u Podunavlju, svakako o tome najmjerodavniji izvor informacija. Ona tvrdi da je *Dodatak* zapravo podvala jer je separat o toj tematici još u njezino vrijeme naručen i plaćen 250 tisuća kuna Srpskom kulturnom društvu *Prosvjeta*. Izjavu su odmah demantirali Slobodan Uzelac, nekoć predsjednik *Prosvjete* a danas državni tajnik u Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa, i Milorad Pupovac, zastupnik srpske manjine u Hrvatskom saboru (*Večernji list*, 16. 8.). Po njima, novac je namjenski potrošen, o čemu postoji i dokumentacija, ali na druge udžbenike za srpsku manjinu. Jedan je separat napisan, ali nije uspio pa je njegova izrada povjerena drugim autorima. Jesu li to sadašnji autori spornog *Dodatka*, nije rečeno, no istaknuto je da je pitanje separata iznimno važno zato što "situira Srbe u

povijest Hrvatske".

Ako se Srbi doista žele situirati u povijest Hrvatske, u koju svakako pripadaju kao dio njezina stanovništva, onda bi bilo prirodnije da se njihova tematika uključi u redovite udžbenike povijesti iz kojih uče i hrvatska i srpska djeca. Posebni udžbenik bio bi stvarno potreban samo za posebni program srpske povijesti koja se uči u

srpskim manjinskim školama. Iz još jedne izjave Lj. Vokić proizlazi i da ona uopće nije naručila separat o najnovijoj hrvatskoj povijesti, nego upravo o srpskoj povijesti koji bi se rabio samo u manjinskim srpskim školama. Govore li dakle Lj. Vokić i M. Pupovac o istom ili o dva različita separata?

Narudžba protuzakonita *Dodatka*

Najvažnije od svega, međutim, jest da narudžba spornog *Dodatka* uopće nije utemeljena na zakonu. Po Zakonu o udžbenicima (donesen je 2001.), naime, zahtjev za odobrenje nekog udžbenika može podnijeti samo nakladnik, a tek ako nema takvog zahtjeva, a udžbenik je potreban, onda Ministarstvo može pribaviti rukopis udžbenika natječajem i sufinancirati njegovo objavljivanje. Koliko je poznato, Ministarstvo nije za *Dodatak* raspisalo natječaj, nego ga je izravno, na temelju zaključka jednog posebnog povjerenstva za reviziju udžbenika povijesti, naručilo od poznatih autora. Zašto ga je naručilo uz

postojeće udžbenike povijesti i mimo zakonskih propisa, trebao bi doista netko iz Ministarstva objasniti javnosti. Postoji li neki krupan politički ili stručni razlog o kojemu javnost ne zna, a koji bi mogao uvjerljivo opravdati ovakav izvanredni postupak? Ako ne postoji, onda netko doista gura izdavanje udžbenika mimo propisa, odnosno manipulira i stručnjacima i javnošću za neke posebne interese.

Negativnu znanstvenu ocjenu *Dodatka* u *Večernjem listu* (30. 7.) prvi je iznio Stjepan Matković iz Hrvatskog instituta za povijest. On kaže da *Dodatak* "obiluje faktografskim pogreškama koje upućuju na činjenicu da autori ne poznaju dovoljno teme kojima se bave", da "na mnogim mjestima ne razlikuju povijest od dnevne politike" te da "na određenim mjestima njihov pristup proturječi već utvrđenim povijesnim činjenicama". Zamjera da "činjenica velikosrpske agresije nije dovoljno transparentna" te da neupućen čitatelj može zaključiti da je "bila riječ o građanskom ratu a ne o vojnoj agresiji, odnosno nije povučena oštra granica između napadača i napadnutog". Također, "izbor povijesnih izvora...nepouzdan je i tendenciozan te ne pridonosi razumijevanju kompleksnih povijesnih zbivanja".

Josip Jurčević, povjesničar iz Instituta Ivo Pilar, poznat u javnosti po istraživanjima novije hrvatske povijesti pa i Domovinskog rata, još je izravniji te tvrdi (*Večernji list*, 14. 8.) da je *Dodatak* prepun pogrešaka jer nije slijedio načela znanstvene metodologije, nego je odabir činjenica i "činjenica" nastojao dosljedno prilagoditi političkim zahtjevima o "ravnoteži krivnje" koju ovih dana izriču i srbijanski političari... Prema tome, "*Dodatak* i autori imaju jasne političke i druge ciljeve iza kojih stoji niz interesa onih što namjeravaju prema svojim potrebama oblikovati hrvatski identitet i upravljati budućnošću društva." Jurčević također tvrdi da autori *Dodatka* nisu kompetentni pisati udžbenik o ovoj temi jer za nju nisu stručnjaci, a o njoj još ne postoji etabliрана literatura, pa su "*Dodatak* mogli kvalitetno i objektivno napisati samo znanstvenici koji istražuju Domovinski rat".

U tisku se spominju i pozitivne recenzije *Dodatka*, također iz Hrvatskog instituta za povijest i Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, na kojem je zaposleno i dvoje autora *Dodatka*, pa kritičari pozitivnu recenziju Odsjeka za povijest ocjenjuju proizvodom sukoba interesa. U javnost međutim nitko nije otvoreno istupio u ►

PRESLIKE
NOVINSKIH
TEKSTOVA

➔ obranu *Dodatka* u ime povijesne znanosti. Branili su ga samo autori i novinari nekih glasila.

Okavio izravni i oštri prigovori etabliranih znanstvenika doista zahtijevaju pomno znanstveno vrednovanje *Dodatka*, ali upućuju i na bitna razilaženja povjesničara u tumačenjima najnovije hrvatske povijesti koja se ne mogu do kraja razumjeti iz perspektive same znanosti. Mišljenja su suprotna o temeljnim pitanjima. Pojednostavljeno rečeno, jedni izdvajanje Hrvatske i iz Jugoslavije i Domovinski rat

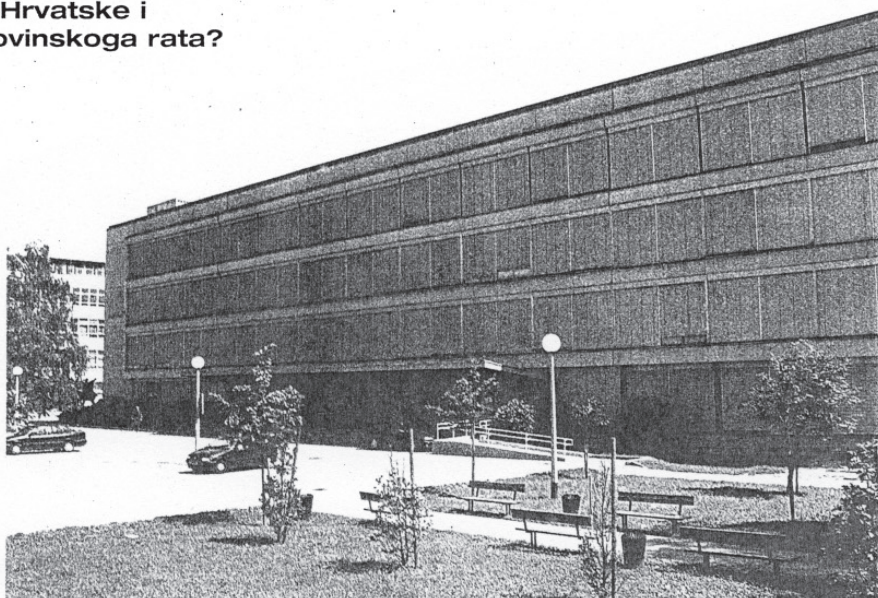
vrednuju kao presudne i pozitivne povijesne događaje koji su doveli do ponovnog stvaranja hrvatske države i slobode hrvatskoga naroda kao pozitivnih povijesnih stečevina. Drugi pak, na istu razinu s tom temeljnom vrijednošću, stavljaju i zločine počinjene s hrvatske strane u Domovinskom ratu te izravno, ili u podtekstu, prikazuju Domovinski rat, a posebno oslobodilačke akcije *Bljesak* i *Oluju*, kao dogovorenu aktivnost zločinačke organizacije (a to je vodstvo Hrvatske u to doba na čelu s Franjom Tuđmanom). Po prvima, Hrvati se trebaju ponositi svojom slobodom i pobjedom nad agresijom kao temeljima budućnosti hrvatske države i naroda. Po drugima, to zapravo nisu vrijednosti kojima se treba osobito dičiti jer Hrvatskoj nisu donijele nikakav boljitak, moralno su upitne, a usporavaju i europsku integraciju Hrvatske. Jasno je da tolike razlike nemaju samo znanstvenu, nego ponajprije snažnu političku i emotivnu pozadinu i da na takav način ne smiju uči u udžbenike povijesti koji imaju zadane ciljeve: "promicanje osjećaja domoljublja i pripadnosti zavičaju i domovini", "uočavanje negativnih pojava koje su pratile tranzicijske zemlje" i "razvijati svijest o potrebi čuvanja kulturnog i nacionalnog identiteta" (HNOS za osmi razred osnovne škole). Kako bi udžbenike trebalo napisati da zadovolje te ciljeve, trebali bi odlučiti sami povjesničari, barem nekim minimalnim konsenzusom, ponajprije radi ugleda i vjerodostojnosti vlastite struke. Najgore će po ugled same povijesne znanosti biti ako u konačnici bude arbitrirala politika jer će to zapravo upućivati na njezinu ovisnost od politike i u demokratskom društvu, a

to pak znači da će se svakom promjenom vlasti mijenjati i udžbenici povijesti.

U metodičku koncepciju *Dodatka* ne ču pobliže ulaziti jer bi to trebali raspraviti metodičari povijesti. Ipak valja reći da je metodički nedopustivo ne odrediti kojem je školskom stupnju *Dodatak* namijenjen. Najnovija povijest uči se u osmom razredu osnovne škole, ali i u završnim razredima srednjih ško-

učenici, nakon što usporede izvore, trebaju odgovoriti na sljedeća pitanja: "Zašto su ljudi različito tumačili razloge nastanka jugoslavenske države? Kako i zašto nastaju pristrane i iskrivljene slike događaja? Navedi one uzroke koje ti smatraš najvažnijima za raspad Jugoslavije. Pokušaj da tvoja slika bude što manje pristrana." Bez vriednosnog uporišta u udžbeniku, samo na osnovi nekomentiranih izvora te vlastitog skromnog predznanja, učenici mogu na isto pitanje dati posve oprečne odgovore. Takav rad

Mogu li hrvatski povjesničari postići barem minimum suglasnosti o karakteru i vrijednostima osamostaljivanja Hrvatske i Domovinskoj rata?

la, a za ta dva stupnja, zbog poznatih psiholoških i metodičkih razloga, ne rabi se isti udžbenik ni u jednom predmetu. Inače, opći uvid u metodičku paradigmu pokazuje doista suvremeni metodički pristup razvoju povijesnog i kritičkog mišljenja upućivanjem učenika da tijekom učenja rabe i suprotstavljaju različite povijesne izvore. Ta strategija osigurava aktivnost i angažiranost u bavljenju povijesnim temama koja bi povijest od dosadnog i među učenicima nepopularnog (to tvrde sami povjesničari) mogla napraviti zanimljiv i atraktivan predmet. Međutim, problem je u tome što se metodička strategija ne može odvojiti od znanstvene metodologije i usklađivanja tumačenja povijesnih događaja s općeprihvaćenim etičkim vrijednostima. U *Dodatku* pak nema jasnog autorskog tumačenja i vrednovanja povijesnih činjenica, nego se to očekuje od učenika na temelju suprotstavljanja ponuđenih izvora. Tako npr.

može biti tehnički moderan, ali ne proizvodi osjećaj domoljublja i pripadnosti domovini te nacionalnog identiteta, što su, kao što smo vidjeli, bitni zadatci nastave povijesti. Metodika, naime, ne funkcionira bez filozofije (a to znači i etike), psihologije i pedagogije te mora uvažavati društvene ciljeve odgoja.

Izjednačavanje hrvatskoga i srpskoga jezika

Uporaba jezika pak govori, najblaže rečeno, o nedovoljnoj informiranosti autora o ulozi jezika u nastavi. Povijesni izvori, pisani izvorno na srpskom jeziku (Memorandum SANU, Miloševićev govor i dr.), donose se u *Dodatku* u jezičnom originalu, bez ikakvih napomena. To znači da autori ne vide razliku između hrvatskoga jezika, koji je po zakonu službeni jezik

u hrvatskim školama, i srpskog jezika koji Hrvati razumiju, ali čiji standardni lik nikako nije isti kao i hrvatski. Oni, svjesno ili nesvjesno, time poručuju da su razlike između srpskog i hrvatskog nevažne, da je to jedan jezik na svim razinama.

Drugi je jezični znak pisanje naziva Republike Srpske Krajine, što su kritičari također prigovorili, i to s pravom. Naziv je, naime, po pravilima hrvatskog pravopisa, napisan tako kao da se radi o neovisnoj priznatoj državi. Vjerodostojnije bi bilo da je ispred naziva stavljeno tzv. (takozvana, jer je doista bila samozvana), ili da je stavljen u navodnike, ili da se naziv piše kao da se radi o pokrajini a ne o državi. Stoga nije u pravu jedan od autora *Dodatka*, Tvrtko Jakovina, kad u *Nacionalu* (2. 8.) objašnjava da "riječ takozvana i navodnici imaju smisla kad treba označiti nečiju lažnu titulu, na primjer magistar znanosti, ali za povijesne fenomene ne. SAO Krajina bila je povijesni fenomen kao što je to bila NDH, Bijafra, Katanga ili Herceg-Bosna". Te analogije nisu posve uspješne, a pravopisno je nedvojbeno da se na način na koji se u *Dodatku* piše ime Republika Srpska Krajina pišu nazivi neovisnih država, odnosno administrativnih jedinica s oznakama državnosti. Koliko se zna, teritorij tzv. Krajine bio je okupirani državni teritorij Republike Hrvatske, čije odcjepljenje ni Hrvatska ni svijet ni u kojem obliku nikada nisu priznali. Sad ga eto, pisanjem naziva, priznaju hrvatski povjesničari. Zaboravljaju da je jezik ne samo sredstvo sporazumijevanja, nego i znak i poruka, a to bi svakako trebalo vrijediti i u povijesnoj znanosti.

Na kraju nekoliko riječi o recenziranju *Dodatka*. S obzirom na višestruku osjetljivost teksta, nužno je da ga recenziraju potvrđeni znanstvenici, stručnjaci za obrađenu tematiku. Nije dovoljno da su recenzenti samo profesori ili doktori povijesnih znanosti, već je osim toga nužno da imaju užu kompetenciju za najnoviju hrvatsku povijest. To bi načelo specifične kompetentnosti moralo vrijediti za recenziranje svih udžbenika, a kako nije uvijek tako, događa se i odobravanje loših tekstova. Također, među recenzentima moraju biti metodičar znanstvenik za nastavu povijesti te istaknuti učitelji povijesti koji rade u školi. Sve recenzije morale bi biti dostupne javnosti, a imena recenzenata otisnuta na udžbeniku, što sada nije obvezna praksa, a što zahtijeva načelo javne odgovornosti za recenziju koja u proizvodnji udžbenika mora postojati jednako kao i javna odgovornost za autorstvo. ■

TVRTKO JAKOVINA, POVJESNIČAR I DOCENT NA ZAGREBAČKOM FILOZOFSKOM FAKULTETU,

HAJKA PO SMO

Ivica Đikić

Gospodine Jakovina, već tjednima traju javni napadi na vas i vaše kolegice Snježanu Koren i Magdalenu Najbar-Agičić - dakle, autore "Dodatka udžbenicima za najnoviju povijest" - zbog vaših navodnih anti-hrvatskih povijesničkih ocjena o bliskoj prošlosti ove zemlje i zemalja u regiji. Jeste li uspjeli shvatiti što je ključni motiv tih napada i optužbi na vaš račun?

- Motivi su raznoliki i ima ih više. Jednim je dijelom, naravno, riječ o profesionalnoj ljubomori nekih kolega povjesničara, jer mi nismo jedini koji smo radili na tom separatu, ali jesmo jedini što smo uspjeli doći do pred kraj tog posla, odnosno do recenzija. No, iz tih se napada i optužbi može iščitati nekoliko stvari. Može se, recimo, iščitati katastrofalno stanje u dijelu naših medija koji su uspjeli proizvesti kriznu situaciju na temelju potpunih laži, bez da donesu ijedan jedini citat iz tog našeg "Dodatka": to je, u najdrastičnijem obliku, slučaj s *Večernjim listom*. Njih se pritom uopće ne tiče prokazivanje njihovih laži u drugim medijima. Druga stvar je rušenje znanstvenoga reda objavljivanjem recenzija prije nego što smo ih dobili mi na čiji se rad odnose te recenzije...

■ Jeste li sad napokon dobili te recenzije?

- Da, sad imam sve recenzije koje su pristigle.

Tragično neznanje

■ Među njima se, kako se pisalo u medijima, svojim negativnim ocjenama ističu recenzije što su stigle iz Hrvatskog instituta za povijest?

- Iz Instituta za povijest došlo je nekoliko recenzija, među kojima ima i pozitivnih, i

Što je sporno u tome što smo napisali da je, unatoč obećanjima hrvatskih vlasti, nakon "Oluje" došlo do paljevine srpskih kula? Što je sporno u našoj ocjeni iz "Dodatka" da je u vrijeme Tuđmanove vladavine bilo totalitarnih tendencija: pa, zar uopće ima dvojbe da je bilo takvih tendencija?

malicioznih, i onih samo relativizirajućih. Primjerice, jedan kolega iz toga instituta neće sporiti da je bilo paljenja srpskih sela, ali će uz priloženu fotografiju staviti opasku da među spaljenim srpskim kućama možda postoji i poneka hrvatska. Ili će navesti da je nakon "Oluje", doduše, bilo stradanja Srba, ali je isto tako poznat slučaj srpskog vojnika koji u stanju duševnog rasstrojstva ubija sebe i svoju obitelj. Najgore je što se pojavilo i nekoliko znanstvenika, povjesničara, koji se u svojim recenzijama višekratno pozivaju na saborsku Deklaraciju o domovinskom ratu: time sam stvarno zgrožen i to me podsjeća na odluku Staljinova Centralnog komiteta iz 1940. godine da se Ivan Grozni prikazuje pozitivno, kao osnivač zemlje i osoba koja se borila protiv

"Mi imamo strašno duboku krizu historiografije, a ta se kriza vrlo zgodno pokazuje na priči oko ovog našeg 'Dodatka'!"

OGNJEAN ALLUEVIC

Špijuna koji su radili protiv tadašnje mlade ruske carevine. Da je ta deklaracija što puta točna, ona znanstveniku ne smije biti kriterij po kojemu će ocjenjivati razdoblje povijesti o kojemu je riječ.

■ Tko je uopće odlučivao kome će se vaš "Dodatak", koji je zasad namijenjen srpskim osmoškolcima u Podunavlju, slati na recenziju i kako se dogodilo da iz Instituta za povijest stigne nekoliko recenzija?

- Tu mi stvari nisu sasvim jasne. Ovih je dana u *Glasi Koncila Stjepan Razum* objavio da je i on poslao recenziju na tekst našeg separata, premda uopće ne znam tu osobu i ne znam po kojoj bi osnovi ta osoba recenzirala naš rad, jer ako je to Stjepan Razum, šef nadbiskupskog arhiva i stručnjak za medievistiku, ne shvaćam princip po kojemu on ocjenjuje "Dodatak za najnoviju povijest". Znam da je zagrebački Filozofski fakultet poslao pozitivnu recenziju i znam da je *Večernji list* konstantno inzistirao na svojoj laži da je tu recenziju potpisao Damir Agičić, suprug jedne od koautorica "Dodatka". Tu je laž, uostalom, vrlo lako provjeriti. Svoje pozitivno mišlje-

nje dalo je i četveročlano Povjerenstvo za udžbenike. Međutim, brojne od recenzija koje smo dobili pokazuju tragično nepoznavanje suvremene povijesti.

Fotografija mudžahedina

■ Primjerice?

- Svima, recimo, smeta fotografija afganistanskih mudžahedina u uvodnom dijelu "Dodatka", pa onda navode da je Afganistan jedna srednjovjekovna zemlja i da je nevažna u suvremenoj povijesti, dok drugi - oni malo maliciozniji - pišu da je naslov tog poglavlja "Evropa u osamdesetima", te da što tu ima raditi fotografija Afganistana. Dakle, oni ne znaju da je afganistanska intervencija na Božić 1979. predstavljala kraj detanta, te da svijet nakon toga ulazi u drugi hladni rat koji će, u konačnici, dovesti do raspada komunističkoga bloka: taj događaj - u kojemu je, konačno, sudjelovao i Sovjetski Savez koji je ogromnim dijelom i evropska zemlja - uveo je svijet, tako i Evropu, u jedno novo i važno razdoblje.

Umjesto da se vidi ta kauzalnost, nama se prigovaraju takve budalaštine. Ili... Je-

dan recenzent zahtijeva da u biografiji Franje Tuđmana napišemo kojim je točno partizanskim jedinicama pripadao, dok nas drugi optužuje da smo Tuđmana prikazali negativno zato što smo napisali da je bio disident, da je bio dva puta zatvaran, da je bio general JNA i da je bio partizan. Time smo, kao, stvorili lošu sliku o Tuđmanu. Ima još: jedan recenzent, to mi je najdraži primjer, kaže da se naša politička pristranost vidi iz podnaslova "Jugoslavija nakon Tita", jer da je trebalo staviti "Jugoslavija nakon smrti Josipa Broza" ili nešto slično u čemu se ne bi vidjela naša "familiarnost" s Titovim režimom. Jedan nam je zamjerio što smo napisali da su uklonjene zvijezde petokrake i traži da stavimo "crvene zvijezde petokrake"...

■ Dobro, tko su ti ljudi?

- Ti ljudi su doktori znanosti i mnogi su na vrlo utjecajnim pozicijama u našoj znanosti. Oni, povrh svega, nisu shvatili da su ispred sebe imali tekst namijenjen osnovnoškolcima i da u takav tekst ne može ulaziti sve što nekome padne na pamet i da se tu ne može ulaziti u neke suptilne analize kakve dopuštaju razne monografije. To je namijenjeno četrnaestogodišnjoj djeci. Bio sam, osim toga, frapiran pronalaženjem nečega što uopće ne stoji u "Dodatku". Recimo, neki su nam javno predbacivali da smo prosrpski prikazali stanje na Kosovu 1981. godine: Kosovo se spominje u jednoj jedinici rečenici i kaže se da su 1981. izbile demonstracije, da je bilo više poginulih i da su Srbi nakon toga još snažnije zatražili rušenje Ustava iz 1974. godine. To je sve. Fascinantno je da ljudi mogu do te mjere imati zamačen pogled i

Jedan recenzent, to mi je najdraži primjer, kaže da se naša politička pristranost vidi iz podnaslova "Jugoslavija nakon Tita", jer da je trebalo staviti "Jugoslavija nakon smrti Josipa Broza" ili nešto slično u čemu se ne bi vidjela naša "familiarnost" s Titovim režimom. Jedan nam je zamjerio što smo napisali da su uklonjene zvijezde petokrake i traži da stavimo "crvene zvijezde petokrake"...

GOVORI O NAPADIMA NA "DODATAK UDŽBENICIMA ZA NAJNOVIJU POVIJEST"

TALJINOVU DELU

Najgore je što se pojavilo i nekoliko znanstvenika, povjesničara, koji se u svojim recenzijama višekratno pozivaju na saborsku Deklaraciju o domovinskom ratu: time sam stvarno zgrožen i to me podsjeća na odluku Staljinova Centralnog komiteta iz 1940. da se Ivan Grozni prikazuje pozitivno, kao osnivač zemlje i osoba koja se borila protiv špijuna koji su radili protiv tadašnje mlade ruske carevine. Da je ta deklaracija sto puta točna, ona znanstveniku ne smije biti kriterij po kojemu će ocjenjivati razdoblje povijesti o kojemu je riječ

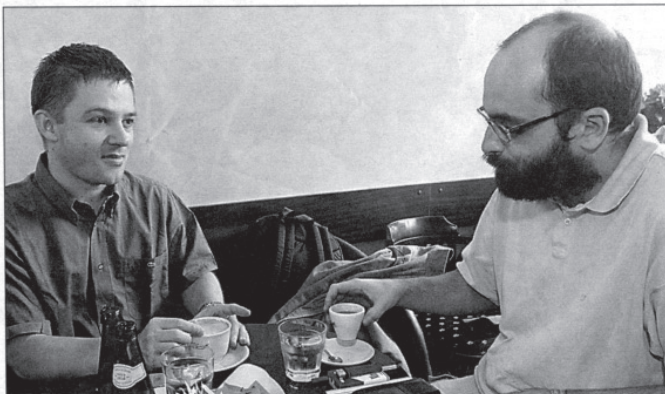
da mogu izmisliti nešto čega nema.

Nevjerojatna kampanja

■ Što se sad događa sa separatom?

- To je, dakle, radni materijal koji je poslan na recenzije i kad stignu sve recenzije trebao bi uslijediti razgovor o prihvatanju, djelomičnom prihvatanju ili neprihvatanju ocjena iz tih recenzija. Taj bi se razgovor trebao održati u rujnu, kad bi trebao biti usuglašen i konačni tekst "Dodatka". No, meni je ovdje zanimljiva pojava da se u društvu o istim stvarima može raspravljati na različitim razinama: nikome nije problem da sluša o Glavašu i nikome nije problem da na proslavi "Oluje" sluša o zločinima koji su počinjeni poslije te akcije, ali kad jedna benigna konstatacija uđe u udžbenik, onda su mediji u stanju napraviti nevjerovatnu kampanju. Ono što se dosad postiglo jest to da su se kolege iz inozemstva počele interesirati za ovaj slučaj zato što on pokazuje i stanje hrvatske historiografije, i hrvatskog društva, i hrvatsko-srpskog pomirenja...

Ljudi iz Ministarstva obrazovanja, znanosti i sporta podršku su nam pružali jedino u privatnim kontaktima, premda tom ministarstvu valja odati priznanje što je uopće smoglo snage upustiti se u tematiziranje najnovije povijesti u udžbenicima,

"Iz napada na nas može se iščitati katastrofalno stanje u dijelu naših medija koji su uspjeli proizvesti kriznu situaciju na temelju potpunih laži" - Tvrtko Jakovina u razgovoru s "Feralom" urednikom

OGNJEV ALLUEVIĆ

tome što smo napisali da je, unatoč obećanjima hrvatskih vlasti, nakon "Oluje" došlo do paljevine srpskih kuća?! Što je sporno u našoj ocjeni iz "Dodatka" da je u vrijeme **Tudmanove** vladavine bilo totalitarnih tendencija; pa, zar uopće ima dvojbe da je bilo takvih tendencija?

Jedan recenzent nam prigovara zbog fotografije na kojoj se **Milošević** smije i zbog toga nas optužuje za simpatiziranje **Miloševića**, a neki povjesničari poput **Josipa Jurčevića** po novinama nas optužuju da smo za tekst "Dodatka" plaćeni iz inozemstva. Evo, nudim javnosti na uvid sve svoje financijske transakcije u posljednjih nekoliko godina i koga god to zanima sve ću mu pokazati u roku od dva sata... Zgrožen sam glupošću i zloćom s kojima se zadnjih tjedana suočavam, a pomalo sam razočaran većinskom šutnjom hrvatskih povjesničara o svemu ovome i izbjegavanjem da se uđe u ozbiljnu polemiku o najnovijoj povijesti.

No, to se može objasniti teškom bolešću naše historiografije i stalnim postojanjem tabu-tema u našoj prošlosti, što je, ako ćemo pravo, manira hrvatske historiografije koju uopće nije dotaknuo bum što je svjetsku povijesnu znanost zahvatio nakon pada Berlinskog zida. Mi propuštamo sve vlakove, naši povjesničari jako malo rade, kod nas se strašno malo prevodi ozbiljna povijesna literatura...

■ Vi ste, čini mi se, izuzetak od toga o čemu govorite. Je li točno da već prilično dugo radite na biografiji Budimira Lončara?

- Knjiga o Budimiru Lončaru trebala bi biti knjiga o povijesti jugoslavenske ili hrvatske i svjetske vanjske politike od njegova ulaska u diplomaciju 1950. do onog trenutka kad rukopis bude završen, jer povijest ne staje ni s jednom godinom. Da danas pišem knjigu ili udžbenik o Hrvatskoj, vjerojatno bih ju završio s "afterom Liburnia" ili s Glavašem, jer se to tako radi u ozbiljnoj historiografiji. Lončar je bio diplomat konzulata u New Yorku, visoki diplomat u Beogradu, ambasador u Indoneziji, Njemačkoj i SAD-u, savezni sekretar za vanjske poslove, specijalni savjetnik glavnog tajnika UN-a i specijalni savjetnik predsjednika Mesića, te se kroz njegov život zasigurno može ispričati puno o našoj i svjetskoj povijesti u proteklih pedeset godina.

što se dosad redovito izbjegavalo činiti. Pritom one koji su doveli u pitanje moju stručnost javno pozivam na uspoređivanje bibliografije i znanstvenih referenci: ja sad, inače, imam trideset i tri godine, a oni mogu imati koliko god hoće godina. Pa, samo kod nas je moguće da postoje akademici i sveučilišni profesori s jednom objavljenom knjigom! Mi imamo strašno duboku krizu historiografije, a ta se kriza vrlo zgodno pokazuje na priči oko ovog našeg "Dodatka".

■ Ne proizlazi li ta kriza iz odbijanja najvećeg dijela hrvatskih povjesničara - ali i tzv. inteligencije općenito - da se suoči s negativnim stranama bliske nam ili manje bliske prošlosti?

- Mi kao da nismo sposobni za kritičko mišljenje i kao da ne možemo shvatiti da nam se neće dogoditi ništa strašno ako konstatiramo da je 88 posto ili 8 posto stvari iz naše povijesti bilo pogrešno ili loše. Naši povjesničari, pa onda i naša historiografija, samozadovoljno su izolirani od modernih znanstvenih tokova, te bijeg pronalaze u bavljenju dalekom prošlošću, a tu je i problem bavljenja sitnim i vrlo uskim cjelinama. Potrebno je baviti se uskim područjima, ali ne i u historiografiji u kojoj nije odgovoreno na ključna pitanja i u kojoj nemamo slike velikih procesa. To je, zapravo, problem hrvatske - i donekle slovenske - historiografske škole.

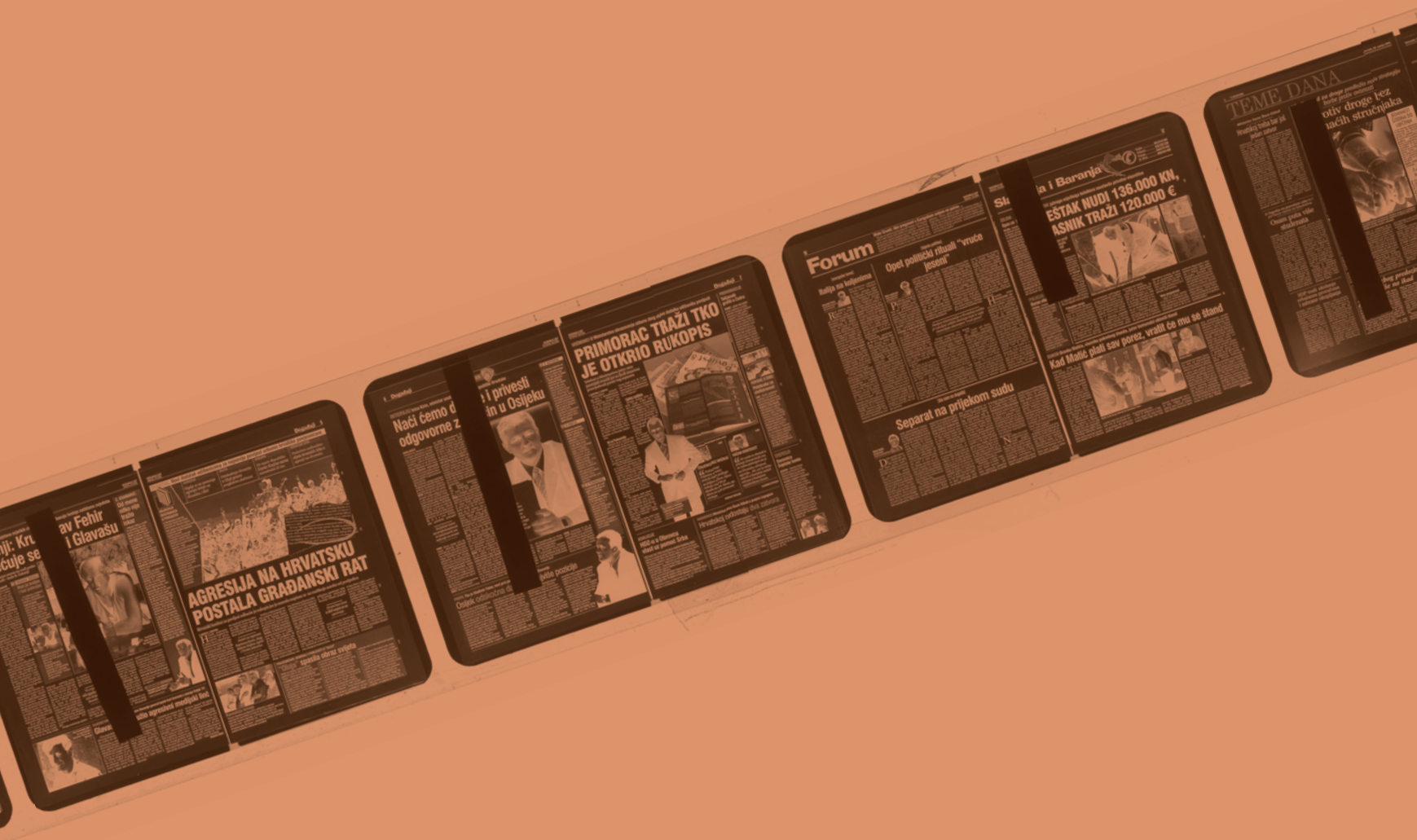
Na to se, pak, nadovezuje problem našeg kašnjenja za svjetskim historiografskim trendovima: fali nam, naime, reinterpretacija dvadesetog stoljeća, što je omogućena padom komunizma, te otvaranjem mnogih arhiva i na Zapadu i na Istoku. Naši povjesničari ne shvaćaju da postoji neusporedivo više izvora o događajima iz sedamdesetih i osamdesetih, pa i devedesetih godina, nego i o jednom drugom razdoblju naše povijesti uopće. A to treba iskoristiti, to jest, treba raditi, pisati i objavljivati.

Sulude optužbe

■ Je li pravi problem ovdješnje historiografije to što uporno zabija glavu u pijesak pred negativnim stranama povijesti, pogotovo one najnovije?

- Zaista ne shvaćam zašto mi ne možemo normalno i kritički pisati o onome što je u našoj prošlosti bilo pogrešno. Pa, što će nam se dogoditi ako to napravimo?! Nevjerojatno je da svaki pokušaj kritičkoga i objektivnoga razmišljanja o najnovijoj prošlosti izaziva medijsku histeriju u kojoj se autore proglašava antihrvatskim elementima i još se izmišljaju podaci za potkrepljivanje tih suludih optužbi. Što je sporno u

PRESLIKE
NOVINSKIH
TEKSTOVA

03

„DODATAK ZA NAJNOVIJU POVIJEST“ U MEDIJIMA ili Kako čitati sekundarne izvore u 21. stoljeću?

doc. dr. sc. Tvrtko Jakovina

Odsjek za povijest Filozofskog
fakulteta u Zagrebu

„DODATAK ZA NAJNOVIJU POVIJEST“ U MEDIJIMA

ili

Kako čitati sekundarne izvore u 21. stoljeću?

doc. dr. sc. Tvrtko Jakovina

Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu

Kad me je 26. srpnja 2005. nazvala Irena Kustura iz Večernjeg lista, Filozofski fakultet u Zagrebu bio je uglavnom prazan. Iznenađen sam tonom, bojom glasa. „Vi ste jedan od autora separata koji su mnogi povjesničari ocijenili jako, jako lošim. Kako to možete komentirati?“ pita. Takvu je ocjenu na tribini HVIDRA-e u Zagrebu, jednom od brojnih sličnih okupljanja koja su se održavala uoči desete obljetnice Oluje, iznio moj kolega dr. Josip Jurčević, povjesničar iz Instituta društvenih znanosti „Ivo Pilar“. Iznenađen sam, ali nešto slično smo ionako očekivali. Jurčević nije bio uključen u nijednu dionicu ovoga projekta. Tijekom izrade Dodatka s državnim tajnikom dr. Nevijem Šetićem dogovorili smo se da mi ne govorimo ništa. Ministarstvo će biti to koje će zaštititi nas, projekt, sebe kao naručitelja.

Nekoliko minuta poslije zovu me s Nove TV. Nešto ljubazniji ton. Odgovaram slično, objašnjavam da ne smijem davati izjave. Doduše, odgovorio sam na novinarkin upit i objasnio da je u tom pučkoškolskom tekstu ponešto skraćeno i pojednostavljeno. Pitam novinarku ne misli li da je u udžbenicima skraćen prikaz Francuske revolucije ili književnog stvaralaštva Miroslava Krležje? Može li, napokon, drugačije?

Iste smo večeri na nacionalnoj televiziji ugledali najavu za sutrašnji Večernjak: *Skandalozan sadržaj udžbenika hrvatske povijesti. Srpska agresija postala građanski rat. Autori Oluju proglasili zločinačkom akcijom!* piše na naslovnici.¹ Novine sam kupio istu večer. U tekstu su naša imena posebno izdvojena. Slijedila je u to vrijeme središnja informativna emisija Nove TV 24 sata. Bivši kolega iz Instituta i čovjek koji radi u znanosti, pa valjda tako mora i pristupati povijesnim izvorima, Josip Jurčević s otvorenom stranicom Dodatka na kojoj smo pisali o Bljesku i Oluji, kaže kako se u tekstu „Bljesak“ nigdje ne spominje!? Navodno je sve u separatu relativizirano s krajnjim ciljem da se Hrvatska u konačnici proglasi krivom za rat! Posebno su zastrašujuće bile reakcije čitatelja koji su komentirali članak Zvonimira Despota i Irene Kusture. *Vjerojatno se ta Snježana zove prije Snežana Koren, Magdalena možda Judina Najbra, a o Tvrtku ne bih, svi čuveni Hrvati s tim imenom se vjerojatno okreću u grobu. A Ministarstvo, o kojem je riječ, možda nije bilo hrvatsko Ministarstvo, već srpsko...*, pisao je jedan čitatelj.² Pa red udarca na Filozofski fakultet, pa na Stjepana Mesića, odnosno „trenutno izdajničko komunističko-četničko-udbaški režim Mesić-Pupovac-Raćan-Sanader“, pa o uvođenju Hrvatske u Treću Jugoslaviju... Bilo je i suprotnih tonova, ali tada mi je bilo najteže. Sve dok se nije čula naša strana.

1 Večernji list, 27. 7. 2005.

2 www.vecernji-list.hr; Lion Queen, 27. 7. 2005., poslano u 09:49.

U srijedu, 27. srpnja, na tribini u Karlovcu ponovljeno je ono što je rečeno u prostorijama HVIDRa-e u Sloven-
skoj ulici u Zagrebu. Tribinu su organizirali neki od umirovljenih generala iz Domovinskog rata. Jurčević je ponovio
svoje stavove, barem tako prenosi središnji Dnevnik HTV-a. Očito da su se neki na ovaj način htjeli jasnije pozici-
onirati uoči proslave Oluje. Među prisutnim generalima je i jedan koji dobro poznaje moju obitelj. Bio je, napokon,
nastavnik Obrane i zaštite u mojem Centru za usmjereno obrazovanje u Karlovcu. Barem bi on morao znati što
znači podučavati iz ideologiziranih udžbenika. Zar je moguće da itko, ako ne misli na političke probitke, smatra
kako trebamo uljepšavati vlastitu prošlost? Nova TV je tu večer otišla još dalje. U posebnom prilogu prenose kako
je novi osječki gradonačelnik, šef Hrvatske stranke prava, Ante Đapić, dipl. iur., osudio Dodatak. Prema njegovu
mišljenju je to pamflet, blasfemija. Istaknuo je kako on nije u suglasnosti s „Deklaracijom o Domovinskom ratu“.³

Čim sam čuo najavu za Večernjak s bombastičnim lažima, zovem kolegu Tihomira Ponoša iz Vjesnika. Saslušao
me je, dogovorili smo se da se sutradan nađemo na Fakultetu. Poslije mi je rekao: „Sve je to fino što si mi ispričao,
ali ja sam htio vidjeti tekst, da sam pročitam što tamo piše!“ Ozbiljan novinar. Napokon, kolega povjesničar. Intuicija
ili ne, smatrao sam da je naša reakcija potrebna. U tome trenutku jedini kontakt u Ministarstvu bio je s pomoćni-
kom ministra Mirkom Markovićem. Očekujemo službeni stav Ministarstva za koje smo, zajedno s Povjerenstvom,
mjesecima radili. Dok on ne dođe, bio sam spreman ostati „neimenovani izvor“. Zato sam odbio i poziv Radija 101
za izjavu. Kopirao sam tekst Dodatka i sjeo u kantu Filozofskog fakulteta s Tihomirom. Nekako u isto vrijeme
nazvao je Vlado Vurušić iz Jutarnjeg lista, koji nam se pridružio. Ostajem na Fakultetu nakon moje male novinske
konferencije. Vjerojatno posve nesvjesno, Vlado Vurušić dao mi je najveće ohrabrenje kada je, završavajući tekst,
pitao gdje piše da je u Hrvatskoj vođen građanski rat, kako je napisao Večernji list. Oni u redakciji Jutarnjeg ne
mogu pronaći to mjesto! Teško da su i mogli, jer tako nešto ne piše. Večer 27. srpnja 2006. bila je ipak nešto lakša.
Dva dnevna lista objavila su citate, novinari su pročitali Dodatak. Naslovi tekstova „Hoće li udžbenici pisati i o
mrljama nakon Oluje?“ (Jutarnji list⁴) i „Separat nije precizno pročitano“, a u drugom izdanju „Napisi u novinama
su preradikalni“ (Vjesnik).⁵

Telefonski razgovor s dr. Nevijem Šetićem, državnim tajnikom za osnovno školstvo, 28. srpnja. Govori kako
su napade odlično razobličili u Vjesniku i Jutarnjem. Istu je tvrdnju ponovio i poslije u Ministarstvu, na sastanku
na kojem su i dr. Pavo Barišić i još dva visoka službenika. Tek sada sam mu „priznao“ da razobličenja ne bi ni bilo
da se novinarima koji su htjeli informirati i vidjeti što u Dodatku piše, netko nije doturio tekst. Večernji list je tek
u svojem drugom izdanju (27. srpnja) donio faksimil desetak redaka Dodatka. To je sve što je taj dnevnik citirao.
Sve ostalo utemeljeno je na tekstovima nekih recenzija, dijela onih pristiglih iz Hrvatskog instituta za povijest.
Neobično je da u prvom izdanju nema toga izvadka. Možda, vjerojatno, tekst tada nisu ni imali? Istoga dana, kada
je Večernji objavio jedan od vitrioličnih tekstova Zvonimira Despota, stupio sam u kontakt s Denisom Romcem iz
Novog lista. Njemu sam toga dana dao izjavu, odbacio laži i obrecnuo se na gradonačelnika Osijeka Antu Đapića.
Naslov je jasan: „Sve je izmišljeno“.⁶

TVRTKO JAKOVINA:
„DODATAK ZA
NAJNOVIJU
POVIJEST“
U MEDIJIMA

3 Jutarnji list, 28. 7. 2005. (Đapić: Suprotno Deklaraciji o Domovinskom ratu).

4 Jutarnji list, 28. 7. 2005.

5 Vjesnik, 28. 7. 2005. Ovo je, osim kasnijih protokolarnih vijesti, bio jedini tekst u Vjesniku o cijelom slučaju. Razloge za to, a riječ je o novinama u kojima surađujem godinama, jednom drugom prilikom.

6 Novi list, 29. 7. 2005. Do redakcije Novog lista došao sam s pomoću njihova novinara, svojeg bivšeg studenta, Zvonimira Mamića. U kratkoj izjavi naveo sam da je sve priprema za usporednu proslavu „Oluje“, ali i napisao kako Ante Đapić, „gradonačelnik četvrtog po veličini grada u Hrvatskoj ne samo da prepisuje, nego i ne razumije niti pučkoškolske tekstove od 40 stranica s velikim slikama u boji.“

Izjava Novom listu prenesena je i u osječkom Glasu Slavonije. U ljeto 2005. medijima je dominiralo pitanje nestalih i ubijenih građana srpske nacionalnosti u Osijeku. Povezivanje Dodatka za najnoviju povijest i „Slučaja Glavaš“, dva puta je bilo izravno dovedeno u vezu u vjerojatno najutjecajnijoj političkoj emisiji Hrvatske televizije Nedjeljom u 2 Aleksandra Stankovića 31. srpnja 2005. godine. Predsjednik HSP-a i osječki gradonačelnik Ante Đapić izjavio je:

Stanković: *Dajte malo pokušajte logički razmišljati. (Đapić: Logički i razmišljam.) Po kome to ispada – opet se vraćam na to da su Hrvati jedva dočekali taj rat da bi ubijali Srbe – tko to kaže? Tko u to vjeruje u Hrvatskoj, u krajnjoj liniji? Tko su... Vi na neki način kažete: „Mediji to produciraju.“*

Đapić: Nemojte me generalno... Rekao sam, dio medija, dio političkih struktura, dio medijskih struktura koji su obavili suđenje prije suđenja, suđenje prije suđenja u kojem je čovjek ocrnjen na način da on... Stvorila se klima da je on sto posto odgovoran, samo treba sad nać dokaze. Znači, ako ne bude se našlo dokaza on mora biti slobodan, ali na njemu ostaje ljaga. A mi bi trebali imati u Hrvatskoj jedno pravilo koje inače vrijedi u svijetu, trebalo bi kod nas vrijediti, da netko komu se ne dokaže krivica da je cijelu situaciju nedužan dok mu se to ne dokaže. U Hrvatskoj to tako nije zato što mi imamo struktura, i medijskih i političkih, koji žele relativizirati događanja u Domovinskom ratu do te mjere o čemu sam ja neki dan također govorio pa sam bio napadnut.

Stanković: *Koji su to?*

Đapić: I dio hrvatske politike i dio hrvatske politike koja je na primjer pripremila onaj Dodatak udžbeniku za 8. razred koji govori prije svega o raspadu Jugoslavije i stvaranju država na područjima bivše Jugoslavije u kojima je... to je najgora moguća blasfemija, sramota, i umjesto da autori te knjižice, kao i Ministarstvo nadređ... [ispravlja se] nadležno polože, ovoga, račun zašto su tako pravili to, oni su se okomili na mene koji sam na to upozorio da ne znam ni pročitati, ovoga, tekst i iz njega iščitati. A u toj knjižici, u tom pamfletu, nema ni govora o tome da je u Hrvatskoj bila agresija, da se u Hrvatskoj vodio Domovinski rat, Oluja je prikazana na način na kome bi svaki sa strane promatrač rekao da je Hrvatska vojska praktički izvršila agresiju na Krajinu, prema tome iščitava se, doduše sofisticirano, iščitava se optužnica Carle del Ponte koja je rekla da je Oluja zločinački poduhvat s ciljem etničkog čišćenja, progona Srba iz Hrvatske, i tako dalje, i to je kažem crta ispod koje ja ne mogu ići.

Đapić: Vi odlazite od teme koju ja želim otvoriti [...] da je general Klein od 260 četnika – ako se još to smije reći da su to bili četnici koji su nas napadali, to je sad pitanje veliko, jel', jer u ovoj knjižici koja ide uz prilog udžbenicima osmog razreda se ne govori o tome nego se kaže da su hrvatski mediji nazivali srpsku vojsku četnicima iako oni nisu nosili četnička obilježja, znate, pa je to i jedna od caka koju sam zapamtio...

Iznenadenje zbog šutnje članova Povjerenstva, koji su i sami prozvani jer tekst separata nije samo naš, ne možemo skriti. Na njemu smo mjesecima radili zajedno, mnoštvo njihovih primjedaba smo prihvatili, ali ne sve. Unatoč činjenici da su recenzije procurile u javnost prije no što smo ih mi vidjeli i prije no je završen postupak recenziranja i ispravljanja, što je normalno u znanosti, nitko nikada, do ministra Primorca⁷, nije o tome rekao riječi.

7 Fokus, 9. 9. 2005. (Đacima treba samo istina o hrvatskoj povijesti; Marijan Majstorović).

Očekivali smo i da će se oglasiti Ministarstvo, da će netko možda reći da su uz negativne recenzije koje su doturene nekim novinama, pristigle i pozitivne. No ništa od toga. Paradoksalno je da u tom trenutku mi još nismo vidjeli tko i što je napisao o našem radu, tko su bili recenzenti. Nismo znali ni kome su sve upućene. Tako će to dijelom biti sve do početka 2006.

U Večernjaku je tada izašao tekst novinara koji je supotpisivao sve članke, Zvonimira Despota. „Povijest koju piše politika“. Uz njegov članak koji je izašao nešto poslije („Ministre Primorče, upomoć!“), bio je to je najgrublji napad tijekom cijele afere. „Smeće“, „sramotno“, „niz krivotvorina, tendencioznih tumačenja i citata... pun politikanstva i to onog vrlo pristranog“.⁸ Vitriolično. Zašto ponovno bez ijednog citata? Zašto se ne pokuša pokazati, citirati što je sporno? Zašto su novinari toga dnevnika nazivali moje kolege sa studija, pokušavajući saznati kakav sam tada bio. Dobili su kolegicu koja me je o svemu obavijestila, a ništa nije objavljeno.

Treći dan, 28. srpnja 2005. Nova TV u 24 sata govori o Dodatku. Ovoga puta posrednije, predstavljajući ideju šefa zagrebačke HVIDRA-e Pandže, koji smatra da bi branitelji trebali predavati o Domovinskom ratu, jer da su oni tamo bili, pa znaju što se dogodilo (autorica priloga je Tatjana Krajač). Na to je poslije reagirala dr. Mirjana Kasapović u Globusu.⁹ Tada su samo rijetki bili svjesni koliko su njezine riječi bile „proročanske“.

U petak 29. srpnja imamo zakazan sastanak u Ministarstvu. Tek koju minutu prije sastanka u Ministarstvu telefonski poziv Irene Kusture. Ton takav da joj govorim da se primiri pa da ćemo možda razgovarati. Pita kako sam u svemu što su oni napisali vidio napad na ministra i premijera, što sam rekao Novom listu. Ton se nije promijenio pa odbijam odgovoriti. Upućujem je na državnog tajnika. Više se nikad nismo čuli.

Na razgovoru u Ministarstvu bili su pomoćnik ministra dr. Pavao Barišić, državni tajnik dr. Šetić, savjetnik ministra za osnovno i srednje školstvo. Razgovaramo dosta oštro. Barem Snježana i ja. Čovjek koji nam je bio najmanje poznat, savjetnik ministra za osnovno i srednje obrazovanje, na kraju je bio najjasniji. Smatra da nam se treba dati javna potpora, da Ministarstvo treba reagirati izjavom. Nevio Šetić to odgađa za idući tjedan i zaboravlja. Tek sada smo dobili dio recenzija. Šetić je kratko prepričao najsmješnije dijelove. Svi se smijemo na dio da je u tekstu, navodno, slika nasmijanog Miloševića. Zbunjenost i nevjerica zbog razine dijela napisanog u recenzijama. Razgovaramo i o tome kako je i od koga sve došlo do javnosti. Ministarstvo je zvalo ustanove čiji su članovi reagovali. Poslije su se naše sumnje usmjerile prema jednom čovjeku. Govorim da nam je učinjena velika šteta, ali da ne mislim da mi na kraju trebamo platiti cijenu. No netko će je morati platiti.

Već smo se prije dogovorili da ćemo razgovarati za Nacional s novinarom Draganom Đurićem. Vrlo malo, gotovo ništa nismo mijenjali u tekstu koji je Đurić poslao na autorizaciju. Odlazimo kući pročitati recenzije. Taj je tekst „Napadaju nas lažima“, s podnaslovom „U Separatu su sve važne akcije oslobađanja hrvatskog teritorija“ izašao tek u utorak.¹⁰

Subota 30. srpnja donijela je iznenađenje, jedno od najneugodnijih. U Večernjem listu tiskana su dva razgovora, jedan s dr. Stjepanom Matkovićem iz Hrvatskog instituta za povijest, drugi s dr. Nevijem Šetićem.¹¹ Stjepan, inače moj i Magdalenin suautor udžbenika za treći razred gimnazije (uz Damira Agičića), kaže kako udžbenike pišu uvijek isti! Misli li i na sebe? Ni riječi o postupku da recenzija dolazi do novina prije no do onih na čiji se rad odnosi. Nije mi jasno kako je mogao reći da je dr. Zdenko Radelić, predstavnik Instituta koji je u Povjerenstvu sjedio mjesecima, a tamo je voditelj projekta za proučavanje Domovinskog rata, to činio kao privatna osoba?! Upravo je taj korektni, smireni, vrijedni kolega predložio da se u časopisu koji dr. Matković uređuje objave svi tekstovi i recenzije, pa da se rasprava prenese u stručne krugove. Isto je u razgovoru zazvao i Stjepan Matković, ali se to nikada nije dogodilo.

TVRTO JAKOVINA:
„DODATAK ZA
NAJNOVIJU
POVIJEST“
U MEDIJIMA

8 Večernji list, 28. 7. 2005. (*Povijest koju piše politika*).

9 Globus, 5. 8. 2005. (*Braniteljski marš na hrvatska sveučilišta*).

10 Nacional, 2. 8. 2005.

11 Večernji list, 30. 7. 2005. (*Ovaj Dodatak nije za nastavu; Zvonimir Despot i Svi će učenici učiti istu povijest*, Irena Kustura).

Tada i danas mislim da je to bila šteta. Mi smo to, očito je, bili spremni učiniti. Državni tajnik Nevio Šetić u svojem razgovoru iznosi, nadamo se slučajno, neistinu koja će se danima povlačiti po novinama. Komentirajući da ima i pozitivnih recenzija, rekao je kako je onu u ime Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta potpisao pročelnik Odsjeka za povijest, Damir Agičić, suprug Magdalene Najbar-Agičić. Ali dokument nije potpisao on, nego njegov zamjenik, prof. dr. Borislav Grgin. To danima nitko nije demantirao, o tome se stalno pisalo kao relevantnoj činjenici.¹² Komentar Vlade Vurušića u Jutarnjem: „O Domovinskom ratu samo istinito“, u kojem je napisao da dobro od lošeg u povijesti treba razlučiti, bio nam je utjeha.¹³

Odlazim u Jutarnji list dati intervju Vladi Vurušiću.¹⁴ Pitamo se koji su stvarni razlozi napada? Vjerojatno je na kraju barem dio istine da se neki jednostavno žele slikati u novinama.

Zove me, po prvi put nakon posljednjeg susreta u Washingtonu prije nekoliko godina, Marina Škrabalo. Pita može li dati broj mogega telefona Vesni Teršelič iz Documente. Bio je to naš prvi telefonski razgovor u životu. Civilno društvo prati sve što se zbiva, smatra to važnim. Odlučuju čekati, ne želeći učiniti bilo što što bi moglo otežati naš položaj. Pronašla je tekst Dodatka na stranicama Hrvatskog informativnog centra, koji ga je objavio bez da je nas bilo tko išta pitao. Smatra da je napisano najbliže svjetskim idealima i udžbeničkim tekstovima o sličnim problemima.

Razgovor u Nacionalu objavljen je u utorak 2. kolovoza. Pomislio sam da je priča gotova. Petak, 12. kolovoza. Tuheljske Toplice. Jutarnji list i izvrstan komentar Ivana Zvonimira Čička!¹⁵ Kupiti Glas koncila. Kupiti Fokus. Kupiti Hrvatsko slovo. Nevjerojatno. Ivan Zvonimir Čičak u Jutarnjem listu napisao je hrabar tekst u kojem nas je branio do kraja. Stavovi s kojima je polemizirao, objavljeni u članku Stjepana Razuma u Glasu koncila, tako su nevjerojatni, da naprosto ne mogu do kraja shvatiti Čička dok ne vidim Razuma. Laknulo mi je kad sam pročitao njegove retke. Riječ je o jednom od napada koji nam zapravo idu u korist. Razum je valjda u namjeri da nešto razumno napiše doslovno naveo kako je u Dodatku: *Prvi hrvatski predsjednik, dr. Franjo Tuđman dobio je neprimjereno malo mjesta i to s prevladavajući negativnim riječima, čime je on u biti negativno obilježen: bivši partizan, general JNA (koja je postala omražena)* (tu valjda autor implicira da je bilo razdoblja kada mu je JNA bila draga, op. T. J.), *disident, u dva navrata osuđivan na zatvorske kazne, umro je nakon duže bolesti ne završivši svoj drugi mandat.*¹⁶ Ne piše, naravno, što je u navedenom krivo. Ili što je negativno – da je Tuđman bio partizan? Svašta je u tom dugačkom članku napisano, spomenuta je i „poznata hrvatomrziteljica Vesna Pusić“, a dijelom smo odgovorni što mladići u Hrvatskoj ne žele ići u Hrvatsku vojsku. Bio je to znak da je cijeli slučaj nakon prvog vala napisa, postupno dobivao vlastiti život i da mi za njegov tijek više nismo posebno značajni.

12 Vidi npr. Večernji list, 14. 8. 2005.

13 Jutarnji list, 30. 7. 2005. (*O Domovinskom ratu samo istinito*).

14 Jutarnji list, 1. 8. 2005. (*Učenici moraju znati i o hrvatskim zločinima u Domovinskom ratu*).

Na fotografiji koja je izašla uz tekst intervju u ruci sam držao knjigu Richarda Overya koju sam tada čitao „Diktatori: Hitlerova Njemačka, Staljinova Rusija“. Iako je poruka koju sam slao bila nešto drugačija, na svoj su je način pročitali prevoditelji Janko i Neda Paravić i urednica „Naklade Ljevak“ Nada Brnardić. Oni su pripremali hrvatsko izdanje ovog remek-djela historiografije. Knjigu sam konačno i predstavio hrvatskoj javnosti.

15 Jutarnji list, 13. 8. 2005. (*Vrijeme izdajnika, o ratnim zločinima se sve znalo, ali se šutjelo*).

16 Glas koncila, Velika Gospa 2005. (*Iskrivljavanje povijesne istine i kažnjivo upućivanje u nehrvatstvo*).

Vlastiti život Dodatka bio je vidljiv vrlo rano. Vesna Škare Ožbolt komentirala ga je u Političkom ljetu Jutarnjeg.¹⁷

Večernji list¹⁸ donio je veliki članak o oskrvrnuću biste Franje Tuđmana u Velikoj Gorici. Na temelju glasina o oštećenju sin pokojnog predsjednika Novom listu je izjavio da: *Nije ni čudo da se događaju takve stvari u ovoj atmosferi potpuno politički oprečnih poruka gdje i udžbenici o Oluji i Domovinskom ratu šalju poruke koje stvaraju potpunu pomutnju...*¹⁹ Laknulo nam je kada se pokazalo da oni koji su štetu „otkrili“, nisu primijetili da su naočale na bisti uvijek bile samo stilizirane, kako je potvrdio skulptor Mladen Mikulin.²⁰ Bista, dakle, nije (sic!) bila oštećena.

Bivša ministrica prosvjete Ljilja Vokić obratila se u svojem rukom pisanom tekstu prije svega srpskoj zajednici u Hrvatskoj.²¹ Kao ni mnogi drugi, ona uopće nije shvatila da ovo *nije* bio tekst samo za male Srbe u Podunavlju, nego za svu hrvatsku djecu po HNOS-u. Najzanimljiviji je dio njezina pisma Fokusu (kojeg nema, primjerice, u Večernjem listu²²) u kojem objašnjava kako je Gabrielle Mazza, visoki dužnosnik Vijeća Europe od nje tražio petogodišnji moratorij na podučavanje o Domovinskom ratu. Ministrica Vokić je pristala, dodajući da „Srbi i tako uvijek imaju svoju sliku povijesti“ (pretpostavljam da je mislila na autentičnu srpsku povijesnu istinu). Separat koji je tada dogovoren, u njezinoj interpretaciji, trebao je biti tekst o srpskoj povijesti od „Stevana Nemanje preko Kosovske bitke“ i to je, napisala je, plaćeno SKD Prosvjeti. Mazzu inače poznajem dobro. Sadržaj naših razgovora, koji bi ovdje doista dobro „sjeo“, ne želim, ne mogu, iznositi.

Najskandalozniji nastavak ovoga rukavca priče objavljen je u Večernjem listu u kojem je bivša ministrica objasnila kako je u svoje vrijeme predložila da se „za izradu separata mogu angažirati i beogradski profesori 'O'!!!“²³ Da hrvatska ministrica prosvjete zaobilazi sve naše stručnjake koji se bave poviješću, pa i poviješću Srba u Hrvatskoj i nudi da to pišu stranci, meni je skandal prvoga reda. Zar ministrica nije tada trebala inzistirati na povijesti koja je doista povijest srpske zajednice u Hrvatskoj? Valjda je za Srbe u Hrvatskoj važnije objasniti zašto su se Moravice u Gorskom kotaru zvale „Srpske“, zašto je bana Jelačića rukopoložio patrijarh? Ta su pitanja, mislim, važnija od određenih problema Despotovine ili politike predsjednika srpske vlade Piroćanca. Mislim isto tako da bi bilo bolje da se uspjela izboriti da Talijani u Hrvatskoj u dodatnim materijalima uče povijest svoje prisutnosti na tlu Hrvatske, a ne samo povijest Italije.

TVRTKO JAKOVINA:
„DODATAK ZA
NAJNOVIJU
POVIJEST“
U MEDIJIMA

Jedino pisano reagiranje iz struke bila je kolumna gosta-komentatora prof. dr. Nevena Budaka u Večernjem listu 17. kolovoza.²⁴ Budak je tamo bio gost-kolumnist i to je i ostao još nekoliko tjedana poslije. Tako da je na stranicama lista koji nas je najviše napadao iznio jedinu obranu kojoj autor nije bio drugi novinar. Bilo je to dovoljno da ga se napadne u Fokusu u broju od 26. kolovoza.²⁵ U istome broju toga tjednika objavljen je i najduži tekst o cijeloj aferi.²⁶ Tekst dr. Ante Bežena podsjetio me je na nastavu matematike u srednjoj školi. Njemu je u cijelom slučaju

17 Jutarnji list, 30. 7. 2005. (Zagrebu treba jedna ulica za prostituciju; Boris Vlašić).

18 Večernji list, 31. 7. 2005.

19 Novi list, 31. 7. 2005.

20 Večernji list, 1. 8. 2005. (Policija traži vandale, a bista Tuđmana netaknuta).

21 Fokus, 26. 8. 2005. (Protiv iskrivljene slike povijesti).

22 Večernji list, 14. 8. 2005. (Gdje je separat Pupovca i Uzelca). Ljilji Vokić odgovorili su prof. dr. Slobodan Uzelac i prof. dr. Milorad Pupovac u Večernjem listu, 16. 8. 2005.

23 Večernji list, 17. 8. 2005. (Hrvatska povijest ne smije u separat).

24 Večernji list, 17. 8. 2005. (Separat na prijekom sudu).

25 Fokus, 26. 8. 2005. (Korijeni Vojislava Šešelja).

26 Fokus, 26. 8. 2005. (Kome treba Dodatak udžbenicima za najnoviju povijest?).

sve prepuno nepoznanica, pa se onda i tekst sastoji od brojnih „ako-onda“. *Ako je pak Dodatak namijenjen svim hrvatskim školama, postavlja se pitanje kakav mu je status u odnosu na postojeće udžbenike povijesti?* Pristup je legitiman, pod uvjetom da novine ne žele informirati. Zar ne bi bilo lakše da se nekoga iz Ministarstva, ako već nisu htjeli pozvati nas, pitalo za pojašnjenja? Voditeljica projekta u kojem sudjeluje dr. Bežen, dr. Branislava Baranović, bila je u Povjerenstvu. Možda mu je ona mogla dati odgovore na nejasnoće? Zašto to nije traženo, trebalo bi pitati uredništvo tjednika Fokus.

Intervju za Feral Tribune²⁷ 23. kolovoza bio je jedan od najdužih koje sam do tada dao, rezimirao sam mnogo toga što je već rečeno i iznio niz primjera iz recenzija.

Potkraj ljeta, 25. kolovoza, dao sam izjavu za emisiju Fokus HTV-a. Novinarka me pita jesam li bio svjestan da bi moglo doći do napada? Odgovaram da jesam, ali da nisam mogao pretpostaviti da će se lagati i izmišljati i to bez ikakve sankcije, tjednima. Poslije, kada je emisija Sunčice Findak o školstvu emitirana, priloga nije bilo. Iskreno, bio sam sretniji da je to bilo tako. Pitanje je ipak – zašto, jer me je još ujutro, prije emitiranja, njezina suradnica pitala za posljednje komentare?

Istoga dana, 25. kolovoza, primio sam poziv iz kabineta državnog tajnika za znanost dr. Slobodana Uzelca. Poruka je čvrsta, da separat ide dalje, iako se raspravljalo o obliku u kojem ćemo ga plasirati u razrede. Dvadeset minuta poslije, na Prvom programu Hrvatskog radija objavljena je vijest da se separat – povlači! Usvajeno je da svi uče isto, pa su Srbi izabrali svoje udžbenike. Nije rečeno koje, iako mi je do kraja dana novinar BBC-ja Hrvatske javio da mu je Pupovac rekao kako je riječ o našim knjigama. Jedan kolega novinar kojeg poznajem dugi niz godina pustio mi je i izjavu ministra Primorca koji je izričito pohvalio nas, autore separata, a on ju je snimio. Ja sam u međuvremenu nazvao Uzelca. Iznenađen zbog vijesti na radiju, obećao je provjeriti o čemu je riječ, tvrdeći da takva formulacija nije bila usuglašena. Potvrdio je da je radio očito tvrdo interpretirao nešto čega u priopćenju nema. Iznenađenje je slijedilo u emisji 24 sata Nove TV. U prilogu Nove TV Ksenija Kardum iznosi neistinu kako je odbijen separat u kojem se izjednačava agresor i žrtva, a Slobodan Milošević prikazuje pozitivno. Sunčica Findak u Dnevniku HTV-a bila je opsežnija i korektnija, tvrdeći kako su neki povjesničari zaključili da separat ne vrijedi ništa, dok neki misle da je riječ upravo o idealnom tekstu. Potvrđeno je da se u hrvatskim školama imaju učiti isti sadržaji bez obzira na nacionalnost djece. Sve ostale sadržaje također će odobriti Ministarstvo. Ostale? Koje? Stvar mi je postala jasnija nakon što sam na *mailu* pročitao priopćenje HINA-e koje mi je poslao kolega Franko Dota, dopisnik ANSA-e. Jedan drugi izvor s HTV-a rekao mi je da je na užem Vladinom kabinetu raspravljano o tekstu separata. Potom je u Kronici dana u 22.00 na Hrvatskom radiju objavljena i izjava Milorada Pupovca koji je rekao da separat smatraju dobrim i da ga valja doraditi i pustiti u sve škole kao priručni materijal. Slično su bile intonirane i vijesti HTV-a u 23.00. Ide se na jedinstvene udžbenike, ali će se moći koristiti i dodatni materijali. U tom je trenutku na ekranu bio Dodatak za najnoviju povijest. Ispalo je da državni tajnik, pa ni ministar, nisu govorili neistinu. Krivo su informirali neki od posrednika vijesti. Jednostavno su javili ono što im je bilo bliže srcu, pa makar bilo nešto dalje od istine.

Planetarij Radija 101 26. kolovoza u 8.35. Prenose vijest BBC-ja Hrvatske Gorana Ivanovića o separatu. Naglasak je na jedinstvenom udžbeniku, ali su i jasne izjave Pupovca i novinara da se rad na Dodatku nastavlja. Iako je u najavi rečeno da je ujedno i povučen. Izjavu je dala i Snježana Koren, koja se pita zašto se odmah i na početku nije išlo na takvo rješenje, zašto se mjesecima radilo na separatu? Govorili su još profesori Neven Budak i Ivo Goldstein. Oni ističu daleko bolje stanje na udžbeničkom tržištu no nekoliko godina unatrag iako još postoje oni koji su nezadovoljavajući. Na koje li samo misle? Dakle, separat je povučen, ali se na njemu nastavlja rad.

27 Feral Tribune, 26. 8. 2005. (*Hajka po Staljinovu modelu*).

Zvali su me iz Vjesnika i Radija 101. Novinarke Mirela Lilek i Jelena Berković vide da izjava medijima Ministarstva nije do kraja dorečena i jasna. Radio 101 došao je tek do glasnogovornika Ministarstva. Nisu mogli pojasniti koji su to „dodatni“ materijali koje Ministarstvo priprema, tj. nisu mogli potvrditi je li riječ o separatu. Prepričavam im neke od detalja. Tek sam im tada potvrdio da nas ministar želi vidjeti i da mi nismo osobito nezadovoljni cijelim razvojem, iako je nejasno što Ministarstvo zapravo – javno barem – misli.

Nedjelja, 28. kolovoza. Zove Vesna Teršelič. Ukratko sam joj izložio događanja koja nije mogla pročitati u novinama. Pita hoće li članak, koji sam rekao da pišem (naime ovaj!), biti skoro spreman za tisak? Uskoro očito neće. Volio bih da to bude u knjižici sa svim tekstovima u novinama koji su o tome napisani. Tek tada će se vidjeti argumentacija i „argumentacija“. Pitamo se kakvu će ova medijska buka poruku poslati nastavnicima u školama koji su ionako daleko opreznije obrađivali razdoblje od 1941. godine naovamo. Teško da će sada biti lakše i bolje. Zaključujemo da upravo zato valja što više raditi na 20. stoljeću i upućivati mlade u mogućnost manipuliranja. Djeci moramo usaditi neke vrijednosti koje samo nastava povijesti može. Uključujući i domoljublje. A najveće je domoljublje valjda govoriti istinu o svojoj zemlji i svojem narodu.

Odlazim u Dubrovnik. Predavač sam na seminaru Atlantskog vijeća Hrvatske dr. Radovana Vukadinovića i suradnika. Zove me novinarka Hrvatskog radija Marija Gerbec Njavro i pita o Dodatku. Razgovarali smo dugo. Veli da su joj kolege novinari govorili kako su svi protiv teksta, da bi na njezino pitanje tko točno, odgovarali Hrvatski institut za povijest. Kaže mi da je uvijek pitala: jeste li vidjeli tekst? I odgovori su redovito negativni. Ponovno se čudim takvom zanatu. Marija je učinila ono što se meni čini normalnim: pitala je o čemu je riječ, pokušala čuti koja je naša priča. Konačno, čitala je i ostale medije. Sud donosi sama, ali informira se kod svih izvora. Prvog rujna dajem intervju Nikoli Bajto iz Slobodne Dalmacije. Razgovor je trebao izaći već te subote, ali nije nikada. Slobodna je jedino objavila komentar „Povijest piše većina“ Srečka Puliga, koji je, premda zanimljiv, ponovio da je Dodatak bio tekst za djecu u Podunavlju.²⁸

U to je vrijeme izašao i golemi članak Gojka Borića u Hrvatskom slovu.²⁹ Ozbiljan tekst koji sve postavlja u širi kontekst, a nas prije svega optužuje za nedostatak empatije prema Hrvatima, odnosno za nastojanje da se ne zamjerimo Srbima. S takvim tipom tekstova i njihovim autorima ja bih rado i lako mogao razgovarati. Suprotni, posve afirmativni za nas, bio je tekst objavljen u Zarezu.³⁰

Nakon povratka u Zagreb na Odsjeku za povijest nitko ne govori ništa o separatu. Barem ne meni. Osim Nikše Stančića koji nas je obavijestio da je poslao pismo glavnom uredniku Večenjaka Miljenku Manjkasu, ali nikada nije tiskano. Barem dva povjesničara, iz dva instituta, trebala bi ga pročitati. U to vrijeme susreo sam se s dr. Vjeranom Katunarićem. Kratko je u Strasbourgu govorio o Dodatku. Misli da smo odradili dobar posao, da smo dobili pola Hrvatske na našu stranu i da je to najveći iskorak do sada, važan za odgajanje društva.

Prvog tjedna u rujnu šaljem pismo Ministarstvu. Odgovora nije bilo. Prošao je i drugi tjedan rujna bez sastanka s ministrom. S Vesnom Teršelič sam dogovorio sastanak 19. rujna na Fakultetu. Smatra da je došlo vrijeme da se, u svjetlu najave da branitelji rade u školama i predaju o Domovinskom ratu, struka oglasi, organizira nekakva tribina. Razgovaramo o tome s više ljudi. U međuvremenu sam objavio stajalište u Vjesniku o potrebi da se povijest u našim školama razlaže tematski, a ne kronološki. Dao sam i izjavu za Jutarnji list o braniteljima u razredima.

Državni tajnik dr. Slobodan Uzelac zove nas na sastanak u Ministarstvo 20. rujna. Dolazi i dr. Šetić. Čekamo ministra Primorca. Ministar se potom ispričava, zadržan je u Vladi. Tada vjerujemo da je to naš posljednji sastanak u Ministarstvu na neko vrijeme, pretpostavljamo posljednji što se tiče separata. Razgovor je započeo dr. Uzelac, ali se vrlo brzo povukao, ostavljajući nas u razgovoru s dr. Nevijem Šetićem. Razgovaramo otvoreno. Tada smo

TVRTKO JAKOVINA:
„DODATAK ZA
NAJNOVIJU
POVIJEST“
U MEDIJIMA

28 Slobodna Dalmacija, 10. 9. 2005.

29 Hrvatsko slovo, 2. 9. 2005. (Sve mane nesuđenog Dodatka).

30 Zarez, 22. 9. 2005. (Umivena povijest; Andrea Dragojević).

već vidjeli da je ministar Primorac razgovarao za Fokus, u kojem je, uz ostalo, jasno rekao gdje i kako je kršen znanstveni red. *To da su svi recenzenti, osim jednoga, učinili častan posao i recenziju vratili onomu tko je to od njih i naručio, a to je Ministarstvo. Recenzent o kojemu govorim je napravio nešto što je do sada neviđeno u domaćoj i međunarodnoj znanosti. Naime, taj recenzent je svoje mišljenje i kompletan radni tekst separata poslao u novine... Najgore je to što su svi za recenziju doznali iz novina, a riječ je o separatu koji niti je odobren niti je tiskan, a na kraju krajeva na tu recenziju nije dana mogućnost autorima da odgovore. Takav je postupak bio vrlo nekorektan i prema Ministarstvu i prema autorima separata (...).*³¹

Poziv iz kabineta ministra Primorca stigao je 29. rujna. Sastanak je dogovoren za 18.00. Bio je to naš jedini susret. Još smo se dva puta čuli telefonom. Razgovor je trajao dugo, kratko mu je pribivao i dr. Šetić. Ugodno i pozitivno. Ministar mi ostavlja dobar dojam. Meni je posve jasno da mi ne moramo paziti na političke pritiske iste vrste kao i Ministarstvo. Za to imamo puno razumijevanje. Bitan je samo osnovni smjer. Pokazuje mi svoj razgovor za Fokus. Razgovaramo i o HNOS-u. Izmjenjujemo iskustva sa studija u Sjedinjenim Državama. Započeti posao treba se završiti.

Tijekom zime slučaj Dodatak pomalo je hibernirao.³² Nastava povijesti u međuvremenu nije silazila s novinskih stranica, ali sada su glavno pitanje bili branitelji u školama³³ i planirano uvođenje genetskih spoznaja o podrijetlu naroda.³⁴ Podsjećanje na cijelu aferu bilo je povremeno pisanje Globusa.³⁵ Mi smo napokon, ne posve lako, došli do honorara za naš posao, jedinog novca koji smo dobili nakon jednogodišnjeg posla. Nikakvih dvojbi više nema da unutar kuće na Trgu hrvatskih velikana postoje različiti pogledi na problem. Poslali smo pismo ministru, još jedanput smo razgovarali telefonom. Potom je, 28. prosinca 2005., u Ministarstvu održan i sastanak s državnim tajnikom Šetićem, pomoćnikom ministra Barišićem i pomoćnikom u kabinetu ministra za izdavaštvo Ivanom Milanovićem Litre o tiskanju Zbornika. Druga strana predlaže golemu nakladu. Mi smatramo da ne treba biti toliko ambiciozan. Ugodno, svaki put ugodan razgovor.

Razgovor s pomoćnikom ministra Martinom Oršolićem 15. veljače 2006. Prvi put razgovaramo o Dodatku, pa mi je tim neobičnije da je on dobio zadaću sve završiti. Ugodan, kao uostalom i svi susreti u Ministarstvu. Objašnjava mi da zbog ponovljenih medijskih napisa (misli se na dva pisma čitatelja na stranicama Vjesnikove Tribine i mojim, ne osobito suptilnim, odgovorima³⁶) Ministarstvo odustaje od tiskanja Zbornika. Oni nikada nisu ni bili izdavači sličnog materijala. Ne daje mi, doduše, odgovor zašto smo onda održavali sve one sastanke o izgledu Zbornika, zašto sam slao Ministarstvu prijedlog o njegovoj organizaciji³⁷, zašto smo radili na toliko inačica ugovora i

31 Fokus, 9. 9. 2005. (*Đacima treba samo istina o hrvatskoj povijesti*; Marijan Majstorović).

32 Spomenuo nas je don Ivan Grubišić u razgovoru za Jutarnji list 24. rujna 2005. (*Slučaj Gotovina velika je blamaža za Crkvu*, Vlado Vurušić).

33 Vidi primjerice Jutarnji list, 5., 8., 19. 9. 2005.; Feral Tribune 9. 9. 2005.; Vjesnik 10., 11. 9. 2005.

34 Vidi primjerice Jutarnji list, 16., 17., 19., 21., 22., 23. i 24. 9. 2005.; Novi list 23. 9. 2005.; Večernji list 23. 9. 2005.; Slobodna Dalmacija 29. 9. 2005.

35 Globus, 13. 1. 2006. (*Premijerov stroj za optimizam*).

36 Vjesnik, 14. 2., 16. 2., 17. 2., 20. 2. 2006. (moja prepiska s Tomislavom Vukovićem). Može se pretpostaviti da je poticaj ovim člancima bio tekst Ivane Kalogjere Brkić u Jutarnjem listu od 5. 2. 2006. (*Sporni separat udžbeniku povijesti ipak će se tiskati*).

Poslije se pismima Vjesniku oglasio Mato Artuković 1. 3., što je dobilo moj kratki odgovor 3. 3. 2006. Između dr. Mate Artukovića i nas slijedila je i smirena, s njegove strane vrlo opsežna, privatna prepiska.

O Dodatku je govorio i dr. Alexander Buczynski u Glasu koncila 19. 2. 2006. (*Povijesna znanost ne smije biti talac politike ni ideologije*; razgovor sa Stipanom Bunjevcem). Razgovor s kolegom Buczynskim je korektan. Ističem samo vrlo zanimljivo pitanje – baš njemu – koji je također primjer obrnutog „brain draina“, kao i Magdalena Najbar-Agičić. Oboje su se, naime, u Hrvatsku uselili iz drugih zemalja, dakle nisu „etnički“ Hrvati. Novinar je pitao: *Što mislite o sve prisutnijem mišljenju kako su za pisanje tako osjetljive i egzistencijalno „žive“ teme suvremene povijesti najpogodniji „neopterećeni“ znanstvenici, kako što je to slučaj u odabiru autora Dodatka, koji uopće nisu bili u Hrvatskoj u vrijeme tih dramatičnih zbivanja ili su pripadnici naroda kojima je Domovinski rat bio „tamo negdje daleko“.* Koliko je utemeljeno to shvaćanje?

Kolegica Koren i ja bili smo u Hrvatskoj za vrijeme Domovinskog rata. Tijekom toga razdoblja tek jedan semestar bio sam u SAD-u na studiju. Stipan Bunjevac 4. 9. 2005. u Glasu koncila razgovarao je i s dr. Matom Artukovićem (*Krivotvorenje hrvatske povijesti – nastavak velikosrpske ideologije*).

37 Prihvaćeni prijedlog Zbornika poslao sam državnom tajniku 12. studenoga 2005. O svemu smo razgovarali telefonom tijekom mog boravka u Parizu gdje sam kao ekspert predstavljao Hrvatsku na seminaru Vijeća Europe „Yugoslavia at the Peace Conference in 1919 and the Legacy of WWI“, Symposium on „1919“, CIEP, Sevres, France, 1. – 3. prosinca 2005.

dogovarali nakladu upravo za taj posao? Nadam se da se u Ministarstvu najviši činovnici vrijeme i inače ne troše na taj način vježbajući pregovore o nečemu što ne mogu tiskati i sastavljanjem ugovora za nešto što ne mogu platiti. I sam sam plaćan iz državnog proračuna i svoje vrijeme i novac poreznih obveznika racionalnije trošim. Poručio sam da mi je s jedne strane nejasno koja je stvarna orijentacija Ministarstva. Ona koju možemo prepoznati u privatnim kontaktima, pa i iz brojnih izjava na ovom sastanku? Ili je valja čitati iz onoga što se na kraju materijalizira? Nadam se ovo prvo. Rekao sam mu da je Ministarstvo nas za neko vrijeme izgubilo, ali da one druge nije pridobilo za sebe. I taj sam put pregovarao kao i inače. Ne govorim tada tko je alternativni izdavač. Mi smo sve odlučili tiskati i to smo više puta najavili, a odluku smo donijeli prije no što je održan ovaj sastanak, jer je pauza i probijanje rokova bilo predugo. Vesna Teršelič, Magdalena Najbar-Agičić i ja našli smo se u jednoj slastičarnici u Petrinjskoj ulici i dogovorili posao.

KAKO ČITATI SEKUNDARNE IZVORE U 21. STOLJEĆU?

Dok su novine brujale, dvoje studenata zamolilo me da im elektroničkom poštom pošaljem tekst Dodatka. Tako je Zrinka K. rekla da je ljudi pitaju „kakva to ekipa vama predaje povijest“, pa je htjela sama pročitati tekst. Idući dan (21. kolovoza 2005.) napisala mi je ovakav odgovor: *Moram Vam priznati da sam malo zatečena, jer uz sve te silne napise i napade, čovjek bi očekivao da tekst očito sadrži NEŠTO što bi moglo pobuditi takve reakcije. No stvarno nisam pronašla ništa što ja, kao potencijalno budući profesor povijesti, ne bih predavala djeci. Mislim, mene znaju obično svrstavati „desno“ zbog nekih mojih stavova prema Domovinskom ratu, ali ja u ovom tekstu, ugrubo, ne bih mogla dati niti jednu drugu ocjenu nego „objektivan“. Pogotovo zato što sam očekivala da će neke stvari biti možda „ublažene“, jer je tekst koliko sam shvatila namijenjen školama u Podunavlju. Stvarno mi nije jasno na temelju čega je pokrenuta hajka. (...).*

Bio sam ponosan. Najmanje je bitna njezina reakcija na pročitani tekst. Daleko je važnije što je barem dio studenata shvatio što je povijesni zanat i da, krajnje, znaju čitati sekundarne izvore poput novina. Ne smiju samo tako vjerovati napisanom, nego kritički prosuđivati, vagati, mjeriti, uspoređivati i na kraju samostalno zaključivati. Primjerice, jedan od novinara koji su nas najviše napadali u pismu koje mu je privatno uputila Magdalena Najbar-Agičić odgovorio je kako nije smatrao potrebnim sumnjati u izjavu državnog tajnika kako je pročelnik Odsjeka za povijest potpisao recenziju Dodatka. Vjerojatno bih se mogao složiti. Ne doduše kao novinar ni povjesničar, ali kao građanin (Finske, na primjer) da. Nije mi onda jasno zašto te novine nikako nisu objavljivale demanti, zašto je to učinjeno tek nakon nekoliko dana i prijetnji da će se o svemu obavijestiti drugi mediji i Novinarsko društvo? Tijekom čitave afere o Dodatku iz svih medija koji su nas napadali moje kolegice (koje su, uzgred rečeno autorice većega dijela teksta) nije zvao nitko. Mene je prvog dana zvala Nova TV i Večernji list, a nekoliko dana poslije Večernjak još jedanput. Nisu me mogli citirati jer izjave prvih dana, prema naivnom vjerovanju u dogovor, nisam smio davati. Čini mi se da je daleko od objektivnog novinarstva ovakvo pokrivanje teme, tim više što se po reakcijama u drugim medijima vidjelo da ne postoji naša suspregnutost da reagiramo javno.

Slučaj je pokazao mnogo toga. Tekstovi koji su se poslije javljali i imali su svoj život, ilustracija su dvaju pristupa povijesti, pa i životu, između kojih se Hrvatska neprestano nalazi. Kolege Jurčević i ravnatelj Hrvatskog instituta za povijest dr. Milan Kruhek u svemu su prepoznali strane utjecaje i poticaje. Jurčeviću sve upućuje na *pouzdanu pretpostavku da su autori imali poticaje koji nisu strukovni. Koliko su oni novčani i jesu li bili dodatno stimulirani izvan Ministarstva, ostaje otvoreno pitanje.*³⁸ Kruheku je sve „apsolutno“ dio jednog „Akcijskog plana“ s konačnim

TVRTKO JAKOVINA:
„DODATAK ZA
NAJNOVIJU
POVIJEST“
U MEDIJIMA

38 Večernji list, nedjelja, 14. 8. 2005. (*Vlada je kriva što se olako krivotvori povijest*; Tanja Božić).

ciljem podjele krivnje. Kako je tada u javnosti jedini Akcijski plan bio onaj za uhićenje odbjeglog generala Ante Gotovine, pretpostavljam da je i Dodatak bio sastavnim dijelom te inicijative. Ovakva pučka objašnjenja svega što se ne uklapa u nečiju sliku povijesti i sadašnjosti s pomoću „Nečastivog“ koji dolazi iz velikoga svijeta, ne očekuju se od ozbiljnih ljudi bez da se za to ponude argumenti. Strah od svijeta i vjerovanje da se nešto što se događa u našem dvorištu može skriti, vjerojatno i postoji kod ljudi koji malo i nerado putuju. Potpuno nepoznavanje svijeta, pa i svjetskih problema vidljivo je bilo i u recenzijama. Čak dvojica recenzenata izrazili su čuđenje što pregled zbivanja 1980-ih u Europi započinjemo sa slikom afganistanskih mudžahedina. Afganistan je od Božića 1979. za svijet, pa i Europu, bio daleko važniji no neuspjeli prevrat u Španjolskoj, ili činjenica da je nešto poslije preminuo Enver Hoxha. Naprosto je uvredljivo da osobe koje ne znaju kada je završio detant, dakle ne mogu ni odrediti osnovne faze u Hladnom ratu, to neznanje pokazuju u recenzijama – koje se onda uzimaju ozbiljno.

Do sada, proljeća 2006., o cjelokupnoj aferi s nama su razgovarali i materijale o svemu tražili kolege iz Japana, Italije, Sjedinjenih Američkih Država, Ujedinjenog Kraljevstva, Njemačke (George Eckert Institute for International Textbook Research iz Braunschweiga), Nizozemske (strukovna nastavnička udruga EUROCLIO). Osobno sam o svemu govorio na Sveučilištu u Bologni, Forlì campus, u ožujku, na sastanku Sveučilišta u Grazu i Institute for European Law (zapravo Coimbra Group) potkraj travnja 2006. Hrvatska je dio svijeta, a izvori o nama su svuda. To što smo mali, ne znači da nismo zanimljivi barem ponekima. Poziv za predavanje u Bologni imao sam već dugo i o tome sam izvijestio i Ministarstvo.

Slučaj Dodatak pokazao je još nešto. U našoj se znanosti ponovno pokazala opreka između dvaju gledanja. Onih koji se: *...povezuju na jednoj crti prepoznavanja autentične hrvatske povijesne istine*³⁹ i drugih, pretpostavljam znanstvenika, koji traže голу istinu bez obzira na mjesto i podrijetlo. S tim sam mislima i započeo predavati u novoj akademskoj godini, a vjerojatno ću i dalje, sve dok postoje oni koji inzistiraju na hrvatskoj, pa analogno tome i srpskoj, slovenskoj ili australskoj autentičnoj povijesnoj istini. Svojim studentima nastojim predočiti istinu, jer samo nas istina može spasiti od, primjerice, autentične srpske povijesne istine o 700 000 ubijenih u Jasenovcu. Dok god ima onih koji dobivaju plaću kao povjesničari, a osnovno im mjerilo rada, kako se vidi iz recenzija, može biti politička deklaracija (kao da su zanat izučili u radionici srpskog akademika Vasilija Đ. Krestića!), stvari neće biti dobre.

U maloj zemlji i maloj znanosti recenziranje tekstova nikada nije postalo posebno rigorozna djelatnost. O tome sam barem dva puta otvoreno pisao⁴⁰ i o tome treba vrlo ozbiljno razmišljati kada govorimo o znanstvenoj izvrsnosti i uspjesima naših znanstvenika. Samo u usporedbi s ostalima možemo vidjeti koliko smo doista veliki i snažni. Valjda zato i uspoređujemo snagu Zbora narodne garde s JNA početkom Domovinskog rata, da bismo mogli jasnije vidjeti tko je gdje stajao?

Mala zemlja, ali i moja poznanstva u medijima, osigurala su nam lakši pristup javnosti. Što bi bilo da taj izlaz nismo imali? Što bi bilo da smo vjerovali da će zaštita doći s nekog drugog mjesta? Volio bih vjerovati da smo dobro procjenjivali situaciju i iz povijesti ponešto naučili, pa se i tako odnosili u aktualnom trenutku.

Ovo je samo moje viđenje medijskog prikaza slučaja Dodatak. Ono pokazuje kako su brojni utjecaji u našem društvu, kako ih je često nemoguće nadzirati. Nismo ih nadzirali ni mi, ni Ministarstvo, ni pojedini mediji. Ali svi, uključujući i kolege iz inozemstva, vjerojatno svi koji su zaduženi za praćenje prilika u Hrvatskoj, civilno društvo, braniteljske udruge, pojedince, studente, sve je priča na neki način dodirnula, o njoj su razmišljali, odredili se na različite načine. Sve što je u takvim okolnostima zapisano, notirano, predstavlja povijesni izvor. Samo njihovom analizom moći će se doći do istine. Ponešto, ono što se tijekom cijelog slučaja događalo u Ministarstvu ili na užem kabinetu Vlade, kako me je informirala kolegica s HTV-a, dostupno će postati tek po deklasifikaciji službenih do-

39 Fokus, 7. 10. 2005. (*Englezi su krojili balkanske granice*, dr. Milan Kruhek).

40 Vidi bilješke mojim člancima u: *Historijski zbornik* god. LIII., Zagreb 2000. i god. LVI-LVII, Zagreb 2003.-2004. (str. 185 i 39).

kumenata. Bez ovakvih svjedočenja zauvijek bi se izgubio dio atmosfere, a pojedini detalji, koji se ne pišu, bili bi izgubljeni. Novinari koji su mi slali službena priopćenja HINA-e ili su me samoinicijativno nazivali i prenosili neke od *off the record* izjava pojedinih visokih dužnosnika Ministarstva, puno su nam pomogli. Puno su nam značili i izrazi potpore nekih visokih dužnosnika Vlade, jednog pomoćnika ministricе vanjskih poslova. Najzahvalniji sam onoj malenoj skupini kolega povjesničara, napose Zrinki Nikolić i Hrvoju Klasiću (a oboje su bili daleko od Zagreba), kolegama iz inozemstva, koji su se javljali često.

Sve pokazuje koliko u svemu ima slučaja, koliko su neke stvari teško predvidive. Da smo svi bili negdje, da sam se slučajno i ja našao izvan Hrvatske i nisam proveo ljeto u Zagrebu, sve bi bilo razvodnjeno i puno nepovoljnije. U analizi cijelog slučaja trebalo bi problematizirati i gotovo gromoglasnu šutnju članova Povjerenstva (pismo Nikše Stančića Večernjaku nije tiskano), pa telefonske pozive ljudi koje nikada osobno nisam upoznao, poruke koje su mi kolege iz Instituta slali po trećim osobama. U svjetlu svega, još apsurdnije izgledaju sumnje onih koji su nas optužili za plaćeništvo, akcijsku mrežu. Podsjeća me to na one koji svaki potez u svijetu i društvu vide kao dio opće urote tajnih društava i velikih, tajnovitih igrača. Slučaj Dodatak ilustracija je odnosa Hrvatske prema svojoj prošlosti, ilustracija kako se prošlošću manipulira u dnevopolitičke svrhe. Naime, najblaže rečenice koje spominju da je nakon Oluje bilo zločina i paleži, u našem su slučaju izazvale nevjerojatnu hajku, a da se u isto vrijeme tih dana u medijima neprestano sluša o nestalim i ubijenim hrvatskim građanima u Osijeku tijekom 1991. Prije svega je to pokazatelj onoga što je boljka hrvatskih škola već niz godina: razmišljanja „po predmetima“, držanja znanja u odvojenim pretincima, nemogućnost povezivanja i promišljanja, stvaranje veće slike. Slučaj je i pokazatelj kako se vodi politika i kako funkcioniraju pojedina Ministarstva u Hrvatskoj početkom 21. stoljeća. Tu mislim na sve one telefonske pozive upućene ministru i Ministarstvu, sve ono što se može nazvati, vrlo blago, lobiranjem. Informacije o tome vjerojatno nikada nećemo u potpunosti dobiti, ne napiše li se tekst sličan ovom. Dodatak pokazuje kakve novinare i medije imamo, kako su mediji sposobni kreirati vlastitu sliku stvarnosti, kako je moguće izvještavati bez da se citiraju „problematične“ rečenice i kako na jedan medij nikakav utjecaj ne moraju imati demanti u drugom. Pokazuju kako je moguće da se u nekim dnevnicima objavljuju nizovi članaka o određenom problemu, a da drugi o tome uopće ne izvještavaju (npr. Slobodna Dalmacija i Vjesnik oglasili su se jednim člankom). Prije svega, na žalost, ovaj je slučaj pokazatelj stanja u dijelu naših humanističkih znanosti. On pokazuje ne samo moralnu i profesionalnu, nego ponajviše intelektualnu dubinu i karakter onih koji su se javljali. Često se u tisku spominjalo kako autori Dodatka za cijeli posao nisu kompetentni. Kako smo radili uz Povjerenstvo, pretpostavljam da se nekompetencija odnosi i na njih. Zato bi trebalo krenuti od osnovnog: najprije usporediti bio i bibliografije autora i kritičara. Dodatak pokazuje i stanje u školstvu, strah od mislećih pojedinaca, nepovjerenje u naše učenike i njihovu sposobnost da misle, nepovjerenje u nastavnike koji trebaju poučavati.

Nadam se da je sve ovo bilo poučno, da smo iz svega izvukli više pozitivnog no negativnog i da se slično više neće događati. Ako se ponovi, bit će to pokazatelj koliko i kako je Hrvatska napredovala (ili nazadovala) od ljeta 2005. godine. Mi smo sasvim sigurno daleko pametniji i spremniji boriti se za povijesnu istinu. Bez ostatka.

TVRTKO JAKOVINA:
„DODATAK ZA
NAJNOVIJU
POVIJEST“
U MEDIJIMA

TISAK O DODATKU ZA NAJNOVIJU POVIJEST

27. 7. 2005.

Agresija na Hrvatsku postala građanski rat

(ZVONIMIR DESPOT, IRENA KUSTURA),
VEČERNJI LIST

28. 7. 2005.

Hoće li udžbenici pisati i o mrljama nakon Oluje?

(VLADO VURUŠIĆ), JUTARNJI LIST

Državni tajnik za osnovnoškolsko obrazovanje dr. Nevio Šetić u razgovoru za Vjesnik upozorava: Napisi u novinama su preradikalni

(TIHOMIR PONOŠ), VJESNIK

Đapić: Suprotno deklaraciji o

Domovinskom ratu

(M. S.), JUTARNJI LIST

Primorac traži tko je otkrio rukopis

(IRENA KUSTURA, ZVONIMIR DESPOT),
VEČERNJI LIST

Povijest koju piše politika

(ZVONIMIR DESPOT), VEČERNJI LIST

Povjesničari znanstvenici šokirani:

Troje profesora ponudilo udžbenik novije povijesti u kojemu se ne govori o srbijanskoj agresiji na Hrvatsku, nego o sukobu dviju strana

(IVICA MARIJAČIĆ), HRVATSKI LIST

29. 7. 2005.

Ministarstvo odustaje od dodatka udžbenicima povijesti?

(I. K.), VEČERNJI LIST

Što mislite o školskim udžbenicima

(E-DEBATA), VEČERNJI LIST

Agresija ili građanski rat?

(ŽIVKO KUSTIĆ), JUTARNJI LIST

Autor separata za najnoviju povijest

Tvrtko Jakovina odbacuje sve optužbe:

Sve je izmišljeno

(DENIS ROMAC), NOVI LIST

30. 7. 2005.

O Domovinskom ratu samo istinito

(VLADO VURUŠIĆ), JUTARNJI LIST (DNEVNI

Ovaj Dodatak nije za nastavu

(ZVONIMIR DESPOT), VEČERNJI LIST

Svi će učenici učiti istu povijest

(IRENA KUSTURA), VEČERNJI LIST

31. 7. 2005.

Oštećena bista Franje Tuđmana

(I. FUKA), NOVI LIST

1. 8. 2005.

Učenici moraju znati i o hrvatskim zločinima u Domovinskom ratu

(VLADO VURUŠIĆ), JUTARNJI LIST

Policija traži vandale, a bista Tuđmana netaknuta

(VOJISLAV MAZZOCCO), VEČERNJI LIST

2. 8. 2005.

Napadaju nas lažima

(DRAGAN ĐURIĆ), NACIONAL, BR. 507

3. 8. 2005.

Ministar čeka očitovanje autora

(I. K.), VEČERNJI LIST

4. 8. 2005.

Ministre Primorče, upomoć!

(ZVONIMIR DESPOT), VEČERNJI LIST

5. 8. 2005

Braniteljski marš na hrvatska sveučilišta

(MIRJANA KASAPOVIĆ), GLOBUS, BR. 765

Početak kolovoza

Dodatak udžbenicima za najnoviju

povijest kao početak normalnog

razmišljanja o povijesti

(RADE DRAGOJEVIĆ), WEB STRANICA SKD
PROSVJETA (PRISTUP OSTVAREN 10. 8. 2005.)

Iskrivljavanje povijesne istine i kažnjivo

upućivanje u nehrvatstvo

(STJEPAN RAZUM), GLAS KONCILA, VELIKA
GOSPA 2005., BR. 32-33

12. 8. 2005.

Hahao stiže i u škole

(MATO DRETVIĆ), FOKUS, BR. 274

13. 8. 2005.

Vrijeme izdajnika

(IVAN ZVONIMIR ČIČAK), JUTARNJI LIST

14. 8. 2005.

Vlada je kriva što se olako krivotvori povijest

(TANJA BOŽIĆ), VEČERNJI LIST

Gdje je separat Pupovca i Uzelca?

(LJILJA VOKIĆ), VEČERNJI LIST

16. 8. 2005.

Novac za udžbenike namjenski potrošen

(VANJA MOSKALJOV), VEČERNJI LIST

17. 8. 2005

Hrvatska povijest ne smije u separat

(DAVOR IVANKOVIĆ), VEČERNJI LIST

Separat na prijekom sudu

(NEVEN BUDAK), VEČERNJI LIST

19. 8. 2005.

Ono što se nastoji podvaliti Primorcu

na potpis, nikad nije ni potpisano ni

dogovoreno

(LJILJA VOKIĆ), JUTARNJI LIST

Širenje teze o građanskom ratu u

Hrvatskoj

(MATO DRETVIĆ), FOKUS, BR. 275

21. 8. 2005.

Udžbenici povijesti preopterećeni ratom

(LJERKA BRATONJA MARINOVIĆ), NOVI LIST

Planira li hrvatska vlada zločin?!

(HRVOJE MARINOV MATEJIĆ), GLAS KONCILA,
BR. 34

22. 8. 2005.

Damir Agićić: Nisam potpisao recenziju

„Dodatka“

VEČERNJI LIST

26. 8. 2005.

Srpska djeca u Podunavlju učiti će iz

postojećih knjiga

(D. K.), VEČERNJI LIST

Sva će djeca po istom programu učiti

povijest

(IVICA S. BULJAN), JUTARNJI LIST

Srbi će učiti o Domovinskom ratu

(MIRELA LILEK), VJESNIK

Učenje povijesti iz jedinstvenih

udžbenika

(LJ. B. M.), NOVI LIST

Protiv iskrivljene slike povijesti
(LJILJA VOKIĆ), FOKUS, BR. 276

Kome treba Dodatak udžbenicima za najnoviju povijest
(ANTE BEŽEN), FOKUS, BR. 276

Hajka po Staljinovu modelu
(IVICA ĐIKIĆ), FERAL TRIBUNE, BR. 1040

2. 9. 2005.
Sve mane nesuđenoga „Dodatka“
(GOJKO BORIĆ), HRVATSKO SLOVO

Škole će raditi u jednoj smjeni
(MIRELA LILEK), VJESNIK

4. 9. 2005.
Krivotvorenje hrvatske povijesti – nastavak velikosrpske ideologije
(STIPAN BUNJEVAC, INTERVJU S MATOM ARTUKOVIĆEM), GLAS KONCILA, BR. 36

9. 9. 2005.
Đacima treba samo istina o hrvatskoj povijesti
(MARIJAN MAJSTOROVIĆ, INTERVJU S D. PRIMORCEM), FOKUS, BR. 278

10. 9. 2005.
Povijest piše većina
(SREČKO PULIG), SLOBODNA DALMACIJA

11. 9. 2005.
Čičkova ljubav i mržnja
(STJEPAN RAZUM), GLAS KONCILA, BR. 37

19. 9. 2005.
Učenici će morati znati sve akcije HV-a na vojnim kartama
(IVANA KALODJERA-BRKIĆ), JUTARNJI LIST

22. 9. 2005.
Umivena povijest
(ANDREA DRAGOJEVIĆ), ZAREZ

23. 9. 2005.
SDP vrbuje sedmogodišnjake
(NENAD PISKAČ), FOKUS, BR. 280

Domovinski odgoj: Promicanje osjećaja domoljublja
(VID HINKOVIĆ), FOKUS, BR. 280.

24. 9. 2005.
Slučaj Gotovina velika je blamaža za crkvu
(VLADO VURUŠIĆ, INTERVJU S DON IVANOM GRUBIŠIĆEM), JUTARNJI LIST

7. 10. 2005.
Englezi su krojili balkanske granice
(M. MAJSTOROVIĆ, INTERVJU S MILANOM KRUHEKOM), FOKUS

30. 12. 2005.
Politička bilanca 2005.
GLOBUS

13. 1. 2006.
Prvih 700 dana Sanaderove vlade
(JELENA LOVRIĆ, SLAVICA LUKIĆ), GLOBUS

5. 2. 2006.
Sporni separat udžbeniku povijesti ipak će se tiskati
(IVANA KALOĐERA BRKIĆ), JUTARNJI LIST

14. 2. 2006.
Bez odgovora na brojna pitanja
(TOMISLAV VUKOVIĆ), VJESNIK

16. 2. 2006.
Pitanja na koja su odgovori već dani
(TVRTKO JAKOVINA), VJESNIK

17. 2. 2006.
Odgovori ipak još nisu dani
(TOMISLAV VUKOVIĆ), VJESNIK

19. 2. 2006.
Povijesna znanost ne smije biti talac politike ni ideologije
(STIPAN BUNJEVAC), GLAS KONCILA

20. 2. 2006.
Što su to bili napisali oni prije
(TVRTKO JAKOVINA), VJESNIK

3. 3. 2006.
Red i pristojnost obvezuju nas sve
(MATO ARTUKOVIĆ), VJESNIK

14. 4. 2007.
Činjenice, a ne politika
(IRENA KUSTURA I PETRA MARETIĆ ŽONJA), VEČERNJI LIST

17. 4. 2007.
Akademici „zapucali“ na povijesnu istinu
(MARIJANA CVRTILA), SLOBODNA DALMACIJA

TVRTKO JAKOVINA:
„DODATAK ZA
NAJNOVIJU
POVIJEST“
U MEDIJIMA

04

ČITANJE S PREDUMIŠLJAJEM

mr. sc. Magdalena Najbar-Agičić

ČITANJE S PREDUMIŠLJAJEM

mr. sc. Magdalena Najbar-Agičić

Kada su autori Dodatka na naslovnici Večernjeg lista 27. srpnja 2005. ugledali veliki naslov „Srpska agresija postala građanski rat. Skandalozan sadržaj udžbenika hrvatske povijesti. Autori su Oluju proglasili zločinačkom akcijom“ i pročitali odgovarajući članak na petoj stranici tih novina, zgrozili su se. Mnogo se toga moglo očekivati. Primjerice, da se neke tvrdnje mogu citirati izvučene iz konteksta. Ipak, nikako nisu očekivali takve bezobzirne optužbe u kojima se tvrdi da kažu ono što uopće ne kažu. Bez ijednog citata iz samog teksta, čak i onoga izvađenog iz konteksta.

Možda su bili preveliki optimisti o stanju u hrvatskim medijima, kao što su očito bili u drugim pitanjima. Možda su uistinu trebali očekivati najgore od novina uoči desete godišnjice Oluje. Očito jesu, jer hajka koja je u Večernjem listu podignuta protiv njih, a kojoj su se potom priključile i neke druge tiskovine, nije tjednima jenjavala usprkos tome što su, mora se priznati, novinari nekih medija upozoravali na to da optužbe ne odgovaraju stvarnom sadržaju separata (vidi: Jutarnji list 28. 7. 2005. i 30. 7. 2005). To je mogao odmah utvrditi i Večernji list, jer su se kopije separata dijelile naokolo od samog početka. Večernji je pak – dočekan od konkurencije na iznošenju neistine – uskoro glavni smjer napada preusmjerio protiv autorâ osobno, te se haranga nastavila preko besmislenih optužbi *ad personam*, insinuacija i čistih laži.

U tim prvim trenucima, kada je sredinom ljeta 2005. godine izbio *slučaj Separat*, moglo se činiti da se radi o čistom slučaju novinarske izmišljotine zbog koje bi spomenute novine trebalo tužiti za klevetu. No pravo je iznenađenje tek uslijedilo. Kada su autori od Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa (MZOŠ) napokon dobili pristigle recenzije, njihovu zaprepaštenju nije bilo kraja. Naime, Večernji list je u svojem udarnom članku zapravo prilično vjerno citirao odlomke iz jedne od recenzija.

Kako su recenzije koje je naručilo Ministarstvo dospjele u novine, ostalo je nepoznato. Navodno je ministar Primorac naložio istragu o tome i tražio očitovanje svih recenzenata, no svi ustrajno niječu odgovornost. Treba li povjerovati? Ima li možda u samom Ministarstvu ljudi koji novinama dostavljaju „pikantne“ materijale? Neovisno o odgovoru na to pitanje, iz ponašanja pojedinih recenzenata u *slučaju Separat* sasvim je razvidno da su stali iza hajke podignute protiv autorâ.

Službeno je MZOŠ od autora separata tražio očitovanje u vezi recenzija, što su i učinili (vidi: Očitovanje, u Prilozima, str. 135). Tek su mnogo poslije, u veljači 2006. autori Dodatka saznali za postojanje još nekih recenzija osim onih koje su tijekom ljeta (a nakon opetovanog traženja) dobili od Ministarstva. Na žalost, te im recenzije, usprkos njihovim molbama, nisu ni tada dostavljene. Jedino što su uspjeli saznati u telefonskom razgovoru jest da je – osim dostavljenih – postojala još jedna „službena“ recenzija, odnosno recenzija osobe od koje je Ministarstvo

službeno tražilo mišljenje (recenzija akademika Tomislava Raukara, predsjednika skupine za povijest povjerenstva HNOS-a) i još neke recenzije osoba koje su se javljale vlastitom inicijativom (na poticaj trećih osoba). Uprkos tome što se takve recenzije nikako ne bi smjele uzimati relevantnima, predstavnici MZOŠ-a su i s autorima tih recenzija pregovarali o njihovu objavljivanju u zborniku posvećenom Dodatku (a da o tome nisu obavijestili autore) dok su još nastupali kao mogući izdavač zbornika. Upravo je to (neiskreno?) postupanje Ministarstva potaknulo autore da odustanu od objavljivanja zbornika u nakladi MZOŠ-a jer je na taj način nestao i onaj minimum povjerenja koji je nužan za bilo kakvu suradnju.

Međutim, bez obzira što su, osim negativnih, postojale i pozitivne recenzije i što je cijela bura oko separata imala jasnu dnevno-političku svrhu, svoj su cilj polučile negativne recenzije. Među sedam recenzija dostavljenih autorima negativne su bile četiri, sve odreda vrlo opsežne. Svaka se opsegom približava tekstu na koji se odnosi. Valja ipak napomenuti da je karakter i ton svake od njih drugačiji.

Akademik Petar Strčić u svojoj recenziji na petnaest gusto tipkanih (bez proreda) stranica iznosi čak 181 „Faktoografsku primjedbu i prijedlog“. U tom nepreglednom nizu recenzent uglavnom nudi vlastite formulacije rečenica umjesto onih u separatu. Većinom ti prijedlozi ne nude ništa novo u smislu značenja teksta, nego jedino zadiru u autorski izričaj. Primjera radi, pod brojem 50 recenzent traži da se u rečenici koja glasi: „Na njima [izborima 1990.] su komunisti izgubili vlast, a pobjedu je izborio HDZ“, stavi kako je HDZ „glatko pobijedio“. Ili pod brojem 138 traži da se u rečenici „No, napredak u demokratizaciji društva [u Srbiji] je spor, o čemu svjedoči i atentat na reformski orijentiranog premijera Zorana Đinđića“ riječ „atentat“ zamijeni riječju „ubojstvo“. Posebno valja istaknuti recenzentov prijedlog za potpis pod sliku na stranici 13 koji nudi u točki 48. Njegov je prijedlog znatno dulji od postojećeg teksta, prepun vrlo detaljnih informacija, naziva institucija i kratica.¹ To je tim neobičnije jer je jedna od glavnih zamjerki tog recenzenta da tekst separata „nije zanimljiv“.

Akademik Strčić, slično kao i neki drugi recenzenti, zamjera nedostatak znanstvenog aparata (posve neuobičajenog za udžbenički tekst), kao i objašnjavanje nekih pitanja koja uvelike izlaze izvan okvira teme kojoj je separat posvećen. To dodatno upozorava na nerazumijevanje prirode *Dodatka udžbenicima za najnoviju povijest* jer cijela koncepcija podrazumijeva da su učenici prije obrade najnovijeg gradiva putem separata upoznali na ranijoj nastavi povijesti mnoge povijesne događaje i procese koji su ovome razdoblju prethodili.

Zanimljivo je također istaknuti da akademik Strčić u 8. točki svojih „Načelnih primjedbi“ traži: „Učenici i Dodatkom moraju biti instruirani u tome da svi Srbi nisu velikosrpski nastrojeni; pa kad se Srbe spominje kao protivnike obvezno treba reći da su to samo dijelovi ili skupine pripadnika srpskog naroda...“ Na stranu, što autori smatraju kako su to upravo činili, da je upravo to jedna od osnovnih teza separata. Ova tvrdnja akademika Strčića u potpunoj je suprotnosti s tvrdnjama nekih drugih recenzenata koji autorima zamjeraju prosrpski stav.

Drugi recenzent, dr. Mario Jareb – iako na samom početku recenzije iznimno hvali koncepciju – prigovara da su autori „odveć jednostrano“ pristupili nekim događajima te da „upravo u obradi tih događaja učenicima bi trebala biti pružena mogućnost upoznavanja s različitim mišljenjima i stajalištima“. Kao i u slučajevima brojnih drugih primjedbi ovoga recenzenta, i ovdje on tvrdi da autori ne kažu ili ne čine ono što čine i kažu. Velik se dio ove recenzije od petnaest kartica teksta sastoji upravo od elaborata samog recenzenta o nekim pitanjima za koje tvrdi da u Dodatku nisu zastupljena. Tako tvrdi da su autori na stranici 18 „posredno izjednačili hrvatske i srpske

1 Recenzent u točki 48 predlaže sljedeći tekst: „Dr. sc. Franjo Tuđman. Rodom iz Hrvatskog zagorja. Kao sudionik NOP-a, pripadnik je NOV i PO Hrvatske, pa JNA. Nakon dužeg službovanja u JNA u Beogradu (bio je, npr., i predsjednik značajnog – vojnog – nogometnog kluba „Partizan“), kao general JNA i povjesničar (u Vojnoistorijskom institutu JNA), postaje prvi direktor partijskog Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske u Zagrebu (današnji Hrvatski institut za povijest). Krajem 60-tih godina postao je disidentom i u dva navrata bio osuđivan na zatvorske kazne zbog političkih stajališta. Na čelu HDZ-a hrvatskim je predsjednikom postao nakon demokratskih promjena 1990. godine. Ponovo je biran za predsjednika na izborima 1992. i 1997. godine. Umro je nakon duže bolesti u prosincu 1999. godine, ne dovršivši svoj drugi mandat. Bio je i akademik, redoviti član HAZU.“

medije“ time što, među ostalima, ne kažu kako su „srbijanski mediji već od kraja osamdesetih godina snažno pomagali politiku Slobodana Miloševića“. Autori su pak na istoj stranici napisali sljedeće: „Režim Slobodana Miloševića mogao je putem medija lako manipulirati srpskom javnošću, nastojeći pridobiti što veću podršku za svoje političke i ratne pothvate. Budući da su srbijanski mediji imali velik utjecaj na Srbe u Hrvatskoj, isto se raspoloženje prenosilo izvan granica Srbije.“

Recenzija dr. Jareba sadrži i neke druge neobične elemente, poput odlomaka u kojima on polemizira i obračunava se s trećim osobama.² No glavni je njezin naglasak na relativizaciji negativnih pojava na hrvatskoj strani koje su spomenute u tekstu. Iako ne osporava činjenice koje autori Dodatka navode, dr. Jareb uvijek nastoji pronaći opravdanje za tadašnju hrvatsku politiku. Najbizarniji su primjeri vezani uz slučajeve stradavanja srpskih civila u operaciji Medački džep, kada recenzent navodi slučaj srpske starice koja se za srpske medije slikala kako puca iz teške strojnice ili slučaj poremećenog srpskog vojnika koji je ubio sebe i cijelu svoju obitelj nakon akcije Oluja.³ Nije jasno, je li intencija recenzenta bila uvrštavanje tih slučajeva u Dodatak.

Teško je dokučiti koji su razlozi da ovaj recenzent u mnogim slučajevima ne uočava da je već rečeno ono što on traži. Možda je problem bio u brzini kojom je pregledavao Dodatak. Na to bi mogla upućivati činjenica da je Mario Jareb Ministarstvu dostavio dvije recenzije. U drugoj ispravlja svoju netočnu tvrdnju iz prve, gdje je ustvrdio da se u separatu nigdje ne spominje naziv Domovinski rat. Poslije je pomnijim listanjem uočio svoju pogrešku.

Recenziju Hrvatskog instituta za povijest potpisao je zamjenik ravnatelja dr. Stjepan Matković. Kao službena recenzija jedne od glavnih znanstvenih ustanova koje se bave povijesnim istraživanjima u Republici Hrvatskoj, ta recenzija posebno zabrinjava. Iz nje je razvidno da recenzent(i) ne razumije bit struke kojom se bavi. Primjerice, ne razlikuje činjenice od interpretacija, a konkretno svoje interpretacije smatra činjenicama. Zastupa crno-bijelu sliku prošlosti i potiče na selektivan odabir činjenica da bi se dobila interpretacija koju sam zastupa. Očito je da ne prihvaća ni u svijetu aktualnu teoriju historijske znanosti, ni multiperspektivan pristup. Već se na prvoj stranici recenzije jasno vidi da upravo taj pristup kao temelj koncepcije Dodatka smeta recenzentu. Dr. Matković autorima zamjera metodološke propuste dok sam zagovara povijest shvaćenu na razini koja odgovara možda kraju 19. stoljeća i jednako „modernu“ shvaćanje uloge nastave povijesti u školama.

Primjedbe iznesene u toj recenziji mogu se svrstati u nekoliko skupina: Prvo, slično kao u slučaju recenzije Marija Jareba, u službenoj recenziji Hrvatskog instituta za povijest tvrdi se da su autori propustili pisati o nečemu o čemu zapravo jesu pisali. Tako se, primjerice, tvrdi da u Dodatku „nema ni govora o ulozi novina u stvaranju javnoga mnijenja“, dok je tom pitanju u Dodatku posvećeno cijelo poglavlje. Ili se tvrdi da se „ne može pročitati da su Vojvodina i Kosovo autonomne pokrajine“, što je također jasno rečeno i prikazano na zemljovidu, iako možda ne na stranici na kojoj recenzent to traži. Tipičan je primjer slučaj kada se zamjera da se na str. 20 ne spominju zaključci Badinterove komisije, dok je to učinjeno u odgovarajućem poglavlju na stranici 24, jedino što se ne spominje Badinterovo ime za koje su autori smatrali da bi samo opterećivalo učenike.

Druga vrsta prigovora je traženje dodatnih objašnjenja. Recenzent traži da se objasne i pojave iz razdoblja koje je prethodilo vremenu kojim se bavi separat i o kojima su učenici učili na ranijim satima povijesti. Osim toga, recenzent zahtijeva i mnoge detalje iz povijesti Domovinskog rata, primjerice da se navede ime prve žrtve, Josipa Jovića. Koliko god da je važna svaka – ne samo prva – osoba pala u obrani domovine, autori Dodatka nisu smatrali

2 Primjerice, dr. Jareb u svojoj recenziji na str. 5 polemizira s navodima u tekstu Maje Brkljačić i stanovitim V. Matijanićem, novinarom Feral Tribunea, a čak i komentira, po njegovu mišljenju, neutemeljeno odlikovanje kanadskih pripadnika UNPROFOR-a od kanadskih vlasti.

3 Recenzent piše: „Kao osobito zanimljiv slučaj ističem onaj poginule starice, za koju je poslije akcije optuživana hrvatska strana te se navodilo kako je riječ o klasičnom slučaju ratnog zločina. Ubrzo je otkriveno kako je starica bila pripadnica srpskih snaga, pa su o njoj pisali srpski mediji. Njezino 'junačko' djelovanje zabilježeno je u prilozima srpskih TV postaja, a na jednom od snimaka prikazano je tada kako puca iz teške strojnice tipa Browning!“ (str. 11), a nešto dalje: „Ubojstva je bilo i među samim Srbima u povlačenju, pa je tako reporter 'Dejli telegrafa' sa terena' izvijestio 'da je jedan krajiški vojnik, čekajući da dobije sljedovanje goriva, otvorio vatru na svoju suprugu i djecu, a potom je pucao i na sebe'“ (str. 13).

da je potrebno brojnim imenima opterećivati djecu. Jednako tako moglo bi se zahtijevati navođenje i brojnih drugih podataka, no i laicima bi trebalo biti jasno kako je u knjižici ovoga opsega nemoguće spomenuti „sve“.

Neke su primjedbe vrlo subjektivne prirode: recenzentima iz Hrvatskoga instituta za povijest ne sviđaju se ni posve uobičajene formulacije, kao primjerice u primjedbama na stranici 32 termin „obični građani“. Zamjeraju subjektivan izbor ilustracija, dok sami na svakom koraku pokazuju krajnju subjektivnost, smatrajući svoje interpretacije neospornim činjenicama. Ne vole Vladu Gotovca, a možda su najočitiji primjer primjedbe za str. 4-5 gdje se tvrdi da su autori pogriješili stavljajući sliku Solidarnosti u Poljskoj, dok je po njihovu mišljenju trebalo staviti sliku pape Ivana Pavla II., kao i to da je Milošević na slici koja se nalazi na tim stranicama „nasmiješen“. Štoviše, recenzenti uopće nisu shvatili da su slike u dnu ove duplerice stavljene kronološkim redom i da im je svrha simbolično obilježavanje razdoblja o kojemu se u gornjem tekstu govori.

Vrlo je zanimljiva i indikativna primjedba recenzenta koja se odnosi na str. 24 Dodatka: „Gornja fotografija nema popratni tekst u kojem bi čitatelj pročitao o kojem se selu točno radi. Zašto autori rabe množinu (sela), kad se vidi dvadesetak kuća pa se može zaključiti da je riječ o samo jednome selu i zašto su se u ovome prilogu odlučili na isticanje pridjeva koji u prvi plan stavlja etničku pripadnost. Što ako neke od kuća nisu u vlasništvu građana srpske nacionalnosti?“ Autori su ovdje skloni priznati pogrešku. Upotreba množine nije bila opravdana. Radi se naravno o jednom spaljenom srpskom selu u zapadnoj Slavoniji. Zašto pak istaknuti „etničku“ pripadnost? Možda zato što je ona bila temelj sukoba koji se u tom času vodio? Možda čak među kućama prikazanim na fotografiji ima i neka koja nije „u vlasništvu građana srpske nacionalnosti“. No jesu li sve kuće u Vukovaru bile u vlasništvu građana hrvatske nacionalnosti?

Budući da je za prijelom Dodatka bilo na raspolaganju znatno manje vremena nego što su ga recenzenti imali za njegovu ocjenu, u njemu ima određenih nedostataka. Recenzentima iz Hrvatskoga instituta za povijest mora se priznati da su uočili neke pogreške koje nisu zamijetili ni autori, ni članovi Povjerenstva, niti nitko od preostalih recenzenata: primjerice, da se posljednji posjet pape Hrvatskoj zbio 2003., a ne 2002. godine. Pogreške te vrste vrlo su lako otklonjive. U konačnoj varijanti Dodatka zasigurno bi bio bolje oblikovan i Sadržaj, koji je ovdje bio samo automatski generiran kompjutorskim programom. Svakako bi se naglasilo da se radi o tri cjeline podijeljene u nekoliko poglavlja. Grafički je to riješeno bojom podloge tako da svaka od cjelina započinje uvodnom duplericom u narančastom tomu. Recenzenti to nisu prepoznali, a sadržaj Dodatka sagledavaju isključivo linearno ne razlikujući svrhu pojedinih njegovih elemenata.

Štoviše, iz recenzije koju je potpisao dr. Stjepan Matković izvire zlonamjernost. Čak se i obični „tipfeler“ (na str. 6-7) proglašava „pravopisnom pogreškom“⁴, a kritizira se i jezično izražavanje autora jednog od izvora koji se koristi (primjedbe za str. 12).⁵ Možda je najbizarniji slučaj primjedba koja se odnosi na str. 14 Dodatka u kojoj recenzent zamjera da autori „nisu napisali da je uklonjena [sa zastave] crvena zvijezda petokraka, nego samo zvijezda petokraka“.

O posljednjoj negativnoj recenziji dr. Mate Artukovića moglo bi se reći mnogo toga sličnoga kao u slučaju prethodnih. Ta recenzija snažno potiče jednodimenzionalnu sliku prošlosti i pri tome ne poštuje mnoga načela povjesničarske struke. Iz nje je jasno recenzentovo nerazumijevanje prirode udžbeničkog teksta i nepoznavanje metodčkih pristupa u nastavi povijesti. Dr. Artuković zamjera da autori nisu objasnili „pravi karakter totalitarnog komunističkog sustava“ i druga pitanja koja se odnose na razdoblja koja su prethodila, ili da nisu spomenuli mnoge detalje (kao primjerice „opljačkana imovina mnogih hrvatskih poduzeća“ i dr.). Dr. Artuković prigovara i da „jedan od autora konstatira da su na izborima 1990. u Srbiji i Crnoj Gori komunisti ostali na vlasti, ali ne objašnjava kako to da

4 U Dodatku piše „reviju“, a trebalo bi biti „reviziju“.

5 U recenziji stoji: „U Izvoru 4 ima jedna čudna rečenica? ‘Četrnaesti je kongres bio posljednji na koji je došlo svih šest jugoslavenskih republika’. Kako to republike dolaze na kongres?“

su jedino tu ostali komunisti nakon općeg sloma svugdje u svijetu...” Bilo bi zanimljivo pročitati kratko i učenicima razumljivo objašnjenje toga ipak dosta složenog fenomena iz pera tako dobrog poznavatelja prilika u svijetu.

No ova je recenzija posebna po nečem drugom. Naime, nevjerojatna je emotivna pristranost prema temi separata koju u njoj pokazuje dr. Artuković. Samo se time može objasniti ton recenzije i njezini zaključci. Primjerice, dr. Artuković tvrdi da se u Dodatku „izbjegava otvoreno reći tko je razrušio Vukovar“, dok u Dodatku na str. 23 uz fotografiju izlaska Vukovaraca iz porušenog grada piše: „Vukovar je u tromjesečnoj opsadi gotovo potpuno srušen, a stradao je veliki broj njegovih građana. Nakon što je 18. studenog 1991. pao u ruke JNA i srpskih jedinica, branitelji su ubijeni ili odvedeni u zatvore i logore u Srbiji...” No očito dr. Artukoviću ovo nije dovoljno jasno. Zbog toga što su autori napisali kako se „za to razdoblje uvriježio naziv Domovinski rat“, on tvrdi da niječu njegov oslobodilački karakter. Tvrdi da iznose „srpsku interpretaciju“ događaja na Kosovu. Iz toga što naziv Republika Srpska Krajina nije stavljen u navodnike ili da mu ne prethodi „tzv.“ zaključuje da njezino proglašenje „autor“ Dodatka (Mato Artuković uporno koristi jedninu) „smatra punovažnim i tim krimen prema Hrvatskoj povećava“. Tvrdi također – što je toliko spremno citirano u Večernjem listu – da su autori „proglasili oslobođenje Hrvatske od okupatora zločinom“ i da je njihova interpretacija „onoga što se stvarno dogodilo 1990-1995. podvala, krivotvorina, laž i obmana“. U ovoj recenziji ima mnogo takvih vrlo grubih optužbi za koje se u samom tekstu teško može pronaći temelj. Recenzent kaže čak da su autori upotrijebili fotografiju kojom se u svojoj obrani koristio Slobodan Milošević. Tvrdnje te vrste imaju očito za cilj potpunu inkriminaciju autora Dodatka. Nema ovdje smisla nagađati o razlozima zbog kojih je dr. Artuković na ovaj način reagirao na sadržaj Dodatka, no posve je razvidno kako ni o čemu što ima veze s hrvatsko-srpskim odnosima ne može suditi hladne glave. To više zabrinjava činjenica što se on u svojem znanstvenom radu bavi upravo tim pitanjima (za ranija razdoblja).

Na ovome mjestu valja spomenuti još jednu zanimljivost. U svojoj se recenziji Mato Artuković, uostalom slično kao i Mario Jareb, poziva na Deklaraciju o Domovinskom ratu Hrvatskoga sabora tvrdeći da je tekst separata njoj suprotan. Autori Dodatka smatraju da za takvu tvrdnju nema temelja. Međutim, to nije najvažnije. Frapantne su takve optužbe iz pera profesionalnih povjesničara. Deklaracija nekoga političkog tijela za povjesničara predstavlja izvor za proučavanje političkoga trenutka u kojem je donesena, ali ne i za razdoblja na koje se odnosi. Ona ozbiljnom povjesničaru ne bi smjela predstavljati nikakvo relevantno mjerilo, niti bi se ozbiljan povjesničar trebao baviti usklađivanjem svojih znanstvenih i stručnih djela s njome. Zapravo, situacija bi trebala biti posve obrnuta: pri donošenju političkih deklaracija valjalo bi uzimati u obzir rezultate znanstvenih istraživanja.

* * *

Primarni cilj ove publikacije trebala je biti komparacija recenzija sa samim separatom na koji se odnose. Na žalost, dio je recenzenata, svojim odbijanjem suglasnosti za njihovo objavljivanje, to onemogućio. Znači li to da više ne stoje iza svojega mišljenja o separatu? Ili je uzrok njihova odbijanja nastojanje da se onemogući cijela publikacija usmjerena na obavještanje javnosti i objavljivanje očitovanja autora Dodatka o recenzijama, na što autori smatraju da imaju puno pravo. U nastaloj su situaciji autori bili prisiljeni citirati odlomke iz recenzija na koje se osvrću.

Sudbina je „Dodatka udžbenicima za najnoviju povijest“, barem kada je u pitanju njegova izvorna namjena – a to je unapređivanje nastave povijesti u Hrvatskoj – zapečaćena u trenutku kada su predstavnici srpske zajednice u Hrvatskoj pristali na to da se u razredima u kojima se nastava odvija na srpskom jeziku, upotrebljava prijevod jednog od postojećih udžbenika. Tiskan u drugom obliku Dodatak može postati zanimljivo štivo za sve zainteresirane, zajedno s drugim materijalima vezanima uz ovaj slučaj, bit će pak zasigurno vrijedna zbirka izvora za proučavanje stanja u hrvatskoj historiografiji i nastavi povijesti za neke buduće istraživače.

05

PRIČA O DODATKU ILI KAKO POUČAVATI SUVREMENU HRVATSKU POVIJEST

Snježana Koren, prof.
Odsjek za povijest Filozofskog
fakulteta u Zagrebu

PRIČA O DODATKU ILI KAKO POUČAVATI SUVREMENU HRVATSKU POVIJEST

Snježana Koren, prof.

Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu

PRIČA O SEPARATU PRIJE „DODATKA ZA NAJNOVIJU POVIJEST“

„Dodatak za najnoviju povijest“ pobudio je u ljeto 2005. godine veliku pozornost hrvatske javnosti, svakako veću nego što to jedan (neobjavljeni i nedovršeni) udžbenički tekst obično izaziva. No priča o separatu traje mnogo duže od samog Dodatka. Seže još u vrijeme uoči reintegracije hrvatskog Podunavlja, kada je potpisom ministrice prosvjete i športa Ljilje Vokić uveden moratorij na poučavanje suvremene hrvatske povijesti od šk. god. 1997./98. do 2002./2003. u odjeljenjima u kojima se nastava izvodi na srpskom jeziku.¹ Budući da je od šk. god. 2003./2004. prestajalo vrijediti prijelazno razdoblje, Ministarstvo prosvjete i športa, tada na čelu s ministrom Vladimirom Strugarom, započelo je potkraj 2002. godine s pripremama za početak učenja najnovije povijesti. Organiziran je konzultativni sastanak sa školskim djelatnicima u Osijeku (26. 1.), te savjetovanje u vezi s prestankom moratorija na nastavu najnovije povijesti u Zagrebu (17. 12.), na kojem sam sudjelovala kao autorica udžbenika za osmi razred. Tada nisu prihvaćeni prijedlozi o produžavanju moratorija, ali ni postignuta suglasnost o udžbeniku koji bi se u integralnom obliku preveo na srpski jezik. Umjesto toga, iznesena je ideja o izradi separata koji bi poslužio kao privremeno rješenje, te prvi korak ka ukidanju moratorija.

U siječnju 2003. godine ministar Strugar je imenovao Povjerenstvo na čelu s prof. dr. sc. Nikšom Stančićem; njegovi su članovi bili dr. sc. Branislava Baranović (Institut za društvena istraživanja u Zagrebu), prof. dr. sc. Drago Roksandić (Filozofski fakultet u Zagrebu), Lautaro Galinović, prof. (Ministarstvo prosvjete i športa), te Mirko Marković, prof. (nastavnik povijesti u Srednjoj školi Beli Manastir, od 2004. pomoćnik ministra znanosti, obrazovanja i športa).² Povjerenstvo je u veljači 2003. predložilo ministru Strugaru izradu eksperimentalnog teksta za razdoblje nakon 1989. godine koji bi poslužio kao dodatak udžbenicima te ušao u uporabu u šk. god. 2003./2004.³ Tijekom 2003. godine Povjerenstvo je održalo nekoliko sjednica i sastanaka, između ostalog i sastanak s izdavačima (25. 2.).⁴

1 Moratorij je uveden u sklopu Erdutskog sporazuma, Deklaracijom Vlade Republike Hrvatske „o priznavanju obrazovnih prava za manjine u istočnoj Slavoniji, Baranji i Zapadnom Srijemu“ od 6. 8. 1997. godine, te „Odlukom o moratoriju na predavanje sadržaja povijesti koji se odnose na bivšu Jugoslaviju“ Ministarstva prosvjete i športa od 25. 9. 1997. Za potrebe učenika tada je preveden na srpski jezik i prenesen na ćirilicu postojeći udžbenik o povijesti 20. stoljeća (Ivo Perić, *Istorija 8*, Školska knjiga, Zagreb, 1997.).

2 N. Stančić: „Povjerenstvo za izradu prijedloga u svezi s poučavanjem povijesti područja bivše Jugoslavije za razdoblje od 1989. do 1997. godine u školama hrvatskog Podunavlja“, u *Povijest u nastavi*, br. 4, Zagreb, 2004., str. 381.

3 Izvještaj koji je Ministarstvo prosvjete i športa priložilo pozivu na sastanak upućenom nakladnicima 20. 2. 2003. (vidi prilog na str. 130-133)

4 N. Stančić: „Povjerenstvo za izradu prijedloga u svezi s poučavanjem povijesti područja bivše Jugoslavije za razdoblje od 1989. do 1997. godine u školama hrvatskog Podunavlja“, u *Povijest u nastavi*, br. 4, Zagreb, 2004., str. 382-3.

Na suradnju je tada pristala samo Školska knjiga, ali Povjerenstvo nije prihvatilo tekstove koje je ta izdavačka kuća ponudila do jeseni 2003. godine.⁵

Negdje u proljeće 2003. pristigao je prijedlog Srpskog kulturnog društva Prosvjeta da se moj udžbenik za VIII. razred prevede na srpski jezik i prenese na ćirilicu, no postavilo se pitanje izrade posebnog teksta za posljednje dvije nastavne jedinice o nastanku samostalne hrvatske države. Na sastanku održanom u izdavačkoj kući Profil predložili smo da se recenzira postojeći tekst te primjedbe koje budu prihvatljive unesu i u hrvatsko i u srpsko izdanje udžbenika. No dalje od toga se nije išlo, a ideja o prevođenju udžbenika tada nije realizirana. Nakon ovoga sastanka, do jeseni 2004. godine nisam više ni na koji način bila uključena u proces izrade separata, niti sam o tome imala ikakvih informacija osim onih dostupnih u tisku.

Kako u razdoblju ministra Strugara projekt nije bio dovršen⁶, tako ni u šk. god. 2003./2004. u odjeljenjima u hrvatskom Podunavlju u kojima se nastava izvodi na srpskom jeziku nije bilo nastave o najnovijoj hrvatskoj povijesti. Zbog promjene Vlade početkom 2004. i reorganizacije Ministarstva, djelatnost Povjerenstva tijekom većeg dijela godine je zamrla. Tek je odlukom ministra Dragana Primorca u rujnu 2004. godine Povjerenstvo prošireno novim članovima: prof. dr. sc. Miroslavom Bertošom (Filozofski fakultet u Puli), dr. sc. Zdenkom Radelićem (voditeljem projekta za istraživanje Domovinskog rata iz Hrvatskog instituta za povijest u Zagrebu), te Milenom Stojnovićem, prof. (nastavnikom povijesti u vukovarskoj gimnaziji).⁷ Istodobno je imenovana i Radna skupina Ministarstva na čelu s državnim tajnikom za osnovno obrazovanje Nevijem Šetićem koja je otada djelovala zajedno s Povjerenstvom; njezini su članovi bili pomoćnik ministra Mirko Marković i Jadranka Huljev, viša savjetnica u Ministarstvu zadužena za obrazovanje nacionalnih manjina. Povjerenstvo i Radna skupina predložili su u rujnu 2004. da se pisanje separata ponudi autorima postojećih udžbenika čije su tekstove ocijenili najprimjerenijima.

Šestoga listopada 2004. godine održan je u Ministarstvu sastanak na koji su, osim mene, pozvani i doc. dr. sc. Tvrtko Jakovina s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, koautor Profilova udžbenika za IV. razred gimnazije, te Zdenko Samardžija, prof. i mr. sc. Maja Brkljačić, koautori udžbenika Školske knjige za VIII. razred; Maja Brkljačić nije došla zbog službene spriječenosti. Članovi Povjerenstva i predstavnici Ministarstva (među njima su bili akademik Stančić i dr. Šetić) iznijeli su potencijalnim autorima ideju o izradi priručnika koji bi sadržajno obuhvatio razdoblje hrvatske povijesti nakon 1989. godine, ali i ponudio nove metode i pristupe te, u skladu s intencijama Hrvatskoga nacionalnog obrazovnog standarda, pridonio općem unapređivanju nastave povijesti. Tako oblikovan tekst separata trebao bi ući u škole potkraj šk. god. 2004./5. i bio bi namijenjen učenicima u Podunavlju, ali i svim učenicima u Republici Hrvatskoj kao dopunski materijal za nastavu. Prema zamislima Povjerenstva, trebalo je napisati dvadesetak kartica teksta, no rok za izradu bio je vrlo kratak – do sredine prosinca 2005. godine. Dok je Zdenko Samardžija smatrao da može izraditi tekst unutar predloženog vremena, smatrala sam da rok nije realan, s obzirom na prirodu materije i metodički pristup koji je željelo Povjerenstvo. Ipak je postignut dogovor da prisutni autori pokušaju pripremiti tekstove među kojima će Povjerenstvo odabrati one koji ocijeni uspješnijima.

Sljedeći sastanak u Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa održan je početkom prosinca; osim Tvrtka Jakovine i mene, na sastanak je pozvana i mr. sc. Magdalena Najbar-Agičić, koautorica Profilova udžbenika za IV. razred gimnazije i urednica udžbenika povijesti u toj izdavačkoj kući. Okolnosti su se u međuvremenu utoliko izmijenile jer je na sastanku s urednicima izdavačkih kuća Profil i Školska knjiga početkom studenog 2004. godine

SNJEŽANA KOREN:
PRIČA O DODATKU
ILI KAKO POUČAVATI
SUVRREMENU
HRVATSKU
POVIJEST?

5 Na temelju informacija koje sam dobila u Školskoj knjizi, te u razgovoru s autorima, može se zaključiti da je ta izdavačka kuća do jeseni 2003. ponudila dva teksta.

6 U okviru rada Povjerenstva, provedeno je u srpnju 2003. i istraživanje među nastavnicima povijesti u hrvatskom Podunavlju o ukidanju moratorija. O tome više u B. Baranović, B. Jokić: „Mišljenje nastavnika o poučavanju najnovije povijesti u osnovnim i srednjim školama u hrvatskom Podunavlju“, u *Povijest u nastavi*, br. 4, Zagreb, 2004, str. 384-406.

7 N. Stančić: „Povjerenstvo za izradu prijedloga u svezi s poučavanjem povijesti područja bivše Jugoslavije za razdoblje od 1989. do 1997. godine u školama hrvatskog Podunavlja“, u *Povijest u nastavi*, br. 4, Zagreb, 2004., str. 381.

postalo jasno da se Školska knjiga, nakon prijašnjih neuspješnih pokušaja, više ne želi upuštati u taj projekt. Zbog toga je Povjerenstvo odlučilo povjeriti izradu teksta upravo nama, a zbog kratkoće rokova donesena je odluka da se pristupi izradi samo jednog priručnika za osnovnu školu. Ovo mi se čini tim važnijim konstatirati jer su se mjesecima nakon izbijanja „slučaja Dodatak“ u raznim tiskovinama ponavljala ne baš dobronamjerna pitanja o načinu i postupku kojima su odabrani baš određeni autori. Primjerice, jedan od kritičara Dodatka pita je li riječ o „uvođenju *podobnijih* autora za ovu osobito osjetljivu povijesnu tematiku od onih koji su o tome pisali u već odobrenim udžbenicima“, zaboravljajući pritom – namjerno ili slučajno – da u potonje spadaju sve troje autora Dodatka⁸. Stoga vrijedi još jednom ponoviti: naš tekst nije bio prvi koji je naručilo Ministarstvo, no jedini je koji je Povjerenstvo u konačnici prihvatilo, dok je naša vezanost za određenu izdavačku kuću upravo onolika kolika je bila i vezanost autora prethodnih tekstova.

RAD NA TEKSTU

Kad smo se odlučili prihvatiti pisanja teksta, učinili smo to prilično nevoljko, svjesni teškog posla koji nas čeka i neugodnosti koje nam može donijeti. Imali smo i određenih dvojbi vezanih uz mogućnost primjene multiperspektivnog pristupa tematici najnovije povijesti u sadašnjim okolnostima kada se o tome rijetko raspravlja trezveno i bez viška emocija. O tome se razgovaralo još na prvom sastanku u Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa u listopadu 2004. godine. Na našu je pozitivnu odluku vjerojatno prvenstveno utjecala želja da se suočimo s izazovom i primijenimo u praksi ono čime smo se dosad bavili na teoretskoj razini. Također, ohrabrujuće su djelovali i prijedlozi Povjerenstva koji su se uvelike poklapali s našim zamislima o tome kako bi takav materijal trebao izgledati⁹, te odluka da priručnik zapravo neće biti namijenjen samo jednoj skupini učenika u hrvatskom Podunavlju. Zamisao proširenog povjerenstava da se priručnik izradi kao dopunski materijal za sve učenike u cijeloj Hrvatskoj, te posluži općem unapređivanju nastave povijesti u okviru HNOS-a, bila je svakako novi moment u priči o separatu. No poslije se pokazalo da se zamisli Povjerenstva i Ministarstva ne moraju uvijek podudarati. Ministarstvo je, čini se, više vodilo računa o formalnom izvršavanju obveza koje je imalo prema međunarodnoj zajednici (radilo se o dovršavanju procesa reintegracije Podunavlja, kako je to u više navrata naglašavao državni tajnik Šetić), dok su se stajališta o namjeni teksta mijenjala u nekoliko navrata u skladu s razvojem dnevno-političkih prilika. U to smo se imali prilike osvjedočiti tijekom ljeta i jeseni 2005. godine, kada je na stavove Ministarstva o Dodatku prvo utjecala

-
- 8 Ante Bežen u Fokusu od 26. 8. 2005. (*Kome treba Dodatak udžbenicima za najnoviju povijest*). Također i članci u Glasu Koncila od 21. 8. 2005. (*Planira li hrvatska vlada zločin?!*), te u Vjesniku od 14. 2. 2006. (*Bez odgovora na brojna pitanja*); zanimljivo je da su ova dva teksta, objavljena u razmaku od gotovo pola godine te potpisana od dvojice različitih autora, u velikim svojim dijelovima identični.
- 9 Na sastanku u Ministarstvu 6. 10. 2004. je sudionicima podijeljen nepotpisani list papira s prijedlozima za izradu separata o kojima je Povjerenstvo razgovaralo na sastanku 17. 9. 2004. godine. Prijedloge navodim u cijelosti.

„Prijedlozi za izradu separata:

- zastupljenost stajališta svih glavnih aktera koji su sudjelovali u događajima, posebice sukobljenih
- njihova mišljenja također treba pokazati kroz izbor povijesnih izvora
- povijesne izvore ne ograničiti samo na medije i memoare
- objektivno prikazati događaje, uključujući i negativne strane povijesti svih glavnih aktera (zločini, i sl.)
- ne koristiti predrasude i stereotipe, a niti govor mržnje
- uključiti europsku dimenziju (veza s evropskim institucijama, što znači integracija u Europu, i sl.)
- ne reducirati gradivo na političku povijest, nego ga proširiti temama iz kulturne, socijalne, itd. povijesti
- navesti događaje koji vežu ljude (zajedničko)
- uvesti zasebnu temu o miru (određenje, posljedice mira i rata po život ljudi, građenje i očuvanje mira, i sl.)
- respektirati standarde za udžbenike i Zakon o udžbenicima
- uzeti u obzir mišljenja nastavnika povijesti iz škola na koje se odnosi Moratorij (istraživanje).“

odluka srpske zajednice o odabiru jednog od postojećih udžbenika, a potom i neke reakcije na objavljivanje priče o Dodatku u medijima.

Početak rada obilježili su razgovori o koncepciji i pristupu materiji. Magdalena Najbar-Agičić i ja imale smo tijekom prosinca dva sastanka u Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa s državnim tajnikom Nevijem Šetićem, te pomoćnikom ministra Mirkom Markovićem. Razgovarali smo o metodičkom pristupu, rokovima za dovršavanje rukopisa (koje smo uspjele produžiti), te mogućnostima njegova uklapanja u nastavu. Dodatak se, naime, više oslanjao na desetu cjelinu HNOS-a za osmi razred nego na postojeći plan i program; u suprotnom ga ne bi imalo potrebe ni pisati jer naši udžbenici već sadrže takve nastavne jedinice prema zahtjevu važećeg programa. Uz Dodatak je bio predviđen i metodički priručnik za nastavnike, no s obzirom na razvoj događaja nije nikada realiziran.

U to smo vrijeme donijeli odluku o podjeli materije na tri cjeline, te o uvodnom poglavlju *Što je povijest?*. Također smo odlučili uvrstiti element *O izvorima*, kojim smo sustavno nastojali poučiti učenike kako pristupiti pojedinim vrstama izvora, te ih upozoriti na široku javnu uporabu (i zlouporabu) povijesti u različite svrhe, s obzirom da će se većina njih češće susretati upravo s takvim povijesnim sadržajima, a ne s ozbiljnim historiografskim radovima. Od početka je bilo jasno da želimo primijeniti pristup koji već neko vrijeme postoji u našim udžbenicima i dobro je prihvaćen u nastavnoj praksi, što je značilo manje autorskog teksta i uključivanje povijesnih izvora s različitim perspektivama, pogledima i stavovima koji mogu biti vrijedni za razumijevanje događaja i ljudskih iskustava čak i kada su jednostrani i pristrani. Pogotovo se to čini(lo) značajnim u hrvatskim okolnostima gdje je nastava povijesti desetljećima bila ustrojena po modelu u kojem se od autora udžbenika i nastavnika očekivalo da učenike poučavaju službenoj verziji povijesti u kojoj nema nikakvih kontroverzi i nedoumica čak i tamo gdje u historiografiji i/ili društvu postoje otvorena pitanja, a što se često svodilo na pojednostavljena objašnjenja i neosporavane evaluacije događaja. Zbog toga smo smatrali iznimno važnim ponuditi učenicima problemski pristup koji bi također trebao voditi razumijevanju procesa kojima povjesničari dolaze do svojih rezultata i zaključaka, ali i ograničenja u mogućnosti spoznaje s kojima se u svojem radu susreću. Zadaci u Dodatku oblikovani su tako da učenicima pomognu shvatiti kako se u knjigama poput udžbenika (ali i svakoga drugog historiografskog djela, koliko god opsežno bilo) složeni događaji objašnjavaju na ograničenom prostoru, te da je zbog toga nužna selekcija sadržaja i materijala koja uvijek nosi određena obilježja subjektivnosti.

Sve se ovo danas smatra važnim ciljevima suvremene nastave povijesti: kritičke, analitičke i interpretativne vještine koje povjesničari upotrebljavaju u svojem radu također su i umijeća nužna za intelektualno sazrijevanje učenika, te ujedno važan alat za razumijevanje svijeta u kojem žive. Dakle, govorimo o znanjima, vještinama i sposobnostima koji bi trebali imati prioritet u svakoj nastavi, a ne samo u nastavi povijesti ili u obrazovanju budućih povjesničara. No zanimljivo je da su upravo poglavlja poput *Što je povijest?* naišla na nerazumijevanje pojedinih recenzenata koji nikako nisu mogli ili željeli dokučiti čemu služi takvi tekstovi i takva vrsta zadataka.¹⁰ Tome treba pribrojiti i reakcije pojedinih profesionalnih povjesničara koje su uslijedile nakon što je Dodatak dospio u javnost, poput onih o potrebi prepoznavanja „autentične hrvatske povijesne istine“¹¹, ili kako je „normalno za očekivati da se udžbenik koji će biti tiskan odobrenjem hrvatskoga Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa piše s hrvatskoga stajališta i da se u njemu iznose hrvatske istine“¹². Naročito potonje navodi na pitanje trebaju li onda, primjerice, srpski udžbenici prenositi „srpske istine“, ili talijanski „talijanske istine“, te čemu u končanici treba služiti takva nastava povijesti?

SNJEŽANA KOREN:
PRIČA O DODATKU
ILI KAKO POUČAVATI
SUVREMENU
HRVATSKU
POVIJEST?

10 Na primjer, u recenziji S. Matkovića: „Čemu služi uvodni dio ‘Što je povijest?’“ (str. 2), „Teško je dokučiti što su autori mislili s poglavljem ‘Hrvatska nakon osamostaljenja’. Više od pola prostora posvetili su problemima povjesničara? Pokazni arak [tako ovaj recenzent sustavno naziva Dodatak za najnoviju povijest u svojoj recenziji, op. a.] ne služi obrazovanju povjesničara“ (str. 9).

11 Dr. Milan Kruhek u Fokusu od 7. 10. 2005. (*Englezi su krojili balkanske granice*).

12 Osvrt dr. Stjepana Razuma u Glasu Koncila, br. 32-33/2005 (*Iskrivljavanje povijesne istine i kažnjivo upućivanje u nehrvatstvo*).

Pisanje samog teksta bio je naporan i mukotrpan zadatak, pa smo u početku napredovali sporo. Većina posla na prikupljanju materijala i pisanju teksta obavljena je u Zagrebu tijekom siječnja i veljače 2005. godine, dok je Tvrtko Jakovina napisao svoj dio teksta u Londonu gdje je boravio na uglednoj London School of Economics u okviru postdoktorske stipendije. Cijeli ovaj posao radili smo pod snažnim pritiskom zadanih rokova jer je Ministarstvo isticalo da priručnik treba dovršiti do svibnja kako bi se našao u školama u vrijeme kada se prema postojećem programu obrađuju dotični sadržaji. Početkom ožujka oblikovana je prva verzija teksta, te upućena članovima Povjerenstva i Radne skupine Ministarstva. Uslijedile su njihove recenzije te niz sastanaka tijekom ožujka i travnja na kojima se materijal dorađivao.¹³ Veliku većinu recenzentskih primjedbi smo prihvatili, dio nismo – za to smo, smatram i danas, imali opravdanih razloga. Potkraj travnja Povjerenstvo je prihvatilo tekst, istodobno potvrdivši odluku da ga preporuči kao dodatni materijal za sve škole u Hrvatskoj, kao što to još uvijek stoji u uvodu koji je napisao akademik Nikša Stančić. Tekst je zatim dopunjen slikama koje smo dotad uspjeli nabaviti, upućen na prijelom i digitalno ispisan u nekoliko primjeraka kako bi u takvom obliku bio predstavljen ministru Primorcu koji je trebao donijeti konačnu odluku. U tom trenutku nismo imali nikakvih naznaka da bi se ovaj provizorno oblikovan materijal mogao dostaviti bilo kome izvan Ministarstva, jer je prvenstveno trebao poslužiti kako bi ministar imao što jasniju predodžbu o mogućem izgledu priručnika. Primjerice, tekst nije bio lektoriran, nije priređena, kao što je bilo planirano, zasebna hrvatska i srpska verzija, naslovnica i uvodni tekst nisu bili u potpunosti oblikovani, nedostajale su neke predviđene fotografije itd. Oni kojima je ovakav materijal bio namijenjen bili su s time dobro upoznati jer se o tome raspravljalo na sastancima tijekom ožujka i travnja. No na kraju je upravo ta verzija Dodatka dospjela u ruke recenzenata, te u konačnici u javnost.

Sljedećih mjesec dana nije se događalo ništa – ili se barem tako činilo iz naše perspektive. Ipak, vrlo brzo je postalo jasno da se tekst neće naći na đačkim klupama u predviđenom roku. Sredinom lipnja Ministarstvo je zatražilo dodatnih dvadesetak kopija Dodatka, a početkom srpnja do nas je doprla informacija da je ministar zatražio dodatne recenzije, pri čemu je recenzentima dostavljena ista verzija teksta koju je dobio na uvid ministar. Kako se iz kasnijeg razvoja događaja može razabrati, u međuvremenu je isti materijal *nepoznat netko* odaslao i na razne druge adrese pojedinaca i udruga koji ni na koji način nisu bili uključeni u postupak recenziranja. Nekoliko dana uoči izbijanja afere potvrđeno mi je da su neke recenzije pozitivne, a neke negativne, no do toga trenutka nisam bila upoznata sa sadržajem nijedne od njih.

Treba također reći da nijedan od primjeraka Dodatka namijenjenih Ministarstvu nije dospio do članova Povjerenstva. Štoviše, Povjerenstvo se nakon svibnja uopće više nije sastajalo, te nije sazvano ni nakon naših izričitih traženja u dopisima ministru Primorcu nakon što je sadržaj recenzija obznanjen u javnosti. Povjerenstvo također nije bilo službeno obaviješteno ni o sadržaju pristiglih recenzija, tako da su neki njegovi članovi, uključujući i predsjednika Povjerenstva, kopije recenzija i elektroničku verziju prijeloma dobili od nas. Time, dakako, ne poričem pravo ministra da zatraži dodatne recenzije, no svejedno ostaju neka pitanja na koja zasad nismo dobili odgovore: primjerice, zašto je Ministarstvo uputilo recenzentima materijal bez ikakvih dodatnih objašnjenja i tako (omaškom?) stvorilo dojam da se radi o dovršenoj i konačnoj verziji, zašto je isključilo Povjerenstvo iz daljnje procedure te zašto je poslije oklijevalo s davanjem recenzija na uvid autorima.

13 Ukupno smo dobili sedam pisanih recenzija ili osvrta na prvobitni tekst (N. Stančića, Z. Radelića, N. Šetića, D. Roksandića, B. Baranovića, M. Stojnovića, J. Huljev), te usmene komentare M. Bertoše i L. Galinovića.

DODATAK DOSPIJEVA U JAVNOST

Sama priča o separatu pojavila se u medijima 26. srpnja kada je Nova TV objavila prilog u svojoj informativnoj emisiji *24 sata*, odnosno kada je dan poslije objavljen članak u Večernjem listu pod naslovom *Agresija na Hrvatsku postala građanski rat*. Ovi su se prilozi temeljili isključivo na negativnim recenzijama Hrvatskog instituta za povijest koje autori tada još nisu imali prilike vidjeti, te istupima nekih kritičara Dodatka, poput onih povjesničara Josipa Jurčevića koji je, primjerice, u prilogu Nove TV izjavio da se u Dodatku nigdje ne govori o operaciji *Bljesak*, istodobno držeći kopiju teksta otvorenom i na stranici na kojoj se *Bljesak* spominje dvaput! Ovakav pristup temi osobito je obilježio tekstove u Večernjem listu, koji je objavio petnaestak članaka posvećenih na ovaj ili onaj način Dodatku, a da se u njima nije mogao pronaći nijedan citat iz samoga teksta, ako u to ne ubrojimo faksimil koji je poslužio kao dio ilustracije u prvom članku.¹⁴

Kao što je već rečeno, recenzije i radna verzija teksta razaslane su na očigledno pomno odabrane adrese, pa su se u televizijskim priložima kopije Dodatka mogle zamijetiti na konferencijama za tisak osječkog gradonačelnika Ante Đapića, odbora za organizaciju paralelne proslave *Oluje*, te zagrebačke HVIDRA-e, a poslije su se pojavljivale na stranicama tjednika Fokus i Hrvatsko slovo.¹⁵ Cjelokupni tekst Dodatka objavio je na svojim web stranicama Hrvatski informativni centar bez dogovora s autorima, čime su iz temelja povrijeđena naša autorska prava. U polemiku su se ubrzo uključili i drugi, tako da se rasprava nastavila sljedećih dana i tjedana s vrlo različitih, često posve suprotnih stajališta, te je dosad rezultirala s nekoliko desetaka novinskih tekstova – intervjuja, osvrti i pisama u trinaest različitih dnevnih i tjednih novina, koji su u cijelosti posvećeni Dodatku ili se na neki način na njega osvrću. Cijeli je slučaj dodatno opterećivao kontekst u kojem se odvijao: proslava desete obljetnice vojno-redarstvene akcije *Oluja* rasplamsala je brojne polemike, a Dodatak je poslužio kao sredstvo napada pojedinih udruga, političara i pojedinaca na Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, te samu Vladu.

Sve to, kao i činjenica da su recenzije dostavljene medijima u tijeku recenzentskog postupka, i to prije no što su ih imali prilike vidjeti autori Dodatka, upućuje da su postojali i drugi motivi osim stručnih i znanstvenih. Iako je ministar Dragan Primorac u jednom intervjuu ustvrdio kako za dostavljanje recenzija i radnog materijala smatra odgovornim jednog od recenzenta (njegovo smo ime doznali od izvora u Ministarstvu), te ocijenio takav postupak „vrlo nekorektnim i prema Ministarstvu i prema autorima“¹⁶, ipak nije do kraja razjašnjeno tko je to učinio, niti se mogu u potpunosti isključiti i druge mogućnosti. No ostaje činjenica da nijedan od recenzenata, pa tako ni dvojica koji su potpisali negativne recenzije apostrofirane u novinskim tekstovima, nije javno reagirao na tu ministrovu tvrdnju, niti izrazio bilo kakvo neslaganje s narušavanjem znanstvenog reda čak i kad je postojala prilika da se to učini.¹⁷

Nakon izbijanja cijele priče u javnosti, dužnosnici Ministarstva su od nas tražili da se suzdržimo od izjava, obećavajući da će Ministarstvo reagirati. No te su reakcije bile mlake i nepravodobne, iako smo istodobno u privatnim kontaktima dobivali potporu, uključujući i usmeno prenesenu potporu samog ministra Primorca na sastanku u Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa održanom 29. srpnja 2005. godine u uredu državnog tajnika Šetića.

SNJEŽANA KOREN:
PRIČA O DODATKU
ILI KAKO POUČAVATI
SUVRREMENU
HRVATSKU
POVIJEST?

14 Znakovitim se čini i neuspjao pokušaj akademika Stančića da objasni pozadinu cijeloga projekta. Pismo je napisano kao reakcija na pojedine tekstove u Večernjem listu u kojima se grubo napadaju i Povjerenstvo i akademik Stančić osobno. Upućeno je njegovu glavnom uredniku 19. 8. 2005, no te ga novine nisu nikada objavile. Ovom prilikom zahvaljujem akademiku Stančiću što mi je omogućio uvid u njegov sadržaj.

15 Tako je, primjerice, članak A. Bežena u Fokusu od 26. 8. 2005. (*Kome treba Dodatak udžbenicima za najnoviju povijest*) opremljen ilustracijom na kojoj je prikazana kopija Dodatka u spiralnom uvezu s bijelim donjim rubom koji je preostao od kopiranja, a sve je dodatno garnirano fotografijom zgrade Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

16 Fokus, 9. 9. 2005. (*Đacima treba samo istina o hrvatskoj povijesti*).

17 Usporediti: razgovor sa S. Matkovićem u Večernjem listu od 30. 7. 2005. (*Ovaj dodatak nije za nastavu*), razgovor s M. Artukovićem u Glasu Koncila od 4. 9. 2005. (*Krivotvorenje hrvatske povijesti – nastavak velikosrpske ideologije*), te pismo M. Artukovića u Vjesniku od 1. 3. 2006. (*Red i pristojnost obvezuju nas sve*).

Također, Ministarstvo nam je prvih dana uskratilo uvid u recenzije, pravdajući tu odluku objašnjenjem da će nam ih dostaviti kada sve pristignu. Tek nakon našega upornog inzistiranja, dobili smo 29. srpnja prvih pet recenzija, dakle tri dana nakon što je o njima bila obaviještena cjelokupna hrvatska javnost. Riječ je o tri pozitivne i dvije negativne recenzije koje su pristigle od Odsjeka za povijest Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, Hrvatskog instituta za povijest u Zagrebu, te članova Povjerenstva za udžbenika MZOS-a. Pozitivnu recenziju Odsjeka za povijest potpisao je zamjenik pročelnika prof. dr. sc. Borislav Grgin. Dvije negativne recenzije potpisali su djelatnici Hrvatskog instituta za povijest dr. Stjepan Matković i dr. Mario Jareb (nije do kraja jasno je li njegova recenzija pisana u svojstvu zaposlenika Instituta ili člana Povjerenstva za udžbenike), dok su dvije pozitivne recenzije koje su tražile i određene manje izmjene pristigle od članova Povjerenstva za udžbenike dr. Marina Manina i prof. Ivice Sutona. Preostale dvije recenzije – akademika Petra Strčića kao člana Povjerenstva za HNOS, te dr. Mate Artukovića iz Hrvatskog instituta za povijest u Slavonskom Brodu, obje negativne – uručene su nam tek 8. kolovoza 2005. godine. U dopisu uz recenziju akademik Strčić objašnjava razloge kašnjenja time što je recenzija, napisana 18. srpnja 2005. godine, prvobitno ostavljena na drugoj porti Ministarstva. Recenzija dr. Artukovića datirana je 20. srpnjem 2005. godine, a uručena autorima tek osamnaest dana poslije. To je posebice zanimljivo s obzirom da usporedba novinskih tekstova i njezina sadržaja upozorava da su upravo njezine ocjene poslužile kao jedan od glavnih izvora napada na Dodatak u prvim danima nakon izbijanja afere u javnosti.

No priča s recenzijama ni tu ne završava. Naime, početkom veljače 2006. godine iz jednog smo novinskog članka doznali za postojanje još nekih recenzija s kojima dotad nismo bili upoznati.¹⁸ Sljedećeg dana, državni tajnik Nevio Šetić mi je u telefonskom razgovoru – najmanje ugodnom od brojnih naših razgovora – potvrdio postojanje još jedne službene recenzije akademika Tomislava Raukara u ime Povjerenstva za povijest HNOS-a, te dviju nena-ručenih koje su samoinicijativno uputili prof. dr. Ivo Rendić Miočević, umirovljeni profesor Filozofskoga fakulteta u Zadru, te dr. Stjepan Razum iz Nadbiskupskog arhiva u Zagrebu (vidi bilješku 43). Recenziju akademika Raukara ni nakon višekratnih molbi upućenih Ministarstvu nismo dobili na uvid, te nam je njezin sadržaj do danas ostao nepoznat. Na našu zamolbu, dr. Rendić Miočević poslao nam je nekoliko dana poslije svoju recenziju, dok onu dr. Razuma nismo vidjeli, ali o njoj imamo prilično jasnu predodžbu na temelju stavova koje je javno iznio u jednom novinskom tekstu.¹⁹

„PODVALA, KRIVOTVORINA, LAŽ I OBMANA“²⁰ – ILI NEŠTO POSVE DRUGO?

Što su nam, dakle, zamjerali recenzenti i drugi kritičari? S obzirom da recenzije detaljnije analizira članak Magdalene Najbar-Agičić, ovdje ću se osvrnuti samo na zamjerke koje su se najčešće ponavljale, osobito na one koje se odnose na njegovu didaktičko-metodičku koncepciju. Dakako da je za svaki tekst, pa tako i Dodatak, potrebno procijeniti koliko su njegovi autor(i) bili uspješni u ostvarivanju svojih ciljeva; tome, uostalom, služe recenzije. Također, držim da se svaki takav rad može poboljšati; napokon, kad god čitam svoje starije tekstove, ponešto bih dodala, ispustila ili drugačije napisala. Bez obzira na sve to, moram ipak reći da sam bila zatečena razinom nekih recenzija u kojima njihovi autori predstavljaju svoja vlastita gledišta kao „objektivno“ i „neutralno“ mjerilo vri-

18 Jutarnji list, 5. 2. 2006. (*Sporni separat udžbeniku povijesti ipak će se tiskati*).

19 Tekst S. Razuma u Glasu Koncila, br. 32-33/2005 (*Iskrivljavanje povijesne istine i kažnjivo upućivanje u nehrvatstvo*), u kojem se poziva na recenziju upućenu Ministarstvu. Između mnogih sličnih tvrdnji u tom podugačkom osvrtu izdvajam one u kojima kaže kako nije „mogao steći dojam, da su autori, usprkos istaknutih imena i prezimena, Hrvati“, te da Dodatak „promiče mržnju protiv hrvatskoga naroda i hrvatske države“.

20 Iz recenzije M. Artukovića, str. 4: „Ovakvo krivotvorenje istine, proglašavanje oslobođenja Hrvatske od okupatora zločinom u udžbeniku za Hrvatsku je nedopustiva laž. Ovakva dirigitirana interpretacija (jer ne mogu zamisliti da bilo tko, pa makar i u hvala Bogu ipak pošteđenom Zagrebu, ne zna što se stvarno dogodilo 1990.-1995.) je podvala, krivotvorina, laž i obmana.“

jednosti, polemiziraju s radovima povjesničara i novinarskim tekstovima koji nemaju nikakve veze s Dodatkom, te prigovaraju zbog toga što tekst nije u skladu sa sadržajem političkih dokumenata²¹! Pritom nerijetko progovaraju jezikom i argumentima koji su bliži sferi političkih razračunavanja nego znanstvenom diskursu.²² Pojedine se rečenice izdvajaju iz konteksta kako bi se potkrijepile određene recenzentske primjedbe ili se navodi kao nedostatke i pogreške nešto što se spominje koju stranicu prije ili kasnije. Primjerice, u jednoj se recenziji govori o „vrlo blagim i nevažnim formulacijama“ koje su upotrijebljene za opise stradanja Hrvata na stranici 25 Dodatka, nasuprot „veoma izričitim“ tvrdnjama o stradanjima srpskog stanovništva²³, kao da samo nekoliko redaka prije, na stranici 24, ne stoje sljedeće rečenice: „JNA i srpske paravojne jedinice odgovorne su za protjerivanja i ubijanja hrvatskog i drugog nersrpskog stanovništva, s ciljem stvaranja etnički ‘čistih’ srpskih područja. Razarani su gradovi i sela, te namjerno uništavani kulturni spomenici i katoličke crkve. Stotine tisuća ljudi prognane su iz svojih domova.“ Nadalje, možemo čitati o „velikom propustu“ autora Dodatka jer se „nigdje ne spominju zaključci rada Badinterove komisije“²⁴, dok se oni zapravo spominju na stranici 24 kao zaključci komisije Europske zajednice; ili, da je osnovni problem poglavlja *Jugoslavija nakon Titove smrti* na str. 6 što autori „niti jednom jedinom riječi nisu spomenuli međunarodne odnose u SFRJ“²⁵, dok se zapravo radi o uvodnom tekstu u prvu cjelinu u kojoj se zatim praktički na svakoj stranici govori upravo o toj temi. Također mi nije do kraja jasan ni način čitanja teksta „između redaka“ pri čemu se pronalaze tvrdnje koje ne postoje ili se ne želi uočiti ono što piše. Primjerice, ni nakon višekratnih iščitavanja teksta nisam uspjela pronaći gdje se to u poglavlju *Kraj rata* može pročitati o „proglašavanju oslobođenja Hrvatske od okupatora zločinom“²⁶, ili kako se to izvori u poglavlju *Cijena rata* tendenciozno upotrebljavaju „da se istakne ugroženost Srba“²⁷, kada veći dio tekstova i sve slike govore o stradanjima za koja su odgovorne JNA i srpske snage.

Posebno su zanimljive primjedbe o slikovnom materijalu, pri čemu neki recenzenti i drugi kritičari temelje svoje tvrdnje o izjednačavanju krivnje i na odabiru ilustracija, a pritom nisu uočili ili željeli uočiti da se od dvanaest slika koje prikazuju stradanja ljudi tijekom rata u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini njih devet odnosi na stradanja za koje su odgovorne srpske snage!²⁸ Intrigantne su i primjedbe o slikovnom materijalu na stranicama 4 i 5, pri čemu jedan recenzent, koji nam inače zamjera „subjektivno selektivan“ izbor ilustracija, postavlja sljedeća, valjda objektivna, pitanja: „Zašto Titov sprovod u istom poglavlju, a ne u poglavlju koje je naslovljeno ‘Jugoslavija poslije Titove smrti’? Zašto Solidarnost, a ne papa Ivan Pavao II.[...]? Zašto nasmiješeni Milošević?“²⁹ Ove su primjedbe ipak upozorile i na jedan naš metodički previd: iako su slike posložene *kronološkim* redoslijedom, možda je zaista bilo preambiciozno očekivati da svatko uoči kako zapravo predstavljaju svojevrsnu crtu vremena; zato bi jedna od

SNJEŽANA KOREN:
PRIČA O DODATKU
ILI KAKO POUČAVATI
SUVRREMENU
HRVATSKU
POVIJEST?

21 Na primjer: „Prikaz Domovinskog rata u ovoj knjizi u potpunosti je suprotnosti s ‘Deklaracijom o Domovinskom ratu’ Zastupničkog doma Hrvatskoga državnog sabora” (recenzija M. Artukovića, str. 5) ili „Podsjetio bih autore da je početkom listopada 2000. godine Hrvatski sabor donio Deklaraciju o Domovinskom ratu” (recenzija M. Jareba, str. 12). Ovakve rečenice navode na pitanje rukovode li se dotični recenzenti istim kriterijem u pisanju svojih historiografskih radova; autorica ovih redaka dosad je naivno vjerovala kako je zadatak povjesničara analizirati ovakve dokumente u odnosu na društveno-politički kontekst u kojem su nastali.

22 Na primjer: „Kako autori mogu izjednačavati slike iz 1991. s onima iz 1995. godine. Jesu li hrvatski prognanici mogli napuštati svoje domove s automobilima i kamionima, jesu li koristili auto-cestu i je li ih pratio američki veleposlanik?” (recenzija S. Matkovića, str. 8-9) ili „Izražavanje političkih simpatija vidi se i u familijarnosti izraženoj u naslovu ‘Jugoslavija nakon Titove smrti’ (str. 5). Manje bi se to uočilo da se to poglavlje naslovlilo ‘Jugoslavija poslije smrti Josipa Broza Tita’.” (recenzija M. Artukovića, str. 4).

23 Recenzija M. Jareba, str. 10.

24 Recenzija S. Matkovića, str. 6.

25 Recenzija M. Jareba, str. 2.

26 Recenzija M. Artukovića, str. 4.

27 Ibid.

28 Primjerice: „Izjednačavanje krivnje pod svaku cijenu vrhovni je zadatak autora teksta o ratu. Tome služe i slike” (recenzija M. Artukovića, str. 3) ili „Čak i ilustracije navode na podjelu krivnje” (M. Kruhek u Fokusu, 7. 10. 2005., str. 10). Recenzent S. Matković pak pronalazi skrivene poruke i u tome što su „neke fotografije u boji, a neke crno-bijele” (stranica 2 recenzije).

29 Recenzija S. Matkovića, str. 2.

mogućih ispravki bilo i pojašnjenje u vidu uključivanja vremenskih odrednica u potpise ispod slika.³⁰ S druge strane, recenzijski prigovor koji se odnosi na karikaturu na stranici 9 ukazuje na nerazumijevanje svrhe u koju su upotrijebljeni pojedini slikovni materijali. Taj se izvor proglašava „nedoličnim“ jer, prema mišljenju recenzenta, „relativizira, pojednostavljuje i iskrivljuje spoznaju djece o uzrocima raspada države“.³¹ No namjena ove ilustracije nije bila da posluži kao izvor saznanja o raspadu Jugoslavije, nego da uputi učenike na način kako se karikaturama izražavaju mišljenja i stavovi njihovih autora, što je jasno napisano u tekstu uz sam izvor, te u pitanjima upućenim učenicima.

Također je iz pojedinih primjedbi jasno da je nekim kritičarima posebice zasmatalo uvođenje različitih perspektiva, te upućivanje učenika da pokušaju razmišljati kako i zašto nastaju različita tumačenja prošlosti. Dakako da se može raspravljati o tome koliko su autori Dodatka uspjeli u ostvarivanju tih nakana, no posve je izvjesno da je njegovim kritičarima prvenstveno sporan sam pristup, a ne uspjehnost ili neuspjehnost načina njegove primjene. Tako su, primjerice, jednom recenzentu zasmatali zadaci koji upućuju učenike na razmišljanje o razlozima nastanka različitih tumačenja raspada Jugoslavije ili upozoravanje na dileme koje postoje o različitim pitanjima iz naše recentne prošlosti, jer smatra da takve dileme „može i mora riješiti autor udžbenika istinoljubivim pristupom“.³² Nasuprot tome, jedan metodičar u novinskom tekstu priznaje Dodatku „doista suvremen metodički pristup razvoju povijesnog i kritičkog mišljenja upućivanjem učenika da tijekom učenja rabe i suprotstavljaju različite povijesne izvore“, no istodobno zamjera da „nema jasnog autorskog tumačenja i vrednovanja povijesnih činjenica“, da autori nisu učenicima za takav rad dali nikakva „vrijednosna uporišta“ te da „takav rad može biti tehnički moderan“, ali „iz povijesti kao nastavnog predmeta isključuje odgojnu ulogu u razvijanju rodoljublja i nacionalne svijesti u mladim naraštajima“.³³

Na stranu to što smatram kako nije točno da Dodatak ne daje nikakva vrijednosna uporišta, jer su u njemu jasno prisutne općeljudske vrijednosti – možda najuočljivije u poglavlju *Cijena rata* – koje su poslužile kao polazište u pisanju teksta. Na stranu i to što se domoljubni odgoj može shvaćati na različite načine (osobno ga vidim u odgoju odgovornih građana koji su sposobni svjesno prihvatiti, ali i kritički promišljati o onome što se smatra općim interesima zajednice). No ovakav diskurs neodoljivo podsjeća na neke primjere iz (ne baš tako davne) prošlosti, pri čemu načela ostaju ista, jedino su sadržaji ponešto drugačiji: „Prvi, osnovni i najvažniji zadatak nastave povijesti je odgoj patriotizma, t. j. razvijanje kod učenika ljubavi i odanosti prema našoj domovini i našim narodima. [...] Nastava povijesti pruža velike mogućnosti odgoja naših učenika u duhu novog jugoslavenskog socijalističkog patriotizma, koji sadrži u sebi bratstvo i jedinstvo naroda Jugoslavije, kao i druge tekovine naše narodne revolucije.“³⁴ I u jednom i u drugom slučaju nastava povijesti doživljava se prvenstveno u okviru svoje ideološke funkcije, dok su rezultati i metode znanstvenih istraživanja sekundarni, te dobivaju smisao samo dok se uklapaju u unaprijed zadane interpretativne obrasce. U oba slučaja vrši se svojevršno nasilje nad racionalnošću pojedinca jer mu se ne dopušta oblikovati svoj vlastiti identitet na temelju kritički i individualno odabranih elemenata, nego mu se on isključivo nameće izvana. Pogledamo li malo bolje oba ova primjera, vidjet ćemo da se iza njih zapravo krije isti didaktičko-metodički pristup povijesnim sadržajima: učenike treba dovesti do *točno određenih* tumačenja i zaključaka, pri čemu se onda teško može govoriti o razvoju njihova samostalnog i kritičkog mišljenja.

Nadalje, u recenzijama i drugim kritikama izrečene su optužbe o „krivotvorenju hrvatske povijesti“, „prešućenim činjenicama“, „iskrivljavanju povijesne istine“ jer su navodno izostavljeni neki važni događaji koje je po mišljenju recenzenata svakako trebalo spomenuti. Pritom se uglavnom navode dvije vrste zamjerki. Prvo, da su izostavljeni određeni sadržaji iz prethodnih razdoblja bez kojih se ne može shvatiti problematika kojom se bavi

30 Što je, primjerice, sugerirao i dr. Manin u svojoj recenziji.

31 Recenzija M. Artukovića, str. 4.

32 Recenzija M. Artukovića, str. 2.

33 Ante Bežen u Fokusu od 26. 8. 2005. (*Kome treba Dodatak udžbenicima za najnoviju povijest*).

34 J. Demarin: „Metodika nastave povijesti“, u *Metodika nastave zemljopisa, povijesti, pjevanja, crtanja, ručnog rada i lijepog pisanja u osnovnoj školi*, Zagreb, 1951., str. 52.

Dodatak, primjerice karakter komunističkog režima. Očito se ne shvaća, ili ne želi shvatiti, da se ti sadržaji i prema postojećem nastavnom planu i programu, i prema HNOS-u, obrađuju u temama koje prethode onoj kojom se bavi Dodatak. Vrijedi još jednom napomenuti da je autorima Dodatka bilo na raspolaganju samo dvadesetak kartica teksta, a tom su se limitu približili neki recenzenti obimom svojih recenzija! Drugo, tvrdi se da su izostavljeni ovi ili oni događaji koji se odnose na razdoblje kojim se Dodatak bavi. No kad bismo uključili sve događaje koji nedostaju pojedinim recenzentima, ili ih objašnjavali onako detaljno kako od nas zahtijevaju, broj stranica Dodatka bi se udvostručio ili čak utrostručio, a problematika još uvijek ne bi ni izbliza bila iscrpljena.

Mogli bismo otići i korak dalje, te usporediti koje to događaje i naglaske pojedini recenzenti smatraju nužnima, pa bismo vidjeli da se i njihov odabir međusobno razlikuje. Pritom bih navela samo jedan primjer vezan uz dva izvorna teksta na stranici 17 Dodatka, koji učenike upozorava na postojanje različitih stajališta među srpskim stanovništvom o njihovu položaju u Hrvatskoj u jesen 1990. Komentirajući Izvor 8, dvojica su recenzenta ponudila različita čitanja i istaknula drugačije zaključke, pri čemu jedan smatra da je taj izvor trebalo naglasiti zbog „njegove velike vrijednosti i visoke objektivnosti i njegovih smirujućih riječi“³⁵, a drugi da je na temelju toga istog izvora zapravo trebalo „progovoriti o velikosrpskoj agresiji na Hrvatsku“ jer je stav iznesen u njemu ostao „usamljen“.³⁶ Čije bi nam opaske onda trebale biti mjerodavne? Tu smo se, naravno, dotaknuli i onog kompleksnog pitanja *povijesne istine* koje se toliko često ponavljalo u raznim diskusijama o Dodatku, iako je to tema koja nadilazi okvire ovoga osvrta. No ako je jedina „istina“ koju možemo prihvatiti samo naša vlastita, ako se ne možemo suočiti s mogućnošću da postoje i drugačija gledišta od onih koje „mi“ smatramo prihvatljivima, onda smo suočeni s problemom koji je znatno širi od pitanja povijesti koju pišemo ili nismo u stanju napisati: riječ je o slici koju imamo o svijetu u kojem živimo, te o sebi samima.

Što na koncu reći o medijskim istupima bivše ministrice prosvjete Ljilje Vokić koja je svojevremeno potpisala odluku o petogodišnjem moratoriju? U svojim obraćanjima javnosti³⁷ tvrdi da se u Odluci podrazumijeva kako „po isteku tog vremena oni [učenici srpske nacionalnosti u Podunavlju, op. a.] moraju kao i sva druga djeca u Hrvatskoj učiti iz istih udžbenika i sve lekcije“, s tim da „imaju pravo na učenje svoje nacionalne povijesti [...] od Stevana Nemanje preko Kosovske bitke itd.“³⁸. Separat se, po njezinu mišljenju, odnosio upravo na te sadržaje, jer su „takvi separati u uporabi za djecu češke, mađarske, talijanske nacionalne manjine“.³⁹ Dodaje također da je svoj potpis na moratoriju objasnila dužnosniku OEES-a time što „Srbi i tako uvijek imaju svoju sliku povijesti“.⁴⁰ Što nam zapravo poručuje bivša ministrica? Osim što se čini kako nastoji prikriti nelagodu zbog svoje uloge u potpisivanju moratorija, istodobno zaobilazi činjenicu da o tome što će se dogoditi nakon njegova prestanka u Odluci ne piše baš – ništa! Naziv separat upotrebljava u pogrešnom kontekstu, jer nikakvi separati te vrste ne postoje za češku, mađarsku, talijansku, pa ni srpsku manjinu, nego je riječ o udžbenicima koji se uz dopuštenje Ministarstva mogu rabiti u nastavi na jeziku i pismu nacionalnih manjina.⁴¹ No ponajviše ipak upadaju u oči stavovi o mjestu srpske zajednice, te svih drugih manjinskih zajednica u hrvatskom društvu. Jer, za gospođu Vokić povijest srpske i ostalih manjina u Hrvatskoj očigledno nije ona koja govori o njihovoj stoljetnoj prisutnosti na ovim prostorima, niti je dio zajedničkog hrvatskog kulturnog naslijeđa o kojem bi trebali učiti svi učenici, pa se stoga kao takva može smjestiti samo u – separat!

SNJEŽANA KOREN:
PRIČA O DODATKU
ILI KAKO POUČAVATI
SUVREMENU
HRVATSKU
POVIJEST?

35 Recenzija P. Strčića, str. 9.

36 Recenzija M. Artukovića, str. 3.

37 Riječ je o pismu sličnog sadržaja koje je objavljeno u Večernjem listu 14. 8. 2005, Jutarnjem listu 19. 8. 2005. te u Fokusu 26. 8. 2005. Također, intervju u Večernjem listu od 17. 8. 2005. (*Hrvatska povijest ne smije u separat*).

38 Večernji list, 14. 8. 2005; Jutarnji list, 19. 8. 2005; Fokus, 26. 8. 2005.

39 Večernji list, 17. 8. 2005.

40 Jutarnji list, 19. 8. 2005; Fokus, 26. 8. 2005. Ove rečenice nema u verziji pisma objavljenoj u Večernjem listu od 14. 8. 2005.

41 Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina, NN 51/2000.

„PODIZANJE LJESTVICE VRIJEDNOSTI“?

Polemike o „Dodatku za najnoviju povijest“ trajale su i sljedećih tjedana, te su se nastavile, iako nešto manjom žestinom, do sastanka u Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa 25. kolovoza 2005. godine, kada je na sastanku s predstavnicima srpske zajednice *de facto* donesena odluka o njegovoj sudbini. Takav postupak utoliko začuđuje jer su autori Dodatka neprestano uvjeravani da je riječ o dopunskom materijalu za sve učenike u Hrvatskoj (vidi: Očitovanje na str. 135). No potkraj kolovoza je zapravo samo potvrđena odluka iz lipnja 2005. godine kada je sa srpskom zajednicom postignut dogovor o uporabi jednog od postojećih udžbenika za svaki razred, koji su u međuvremenu prevedeni na srpski jezik i preneseni na ćirilicu.

U takvim je okolnostima uslijedilo nekoliko naših sastanaka s predstavnicima Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, uključujući samog ministra Primorca, te državne tajnike Nevija Šetića i Slobodana Uzelca. Dobivali smo dosta proturječne signale o budućnosti teksta, pri čemu je podrška za dovršenje radnog materijala ponajviše dolazila od samog ministra. No već je na sastanku s državnim tajnicima Šetićem i Uzelcem 20. rujna 2005. godine bilo jasno da Ministarstvo više nije zainteresirano za objavljivanje Dodatka kao priručnika za učenike, iako se još neko vrijeme spominjala mogućnost njegova objavljivanja kao priručnika za nastavnike. Iz toga mi je razgovora najviše ostala u sjećanju tvrdnja Nevija Šetića kako je najveći značaj Dodatka upravo u tome što je, bez obzira na to što nije objavljen kao priručnik za nastavu, „podigao ljestvicu vrijednosti i postavio standarde ispod kojih se više neće moći ići“. No, je li to zaista tako, govore i ostali „slučajevi“ u nastavi povijesti koji su izbili od prošlog ljeta do danas, pri čemu posebno znakovitim smatram izradu Eksperimentalnog programa za povijest u kojem su upravo teme o Drugome svjetskom ratu i nastanku samostalne hrvatske države doživjele značajne promjene u odnosu na tekst Hrvatskoga nacionalnog obrazovnog standarda za povijest.⁴²

U lipnju smo ipak dogovorili s Ministarstvom objavljivanje materijala, ali ovoga puta u obliku zbornika radova o Dodatku. No kasniji pokušaji da se reguliraju obveze dviju strana, tj. potpiše ugovor, ostali su bez rezultata, te su u veljači 2006. obje strane odustale od daljnje suradnje. U našem je slučaju, uz već postojeće nezadovoljstvo neodlučnošću Ministarstva (što se donekle može razumjeti zbog pritisa kojima je Ministarstvo bilo izloženo), prevagnula spoznaja o postojanju dodatnih recenzija koje nam dužnosnici Ministarstva nisu dostavili na uvid niti čak spomenuli njihovo postojanje, a za čije su uvrštavanje u zbornik radova o Dodatku ipak tražili suglasnost njihovih autora (za što smo ipak imali bitno manje razumijevanja).⁴³ Stoga smo postigli dogovor s Documentom o objavljivanju materijala u sadašnjem obliku, prvenstveno u svrhu informiranja javnosti o njegovu sadržaju te procesu njegova nastanka. Na konačni oblik ove publikacije utjecala je i odluka pojedinih recenzenata da uskrate svoju suglasnost za objavljivanje recenzija. Na objavljivanje su pristali prof. dr. Borislav Grgin i prof. Ivica Suton, potomji pod uvjetom da budu objavljene i sve druge recenzije. Načelno se suglasio i akademik Strčić, uz ogradu da treba provjeriti omogućavaju li to zakonske odredbe. Suglasnost su uskratili dr. Stjepan Matković, dr. Mate Artuković, dr. Mario Jareb i dr. Marino Manin. Dr. Manin smatra kako više nema smisla ni potrebe za njezinim objavljivanjem, pretpostavljajući da smo uvažili njegove primjedbe većinom tehničke prirode. To bi svakako bilo tako da je Dodatak zaživio u svojoj prvobitnoj namjeni, kao priručnik za učenike. Dr. Matković je odbio bez dodatnih objašnjenja, dr. Artuković uskratio je svoju suglasnost pravdajući to znanstvenim i stručnim zamjerkama na koncepciju ove knjige koja uključuje i eseje troje autora Dodatka, dok je dr. Jareb u svojem pismu istaknuo da javnost neće ostati

42 Trenutačna situacija dobro odražava cjelokupno držanje Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa: na njegovoj web stranici egzistiraju oba teksta, pri čemu se zasad čini da se za vanjsku uporabu više koristi sadržaj HNOS-a (primjerice prilikom primanja Hrvatske u Međunarodnu radnu skupinu za poučavanje o holokaustu), dok su za unutrašnje potrebe u uporabi oba teksta.

43 Državni tajnik Šetić rekao mi je u već spomenutom razgovoru da je tražio suglasnost akademika Raukara, dok je dr. Rendić Miočević potvrdio Magdalení Najbar-Agić da je to zatraženo i od njega. Nemamo podataka je li takav zahtjev upućen i S. Razumu.

uskraćena za sadržaj njegove recenzije. Mogu samo izraziti svoju nadu da će to zaista biti tako, te da će hrvatska javnost dobiti na uvid recenzije u onom obliku u kojem su nama predočene u ljeto 2005.

I što možemo na kraju reći? Je li u ljeto 2005. godine zaista „podignuta ljestvica vrijednosti“, kako je to istaknuo državni tajnik za osnovno obrazovanje, ili je „ideologizacija nastave povijesti za mandata ministra Primorca doživjela konačno betoniranje“⁴⁴, kako stoji u jednom od brojnih novinskih tekstova posvećenih Dodatku? Vjerojatno se u ovom trenutku odgovor nalazi negdje u sredini, no u kojem će smjeru krenuti nastava povijesti u trenucima promjena vezanih uz HNOS i uvođenje državne mature uvelike će ovisiti o vrstama poticaja koje će nastavnici dobiti od prosvjetnog Ministarstva, te iz znanstvenih krugova. No u okolnostima gdje školska povijest već godinama ima status „predmeta slučaja“ koji konstantno puni novinske stupce, teško da postoje uvjeti za normalan razvoj. Osobito je upitan utjecaj koji će cijela polemika imati na poučavanje suvremene hrvatske povijesti, s obzirom da se pokazalo kako svaki pokušaj kritičkog sagledavanja toga razdoblja čak i u vrlo blagoj formi izaziva vrstu reakcija koje samo mogu obeshrabriti nastavnike da toj važnoj temi posvete dužnu pozornost. O nastavi povijesti u Hrvatskoj ponovno se raspravljalo i izvan hrvatskih granica, te će vjerojatno u nekom budućem razdoblju ponovno biti predmetom znanstvenih analiza.⁴⁵ Tako priča o „Dodatku za najnoviju povijesti“ dobiva svoj puni smisao kad je promatramo u širem kontekstu edukativne politike države, stanja u historiografiji i stanja povijesne kulture u društvu; zbivanja oko Dodatka pokazala su da u sva tri segmenta zasad nemamo prevelika razloga za zadovoljstvo.

SNJEŽANA KOREN:
PRIČA O DODATKU
ILI KAKO POUČAVATI
SUVREMENU
HRVATSKU
POVIJEST?

44 Zarez, 22. 9. 2005. (*Umivena povijest*).

45 U to sam se imala prilike i osobno uvjeriti na međunarodnom simpoziju održanom na Sveučilištu u Tokiju u studenom 2005. godine, gdje su organizatori zatražili da u sklopu svojega predavanja o nastavi povijesti u Hrvatskoj govorim i o „Dodatku za najnoviju povijest“. Zanimanje za cijeli slučaj pokazao je i ugledni Institut Georg Eckert za udžbenička istraživanja iz Braunschweiga u Njemačkoj, čije aktivnosti, između ostaloga, obuhvaćaju i istraživanja udžbeničke problematike u državama nastalim na prostoru bivše Jugoslavije.

06

DVIJE GODINE POSILIJE

Snježana Koren, prof.
Odsjek za povijest Filozofskog
fakulteta u Zagrebu

DVIJE GODINE POSLIJE¹

Snježana Koren, prof.

Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu

Projekt izrade dopunskog materijala za poučavanje najnovije povijesti, utemeljenog na multiperspektivnom pristupu, 2005. godine nije realiziran. Pa ipak, Dodatak je imao svoj život i prije nego što je objavljen. S jedne strane, svakako je dio jedne globalne teme o uporabi povijesti², pa stoga ne čudi što je naišao na interes i izvan granica Hrvatske (dosad smo o njemu govorili na više međunarodnih skupova u Japanu, SAD-u, Italiji, Austriji, Njemačkoj, Velikoj Britaniji, Bosni i Hercegovini). S druge strane, Dodatak je u Hrvatskoj otvorio debate o poučavanju najnovije povijesti i pomogao da ova tema, kada je riječ o nastavi povijesti, znatno više nego prije postane dijelom javne domene. To je tim značajnije što je rasprava o njemu – kao i mnoge druge koje su se tijekom posljednjih petnaestak godina vodile o nastavi povijesti – započela s upravo suprotnim ciljem: onemogućavanja kritičkog sagledavanja otvorenih pitanja iz suvremene povijesti i nametanja određenih stavova. No neposredni utjecaj ovih rasprava bio je dvojak.

Dodatak je sigurno bio jedan od čimbenika koji su omogućili da se danas u cijeloj Hrvatskoj, uključujući i Podunavlje, upotrebljavaju isti udžbenici i u obradi najosjetljivijih tema; potonje je ministar Dragan Primorac u više navrata istaknuo kao jedan od većih uspjeha svojega ministarstva³. No Dodatak je za Ministarstvo bio prvenstveno proizvod trenutačnih političkih potreba, a držanje MZOS-a, kada je riječ o nastavi povijesti, svakako je bilo ambivalentno, pri čemu su se jedni kriteriji primjenjivali za međunarodne potrebe, a drugi na unutarnjem planu. O tome svjedoči i oblikovanje novoga nastavnog plana i programa za povijest. Rad na njemu trajao je od 2004. do 2006. godine, te je prošao nekoliko etapa, od kojih se prva poklapala s razdobljem izrade Dodatka. U svakoj je nadležno ministarstvo imenovalo novo povjerenstvo koje je izrađivalo nove verzije koje su se dijelom temeljile na prvobitnom prijedlogu iz 2005. godine. Pod utjecajem javne debate o Dodatku, najveću promjenu doživjela je upravo tema *Stvaranje samostalne i suverene hrvatske države* gdje su se u svakoj novoj verziji dodavali novi detalji o ratu, no istovremeno je izostavljena rečenica o odlasku srpskog stanovništva nakon operacije *Oluja* koja je bila uključena

1 Prethodna su poglavlja napisana neposredno nakon cijele afere s „Dodatkom za najnoviju povijest“. Zbog različitih razloga – uglavnom financijske prirode – prošle su gotovo dvije godine do njihova objavljivanja. Nisam mijenjala taj tekst jer u takvom obliku odražava moja razmišljanja i stavove u trenutku u kojem je nastao. No događaji u protekle dvije godine, na koje je Dodatak imao neposredan ili posredan utjecaj, ponukali su me da danas, u 2007. godini, dodam tekstu još jedno poglavlje. U njemu nudim svoje poglede na ta zbivanja, kao i svojevrсни pogled unatrag na priču o Dodatku.

2 Slične „bitke za bolju prošlost“ i „udžbenički ratovi“ vodili su se, npr., u Velikoj Britaniji, SAD-u i Japanu, aktivno se preispituju slike Arapa i islama u zapadnjačkim udžbenicima povijesti i obrnuto, a dok ispisujem ove retke, u središtu pozornosti su novi ruski priručnici za nastavnike povijesti u kojima se nastoji Staljinovo razdoblje prikazati u pozitivnom svjetlu.

3 Primjerice, prilikom gostovanja u emisiji „Intervju tjedna“ Radija 101 (17. 3. 2007.) ministar Primorac se osvrnuo na svoj službeni posjet Njemačkoj te istaknuo kako je kao jedan od velikih uspjeha Ministarstva predstavio i to što je u Podunavlju prihvaćen isti udžbenik povijesti koji se koristi u ostalim hrvatskim školama.

u prvobitni prijedlog.⁴ Tako je ta tema postala najobimnijom i najdetaljnije razrađenom temom u cjelokupnom programu, no istovremeno je „umivena“ od bilo kakvih neugodnih događaja koji bi mogli zasmetati službenoj verziji o ratnim zbivanjima. Tako se opet iznova susrećemo s istom situacijom: proces oblikovanja kolektivnog pamćenja prati paralelni proces zaborava koji poprima oblik prešućivanja neugodnih uspomena.

No kada je riječ o udžbenicima, čini se kako je rasprava o poučavanju najnovije povijesti imala ponešto drugačiji učinak. Početkom ove godine u Ministarstvo je pristiglo na prosudbu pet novih udžbenika prilagođenih novom nastavnom programu. Pokazalo se kako tri udžbenika tematiziraju stradanja srpskog stanovništva nakon operacije *Oluja*, a druga dva ih uopće ne spominju. Iako je Povjerenstvo na kraju prihvatilo svih pet udžbenika, prosudbeni postupak nije prošao bez određenih problema s obzirom da su dva udžbenika koja su o tome ponudila najekstenzivnije opise nekoliko puta vraćana na doradu.⁵ To se događalo, kao što je predsjednik Povjerenstva Mario Jareb objasnio za jedne dnevne novine, „ne zbog slučajnih pogrešaka, već zbog problematičnih interpretacija i konteksta“.⁶ Korištenje ovakvih termina valjda pretpostavlja kako Povjerenstvo smatra da postoje i „neproblematične“ ili „ispravne“ interpretacije, no zapravo pokazuje koliko je čvrsto ukorijenjen stav da država ima pravo propisivati tumačenja prošlosti. Pitanje koje se ovdje nameće jest treba li pluralističko i demokratsko društvo uopće imati „službenu verziju“ povijesti?

Priča o udžbenicima za osmi razred i ovaj je put dospjela u medije, te ponovno potaknula javnu debatu koja se je vodila s veoma sličnim argumentima – iako s nešto manjim intenzitetom – kao u slučaju Dodatka.⁷ Također se pokazalo kako su i ovog puta – kao i u slučaju Dodatka – u javnost dospijevali radni materijali u koje su uvid u tom trenutku trebali imati samo autori, njihove izdavačke kuće i prosudbeno povjerenstvo. Jedan od zanimljivijih momenata bilo je svakako *Otvoreno pismo* u kojem je skupina od 20 članova HAZU i 18 povjesničara zatražila od predsjednika Hrvatske vlade, predsjednika Hrvatskog sabora i ministra prosvjete povlačenje dvaju spomenutih udžbenika, uz napomenu kako „za udžbenike povijesti treba osim znanstvenih i pedagoških standarda uvažiti i nacionalne i državne kriterije“⁸. Suprotan stav ponudila je skupina od 14 povjesničara s Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, koja se u svojem priopćenju za javnost založila za nastavu povijesti kojom se „una- pređuje kultura kritičkog mišljenja o povijesnoj baštini“.⁹ Ipak, ovog je puta Ministarstvo odlučilo podržati odluku Povjerenstva o prihvaćanju svih pet udžbenika, no u skladu sa svojim ambivalentnim držanjem naknadno je, *nakon*

-
- 4 S Tvrtkom Jakovinom te još dvadesetak kolega sudjelovala sam u radu prve Radne skupine. No u srpnju 2005. godine, kada se u javnosti intenzivno vodila rasprava o Dodatku, Ministarstvo je imenovalo novo povjerenstvo što je, prema pisanju Jutarnjeg lista od 19. 09. 2005. *Učenici će morati znati sve akcije HV-a na vojnim kartama*, bio izravan odraz tih rasprava. Istu sam informaciju tada dobila od jedne članice Povjerenstva.
 - 5 Riječ je o udžbeniku Krešimira Erdelje i Igora Stojakovića, te o mojem udžbeniku u koji sam, uz suglasnost i dopuštenje ostalih dvoje suautora, uključila i znatne dijelove *Dodatka za najnoviju povijest*.
 - 6 Večernji list, 14. 4. 2007., *Činjenice, a ne politika*. Prosudba članova Povjerenstva nalaze se u posjedu autorice. U ovom kontekstu, njezin vjerojatno najzanimljiviji dio jest onaj u kojemu se predsjednik Povjerenstva poslužio dijelovima svoje negativne recenzije *Dodatka za najnoviju povijest*, ali je istovremeno na nekim mjestima i dalje spominjao autore u pluralu te svoje zaključke temeljio na citiranju rečenica u onom obliku u kojem postoje u Dodatku, ali ne i u udžbeniku koji je Povjerenstvu dostavljen na prosudbu. U samoj prosudbi ima i drugih živopisnih dijelova, ali u ovom tekstu na žalost nema dovoljno prostora da se njima detaljnije pozabavim.
 - 7 Vidjeti primjerice Jutarnji list: 4. 4., 14. 4., 2. 5., 3. 5. 2007., Večernji list: 14. 4. 2007., Fokus: 13. 4. 2007., Hrvatsko slovo: 13. 4., 20. 4., 27. 4., 4. 5. 2007., Slobodna Dalmacija: 12. 4., 17. 4. 2007.
 - 8 Pritom su autori *Otvorenog pisma* svoje argumente temeljili na ranijim inačicama udžbenika, ali i na netočnim podacima iz novinskih tekstova. Primjerice, navodeći pogrešan podatak da je iz mog udžbenika u potpunosti uklonjen tekst o Alojziju Stepincu, autori i potpisnici *Otvorenog pisma* pozivali su se na članak u Jutarnjem listu. Iako je te navode bilo vrlo lako provjeriti u svim inačicama udžbenika koje su – prema vlastitom priznanju – imali na raspolaganju (što bi se, uostalom, moglo očekivati barem od 18 povjesničara koji su pismo potpisali), čini se kako im je u tom slučaju bolje odgovaralo pozivati se na neproverene podatke iz novinskog članka nego konstatirati činjenično stanje u udžbeniku.
 - 9 Oba su pisma objavljena u časopisu *Povijest u nastavi*, 9/2007., str. 5-11. Suprotno gledište ponudio je u svojoj knjizi *Za hrvatske vrednote* inicijator *Otvorenog pisma* akademik Josip Pečarić, za kojega je cijeli slučaj udžbenika za osmi razred dio šire međunarodne zavjere za uključivanje Hrvatske u neke nove balkanske nadnacionalne asocijacije.

prihvaćanja udžbenika, zatražilo od autora očitovanje o primjedbama koje je uputio Memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata.¹⁰

No što nam to sve govori o tome kako se hrvatsko društvo suočava s izazovima vremena u kojem živimo? Željela bih se ovdje osvrnuti na jedan drugi slučaj. U veljači 2005. godine francuski je parlament usvojio Zakon u kolonijalizmu, dio kojeg je i članak u kojemu se traži da „školski programi posebice prepoznaju pozitivnu ulogu francuske prekomorske prisutnosti, osobito u Sjevernoj Africi“¹¹. Izglasavanje zakona nije izazvalo samo burne međunarodne reakcije (primjerice, u Alžiru), nego i proteste francuske historiografske zajednice. Brojni povjesničari, nastavnici i studenti povijesti potpisali su peticiju kojom se traži povlačenje spornog zakona. Konačno, početkom 2006. godine francuski predsjednik Jacques Chirac najavio je povlačenje zakona zato što izaziva „podjele među Francuzima“ te istodobno izjavio kako „u Republici ne postoji službena verzija povijesti“ niti se „povijest ne može pisati pomoću zakona“.¹²

Ova epizoda omogućava da se povuku zanimljive paralele s hrvatskom situacijom. Upozoravaju kako se ovakvi slučajevi događaju i zemljama s većom i dužom demokratskom tradicijom od Hrvatske, ali i kako odgovori koji društvo daje na takve izazove mogu biti drugačiji od onih na koje smo u Hrvatskoj navikli. U oba slučaja – francuskog Zakona o kolonijalizmu (koji nije prvi takav zakon kojim se pokušavaju regulirati povijesni događaji) i hrvatskih deklaracija o Domovinskom ratu i *Oluji* – država pokušava propisati što i kako treba misliti o povijesti. U oba slučaja ovakvi se potezi pokazuju štetnima, ne i najmanje zbog toga što se nastoje nametnuti ultimativne naracije koje bi trebale okončati legitimne debate o prošlosti. Njihov efekt je zato najčešće upravo suprotan – favoriziranje jedne verzije najčešće stvara podijeljena sjećanja i dovodi do novih podjela u društvu.

No u francuskom slučaju, više od 1000 povjesničara potpisalo je peticiju protiv ovog zakona. U Hrvatskoj je, naprotiv, 20 akademika i 18 povjesničara potpisalo *Otvoreno pismo* u kojemu se traži da politički motivirane deklaracije služe kao smjernice u pisanju udžbenika. „Ne mogu prihvatiti da vlast diktira nastavnicima sadržaj njihovih lekcija“, rekao je o spornom zakonu jedan francuski povjesničar.¹³ „Obveza je pisaca udžbenika [...] da se drže Izvješća Ustavnog suda Republike Hrvatske... [...] Trebamo li ovdje spomenuti i Deklaraciju Sabora o Domovinskom ratu i Oluji i Bljesku?“, tvrde hrvatski akademici i povjesničari.¹⁴ Također, dio hrvatske akademske zajednice smatra postojanje pluralizma udžbenika jednim od većih problema nastave povijesti, a neki se otvoreno zalažu za povratak na jedan udžbenik po razredu.¹⁵ Štoviše, u dobrom dijelu historiografije prevladava stav o nastavi povijesti koja prvenstveno služi odgojnim ciljevima, pri čemu glavnu ulogu imaju „ispravne“ vrijednosne prosudbe i oblikovanje nacionalno svjesnih građana.

Naravno, ovakvi stavovi nisu ništa novo. Nastava povijesti u Hrvatskoj je tijekom 20. stoljeća uvijek imala određenu misiju i (pre)često se (zlo)upotrebljava(la) kao sredstvo legitimizacije određenih ideologija i političkih ciljeva. Rasprave o Dodatku 2005. godine i o udžbenicima za osmi razred 2007. godine su sa svoje strane upozorile na probleme proizašle iz načina poučavanja povijesti koji je dugoročno obilježen duboko ukorijenjenom predodžbom o predmetu koji treba prenositi samo jednu i jedinu moguću „povijesnu istinu“. Na temelju tih debata moglo bi se zaključiti da se nastava povijesti u ovom trenutku nalazi u svojevršnom međuprostoru u kojemu se stara paradi-

10 Dopis (u posjedu autorice) potpisao je ravnatelj Ante Nazor, a iste je primjedbe iznio u svojem intervjuu Hrvatskom slovu. Za cijeli bi se tekst moglo ukratko reći kako je njegovo osnovno obilježje da se nude pojednostavljeni odgovori na kompleksna pitanja, a vlastite prosudbe i interpretacije proglašavaju povijesnim činjenicama.

11 <http://mondediplo.com/2005/06/19colonisation>; <http://www.csmonitor.com/2006/0104/p01s02-woeu.html>; <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4552473.stm>

12 <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4580842.stm>; <http://www.csmonitor.com/2006/0104/p01s02-woeu.html>

13 <http://www.guardian.co.uk/france/story/0,11882,1460104,00.html>

14 *Povijest u nastavi*, 9/2007., str. 8.

15 Vidjeti primjerice izjave pojedinih povjesničara u člancima *Sedam povjesničara o udžbenicima: Svima jedinica iz Domovinskog rata* (Jutarnji list, 2. 5. 2007.) i Činjenice, a ne politika (Večernji list, 14. 4. 2007.).

gma dijelom napušta, a nova nije u potpunosti oblikovana. O tome dobro svjedoče i novi udžbenici i novi program. Primjerice, novi program ima kao jedan od svojih ciljeva i poučavanje o interpretacijama, što je istinska novost u odnosu na dosadašnji način poučavanja. S druge strane, upravo taj primjer pokazuje raskorak između definiranja ciljeva i njihove primjene u praksi: učenička postignuća su i nadalje u pojedinim temama definirana na takav način da zapravo nude „ispravne“ interpretacije koje trebaju služiti za usmjeravanje učeničkih mišljenja i stavova.¹⁶

Moj bi zaključak bio kako postojanje različitih naracija u udžbenicima povijesti i nije najlošija mogućnost, osobito ako je alternativa povratak na stanje koje smo imali prije uvođenja udžbeničkog pluralizma. Moguće je zamisliti nastavu u kojoj će nastavnik ponuditi učenicima nekoliko različitih udžbeničkih tekstova kao podlogu za raspravu o razlozima postojanja različitih tumačenja o najnovijoj hrvatskoj povijesti. Pitanje je samo jesu li za tako nešto hrvatski nastavnici povijesti i hrvatsko društvo u ovom trenutku spremni. Umjesto odgovora, ponudila bih na kraju još jedan primjer. Nedavno sam predstavljala Dodatak na seminaru za izraelske i palestinske nastavnike povijesti te sam se imala priliku upoznati s njihovim pristupom u poučavanju osjetljivih i kontroverznih pitanja. Njihov odgovor na slične dileme jest izrada zajedničkog priručnika koji učenike treba upoznati s pričama obje strana o nekim ključnim događajima iz zajedničke povijesti, poput rata iz 1948. za koji se čak upotrebljavaju različita imena: Izraelci ga nazivaju *Ratom za nezavisnost*, a Palestinci *Katastrofom*¹⁷. No osobito su zanimljiva njihova iskustva u primjeni tog materijala u razredu:

Reakcije učenika bile su različite. Neki su učenici rekli: „Lijepo je znati priču druge strane“, „naša se priča razlikuje od njihove“, „pitam se kako oni reagiraju na našu priču?“ [...] Drugi primjeri učeničkih reakcija su: „Naša naracija donosi činjenice, no njihova je propaganda.“ „Dobro je znati njihovu priču no naša je ipak istinita.“ [...] „Sada znam zašto je sukob teško razriješiti.“

Iskustva nastavnika bila su jedinstvena jer su uveli priču druge strane u vrijeme dok se sukob još odvijao. Većina se morala organizirati na poseban način kako bi mogla primijeniti materijale. Neki su podijelili razred u male skupine; drugi su poučavali popodne ili kod svojih kuća. Neki su nastavnici fotokopirali dijelove knjižice jer nisu bili sigurni mogu li je pokazati u razredu. [...] Jednog su nastavnika pitali njegovi učenici: „Vjerujete li u njihovu priču? Ako ne, zašto nas onda tome učite?“ [...] Reakcije roditelja također su odražavale napetu političku situaciju. Neki su pozdravili ideju dok su drugi rekli da je za to još prerano i odbacili je.¹⁸

Ima li ovaj primjer kakve veze s našom pričom?

SNJEŽANA KOREN:
DVIJE GODINE
POSLIJE

16 Usudila bih se ustvrditi kako je to posljedica promjena povjerenstava koja su radila na programu. Novo je Povjerenstvo, naime, većim dijelom zadržalo ciljeve koji su oblikovani na samom početku izrade programa, a samo se uglavnom bavilo prekrajanjem učeničkih postignuća. No, raskorak između ciljeva i postignuća pokazuje kako su ciljevi – koji su MZOS-u i novom Povjerenstvu zvučali vjerojatno dovoljno lijepo i napredno – bili prihvatljivi sam ona deklarativnoj razini.

17 *Learning Each Other's Historical Narrative: Palestinians and Israelis*, Peace Research Institute in the Middle East, 2003., str. 20.

18 *Learning Each Other's Historical Narrative: Palestinians and Israelis. Part Two*, Peace Research Institute in the Middle East, 2006., str. 3.

07

O POVJESNIČARIMA, NAKLADNICIMA I POLITICI:

**Prilog povijesti „Dodatka uz
udžbenik najnovije povijesti“
(tzv. separata)**

prof. dr. sc. Nikša Stančić

Voditelj Povjerenstva za izradu prijedloga u svezi s poučavanjem povijesti područja bivše Jugoslavije za razdoblje od 1989. do 1997. godine u školama hrvatskog Podunavlja

O POVJESNIČARIMA, NAKLADNICIMA I POLITICI:

PRILOG POVIJESTI „DODATKA UZ UDŽBENIK NAJNOVIJE POVIJESTI“

(tzv. separata)

prof. dr. sc. Nikša Stančić

Voditelj Povjerenstva za izradu prijedloga u svezi s poučavanjem povijesti područja bivše Jugoslavije za razdoblje od 1989. do 1997. godine u školama hrvatskog Podunavlja

Hrvatskim zakonskim odredbama predviđeno je da se u školama ili razredima s nastavom na jezicima nacionalnih manjina nastava održava prema nastavnom planu i programu jednakom za sve škole u Hrvatskoj i s istim udžbenicima prevedenim na jezik nacionalne manjine. No nastava povijesti u školama na srpskom jeziku u hrvatskom Podunavlju je 1997. godine, na inzistiranje „međunarodne zajednice“, stavljena prvih pet godina nakon reintegracije (do kraja šk. god. 2002./3.) pod posebni režim. Nastanak „Dodatka uz udžbenik najnovije povijesti“ (tzv. separata) vezan je uz prestanak toga posebnog režima, a odluka o njegovoj izradi posljedica je političke odluke, dogovora Ministarstva prosvjete i športa koaliicijske vlade na čelu sa SDP-om, odnosno ministra prosvjete dr. Vladimira Strugara (HSS) potkraj 2002. s predstavnicima srpske zajednice u Hrvatskoj. Tu je obvezu nakon formiranja vlade HDZ-a preuzelo na jesen 2004. i novoosnovano, objedinjeno Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa na čelu s ministrom dr. Draganom Primorcem.

„SEPARAT“ – POSLJEDICA POLITIČKE ODLUKE:

pripreme za prestanak moratorija na učenje najnovije povijesti u školama i odjeljenjima s nastavom na srpskom jeziku u hrvatskom Podunavlju (2002.)

Na početku priprema za ukidanje moratorija činilo se razumljivim da se povijest najnovijega razdoblja u školama na srpskom jeziku u Podunavlju treba učiti jednako kao i u svim ostalim školama u Hrvatskoj, tj. iz udžbenika. Takvo sam mišljenje zastupao u razgovoru kod ministra dr. Strugara u ranu jesen 2002. u sklopu priprema za prestanak moratorija. Udžbenik povijesti, iz kojeg su za nastavu u školama na srpskom jeziku u Podunavlju bila ispuštena zadnja poglavlja, 1997. je preveden na srpski jezik i prenesen na ćirilicu, ali udžbenik nije bio kvalitetan, čak je i grafički i likovno bio vrlo loše opremljen, pa u školama na srpskom jeziku u Podunavlju praktički nije ni bio u uporabi. Da je udžbenik bio kvalitetan, moglo se u nj uključiti ispuštena poglavlja za razdoblje nakon 1989. godine. S obzirom da nije bilo tako, predložio sam da se postojeći udžbenik zamijeni drugim, tj. da se na srpski jezik i pismo prevede jedan od postojećih, kvalitetnijih udžbenika.

No pitanje početka učenja najnovije povijesti u školama u Podunavlju nije bilo samo stručno nego i političko pitanje. O tome kako teku pripreme za prestanak moratorija zanimali su se Uprava za obrazovanje Vijeća Europe i Delegacija Europske unije u Hrvatskoj, a nije bilo manje važno kako će promjene primiti srpsko stanovništvo u Podunavlju i predstavnici srpske politike u Hrvatskoj. Zbog toga je u Ministarstvu ocijenjeno da u pripreme treba

uključiti i predstavnike srpske zajednice, da bi trebalo „sondirati“ stajališta prosvjetnih djelatnika na reintegriranom području i općenito provesti konzultacije s predstavnicima srpskih političkih i kulturnih institucija u Hrvatskoj. Tako sam u organizaciji Ministarstva prosvjete i športa najprije u Osijeku 26. studenoga 2002. vodio konzultativni sastanak na kojem su bili nastavnici povijesti, školski pedagozi i ravnatelji škola s razredima na srpskom jeziku te voditelji županijskih odsjeka stručno-pedagoškog nadzora Osječko-baranjske i Vukovarsko-srijemske županije.¹ U raspravi na sastanku u Osijeku većina je sudionika izrazila želju da se stanje u Podunavlju normalizira i u nastavi povijesti. Pritom je izražavano nezadovoljstvo postojećim nastavnim programom, kakvo se općenito susretalo kod nastavnika povijesti (previše političke povijesti, premalo povijesti kulture, društva, svakodnevice i sl.), i kvalitetom prevedenog udžbenika, te je predloženo da se na srpski jezik i pismo prevede jedan od postojećih udžbenika. Zaključeno je da se činjenice iz doba rata u udžbenicima ne mogu mimoći, ali je i zatraženo da se isključe formulacije, prisutne u nekim od udžbenika, koje izražavaju netoleranciju prema srpskom narodu i ocjene o kolektivnoj krivnji srpske nacije za rat 1991.–95.

Drugačije su reagirali predstavnici srpske zajednice na sastanku održanom u Ministarstvu prosvjete i športa 17. prosinca 2002., savjetovanju pod naslovom „Prestanak moratorija na nastavu najnovije povijesti u školama u hrvatskom Podunavlju“ koji je vodio ministar dr. Strugar, a prisustvovali su mu predstavnici Srpskog narodnog vijeća, Srpskog kulturnog društva „Prosvjeta“, Zajedničkog vijeća općina Vukovar, Županije vukovarsko-srijemske i pojedini nastavnici povijesti. I na ovom su sastanku pojedinci zastupali mišljenja da moratorij treba produžiti. Većina prisutnih to nije prihvatila, ali prevladalo je stajalište da nijedan od postojećih udžbenika nije u potpunosti prihvatljiv. Zbog toga je zaključeno da za razdoblje nakon 1989. treba izraditi prilog uz udžbenike, tehnički nazvan separatom, kao prvi korak prema ukidanju moratorija i kao privremeno rješenje dok se ne izabere udžbenik koji će biti preveden na srpski jezik i pismo. Predloženo je da ministar imenuje „ekspertnu skupinu“ koja će predložiti rješenje.

SEPARAT KAO EKSPERIMENTALNI TEKST: pokušaj i neuspjeh suradnje s nakladnicima (2003.)

Ministar dr. Strugar nakon sastanka s predstavnicima srpske zajednice imenovao je 13. siječnja 2003. „Povjerenstvo za izradu prijedloga u svezi s poučavanjem povijesti područja bivše Jugoslavije za razdoblje od 1989. u školama hrvatskoga Podunavlja“ i mene kao voditelja.² Povjerenstvo je u svojim prijedlozima bilo ograničeno odlukom Ministarstva prema kojoj je trebalo izraditi dodatak uz udžbenik povijesti. Ministarstvo je, doduše, stavilo u drugi plan izbor novoga udžbenika za sve škole odnosno razrede s nastavom na srpskom jeziku u Hrvatskoj, ali to je samo značilo da će u neko dogledno vrijeme za prijevod biti izabran neki od alternativnih udžbenika, postojećih ili novonapisanih, koji je u svojoj izvornoj hrvatskoj i latiničnoj verziji u uporabi u školama u Hrvatskoj. Zbog toga je Povjerenstvo separat zamislilo kao paralelni tekst uz postojeće udžbenike koji bi se u hrvatskoj i srpskoj verziji mogao odmah rabiti u svim školama u Hrvatskoj. Istodobno je, s obzirom na općenitu negativnu ocjenu postojećeg programa nastave povijesti, separat zamislilo kao eksperimentalni tekst u sklopu priprema za izradu novoga programa.

NIKŠA STANČIĆ:
O POVJESNIČARIMA,
NAKLADNICIMA I
POLITICI

1 V. tekst mojega izlaganja na sjednici u Osijeku 26. studenoga 2002. i druge materijale u vezi s „Dodatkom“ u: Nikša Stančić, Prestanak moratorija na nastavu najnovije povijesti u osnovnim školama u hrvatskom Podunavlju, *Povijest u nastavi*, 2 (Zagreb) 2004., br. 2, 375-383.

2 Sastav Povjerenstva: prof. dr. sc. Nikša Stančić, voditelj, dr. sc. Branislava Baranović, prof. dr. sc. Drago Roksandić, prof. Lautaro Galinović (savjetnik u Ministarstvu) i prof. Mirko Marković (Druga srednja škola Beli Manastir). Povjerenstvo je djelovalo uz suradnju pomoćnika ministra prof. Milana Milića. Ministar dr. Vladimir Strugar održavao je kontakte s Povjerenstvom izravno i preko zamjenika ministra prof. Ivana Vavre.

U skladu s tim je na sastanku koji sam u Osijeku vodio 11. lipnja 2003. provedena anketa među nastavnicima povijesti iz svih škola u dvjema istočnim hrvatskim županijama (anketu je provela članica Povjerenstva dr. Branislava Baranović), a analiza podataka pokazala je stajališta nastavnika općenito o problemima u nastavi povijesti i specifično na hrvatskom Podunavlju.³ Bilo je planirano da se nakon uvođenja separata u uporabu provede novo anketiranje u školama koje su prihvatile separat, kako bi se u sklopu priprema novoga programa nastave povijesti.

Činilo se razumljivim da će izradu separata preuzeti i najbrže izraditi neki od nakladnika koji u svojim izdavačkim programima već imaju udžbenike povijesti. Zbog toga je već 23. veljače 2003. u Ministarstvu bio održan sastanak s predstavnicima takvih nakladnika. No nakladnici uglavnom nisu bili suviše zainteresirani za angažiranje u osjetljivoj problematici, niti su se htjeli izlagati u političkoj atmosferi u kojoj su tada pojedinci i pojedine skupine istupajući u javnosti u obranu „digniteta Domovinskog rata“ ili novinari željni udarnih naslova znali iznositi protiv pojedinaca vrlo optužujuće paušalne ocjene, čega nisam ni sâm bio pošteđen kao voditelj Povjerenstva.⁴ Neki su nakladnici ipak podnijeli svoje prijedloge. Najcjelovitija je bila ponuda nakladničkog poduzeća Prosvjeta d.o.o. koje je predlagalo, u dogovoru s nakladnikom Profil International, da se prevede postojeći udžbenik prof. Snježane Koren, a uz udžbenik bi bio priložen autoričin dodatak za najnovije razdoblje. No prijedlog je bio protivan zaključcima konzultativnog sastanka ministra dr. Strugara s predstavnicima srpske zajednice koji su i inzistirali na izradi separata jer nisu bili zadovoljni ni s jednim od ostalih postojećih udžbenika, pa ni s onim prof. Koren. Prijedlog poduzeća Prosvjeta d.o.o. zbog toga je izazvao i nesuglasja među predstavnicima srpske zajednice.

Tako je Ministarstvu kao jedini prihvatljiv ostao prijedlog Školske knjige koji se ograničio na izradu separata, te je s njom i dogovorena izrada separata. No ostatak 2003. godine protekao je u izradi rukopisa koji se pokazao nekvalitetnim, a nakon neuspješnih pokušaja popravaka autor je nakladniku otkazao suradnju. Školska knjiga je zatim angažirala novu skupinu autora i – prema informacijama koje sam tada dobio od zamjenika ministra prof. Ivana Vavre – neslužbeno predala Ministarstvu novi rukopis, koji kao neslužbeni materijal nije ni prosljeđen Povjerenstvu, a Školska knjiga je (zbog rezerva uprave prema separatu) odustala od dogovorenog posla. Tako je moratorij prestao, a separat nije bio izrađen.

SEPARAT I RASPRAVE U POVJERENSTVU (2004./2005.)

Izbori za Sabor, formiranje nove vlade na početku 2004. i reorganizacija ministarstva (spajanje dvaju ministarstava u Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa) prekinuli su rad Povjerenstva. Tek 17. rujna 2004. ministar dr. Dragan Primorac imenovao je novo Povjerenstvo, zapravo potvrdio staro pridruživši mu dva nova člana.⁵ Istodobno je imenovao zasebno povjerenstvo (radnu skupinu) iz sastava Ministarstva, na čelu s državnim tajnikom dr. Nevijem Šetićem.⁶ Od tada su oba povjerenstva zasjedala zajedno i donosila zajedničke zaključke. Činilo se smislenim nastaviti rad u dotadašnjem smjeru, tim prije što se izrada eksperimentalnog teksta mogla povezati s radom na Hrvatskom nacionalnom standardu za osnovne škole koji je Ministarstvo uskoro pokrenulo i u koji su bili uključeni neki članovi povjerenstva.

Povjerenstvo i radna skupina Ministarstva su (nakon ranijih neuspjelih pokušaja da se angažiraju nakladničke kuće) o izradi separata odlučili razgovarati izravno s autorima postojećih udžbenika povijesti 20. stoljeća.

3 Analizu ankete v. priloženu u: Stančić, Prestanak moratorija, n. dj.

4 Usp. na pr. Jutarnji list od 17. prosinca 2004. i moj demanti u istom listu od 18. prosinca.

5 Novi članovi Povjerenstva bili su prof. dr. sc. Miroslav Bertoša i dr. sc. Zdenko Radelić, dok je u ime srpske zajednice članom postao prof. Milenko Stojnović (Gimnazija Vukovar). Prof. Mirko Marković nije više bio član Povjerenstva jer je imenovan pomoćnikom ministra.

6 Članovi Radne skupine Ministarstva uz voditelja državnog tajnika dr. sc. Neviju Šetića bili su pomoćnik ministra prof. Mirko Marković i viša savjetnica Jadranka Huljev.

Na sastanku održanom već 6. listopada 2004. autori su iznijeli svoje prijedloge, a na osnovi njihovih izlaganja i poznavanja njihovih udžbenika pisanje separata povjereno je prof. Snježani Koren i suradnicima mr. sc. Magdalenij Najbar-Agičić i dr. Tvrtku Jakovini. Nakon što je rukopis bio dovršen, o njemu je u ožujku i travnju 2005. vođena rasprava na zajedničkim sjednicama dvaju povjerenstava, najčešće na osnovi prethodno pripremljenih i elektroničkom poštom razaslatih pismenih primjedaba članova Povjerenstva. Bile su to rasprave koje su očuvale akademsku razinu, premda su katkad bile burne do mjere da ih je trebalo obuzdavati.

Sudjelujući u raspravama pridržavao sam se stajališta o bitnim obrazovnim ciljevima i odgojnim vrijednostima na kojima se tekst separata mora zasnivati i koja sam iznosio počevši od spomenutog sastanka u Osijeku u studenom 2002. te ih članovima Povjerenstva u prvom i drugom sastavu i izabranim autorima iznosio usmeno i u pisanom obliku. Povijest, isticao sam, kao i svaki drugi predmet (što je opće mjesto) uz obrazovnu ima i odgojnu funkciju. Smatrao sam da separat, kako bi ispunio odgojnu funkciju, mora zadovoljavati uvjete koji su u „Udžbeničkom standardu“, prihvaćenom u Saboru 2003. godine, formulirani kao „etički zahtjevi“.⁷ Prema tom dokumentu obveza je udžbenika da afirmiraju neke opće vrijednosti: da odgajaju učenike za mir, toleranciju i demokraciju, poštivanje rasnih, etničkih, kulturnih i vjerskih razlika itd. To je u skladu s intencijama prosvjetne politike u Europskoj uniji, a postoje ozbiljni razlozi u prošlosti i sadašnjosti zbog kojih bi to trebalo postati i sastavnim dijelom hrvatske ne samo prosvjetne politike izražene u „Udžbeničkom standardu“, nego i prosvjetne prakse. Drugi, specifični sklop vrijednosti koji udžbenici moraju afirmirati, kakav je na različite načine zastupljen i u obrazovnim standardima drugih europskih zemalja, izražen je zahtjevom (točka 3-6) prema kojem hrvatski udžbenici „njeguju hrvatski nacionalni identitet“ i „razvijaju domoljubni osjećaj prema Republici Hrvatskoj kao zajednici ravnopravnih građana, neovisno o etničkoj i vjerskoj pripadnosti“. To je skupina zahtjeva koja je na moj prijedlog i u mojoj formulaciji unesena u tekst „Udžbeničkog standarda“ u raspravi o njegovu nacrtu, održanoj na sjednici Vijeća za školske udžbenike Ministarstva prosvjete i športa 2002. i koja je ušla u tekst prihvaćen u Saboru.

U raspravama o tekstu separata podržao sam intenciju autor(ic)a da u udžbenik unesu elemente iz prve skupine „etičkih vrijednosti“ navedenih u „Udžbeničkom standardu“, kao i da primijene nove postupke u metodici nastave povijesti kojima je cilj učenike od pasivnih primatelja informacija učiniti aktivnim sudionicima u donošenju zaključaka. Ti se ciljevi u suvremenoj metodici nastoje ostvariti, među ostalim, uvođenjem načela multiperspektivnosti koje je u tekstu Dodatka snažno prisutno. Načelo multiperspektivnosti smatram korisnim, no upozoravao sam i upozoravam i danas da se ono u primjeni ne smije pretvoriti u načelo potpune neutralnosti, sasvim neutralnog usporednog postavljanja pred učenike suprotstavljenih stajališta političkih i drugih čimbenika u prošlosti te historiografskih ocjena.⁸ Svoje načelno stajalište o nastavi povijesti sa stajališta multiperspektivnosti iznio sam u primjedbama na rukopis Dodatka izrađenim za prvu raspravu o rukopisu na sjednici dvaju povjerenstava 23. travnja 2005.:⁹

Shvaćanje o multiperspektivnosti izravno je povezano s bitnim odgojnim ciljevima nastave povijesti koje implicitno afirmira predloženi rukopis i u funkciji je njihova ostvarenja. Multiperspektivni pristup pritom, što je protumačeno u uvodnom tekstu, omogućava učenicima da uoče različite mogućnosti uporabe i zlouporabe povijesti i – kako se obično u raspravama o tome naglašava – njezine ideologizacije („klasne“, „nacionalne“), za što postoje primjeri u daljnjoj i bližoj prošlosti i u sadašnjosti, čime se postiže dezideologizacija nastave povijesti.

NIKŠA STANČIĆ:
O POVJESNICARIMA,
NAKLADNICIMA I
POLITICI

7 Udžbenički standard, Zagreb: Republika Hrvatska, Ministarstvo prosvjete i športa, ožujak 2003., 4 (poglavlje 2.4. Etički zahtjevi).

8 O složenosti primjene načela multiperspektivnosti u nastavi usp. poglavlje „Mogući problemi s multiperspektivnošću u nastavi povijesti“ u: Robert Stradling, *Multiperspektivnost u nastavi povijesti*, Zagreb: Council of Europe Publishing – Srednja Europa, 2005., 27-37.

9 Nikša Stančić, *Primjedbe na rukopis priloga uz udžbenik povijesti za završne razrede osnovne i srednjih škola („separat“)*, Zagreb, 22. travnja 2005., rukopis, poslan elektroničkom poštom Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa, članovima dvaju povjerenstava i autori(ca)ma.

Primjena totalne multiperspektivnosti u nastavi povijesti, dakle potpuno i dosljedno prihvaćanje ravnopravnosti svih stajališta u životu i znanosti, vodilo bi s jedne strane poricanju same povijesne znanosti i poricanju mogućnosti bilo kakve znanstvene interpretacije prošlosti i s druge potpunoj relativizaciji svih vrijednosti. U tom slučaju i multiperspektivnost bi bila jedna od „perspektiva“, bila bi u funkciji određenih znanstvenih te društvenih i političkih opredjeljenja, tj. bila bi upotreba odnosno ideologizacija povijesti.

Multiperspektivnost zbog toga treba shvatiti kao jednu od vještina u sklopu obrazovnih ciljeva nastave, što ona i jest, ali također da nijedan odgoj nije vrijednosno neutralan, tj. da i odgojni ciljevi škole teže afirmaciji određenih vrijednosti. Naime, i razvijanje multiperspektivnosti kao vještine također je u službi određene uporabe povijesti i – nemojmo se zavaravati – određene ideologizacije. (Pojam ideologije za mene je neutralan i vrijednosnu sastavnicu dobiva ovisno o sadržaju kojim se konkretno ispunjava.) Cilj koji se afirmira u rukopisu i koje je Povjerenstvo prihvatilo svakako je human i u interesu Hrvatske kao političke zajednice i jedino to pred nama samima i onima koji jednako misle opravdava našu uporabu povijesti u nastavi. Svjesni toga, moramo osvijestiti i ciljeve koje želimo postići nastavom povijesti, tj. vrijednosti u kojima želimo djecu odgojiti za djelovanje u današnjem društvu općenito i u Hrvatskoj.

U vezi s odgojnim ciljevima nastave povijesti specifičnim za hrvatsko školstvo koji bi se trebali realizirati i kroz multiperspektivni pristup u tekstu sam konstatirao:

Nastava povijesti može odgojno djelovati vrlo posredno, napose uz pristup sa stajališta multiperspektivnosti. Rukopis ispunjava većinu etičkih ciljeva iz „Udžbeničkog standarda“. Pozitivan je pomak u odnosu na veći broj dosadašnjih udžbenika učinjen pokušajem da se povijest „upotrijebi“ za odgoj učenika za toleranciju, za uvažavanje različitosti i nacionalne ravnopravnosti, za mir i dr. Ne može se reći da u rukopisu nije prisutan i cilj razvijanja „domoljubnog osjećaja prema Republici Hrvatskoj kao zajednici ravnopravnih građana, neovisno o etničkoj i vjerskoj pripadnosti“ (toč. 6), ali je – u očiglednom nastojanju da se rukopis pokaže metodički različitim od većine dosadašnjih udžbenika – taj cilj ostao manje jasno izražen.

U rukopisu bi moralo biti jasnije da je stvaranje samostalne Hrvatske središnji događaj u hrvatskoj povijesti razdoblja nakon 1989., koje obrađuje ovaj „separat“. Treba također biti jasnije da je osamostaljenje Hrvatske sastavni dio procesa oblikovanja nacionalnih država, odnosno završne etape toga procesa na prostoru čitave srednje, istočne i jugoistočne Europe. Ujedinjenjem Njemačke tim je procesom tangiran i današnji Zapad. Trebala bi biti prisutnija činjenica da se raspad i oblikovanje nacionalnih država nije desio samo Jugoslaviji već i drugim složenim, višenacionalnim državama (desilo se na istom nacionalnom načelu i ujedinjenje podijeljene Njemačke). Kao primjer mirnog razdruživanja obično se spominju Češka i Slovačka, ali za slučaj Hrvatske primjereniji je primjer razdruženja Letonije i Estonije s gotovo 30% ruskog stanovništva od SSSR-a. Elementi komparativnosti pokazali bi obilježja „jugoslavenskog slučaja“. Uza svu multiperspektivnost u promatranju nastanka samostalne Hrvatske trebalo bi biti jasno prisutno da je Hrvatska nastala u sklopu jedinstvenih europskih procesa i međunarodno priznatog prava na samostalnost (Badinterova komisija) i na nepovredivost granica, prava afirmiranog nakon Drugog svjetskog rata i u vezi s procesom dekolonizacije kako bi se izbjegli teritorijalni sukobi na prostorima s nacionalnim manjinama.

Jedna od intencija „Udžbeničkog standarda“ je afirmacija stajališta o Hrvatskoj kao političkoj zajednici ravnopravnih građana „neovisno o etničkoj i vjerskoj pripadnosti“. Zbog toga je u nastavi povijesti potrebno obavijestiti učenike o procesu stvaranja te političke zajednice i njezina zemljopisnog opsega. Hrvatska je danas „ireverzibilna činjenica“ i – kao i svaka druga država koja se želi zasnivati na „sretnom susretu“ (N. Bobbio) liberalizma (slobode) i demokratizma (ravnopravnosti) kakav se desio na Zapadu – okvir djelovanja pojedinaca i skupina, političkog sukobljavanja i suradnje s ciljem ostvarivanja individualnih i grupnih ciljeva, okvir koji osigurava opći interes (definiran većinom ili konsenzusom) unutar države ili prema drugim državama. Ona će to ostati i ako postane članicom Europske unije, kao što je to i s današnjim članicama Unije koje su vodile tvrde pregovore o uvjetima pridruženja, nastojeći osigurati u Uniji interes države kao cjeline i time uvjete djelovanja svojih građana. Jedan od odgojnih ciljeva nastave je i odgoj građana za angažiranje u podupiranju i obrani zajedničkih interesa razvijanjem osjećaja različitih razina pripadnosti, pa i pripadnosti Hrvatskoj kao političkoj zajednici, što je u Udžbeničkom standardu nazvano „domoljubnim osjećajem prema Republici Hrvatskoj kao zajednici ravnopravnih građana, neovisno o etničkoj i vjerskoj pripadnosti“, uključivši i kroz nastavu povijesti najnovijeg razdoblja. On ne isključuje osnovna polazišna načela ovog rukopisa.

O realizaciji obrazovnih i odgojnih ciljeva nastave povijesti u rukopisu osvrnuo sam se na pojedine neutralne formulacije u rukopisu i kronološki inače točno navedene podatke bez komentara. Tako je, konstatirao sam, npr. konstatacija da se rat 1991.–95. „vodi“ tehnički točna, ali ne sadrži vrijednosnu odrednicu i ne kazuje da je u tom ratu jedna strana bila agresorska, a druga je vodila obrambeni rat, čime bi se postigao obrazovni cilj (poznavanje činjenica) i odgojni cilj: osuda svake agresije. Ili, npr., kronološki je točno da je tijekom ili nakon različitih uspješnih hrvatskih vojno-redarstvenih akcija protiv odcijepljene Republike Srpske Krajine bilo spaljivanja srpskih kuća i ubojstava civila, ali nije rečeno da to nije bio planirani sastavni dio akcija. Pa ako je to za autor(ic)e još uvijek *sub judice*, smatrao sam da je uputnije radi boljeg ostvarenja obrazovnih i odgojnih ciljeva zasebno iznijeti podatke o ratnim operacijama, a podatke o stradanjima u ratnim operacijama iznijeti u poglavlju „Cijena rata“ o žrtvama, patnjama i razaranjima kao posljedicama rata. Time bi učenicima s jedne strane bio jasniji tijek rata za obnovu teritorijalne cjelovitosti Republike Hrvatske, a s druge strane bili bi jasniji kako stvarni omjeri žrtava počinjenih s hrvatske i sa srpske strane tako osuda svakog zločina počinjenog u ratu.

Ne zalazeći u sam tijek rasprave o primjedbama koje su uz moje iznosili – polazeći s različitih stajališta – i ostali članovi dvaju povjerenstava, zaključujem da su autori(ce) neke od mojih primjedaba prihvatili, a neke nisu. Kad je državni tajnik dr. Šetić najavio da će ministar dr. Primorac tekst Dodatka dati na recenziju, očekivao sam od recenzenata korisne prijedloge, ali sam se – kako sam dr. Šetiću rekao – i pribojavao mogućih ministrovih recenzenata koji bi mogli raspravu skrenuti u izvanznanstvene vode. To se, na kraju, i dogodilo.

JAVNE POLEMIKE I EPILOG

Recenzije su u Ministarstvo pristizale tijekom ljeta, ali – najprije zbog ljetnih odmora, a nakon toga zbog daljnjeg tijeka događaja – dva povjerenstva se više nisu sastala kako bi razmotrila recenzije, niti su članovi povjerenstva dobili recenzije na uvid, a povjerenstva su *via facti* prestala djelovati. Do recenzija su došli neki novinari – a da se do danas nije pouzdano saznalo od koga, od samih recenzenta ili drugih osoba – te su članovi povjerenstava i autori(ce) o njihovu sadržaju saznali iz napisa objavljivanih u dnevnom tisku potkraj srpnja i tijekom kolovoza

2005. U jednomjesečnu kampanju, čini se prilično dirigiranu, nakon novinara bili su uključeni recenzenti i još neki povjesničari. Ne ulazeći ovdje u pitanje znanstvene etike recenzenata (javnog iznošenja ocjena o rukopisu koji su dobili na recenziju), iznenađujući su bili dnevno-politička argumentacija, političko diskvalificiranje i općenito niska, neakademska razina rasprava (uz nekoliko izuzetaka) recenzenata i drugih povjesničara. Doduše, od nekih povjesničara drugačiji istup nisam ni očekivao, pa ni kad su me svojim uobičajenim rječnikom praktički proglasili izdajnikom hrvatskih nacionalnih interesa. Ne manje začudna je i odluka uredništva Večernjeg lista koje nije objavilo moju reakciju.

Naime, boraveći na odmoru na srednjodalmatinskim otocima pokušao sam se uključiti u raspravu, te sam 19. kolovoza elektroničkom poštom tekst poslao glavnom uredniku Večernjeg lista. U članku sam razjasnio neke nejasnoće u vezi s nastankom i svrhom separata, a na argumentaciju recenzenata nisam se osvrtao (svatko ima pravo na vlastito mišljenje), nego na način na koji je vođena rasprava i na uporabu povijesti u dnevnoj politici i sudjelovanje povjesničara u političkoj kampanji. Budući da sam imao dovoljno iskustva u Jugoslaviji i samostalnoj Hrvatskoj sa srpskim i hrvatskim povjesničarima kojima su u raspravi s rezultatima mojih istraživanja preostajale samo političke diskvalifikacije, mogao sam najnovije političke diskvalifikacije iznesene na moj račun promatrati zajedno s prethodnima i sve ih zajedno pripisati „jednom tipu srpskih i hrvatskih povjesničara“. O tome sam u neobjavljenom tekstu napisao:¹⁰

Zbog rezultata mojih istraživanja, na području sažeto definiranom naslovom moje knjige „Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću“,¹¹ koje uključuje i istraživanje hrvatsko-srpskih odnosa, te zbog moje uključenosti u problematiku nastave povijesti, često sam bio izložen napadima u kojima se u hrvatskoj i srpskoj historiografiji razotkrivao isti tip povjesničara, onih koji su spremni zanemariti znanstvenu metodu i zatomiti svoju znanstvenu savjest, te dezinterpretirati tekstove koje ocjenjuju i u raspravama o stručnim pitanjima služiti se moralnim i političkim diskvalifikacijama neistomišljenika. U vrijeme Jugoslavije u beogradskim i novosadskim povijesnim časopisima rezultati mojih istraživanja ocjenjivani su kao hrvatski nacionalistički i protusrpski,¹² a u tjedniku NIN sam izravno proglašen nositeljem ustaške ideologije.¹³ U samostalnoj Hrvatskoj sam, naprotiv, od 1990. do danas, u više navrata od nekih hrvatskih povjesničara proglašavan zastupnikom jugoslavenskog unitarizma. Sada u Večernjem listu (od 14. kolovoza) jedan hrvatski povjesničar ide još dalje i uvrštava me među one koji žele Hrvatsku podčiniti tuđim interesima, koji „imaju jasne političke i druge ciljeve iza kojih stoji niz interesa onih što namjeravaju prema svojim potrebama oblikovati hrvatski identitet i upravljati budućnošću društva“, tj. uvrštava me među izdajnike hrvatstva.¹⁴

Epilog svih ovih zbivanja je činjenica da je rad na pripremama za ukidanje moratorija na učenje najnovije povijesti u školama na srpskom jeziku u hrvatskom Podunavlju završio 2005. tamo gdje je mogao započeti 2002. Naime, članovi Povjerenstva su iz dnevnog tiska mogli saznati da su 25. kolovoza 2005. „predstavnici“ Ministarstva

10 Nikša Stančić, *O „separatu“, povjesničarima i političari*, rukopis. Članak je upućen glavnom uredniku Večernjeg lista Miljenku Manjkasu elektroničkom poštom 19. kolovoza 2005., ali nije objavljen, niti je na poruku stigao ikakav odgovor.

11 Nikša Stančić, *Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću*, Zagreb: Barbat, 2002., I-XII., 255 str.

12 Početak takvih napada je ocjena koju je akademik SANU Vasilije Krešić objavio u *Istorijskom glasniku* (Beograd 1973, br. 1, 178-179) o mojem radu tiskanom u zborniku *Dalmacija 1870.* (Zadar 1971.).

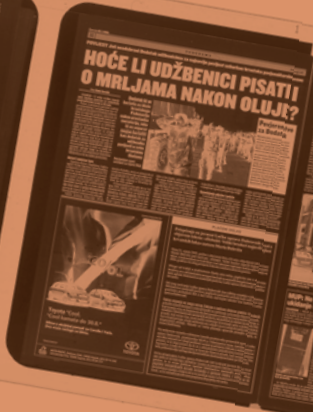
13 Veljko Đ. Đurić, *U Dalmaciji žive i Srbi*, NIN (Beograd), 21. 8. 1988.

14 Usp. intervju dr. Ivana Jurčevića u *Večernjem listu* od 14. kolovoza 2005. – Dr. Petar Korunić je, pak, u različitim razdobljima sasvim oprečno ocjenjivao rezultate mojih istraživanja. God. 1991. je tvrdio da u svojim istraživanjima „ne uočuje(m) temeljne probleme koji su najuže vezani uz proces formiranja samostalne suverene države Hrvatske“ i zaključio – a takav zaključak 1991. nije bio nimalo bezazlen – da „to može postati krajnje opasno“. Naprotiv, danas o mojoj gore navedenoj knjizi „Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću“ tvrdi da je napisana „u patriotskom zanosu“ (sic!). V.: Petar Korunić, Program konfederalizma u hrvatskoj političkoj i društvenoj misli u XIX. stoljeću, *Povijesni prilozi*, 10 (Zagreb) 1991., 111; isti, *Rasprava o izgradnji moderne hrvatske nacije. Nacija i nacionalni identitet*, Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2006, 52, 56.

znanosti, obrazovanja i športa „s ministrom Draganom Primorcem na čelu“ postigli dogovor s „predstavnicima srpske zajednice“ u skladu s kojim će „djeca srpske nacionalnosti u hrvatskom Podunavlju“ povijest učiti prema postojećim udžbenicima.¹⁵ Zaključujem da su neki od tih „predstavnika srpske zajednice“ 17. prosinca 2002., tada u oporbi koalicijskoj vladi na čelu sa SDP-om, aktivno sudjelovali u raspravi na spomenutoj sjednici u Ministarstvu prosvjete na kojoj nije postignuta suglasnost o udžbeniku koji bi se mogao prevesti na srpski jezik i prenijeti na ćirilicu jer je ocijenjeno da nijedan od postojećih udžbenika nije sasvim prihvatljiv, te je zaključeno da se pristupi izradi tzv. separata. Na sjednici u istom Ministarstvu 25. kolovoza 2005. su kao partneri HDZ-a u Saboru i podupiratelji njegove vlade pristali na ono što je tada bilo odbijeno. Taj dogovor je, doduše, potpuno u skladu s onim što sam otpočetka 2002. predlagao i smatram ga korakom u uklanjanju posljedica secesije istočne Slavonije i zapadnog Srijema te prilogom normalizaciji stanja na još jednom području nakon njihove reintegracije.

Dodatak je nakon toga izgubio svoju prvobitnu svrhu i ostaje, zajedno s polemikama koje je izazvao, svjedočanstvo o odnosu povjesničara, nakladnika i politike u jednom vremenu.

(29. svibnja 2006.)

08

PRILOZI

PRILOG 1

OTVORENO PISMO PROF.
DR. SC. NIKŠE STANČIĆA
VEČERNJEM LISTU (KOJE
NIJE BILO OBJAVLJENO)

Članak akademika Nikše Stančića upućen glavnom uredniku *Večernjeg lista* e-mailom uz popratni dopis (članak nije objavljen, niti je na poruku stigao ikakav odgovor).

akademik Nikša Stančić

Bol, 19. kolovoza 2005.

Gosp.

Miljenko Manjkas, glavni urednik

Večernji list

Z a g r e b

Poštovani gospodine Manjkas,

*U prilogu Vam dostavljam članak u vezi s tzv. **separatom** uz udžbenik povijesti za škole s nastavom na srpskom jeziku u Podunavlju o kojemu je u Vašem listu vođena opširna rasprava.*

Pišem u prvom dijelu (nakon što je to pitanje postavila gđa Vokić) kako je u Ministarstvu prosvjete došlo do ideje o „separatu“, a – kad već reagiram – u drugom dijelu o povjesničarima koji su me kao voditelja Povjerenstva u Ministarstvu spominjali u raspravi u različitom kontekstu.

S poštovanjem

Nikša Stančić

O „SEPARATU“, POVJESNIČARIMA I POLITICI

Boraveći na srednjodalmatinskim otocima i uređujući rukopis knjige prijatelja prof. Josipa Solde¹ o Grimanijevu zakonu iz 1755./56. pratim kako u Večernjem listu povjesničari vode političke rasprave o tzv. separatu, prilogu za najnovije razdoblje uz udžbenike povijesti.² Usput se u različitom kontekstu spominje i mene kao voditelja Povjerenstva Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa koje je izabralo autore „separata“, raspravljalo o njihovom tekstu i rukopis uputilo u postupak recenziranja.

MORATORIJ U PODUNAVLJU I „SEPARAT“

U raspravu se uključila i bivša ministrica, prof. Ljilja Vokić³ koja je u vezi s Erdutskim sporazumom o reintegraciji hrvatskog Podunavlja u ime Vlade Republike Hrvatske 6. kolovoza 1997. potpisala Deklaraciju o „priznavanju obrazovnih prava za manjine“ u Podunavlju. Tom je deklaracijom među ostalim predviđeno da će za škole u Podunavlju vrijediti petogodišnji „moratorium za predavanje povijesti koja se odnosi na bivšu Jugoslaviju i njene konstitutivne republike kroz razdoblje 1998. do 1997.“ Nakon provedene reintegracije bio je, u skladu sa zakonom

1 Povjesničar Josip Ante Soldo OFM, umro 29. srpnja 2005., deset dana nakon nastanka ovog članka.

2 Nakon članaka novinarkе Irene Kustura i novinara (povjesničara) Zvonimira Despota (Večernji list, 27. i 28. 7. te 4. 8. 2005.) uslijdila je polemika u kojoj su sudjelovala četvorica povjesničara. Usp. intervju Stjepana Matkovića, državnog tajnika u Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Nevija Šetića (30. 7.) i Ivana Jurčevića (14. 8.) te članak Nevena Budaka (17. 8.).

3 Usp. očitovanje Ljilje Vokić *Večernji list*, 14. 8. i intervju 17. 8. 2005.

o nacionalnim manjinama, za škole u Podunavlju s nastavom na srpskom jeziku preveden na srpski i prenesen na ćirilicu jedan od tada postojećih udžbenika, ali bez lekcija o razdoblju raspada Jugoslavije i nastanku samostalne Hrvatske i Domovinskom ratu. Premda jedan od najlošijih, udžbenik je u uporabi i danas.

Pripreme za završetak moratorija otpočeo je ministar prosvjete dr. Vladimir Strugar. Ideja o izradi separata prihvaćena je na sastanku ministra Strugara i predstavnika srpske nacionalne zajednice i političkih tijela s Podunavlja 17. prosinca 2002.⁴ Naime, na sastanku su pojedinci zastupali mišljenja da moratorij treba produžiti jer bi podučavanje o Domovinskom ratu u školama moglo samo povećati još uvijek postojeće tenzije, što nije prihvaćeno, ali nije postignuta ni suglasnost o udžbeniku koji bi se mogao prevesti na srpski jezik. Zbog toga je prihvaćena ideja da se izradi prilog uz udžbenike, tehnički nazvan separatom, kao prvi korak prema ukidanju moratorija i kao privremeno rješenje dok se ne izabere udžbenik koji će biti preveden na srpski jezik i prenesen na ćirilicu.

Ministar Strugar je nakon toga imenovao Povjerenstvo⁵ na prijedlog kojega su u Ministarstvu održani razgovori s izdavačima udžbenika. Na suradnju je tada pristala samo „Školska knjiga“, ali tekst koji je ponudila nije bio kvalitetan. Nakon zastoja zbog promjene Vlade i reorganizacije Ministarstva ministar dr. Dragan Primorac je proširio Povjerenstvo novim članovima⁶ i istodobno imenovao Radnu skupinu u Ministarstvu na čelu s državnim tajnikom dr. Nevijem Šetićem. Oba tijela su od tada djelovala zajedno i predložila su da se autori „separata“ izaberu između autora postojećih udžbenika, što je i učinjeno.

„SEPARAT“ I REFORMA NASTAVE POVIJESTI

Iz redova povjesničara već su ranije Ministarstvu prosvjete upućivani prijedlozi da se pristupi izradi novog programa nastave povijesti umjesto postojećeg zastarjelog (pripreme za to su ove godine započele izradom Nacionalnog obrazovnog standarda), te je Povjerenstvo predložilo da se separat oblikuje kao eksperimentalni tekst u funkciji izrade novog nastavnog programa, usklađen s tendencijama u suvremenoj metodici nastave povijesti. To znači da separat ne bi bio namijenjen samo školama na srpskom jeziku u Podunavlju, već bi se eksperimentalno rabio i u drugim školama u Hrvatskoj. U skladu s tim je Ministarstvo naručilo anketu koja je 2003. godine provedena među nastavnicima povijesti u srpskim i hrvatskim razredima u Podunavlju, kako bi se registrirala njihova stajališta o suživotu u školama i o problemima u nastavi povijesti. Bilo je predviđeno da se nova anketa provede nakon što nastavnici dobiju separat i zatim u svim školama u kojima će separat biti eksperimentalno primijenjen. Dokumenti s mojim tadašnjim stajalištima o zadacima Povjerenstva i rezultati ankete nedavno su tiskani u časopisu „Povijest u nastavi“.⁷

Moje mišljenje, izneseno u dokumentima upućenima Ministarstvu, koje je prihvatilo i Povjerenstvo, bilo je da separat mora uz edukativni zadovoljiti u osnovi dva bitna odgojna cilja, koja su već formulirana i u „Udžbeničkom standardu“ prihvaćenom 2002. godine u Saboru. Prvi zadatak bio bi odgoj učenika za demokraciju, toleranciju i mir, što su načela prihvaćena u stručnim tijelima za školstvo Europske unije. Drugi bi bio njegovanje hrvatskoga nacionalnog identiteta, identiteta nacionalnih manjina, te razvijanje hrvatskog domoljublja, osjećaja pripadnosti Hrvatskoj kao političkoj zajednici ravnopravnih građana bez obzira na nacionalnu, vjersku i drugu pripadnost.

4 Popis pozvanih i prisutnih na sastanku v. u prilogu

5 Povjerenstvo je imenovano 13. siječnja 2003.

6 Povjerenstvo u proširenom sastavu imenovano je 17. rujna 2004.

7 Nikša Stančić, Prestanak moratorija na nastavu najnovije povijesti u osnovnim školama u hrvatskom Podunavlju, *Povijest u nastavi*, 2 (Zagreb) 2004, br. 2, 375-383.

Na sam rukopis separata iznio sam u Povjerenstvu dosta primjedaba, od kojih su autori/ce neke prihvatili, a neke nisu, premda uz neke i danas ustrajem. Možda ću svoje pismene prijedloge o odgojnim zadacima separata i primjedbe na rukopis jednom također objaviti.

O JEDNOM TIPU SRPSKIH I HRVATSKIH POVJESNIČARA

Istini za volju, kao voditelj Povjerenstva bio sam svjestan da pojava separata neće proći bez javnih reakcija točno određenih povjesničara. No dosad se nisam susreo sa slučajem da je netko objavio svoju ocjenu rukopisa u tijeku samog recenzentskog postupka. Kad se to već desilo, nije me previše iznenadio način na koji je to učinjeno. Recenzenti koji su to učinili u Večernjem listu pritom zapravo nisu prenijeli konkretne primjedbe iz svojih recenzija, već paušalne političke ocjene. Od tada neki od povjesničara u Večernjem listu umjesto znanstvenih vode političke rasprave i umjesto stručnih ocjena tzv. separata iznose o autorima i Povjerenstvu političke i moralne diskvalifikacije.

S takvom vrsti povjesničara imam već isuviše iskustva, kako iz vremena Jugoslavije tako u samostalnoj Hrvatskoj, a da bih se zbog njihovih istupa u javnosti previše uzbuđivao, osim što se ipak žalostim kada se njihovoj kampanji pridruži povjesničar od kojega se tome ipak nisam nadao. Naime, zbog rezultata mojih istraživanja, na području sažeto definiranom naslovom moje knjige „Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću”,⁸ koje uključuje i istraživanje hrvatsko-srpskih odnosa, te zbog moje uključenosti u problematiku nastave povijesti, često sam bio izložen napadima u kojima se u hrvatskoj i srpskoj historiografiji razotkrivao isti tip povjesničara, onih koji su spremni zanemariti znanstvenu metodu i zatomiti svoju znanstvenu savjest, te dezinterpretirati tekstove koje ocjenjuju i u raspravama o stručnim pitanjima služiti se moralnim i političkim diskvalifikacijama neistomišljenika.

U vrijeme Jugoslavije u beogradskim i novosadskim povijesnim časopisima rezultati mojih istraživanja ocjenjivani su kao hrvatski nacionalistički i protusrpski,⁹ a u tjedniku *NIN*¹⁰ sam izravno proglašen nositeljem ustaške ideologije. U samostalnoj Hrvatskoj sam, naprotiv, od 1990. do danas, u više navrata od nekih hrvatskih povjesničara proglašavan zastupnikom jugoslavenskog unitarizma. Sada u Večernjem listu (od 14. kolovoza) jedan hrvatski povjesničar¹¹ ide još dalje i uvrštava me među one koji žele Hrvatsku podčiniti tuđim interesima, koji „imaju jasne političke i druge ciljeve iza kojih stoji niz interesa onih što namjeravaju prema svojim potrebama oblikovati hrvatski identitet i upravljati budućnošću društva”, tj. uvrštava me među izdajnike hrvatstva.

ONEMOGUĆEN ZNANSTVENI DIJALOG

Pritom za mene nije nimalo kontradiktorno to što je moja znanstvena i stručna djelatnost podjednako ocjenjivana kao ustaška i jugoslavenska unitaristička, odnosno kao protusrpska i protuhrvatska. Rezultati mojih istraživanja i stručna djelatnost smetali su podjednako onim srpskim povjesničarima i smeta i danas onim hrvatskim povjesničarima kojih je zajednička osobina da im je povijest sredstvo dnevne politike, da im nije stalo do digniteta povijesne znanosti, te da raspravu o povijesnoj problematici svode na razinu na kojoj više nije moguć znanstveni dijalog.

8 Nikša Stančić, *Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću*, Zagreb: Barbat, 2002., I-XII., 255 str.

9 Početak je ocjena mojeg članka u zborniku *Dalmacija 1870.* tiskanom 1971. iz pera Vasilija Krestića: *Istorijski glasnik* (Beograd) 1973., br. 1, 178-179.

10 Veljko Đ. Đurić, *U Dalmaciji žive i Srbi*, *NIN* (Beograd), 21. 8. 1988.

11 Usp. nav. intervju Ivana Jurčevića.

Aktualna rasprava o separatu pokazala je upravo to, premda to nije prvi put, naime da u hrvatskoj historiografiji postoje pojedinci (ako govoreći o pojedincima nisam previše optimističan) s kojima znanstveni dijalog nije moguć. Nadam se ipak da njihov otvoreni istup ovog puta nije upropastio šansu za razgovor u hrvatskoj historiografiji o suvremenim metodama nastave povijesti. Naime, separat je u metodičkom pogledu usklađen s načelima koja je afirmirao Nacionalni obrazovni standard, što recenzenti nisu uočili, a prema kojima nastava ne smije docirati već upućivati učenika prema donošenju zaključaka istraživačkim putem (premda i ta metoda ima svojih zamka). U otočkoj izolaciji iz tiska saznajem da je u Ministarstvo pristiglo više recenzija, nadam se većinom onih koje su njihovi autori pisali u skladu sa znanstvenim i etičkim normama. No ako autori/ce u ovako stvorenoj atmosferi povuku tekst ili ako Ministarstvo zbog psihoze stvorene u javnosti odustane od separata,¹² bit će prekinuta već započeta istraživanja koja bi u vezi s primjenom separata u nastavi pokazala mogućnosti kako u ostvarivanju odgojnih ciljeva nastave povijesti koje sam spomenuo, tako mogućnosti primjene načela suvremene metodike nastave povijesti u planiranoj reformi školstva.¹³

No neka to bude najveća šteta.

12 Prema bilješci u *Večernjem listu* od 26. 8. 2005. „predstavnici“ Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa „s ministrom Draganom Primorcem na čelu“ postigli su 25. 8. dogovor s „predstavnicima srpske zajednice“ Miloradom Pupovcem, Vojislavom Stanimirovićem, Čedomirom Višnjićem i Jovanom Ajdukovićem u skladu s kojim „djeca srpske nacionalnosti u hrvatskom Podunavlju učit će povijest prema postojećim udžbenicima“. Konstatiram da su dvojica od navedenih predstavnika srpske zajednice (Milorad Pupovac i Jovan Ajduković) aktivno sudjelovali u raspravi na sjednici od 17. prosinca 2002. na kojoj je predloženo da se pristupi izradi tzv. separata. Taj dogovor smatram korakom u uklanjanju posljedica secesije istočne Slavonije i zapadnog Srijema i prilogom normalizaciji stanja nakon njihove reintegracije.

13 Bit ću zadovoljan ako je točan podatak iz bilješke u *Novom listu* od 26. 8. 2005. da će nastavnici moći koristiti tzv. separat „kao dodatni materijal, odnosno priručno sredstvo nakon što prođe recenzije i dobije odobrenje Ministarstva“ jedino ako to ne znači da je Ministarstvo odustalo od njegove primjene kao eksperimentalnog teksta u sklopu istraživanja s ciljem unapređenja nastave povijesti.

**SUDIONICI SAVJETOVANJA NA TEMU
„PRESTANAK MORATORIJA NA NASTAVU NAJNOVIJE POVIJESTI
U ŠKOLAMA U HRVATSKOM PODUNAVLJU“**

(na osnovi liste pozvanih i zapisnika savjetovanja)

Prisutni:

- dr. sc. Vladimir Strugar, ministar
- dr. sc. Josip Milat, pomoćnik ministra, Zavod za unapređivanje školstva, Zagreb
- prof. dr. sc. Milorad Pupovac, Srpsko narodno vijeće, Zagreb
- prof. dr. sc. Dušan Rapo, Srpsko kulturno društvo „Prosvjeta“, Zagreb
- Jovan Ajduković, dipl. iur., predsjednik Zajedničkog vijeća općina Vukovar, Vukovar
- Đuro Podunavac, prof., predsjednik Odbora za kulturu i obrazovanje, Zajedničko vijeće općina Vukovar
- Mirko Jagetić, dipl. oec., dožupan, Županija vukovarsko-srijemska, Vukovar
- Zdenka Buljan, dipl. politolog, voditelj Odsjeka, Ured državne uprave, Županija vukovarsko-srijemska, Služba za društvene djelatnosti, Vukovar
- Ksenija Zbožil, dipl. iur., pomoćnica predstojnika, Ured državne uprave, Županija osječko-baranjska, Služba za društvene djelatnosti, Osijek
- Blanka Pripušić, dipl. iur., Županija vukovarsko-srijemska, Upravni odjel za društvene djelatnosti, Vukovar
- Stipan Augustinov, prof., Županija vukovarsko-srijemska, Upravni odjel za društvene djelatnosti, Vukovar
- Ljerka Dobaj-Ristić, prof., pročelnica, Županija osječko-baranjska, Upravni odjel za društvene djelatnosti, Osijek
- Vinko Ivić, prof., voditelj Odsjeka, Županija osječko-baranjska, Upravni odjel za društvene djelatnosti, Osijek
- Miroslav Klaić, prof., voditelj Odsjeka stručno-pedagoškog nadzora, Zavod za unapređivanje školstva, Područna jedinica Osijek
- Mirjana Smoje, prof., Odsjek stručno-pedagoškog nadzora, Zavod za unapređivanje školstva, Područna jedinica Osijek
- prof. dr. sc. Nikša Stančić, Filozofski fakultet, Zagreb
- Franjo Čičak, prof., Druga srednja škola Beli Manastir
- Mirko Marković, prof., Druga srednja škola Beli Manastir
- Snježana Koren, prof., OŠ E. Kumičića, Velika Gorica

Spriječeni:

- Mile Horvat, dožupan, Županija osječko-baranjska, Osijek
- Đuro Podunavac, prof., Zajedničko vijeće općina Vukovar, Vukovar
- prof. dr. sc. Slobodan Uzelac, Srpsko kulturno društvo „Prosvjeta“, Zagreb
- prof. dr. sc. Drago Roksandić, Srpsko kulturno društvo „Prosvjeta“, Zagreb
- Mijo Markovac, dipl. pedagog, Zavod za unapređivanje školstva, Odsjek stručno-pedagoškog nadzora, Područna jedinica Osijek, Osijek
- Liliana Kemec, prof., Druga srednja škola Vukovar
- Gordana Stojanović, Četvrta osnovna škola Vukovar
- Tatjana Majić, Peta osnovna škola Vukovar

PRILOG 2

ODLUKA O MORATORIJU
NA PREDAVANJE
SADRŽAJA POVIJESTI
KOJI SE ODNOSE NA
BIVŠU JUGOSLAVIJU
(25. RUJNA 1997.)

ODLUKA O UPORABI
UDŽBENIKA U
HRVATSKOM
PODUNAVLJU
(29. LISTOPADA 1997.)

Godina I., broj 8, Zagreb, 7. listopada 1997.

35.

ODLUKA O MORATORIJU NA PREDAVANJE SADRŽAJA POVIJESTI KOJI SE ODNOSE NA BIVŠU JUGOSLAVIJU

Na temelju ovlaštenja iz članka 39. Zakona o sustavu državne uprave (Narodne novine, broj 75/1993.) donosim

ODLUKU

o moratoriju na predavanje sadržaja povijesti koji se odnose na bivšu Jugoslaviju

I.

U odjeljenjima u kojima se nastava izvodi na srpskom jeziku u hrvatskom Podunavlju tj. na teritoriju pod privremenom upravom UNTAES-a uvodi se moratorij na predavanje i školsko učenje povijesti koje se odnosi na bivšu Jugoslaviju i na njene konstitutivne republike za razdoblje od 1989. do 1997.

Moratorij traje 5 godina tj. od školske godine 1997./98. do zaključno školske godine 2002./2003.

II.

Odluka se donosi na temelju sporazuma predstavnika hrvatske Vlade i UNTAES-a potpisanog 4. kolovoza 1997.

III.

Odluka se primjenjuje od 1. rujna 1997. godine.

IV.

Odluka se objavljuje u Vjesniku Ministarstva prosvjete i športa Republike Hrvatske.

KLASA: 602-01/97-01/678
URBROJ: 532-03/1-97-1
Zagreb, 25. rujna 1997.

MINISTAR

Ljilja Vokić, prof.

Godina I., broj 10, Zagreb, 4. studenoga 1997.

44.

ODLUKA o uporabi udžbenika u hrvatskom Podunavlju

Na temelju ovlasti iz članka 39. Zakona o sustavu državne uprave (Narodne novine, broj 75/1993.), donosim

ODLUKU

o uporabi udžbenika u hrvatskom Podunavlju

I.

U razrednim odjelima u kojima se nastava izvodi i srpskom jeziku u hrvatskom Podunavlju, tj. na teritoriju pod privremenom upravom UNTAES-a, za nastavu predmete za koje nema hrvatskih udžbenika preveden na srpski jezik i ćirilicu mogu se privremeno rabiti udžbenici kao u školskoj godini 1996./97.

II.

Odluka se objavljuje u Vjesniku Ministarstva prosvjete i športa Republike Hrvatske.

MINISTAR

Ljilja Vokić, prof.

KLASA: 602-09/97-01/537
URBROJ: 532-03-02/6-97-1
Zagreb, 29. listopada 1997.

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO PROSVJETE I ŠPORTA

KLASA: 023-03/02-0001/0487
URBROJ: 532-02-03/2-02-3
Zagreb, 3. prosinca 2002.

Poštovana/i!

Molim Vas da budete prisutni **Savjetovanju u vezi s prestankom moratorija na nastavu najnovije povijesti u školama u Podunavlju.**

Sastanak će se održati u Zagrebu u **utorak 17. prosinca 2002. u 10,00 sati** u velikoj dvorani Ministarstva prosvjete i športa, Trg hrvatskih velikana 6.

Deklaracijom Vlade RH iz 1997. prilikom reintegracije istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema (dotadašnjeg područja UNTAES) i odlukama Ministarstva prosvjete i športa uveden je moratorij na učenje u školama "povijesti koja se odnosi na bivšu Jugoslaviju i njene konstitutivne republike kroz razdoblje 1989. do 1997.", pri čemu moratorij traje do "zaključno školske godine 2002./2003." Odluka se odnosi na "odjeljenja u kojima se nastava izvodi na srpskom jeziku". Istodobno je dopušteno da se u takvim razrednim odjelima "za nastavne predmete za koje nema hrvatskih udžbenika prevedenih na srpski jezik i cirilicu mogu privremeno rabiti udžbenici kao u školskoj godini 1996./97."

Budući da počevši od školske godine 2003./2004. prestaje važiti prijelazno razdoblje u nastavi povijesnih sadržaja u osnovnim i srednjim školama, Ministarstvo prosvjete i športa želi poduzeti sve što je potrebno da se prijelaz na redovno stanje što temeljitije pripremi i što odgovornije provede. Svrha savjetovanja je da Ministarstvo u slobodnom razgovoru dobije uvid (1) u trenutno stanje, te (2) u mišljenje osoba za koje zna da su upućene u problematiku. Za pripremu savjetovanja zadužen je prof. dr. sc. Nikša Stančić s Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

U sklopu priprema za savjetovanje prof. dr. sc. Nikša Stančić, pomoćnik ministra Milan Milić, prof., i Vinko Ivić, prof., održali su konzultativni sastanak s osobama s područja Podunavlja angažiranim u nastavi i praćenju nastave. Neki od sudionika tog sastanka pozvani su i na ovo savjetovanje.

U prilogu Vam od ukupno devet alternativnih udžbenika za povijest u osnovnim i srednjim školama dostavljamo kao informativni materijal kopije teksta o razdoblju od 1989. do 1991. godine iz dva udžbenika za gimnaziju.

Molim Vas da budete na sjednici te svojim ocjenama i prijedlozima pridonese te ozbiljnom i odgovornom razmatranju problema u vezi s pripremama za normalizaciju stanja u ovom segmentu odgoja i obrazovanja u školama u Podunavlju.

S poštovanjem,

Ministar
dr. sc. Vladimir Strugar

U privitku:

1. Deklaracija Vlade Republike Hrvatske... od 6. kolovoza 1997.
2. Odluka o moratoriju... od 25. rujna 1997.
3. Izvod iz izlaganja prof. dr. sc. N. Stančića sa sastanka u Osijeku
4. Kopije teksta iz dva udžbenika povijesti za gimnazije

PRILOG 3

POZIV MINISTARSTVA
PROSVJETE I ŠPORTA
NA SAVJETOVANJE U
VEZI S PRESTANKOM
MORATORIJA NA
NASTAVU NAJNOVIJE
POVIJESTI U ŠKOLAMA U
PODUNAVLJU
(3. PROSINCA 2002.)

PRILOZI

PRILOG 4

POZIV PREDSTAVNI-
CIMA NAKLADNIKA
UDŽBENIKA POVIJESTI U
OSNOVNIM I SREDNJIM
ŠKOLAMA U VEZI S PRE-
STANKOM MORATORIJA
NA NASTAVU NOVIJE
POVIJESTI U ŠKOLAMA U
PODUNAVLJU NA RADNI
SASTANAK

(20. VELJAČE 2003.)

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO PROSVJETE I ŠPORTA

KLASA: 602-02/03-01/125

URBROJ: 532/2-03-3

Zagreb, 20. veljače 2003.

"ALFA" d.d.
BIROTEHNIKA CDO
PROFIL-INTERNATIONAL d.o.o.
ŠKOLSKA KNJIGA d.d.

Poštovani,

Želja je Ministarstva prosvjete i športa da i nakladnike uključi kao aktivne čimbenike u pripremanju rješenja za prestanak moratorija na učenje najnovije povijesti u školama u Podunavlju i time pridonese što bezbolnijem prijelazu u Podunavlju i na ovom području iz privremenog prijelaznog u trajno redovno stanje.

U tekstu priloženom ovom pozivu izneseni su podaci o dosadašnjim pripremama Ministarstva prosvjete i športa za prestanak moratorija na učenje najnovije povijesti u Podunavlju, te prijedlozi ekspertne skupine. Molim Vas da na sjednici iznesete način na koji kao nakladnici u skladu s iznesenim prijedlozima namjeravate pridonijeti rješavanju ovog odgovornog zadatka koji stoji pred Republikom Hrvatskom.

Stoga vas molim da prisustvujete radnom sastanku predstavnika nakladnika udžbenika povijesti u osnovnim i srednjim školama u vezi s prestankom moratorija na nastavu najnovije povijesti u školama u Podunavlju.

Sastanak će se održati u utorak, 25. veljače 2003., u 14,00 sati u prostorijama Ministarstva prosvjete i športa, Zagreb, Trg hrvatskih velikana 6, velika dvorana - III. kat.

S poštovanjem,

Pripreme za prestanak moratorija na učenje najnovije povijesti u školama na srpskom jeziku u Podunavlju

U sklopu tzv. Erdutskog sporazuma između Vlade Republike Hrvatske i Privremene uprave UN za istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem (UNTAES) od 4. kolovoza 1997., kojim je Podunavlje reintegrirano u Republiku Hrvatsku, Vlada Republike Hrvatske izdala je 6. kolovoza 1997. Deklaraciju o "priznavanju obrazovnih prava za manjine u Istočnoj Slavoniji, Baranji i zapadnom Srijemu" kojom je predviđeno, među ostalim, da će se u školama u Podunavlju uvesti "moratorium za predavanje povijesti koja se odnosi na bivšu Jugoslaviju i njene konstitutivne republike kroz razdoblje 1989. do 1997." i da će taj moratorij ostati na snazi pet godina. Ta se Deklaracija provodila u život "Odlukom o moratoriju na predavanje sadržaja povijesti koji se odnose na bivšu Jugoslaviju" Ministarstva prosvjete i športa kojom je određeno da se moratorij uvodi "na predavanje i školsko učenje" najnovije povijesti, da se odnosi na "odjeljenja u kojima se nastava izvodi na srpskom jeziku u hrvatskom Podunavlju" i da moratorij traje "do zaključno školske godine 2002./2003."

U sklopu priprema za prestanak moratorija održani su 26. studenog 2002. u Osijeku konzultativni sastanci sa skupinom prosvjetnih djelatnika iz Vukovarsko-srijemske i Osječko-baranjske županije. U razgovorima su sudjelovali učitelji razredne nastave, učitelji i profesori povijesti i književnosti, te ravnatelji osnovnih i srednjih škola i školski pedagozi u kojima se nastava izvodi na srpskom jeziku ili koje imaju takva odjeljenja i voditelji županijskih Odsjeka stručno-pedagoškog nadzora i nadzornici. Nakon toga je 17. prosinca 2002. u Zagrebu održano savjetovanje u kojem su sudjelovali istaknuti stručnjaci i javni djelatnici, predstavnici Zajedničkog vijeća općina i predstavnici Vukovarsko-srijemske i Osječko-baranjske županija, te dio sudionika sastanaka u Osijeku. Sudionici rasprava u Osijeku i Zagrebu bili su po nacionalnoj pripadnosti Srbi i Hrvati.

U raspravama je problem ukidanja moratorija razmatran u sklopu opće problematike nastave povijesti i povijesnih sadržaja, te nastave za škole odnosno odjele za pripadnike srpske nacionalne zajednice. Konstatirano je da su nastavni programi loši i nesuvremeni, te da je potrebno pristupiti izradi novih *curriculum*a. Udžbenicima je zamjereno da sadrže pretežno teme iz političke povijesti, dok je marginalizirana kulturna povijest, nema povijesti svakodnevice i sl. Konstatirano je da je stanje u vezi s nastavom u školama ili odjeljenjima za pripadnike srpske nacionalne zajednice širi problem koji treba sustavno rješavati. No, u ovom trenutku, konstatirano je, treba se koncentrirati na problem prestanka moratorija, odnosno na pripreme za početak učenja najnovije povijesti u školama u Podunavlju.

U raspravama su pojedinci ocjenjivali da prestanak moratorija treba odložiti, argumentirajući to formulacijama u udžbenicima koje imaju dnevno-političko obilježje, koje izražavaju netoleranciju i stvaraju predodžbu o kolektivnoj odgovornosti srpske nacije za rat 1991.-95. Međutim je prevladavalo shvaćanje da produženjem moratorija problem ne bi nestao, već bi se ionako neminovno rješenje samo odgodilo i možda učinilo složenijim. Ocijenjeno je da dugoročno rješenje treba tražiti u okviru novog *curriculum*a, ali da u ovom trenutku težište u traženju rješenja treba staviti na udžbenike.

Prevladavalo je stajalište da se u udžbenicima činjenice o zbivanjima na području Hrvatske u razdoblju od 1989. ne mogu mimoći, ali je naglašeno pitanje cjelovite interpretacije zbivanja i odgojnog cilja koji se nastavom povijesti želi postići. Većina sudionika je pritom izuzeto pozitivno ocijenila poglavlje o "Btičkim

zahtjevima" iz nacrtu Udžbeničkih standarda, u koji su uneseni bitni zahtjevi iz "Nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava" (Zagreb, 1999.), smatrajući da bi usklađivanje udžbenika povijesti s njima riješilo najveći dio problema. Naime, prema tom poglavlju iz Udžbeničkih standarda (koje je izradilo Vijeće za školske udžbenike Ministarstva prosvjete i športa i koje je upućeno u saborsku proceduru) udžbenik mora zadovoljavati (među ostalim) sljedeće zahtjeve:

- ...
 2. (mora) zasnivati se na prihvaćanju općih ljudskih vrijednosti ...;
 3. razvijati privrženost načelima demokracije i pravne države;
 4. biti protiv promicanja protudemokratskih ideologija i društvenih sustava;
 5. negovati hrvatski nacionalni identitet, njegovu slojevitost i individualnost;
 6. negovati toleranciju i otvorenost prema vrijednostima nacionalnih manjina u Hrvatskoj, drugih nacija i kultura, te razvijati domoljubni osjećaj prema Republici Hrvatskoj kao zajednici ravnopravnih građana neovisno o njihovoj nacionalnoj pripadnosti;
 7. biti protiv diskriminacije, tj. trebaju reflektirati pluralnost strukture hrvatskog društva (kulture ... i ostale grupe hrvatskog društva);
 8. objektivno i precizno predstavljati etničke i religijske skupine u Hrvatskoj;
 9. biti protiv govora netrpeljivosti i negativnog prikazivanja pojedinaca i društvenih skupina s obzirom na njihovu rasnu, etničku i religijsku pripadnost, ... političku opredijeljenost ...

Uz poneke sumnje u mogućnost da se na vrijeme dođe do odgovarajućeg udžbeničkog teksta, izražena je želja da se s učenjem najnovije povijesti otpočne od sljedeće školske godine. Rješenje pritom treba tražiti u sklopu sustava u kojem se nastava u školama ili odjeljenjima za pripadnike etničkih zajednica izvodi:

- u skladu s općim nastavnim programom;
- s udžbenicima koji moraju zadovoljiti zahtjeve "Nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava", koji su u bitnim crtama preneseni u nacrt Udžbeničkih standarda;
- uz mogućnost izbora između alternativnih udžbenika;
- uz uključivanje u nastavu sadržaja koji se odnose na njegovanje identiteta etničke zajednice.

Iznesene su različite mogućnosti konkretnog rješenja:

- Čekati s izradom udžbeničkog teksta dok se ne izradi novi *curriculum*. To bi, međutim, značilo pristati na produženje moratorija, što većini sudionika u raspravama nije bilo prihvatljivo.
- Podvrgnuti postojeće udžbenike povijesti za 8. razred osnovne i 4. razred srednje škole, te odgovarajuće udžbenike strukovnih škola recenziji prvenstveno sa stajališta "etničkih zahtjeva" Udžbeničkih standarda. Izabrati jedan od udžbenika i preneti ga na srpski jezik i ćirilsko pismo.
- Izraditi separat za nastavnu jedinicu o postanku samostalne Republike Hrvatske i ratu za nezavisnost i teritorijalnu cjelovitost.

Ministar prosvjete i športa je 30. siječnja 2003. imenovao ekspertnu skupinu sa zadatkom da nakon provedenih konzultativnih sastanaka oblikuje prijedlog.

Ekspertna skupina je u razmatranju problema uzela u obzir broj učenika koji u školama i odjeljenjima na srpskom jeziku u Podunavlju uče najnovije povijesno razdoblje. Prema podacima za tekuću školsku godinu, u Vukovarsko-srijemskoj i Osječko-baranjskoj županiji takve škole odnosno odjeljenja pohađa ukupno 4151

učenik, od kojih osnovne škole 2902 učenika, gimnazije 145, a različite strukovne srednje škole 1104 učenika. Razrede u kojima se podučava povijesno razdoblje nakon 1989. godine pohađa ukupno oko 1.000 učenika, od toga oko 500 učenika pohađa 8. razred osnovne škole, a oko 500 pohađa srednje škole, od kojih oko 50 učenika 4. razred gimnazije, a ostali odgovarajuće razrede srednjih strukovnih škola.

Ekspertna skupina je 11. veljače 2003. podnijela ministru prosvjete i športa sljedeće prijedloge:

1. Udžbenik (separat)

- Za škole u Podunavlju trebalo bi objaviti udžbenik povijesti za razdoblje poslije 1989. godine.
- S obzirom na postojeću zakonsku regulativu udžbenik će biti formalno tretiran kao separat postojećih udžbenika.
- Udžbenik (separat) bit će smatran eksperimentalnim, tj. tijekom školske godine bit će među nastavnicima i učenicima provedena anketa o udžbeniku. Rezultati ankete bit će podloga za njegovo usavršavanje.

2. Anketa

- Trebalo bi odmah provesti anketu među nastavnicima povijesti u školama na srpskom jeziku i školama s odjeljenjima na srpskom jeziku u Podunavlju o njihovu viđenju problema nastave povijesti razdoblja nakon 1989. godine i očekivanjima od udžbenika. Cilj ankete je doći do saznanja korisnih za izradu udžbenika (separata) o tom povijesnom razdoblju.
- Provođenje i analiza ankete ne smiju usporavati rad na izradi udžbenika (separata).

Razgovor s nakladnicima

- U kontaktima s nakladnicima i autorima udžbenika treba utvrditi modalitete (jedinствeni udžbenik ili zasebni za osnovne i srednje škole) i materijalne uvjete za izdavanje udžbenika (separata) s obzirom na ograničenu nakladu.

Rad na udžbeniku (separatu) treba dovršiti tako da može ući u uporabu u školskoj godini 2003./2004.

Zagreb, 17. veljače 2003.

PRILOG 5

POZIV PREDSTAVNICIMA
NAKLADNIKA ŠKOLSKIH
UDŽBENIKA DA
PODNEŠU PRIJEDLOGE
U VEZI UDŽBENIKA
ZA NASTAVU NOVIJE
POVIJESTI U ŠKOLAMA U
PODUNAVLJU
(3. OŽUJKA 2003.)

prof. dr. sc. Nikša Stančić
Povjerenstvo Ministarstva prosvjete i športa RH
za pripremu početka učenja najnovije povijesti
u školama u Podunavlju

Gosp.
dr. sc. Tomislav Jelić, Alfa
Petar Ljubičić, Birotehnika
dr. sc. Mile Radović, Prosvjeta
mr. sc. Zoran Velagić, Školska knjiga
Profil International
Z a g r e b

Zagreb, 3. ožujka 2003.

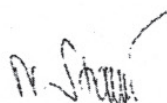
Poštovani,

Na sjednici u Ministarstvu prosvjete i športa od 25. veljače 2003. koju je vodio zanjjenik ministra prof. Ivan Vavra razmotrene su mogućnosti sudjelovanja nakladnika školskih udžbenika u pripremama za prestanak moratorija i za početak učenja najnovije povijesti u školama i odjeljenjima na srpskom jeziku u Podunavlju. S prisutnim predstavnicima nakladnika dogovoreno je da će nakladnici podnijeti svoje prijedloge u skladu s materijalom koji je bio priložen pozivu na sastanak i s raspravom na sastanku.

Budući da će prof. Vavra tijekom ovog tjedna biti odsutan, molim Vas da Vaše prijedloge u izvorniku dostavite prof. Vavri u Ministarstvu prosvjete i športa, a da – radi ekspeditivnosti u provođenju daljnjeg postupka – kopiju dopisa dostavite na moju e-mail adresu (niksa.stancic@zg.hinet.hr).

S poštovanjem

Voditelj Povjerenstva:

Snježana Koren, prof
mr. sc. Magdalena Najbar-Agičić
doc. dr. sc. Tvrtko Jakovina

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO ZNANOSTI,
OBRAZOVANJA I ŠPORTA

Primijeno	12-09-2005	
Klasifikacijska oznaka	Org. jed.	
Urudžbeni broj	Pril.	Vrij.

Ministar doc.dr.sc. Dragan Primorac
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH
Zagreb, 10.09.2005.

Predmet: očitovanje u vezi recenzija *Dodatka udžbenicima za najnoviju povijest*, tzv.
Separata

Poštovani,

1. U pismu MZOŠ-a koje je potpisao državni tajnik dr. Nevio Šetić od 8. kolovoza 2005. godine (klasa: 602-09/05-01/00076, urudžbeni broj: 533-12-05-02) od nas kao autora *Dodatka udžbenicima za najnoviju povijest* traži se očitovanje o pristiglim recenzijama. Budući da se do sada nije udovoljilo našoj molbi da se sazove zajednički sastanak Povjerenstva za izradu Separata i autora, a smatramo da je doista vrijeme da završimo pisanje Dodatka, dostavljamo naše očitovanje.

Prema obavijesti koju smo dobili od Ministarstva *Dodatak* je upućen na recenziju na četiri adrese: Hrvatskom institutu za povijest, Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Povjerenstvu za udžbenike povijesti MZOŠ-a i Povjerenstvu HNOS-a skupine za povijest. Od pristiglih sedam recenzija jedino su dvije sastavljene u ime neke od navedenih institucija, dok su preostale recenzije potpisali pojedini recenzenti.

PRILOG 6

OČITOVANJE U VEZI
RECENZIJA DODATKA
UDŽBENICIMA ZA
NAJNOVIJU POVIJEST,
TZV. SEPARATA MINI-
STARSTVU ZNANOSTI,
OBRAZOVANJA I ŠPORTA
(10. RUJNA 2005.)

PRILOZI

Pozitivno je mišljenje o *Dodatku* iznio Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u recenziji koju je potpisao zamjenik pročelnika dr. Borislav Grgin. Smatramo se da su primjedbe ocjenjivača koje smo dobili usmenim putem iznimno korisne, tim više što su ih dali stručnjaci za najnovija razdoblja povijesti, kao i za metodiku nastave povijesti.

Od članova Povjerenstva za udžbenike povijesti MZOŠ-a pristigle su dvije recenzije (od dr. Marina Manina i Ivice Sutona, profesora mentora), obje pozitivne. Autori tih recenzija podržali su *Dodatak* navodeći svoje sugestije i upozoravajući nas na propuste koje smo naravno spremni ispraviti.

Od članova Povjerenstva HNOS-a skupine za povijest pristigla je recenzija akademika Petra Strčića za koju ne znamo treba li je smatrati recenzijom toga tijela ili je mišljenje jednog od njegovih članova. Ta je recenzija negativna, a sadrži golem broj primjedbi koje su samo manjim dijelom konkretne prirode. Autor recenzije uglavnom u njoj nudi svoje formulacije umjesto naših. Smatramo da većina tih primjedbi ne mijenja napisano u *Dodatku* već zadiru u naš autorski izričaj.

Tri negativne recenzije pristigle su iz Hrvatskog instituta za povijest. Budući da je recenzija koju potpisuje dr. Stjepan Matković u ime HIP-a negativna ne razumijemo zašto su još dvije osobe (dr. Marijo Jareb – osim ako njegovu recenziju ne trebamo smatrati recenzijom člana Povjerenstva za udžbenike povijesti MZOŠ-a, čiji je također član – i dr. Mato Artuković) iz HIP-a uputile u svoje vlastito ime također negativne recenzije. U tim recenzijama ima vrlo malo korisnih sugestija. Većina primjedbi svodi se na politikantske interpretacije i problematične kvalifikacije, te optužbe čija je stručna priroda vrlo upitna. Autori tih recenzija ne razumiju o kakvoj se vrsti teksta radi (naime, da je riječ o udžbeniku za osnovnu školu), ne poznaju, pa niti mogu prepoznati moderne metodičke pristupe. Recenzenti, prvenstveno dr. Matković i dr. Artuković, pokazuju izuzetno izraženu zlonamjernost, pronalazeći u tekstu i ono što tamo u stvarnosti ne postoji i gradeći na temelju toga čisto političke optužbe. Što više, poriču u svojim recenzijama temeljna pravila povjesničarske struke. Nažalost razina tih recenzija je takva da ih uglavnom uopće ne možemo uzeti u razmatranje. Sigurni smo, poglavito nakon razgovora s nekim zaposlenicima

Ministarstva, kako je MZOS prepoznao prirodu tih ocjena, te nam stoga tim više nije jasno zbog čega se u javnosti gotovo isključivo osvrće na te prosudbe.

2. Glede cijelog slučaja, želimo ovim putem izraziti negodovanje postupcima Ministarstva i načinom na koji ga MZOŠ prezentira u medijima iz čega je jasno da su za Ministarstvo jedino mjerilo potonje, po našem uvjerenju – krajnje neprihvatljive recenzije. Ponašanjem Ministarstva, prvenstveno izostankom bilo kakve reakcije na optužbe i klevete na naš račun učinjena je trajna šteta našem ugledu i časti.

Štoviše, višetjedna hajka u novinama sasvim sigurno nije poticajna za nastavnike koji podučavaju o Domovinskom ratu u hrvatskim školama, te će ostaviti negativne posljedice za nastavu povijesti općenito. Ne treba ni govoriti do kakve je podjele došlo među hrvatskim povjesničarima rušenjem znanstvenog reda i slanjem recenzija u javnost prije no što su ih stigli komentirati autori Dodatka, kako je vrlo jasno primijetio i dr. Dragan Primorac u nedavnom razgovoru za jedan tjednik.

Istovremeno željeli bismo izraziti i čuđenje zbog čega MZOŠ odluku o budućnosti *Dodatka* temelji na dogovorima s predstavnicima srpske zajednice. Budući da je *Dodatak* trebao biti namijenjen svim učenicima u Hrvatskoj, a mi kao autori i Povjerenstvo pisali smo ga s ciljem unaprijeđenja nastave povijesti općenito, u skladu s HNOS-om, nije nam razumljivo da se odluke o njegovoj budućnosti donose na temelju kompromisa s jednom manjinskom zajednicom.

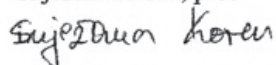
3. Ovim putem još jednom molimo da se sazove sastanak članova Povjerenstva za izradu Separata, te smo na tom sastanku spremni i detaljnije obrazložiti naše mišljenje. Napominjemo da članovima Povjerenstva – usprkos našim opetovanim molbama – iz Ministarstva nisu dostavljene pristigle recenzije, te da se ne saziva sastanak za koji mislimo da je nužan.

Želimo također podsjetiti da naš usmeni dogovor s predstavnicima Ministarstva glede honoriranja našeg rada još uvijek nije formaliziran, iako se približava puna godina dana od početka rada na Dodatku.

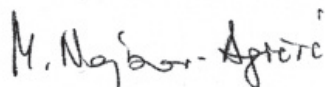
Budući da je naša komunikacija s Ministarstvom u posljednje vrijeme zamrla, ljubazno Vas molimo da nam odgovor na naše očitovanje dostavite pismenim putem. Nadamo se da Ministarstvo nije odustalo od sastanka autora Dodatka s Ministrom, koji je ionako predložio kabinet dr. Primorca.

S poštovanjem,

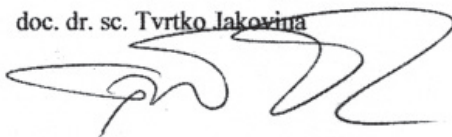
Snježana Koren, prof

mr. sc. Magdalena Najbar-Agičić

doc. dr. sc. Tvrtko Jakovina

Dostavljamo:

državni tajnik dr.sc. Nevio Šetić

državni tajnik prof.dr.sc. Slobodan Uzelac

članovi Povjerenstva za izradu Separata (akademik Nikša Stančić, prof.dr.sc. Drago

Roksandić, prof. dr.sc. Miroslav Bertoša, dr.sc. Zdenko Radelić, dr.sc. Branislava

Baranović, Milenko Stojnović, prof.)

09

SUMMARY

Reasons for publishing

THE SUPPLEMENT TO TEXTBOOKS OF CURRENT CROATIAN HISTORY

The editorial board of *Documenta* – Center for dealing with the past

The *Supplement to Textbooks of Current Croatian History* is a handbook for history lectures, which was ordered by the Croatian Ministry of Science, Education, and Sports after the five-year moratorium on teaching current history in the Podunavlje region expired in the 2002/2003 school year. This easternmost region of Croatia remained under the control of local Serbs after the end of the 1991-1995 conflict, and was returned to Croatian sovereignty in 1998 after a transitory period under UN administration and the signing of an agreement between the Croatian government and the local Serb population. Part of the agreement included the decision that instruction in Podunavlje for Croat and Serb children would take place in separate classrooms, and that a five-year moratorium on teaching contemporary Croatian history in classes taught in the Serbian language would be imposed.

At the end of 2002, the Ministry, headed by Minister Vladimir Strugar, in cooperation with the representatives of the Serb community and several history teachers, decided to form the „Commission for developing proposals regarding the teaching of history of the former Yugoslavia since 1989 in the schools of the Croatian Podunavlje,” as well as produce a handbook which would cover the period of contemporary Croatian history after 1989. It was concluded that the handbook needed to function as an appendix for existing textbooks, and that it would serve as the first step in eliminating the moratorium and as a temporary solution until new textbooks could be chosen that would be translated into the Serbian language and script.

After failing to find a publishing company to produce the handbook during 2003, work continued in the fall of 2004, under Minister Dragan Primorac. The Commission chose Tvrtko Jakovina and Snježana Koren from the Department of History at the Philosophy Faculty, University of Zagreb, as well as Magdalena Najbar-Agičić, the author and editor of a number of elementary and high school history textbooks, to complete the handbook.

The authors finished the handbook in April 2005. In the meantime, the Commission decided that the text would not only serve the students in Podunavlje, but other students across all of Croatia as additional material for studying contemporary history. Once the work was completed, the manuscript was given to reviewers who needed to evaluate the quality of the methodology as well as the historical content of the material. However, before the reviews – some of which were subsequently shown to be very positive while others were extremely negative – reached the authors of the handbook, the content of the negative reviews appeared in the media and sparked a public debate that lasted for several months. The actual text of the *Supplement* remained, for the most part,

inaccessible to the public, and the content of the *Supplement*, other than what was posted on the internet site of the Croatian Information Center without the authors' knowledge or permission, was available only to those interested individuals who showed initiative and directly contacted the authors to see the material. Only a few of the journalists who were writing about this issue at the time actually did this.

The situation which ensued was symptomatic for the mentioned time period in Croatia. The issue was overtly politicized, especially because this all occurred within the context of the tenth anniversary of the military-police action „Operation Storm.“ The authors were subjected to newspaper articles in which the *Supplement* was often described in an explicitly sensationalistic manner. Moreover, the authors were most often called out for allegedly relativizing wartime events, because for some media, politicians, and veterans' organizations, the multi-perspective approach to teaching about the conflict developed in the *Supplement* was considered to be „a distortion of the historical truth about the Serbian aggression“ and „an attempt to equalize guilt for the war.“

A number of the reviewers recruited by the Ministry were also involved in this campaign against the authors. Already in the actual process of reviewing the material it was clear that some of the reviewers did not hesitate to stray outside of academic boundaries or resort to using primarily political disqualifications in their negative evaluations.

In the course of the polemics raised over this issue, it also became evident that a number of the participants involved in the debate were not ready for thoroughly coming to terms with the past, nor did they support a systematic and academically based investigation of the recent historical events in Croatia. Despite the fact that in 2003 the Croatian Parliament approved the „Textbook Standard“ in which a number of conditions, formulated as „ethic requirements,“ needed to be met by textbooks in order to achieve certain universal values (which include raising students in a spirit of peace, tolerance, and democracy, and teaching them to respect racial, ethnic, cultural, and religious, differences, etc.), the debate over the *Supplement* revealed various and mutually exclusive concepts about the purpose and goals of history education, especially because of its potential role in shaping a student's identity.

Along with the fact that the universal values mentioned above are consistent with the educational policies of the European Union, there exist serious and deep-seated reasons in the past and present of this region why these values need to become an integral part of Croatian educational policies and practice.

A second, specific framework of values that needs to be met by textbooks, according to the „Textbook Standard,“ is that Croatian textbooks must „nurture Croatian national identity“ and „encourage patriotic feelings towards the Republic of Croatia as a community of equal citizens, regardless of ethnicity or religious affiliation.“

The authors of the handbook unquestionably expressed a tendency to include elements from the first group of „ethic values“ mentioned in the „Textbook Standard,“ as well as to apply new methodologies in teaching history in which the students are transformed from passive recipients of information into active participants who draw their own conclusions. These goals in contemporary methodologies can be achieved by applying, among other strategies, a multi-perspective approach, which is a precondition for history education free of ideology.

Ultimately, the debate influenced the Ministry of Science, Education, and Sports' decision to not publish the *Supplement*.

We believe that our decision to place the *Supplement to Textbooks of Current Croatian History* in our publishing program follows our goals and activities tied to encouraging the public to come to terms with the past and objectivizing recent Croatian history.

THE EDITORIAL BOARD OF *DOCUMENTA* – CENTER FOR DEALING WITH THE PAST

PREVED: VJERAN PAVLAKOVIĆ

